

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

2001 yılı 21 Şubat krizi sonrasında işlerini, varlıklarını ve yaşam sevinçlerini kaybeden çok insan gördüm. Onların dertlerini dinledim. Elimden geldiğince derman olmaya çalıştım. Fakat bir yere kadar yardımcı olabiliyorsunuz ve ateş düştüğü yeri yakıyor.

Ülkemin insanları için bir şeyler yapabilmek adına, dünyada kriz ya da krizler geçirmiş 18 ülkenin tecrübelerini inceledim ve “Bunlardan ders alabilir miyiz?” sorusunu kendime sordum. Çok önemli dersler çıkardım. Akademik bir kitap yazabildim. Fakat ekonomi tahsili almamış sıradan okuyuculara da seslenmek, krizler konusunda merakı olanlara ulaşmak istedim.

Bu kitap, son beş yılımı verdiğim inceleme ve araştırmaların bir sonucu olarak ortaya çıktı. Ekonomi yazarlarının kullandığı dil çoğu zaman anlaşılamiyor. Bu kitabın, iletişim kopukluğunu bir nebze azaltacağını düşünüyorum. Takdir edersiniz ki kriz geçirmiş on sekiz ülkenin krizlerinin hepsi bu kitapta yok. İlginç ve ders almamız gereken krizler özetlendi. Roman formatını kullanarak, karmaşık görünen ekonomik krizler konusunu anlaşılır ve basit bir düzeye indirgemeye çalıştım. Kitabın edebi değeri tartışılabilir ve bu konuda bir iddia taşımamaktadır.

Bir kitabın oluşum sürecinde birçok isimsiz kahraman görev alıyor. Bu kitap sadece benim eserim değildir. Öncelikle, bu eserin sizlere ulaşmasını mümkün kılan ve kitabın yazılması konusunda beni motive eden Scala Yayıncılık sahibi Sayın **Hakan Feyyat’a** sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kitabı baştan sona okuyarak, çok yerinde ve önemli değişiklikler yapmamı sağlayan önemli isimler var. **İsmail Hamdi Gürcan’ın** katkısı, düzeltmeden öteye gitti, yeni bölümler eklememizi sağladı. **Celali Yılmaz**, dikkatli gözlem ve tespitleriyle kitabın mantık ve anlam bütünlüğünün sağlanması konusunda çok büyük katkıda bulundu. **Cengiz Ayvaz’ın** detaylı inceleme-

si, düzeltmeleri ve yorumları kitabın şekillenmesinde çok etkili oldu.

Platin Dergisi genel yayın yönetmeni sevgili **Gülçin Tahiroğlu**, kitabı baştan sona okuyarak özellikle dilin anlaşılır ve sade olmasına büyük katkı yaptı. Birçok aşamada kitabı okuyarak yorum ve görüşlerini esirgemeyen ve motivasyonumda büyük katkıları olan **Şebnem Subaşı**, NLP uzmanı **Cengiz Eren**, **Ayşegül Güngör**, **Levent Üstay**, **Metin Yılmaz**, **Fuat Akman** ve **Celalettin Döver**'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Verileri ve teknik donanımı en hatasız ve etkin şekilde sağlayan **Matriks Veri Dağıtım A.Ş.** çalışanlarının yardımlarından bahsetmeden geçemem. Hepsinin şahsında Genel Müdür Sayın **Reha Gülerman**'a içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, yoğun çalışma tempom sırasında odamın kapısını açıp “Babacığım girebilir miyim?” sorusundan sonra, cevabımı hiç beklemeden içeri giren ve stresli tempodan beni biraz olsun uzaklaştıran dört yaşındaki oğlum **Nevzat Alp** ve OKS sınavına hazırlanırken çözemediği soruları bana getiren oğlum **Orhan Burak**'a da teşekkür ediyorum. Onlar olmasaydı belki de onların geleceğinin daha güzel olmasını amaçlayan bu kitap hiç yazılmayabilirdi.

Bugünlere gelmemde en büyük emekleri olan babam **İsmail** ve annem **Gülseren** ile, son beş yılımı kapsayan yoğun araştırmalarım sırasında, sınırsız desteğini esirgemeyen eşim **Hikmet** teşekkürlerin en büyüğünü hak ediyor.

Kitapta geçen yorum ve diyalogların tamamı hayal ürünüdür. Konunun güncelliği nedeniyle gerçek isimler kullanılmıştır.

Yaşar Erdinç,
Ekim 2006
İstanbul

O Sabah

Sokak lambalarının cılız ışıklarıyla aydınlanan, yarı karanlık bir sokakta yolunu bulmaya çalışıyordu. Ürkütücü sessizlik yüreğini sıkıştırıyor, sanki bir gölgenin onu kovaladığını hissediyordu. Oradan oraya koşmaya başladı. Adeta bir labirente girmişti ve bir türlü çıkamıyordu. Hangi sokağa yönelse, o sokak çıkmaza dönüşüyordu.

Gözlerini açtığı anda derin bir “Oh!” çekti. “Rüyaymış” dedi. Kan ter içinde kalmıştı. Yastığı ve sırtının yatağa değen kısmı sırlıslamdı.

Saatin alarmı çalmaya başladığında, kendini daha iyi hissetti. Güneş henüz doğmuştu. Perdenin aralığından yatak odasına tatlı bir ışık huzmesi giriyordu. Her sabah yaptığı gibi, yanı başındaki radyoyu açtı. Gördüğü kötü rüyanın etkisinden kurtulmak amacıyla “Çıkacak ilk şarkıyı kendime hediye ediyorum” dedi. Kırac’tan bir parça çalışıyordu.

“Zaman akıp gidiyor, dur demek olmaz,
Sarılp da geçmişe, avunmak olmaz.
Ne sen kalırsın, ne de ben bu dünyada
Umudun kaybedip pes etmek olmaz.”

Gönül isterdi ki hep iyi olsun, çok iyi olsun
Bütün acılar bitip, her an hoş olsun
Ama ne yaparsın insanoğlusun,
Acı olmayınca tatlı da olmaz.

Yatakta gerindi. Şarkının sözlerini dikkatle dinlemişti. Şarkı adeta rüyanın devamı gibiydi. “Bu şarkıyı beğenmedim ve bana da hiç uymadı, niye umudumu kaybedeyim ki” dedi kendi kendine. Güzel bir güne başlamak niyetindeydi.

Müzik aniden sustu. Radyodan “son dakika” anonsu yapıldıktan sonra, kadife sesli spikerin okuduğu haberin ilk cümleleri, çelik bir bıçağa dönüştü ve kulağından girerek beynine saplandı.

Donakalmıştı. Hiç bir şey düşünemiyordu. Şoktaydı.

Spiker, önündeki haber metnini okurken, ne söylediğinin farkında mıydı acaba?

Karın bölgesinde müthiş bir yanma başladı. Alevler vücudunu sarmış ve bu yangının sıcaklığı kısa sürede alnın-da terlere dönüşmüştü. Damarlarının büzüldüğünü ve vücudunda akan kanın durduğunu hissediyordu. Hücreleri oksijensiz kalmış ve bir stres depresi başlatmıştı. Boğazında düğümlenen şey onu boğuyordu. İnlemeye başladı. Adeta göğsünü paramparça eden ve şiddetli acı veren bir hançer saplanmıştı. Nefes alamıyordu. Çırpınmaya başladı ve büyük bir gürültüyle yataktan aşağı düştü.

Belki de bütün mahalle duymuştu bu gürültüyü. Sabah kahvaltısını hazırlamakta olan Selma merdivenleri üçer beşer çıkarak yatak odasına girdiğinde gördüklerine inanamadı. Eşi yerde, sarsılıyordu. Ne yapacağını şaşırdı. Önce eline yüzüne kolonya boca etti, ama kriz devam ediyordu.

Telefona koştu, ambulansı aradı.

“Kocam! Kocam! Kriz geçiriyor lütfen yetişin! Adresimiz...”

Yarım saat sonra İstanbul’un en modern hastanelerinden birinin yoğun bakımında kontrol altındaydı. Kriz atlatılmış, ama hayati tehlike geçmemişti. Dakikalar geçmek bilmiyor, eşi Selma Hanım’ın elinden bir şey gelmiyordu. Üniversite üçüncü sınıfta okuyan kızı Hülya, başını annesinin dizine koymuş sessizce ağlıyordu.

“Babam kurtulacak mı anne?”

“Kurtulacak kızım, Allah’ın izniyle kurtulacak.”

Selma Hanım kızını yatıştırmaya çalışıyor, ne olduğuna bir türlü anlam veremiyordu. Bir anda kaosun ortasında bulmuştu kendini. Hemşirelerin getirdiği bir bardak sıcak çayı Hülya’ya uzattı. Kızcağız başını kaldırdı ve çaydan sadece birkaç yudum alabildi ve gözyaşları içinde sordu:

“Anne ne oldu?”

“Bilmiyorum Hülya, hiçbir şey bilmiyorum.”

Aradan on-onbeş dakika geçmiş ama bu süre her ikisine de çok uzun gelmişti. Dört gözle doktoru bekliyorlardı. Yoğun bakım odasından çıkan doktor kendilerine doğ-

ru gelirken yüzü gülüyordu. Merakla doktora doğru koş-
tular.

“Korkmayın en kritik eşiği atlattık. Zafer Bey şu an uyuyor. Kendisine sakinleştirici verdik ve kontrol altında. Birkaç saat uyanmayacak. Sizin güçlü olmanız ve eşinize bir şey hissettirmemeniz gerekiyor. Çok ciddi bir kalp krizi geçirdi. Bundan sonra heyecanlanmaması, stresten uzak kalması gerekiyor. Zafer Bey’i en az bir hafta, hastanede kontrol altında tutmamız lazım.”

Selma Hanım ve Hülya rahat bir nefes aldılar. Sabahki endişe ve korkunun yerini şimdi sevinç almıştı. Tehlike geçmişti.

“Yapabileceğimiz bir şey var mı doktor bey?”

“Hayır, şimdi gidip istirahat edin. Birkaç saat sonra yine gelirsiniz. Burada beklemenizin bir anlamı yok. Üstelik burası ziyaretçi akınına uğrar ve herkese dert anlatmak zorunda kalırsınız. Siz burada olmazsanız bizim işimiz daha kolay olur.”

“Teşekkürler doktor bey.”

Selma ve Hülya, evden apar topar çıkmışlar üzerlerine doğru dürüst bir şeyler almamışlardı. Eve giderek, hazırlık yapıp gelmenin daha iyi olacağını düşündüler. Garip duygularla hastaneden çıktılar. Sevinsinler mi, üzülünler mi bilmiyorlardı. Her şey çok hızlı gelişmişti. Bir taksi çağırdılar fakat yanlarında hiç para olmadığını fark ettiler. Hülya bankamatik kartı ile hastanenin giriş katındaki ATM cihazından para çekmek istedi, fakat para çekme butonuna bastığında “özür dileriz...” cümlesiyle başlayan ve para çekemeyeceklerini bildiren mesajla karşılaştı. Diğer bankaların ATM’lerini de denedi fakat hepsi söz bir-

liği etmişçesine aynı mesajı veriyordu. Kendilerini bekleyen taksi şoförü seslendi:

“Hiç uğraşmayın para çekemezsiniz, devalüasyon oldu, bankalar kapalı.”

Selma Hanım ve Hülya bir anlam veremediler. Birbirlerine baktılar, fazla sorgulamadan taksiye bindiler. Şehrin sokakları olması gerekenden çok daha tenhaydı. Adeta sokağa çıkma yasağı vardı. Taksici,

“Nereye gidiyorsunuz?” diye sordu.

“Florya”

“Geçmiş olsun abla, galiba hastanız var”

“Evet...”

“Allah şifalar versin...”

Bir süre sessizliğin ardından taksici konuşmasını sürdürdü:

“Dün gece hükümet devalüasyon yapmış. Kurları serbest mi bırakmışlar nedir anlamadım. Zaten bunların da beceremeyecekleri belliydi. Alırsanız o kadar borcu böyle olursunuz. Koalisyonlarla gitmez bacım. Gavurlar paralarını alıp kaçmışlar, Merkez Bankası’nda bile, kuruş dolar kalmamış. Şimdi kimse dolar satmıyormuş. Doları olanlar yaşadı. Bunu yapanlar eli silahlı teröristlerden daha acımasızlar. Hükümet ‘dolar artmayacak’ dedi, ben de güvenip bu arabayı dolar kredisi ile aldım. Dün 650 bin liraydı, bugün 1 milyon 200 bine bile dolar bulamıyoruz. Döviz büfeleri de kapalı. Yandık bacım yandık!”

Selma Hanım için olaylar netleşmeye başlamıştı. Eşinin işlerini yakından takip etmezdi ama bankalardan yüklü dolar kredisi aldığını biliyordu. Zafer Bey, sabah uyanığında radyodan haberi duymuş ve kriz geçirmiş olma-

lıydı. Elbette ki felaketin boyutlarını Selma Hanım bilemezdi ama çok ağır sonuçlara yol açacağı, bu sabah yaşadıklarıyla ortaya çıkmıştı.

“Olsun, Zafer’in canı sağ olsun da her şeyi kaybetmeye razıyım” dedi kendi kendine.

Zafer Bey bir hafta sonra taburcu olmuş ve evinde istirahatata çekilmişti. Pencerenin önüne oturmuş boş gözlerle dışarıya bakarken, kriz sabahında ter içinde uyanmasına neden olan rüyanın adım adım gerçek olduğunu düşünüyordu. Beş yüzden fazla çalışanı vardı. 1999 yılında IMF ile yapılan stand-by adı verilen anlaşma ile kurların bant içinde dalgalanması sistemine geçilmişti. Merkez Bankası ileriki aylarda döviz kurlarının hangi sınırlar içinde olacağını önceden açıklıyordu. Kur riski yoktu. Bu yüzden yatırımlarını yaparken döviz kredisi kullanmaktan çekinmemişti. TL ile borçlanmak çok daha yüksek maliyet demekti.

IMF ile birlikte sürdürülen ekonomik programın ilk yılında ortaya çıkan sonuçlar mükemmeldi. Faizler ve enflasyon hızla düşüş trendine girmiş, piyasada tüketim malları talebi patlamıştı. Artan tüketim, üretimi uyarmış ve Zafer Bey işte bu yüzden kapasitesini bir kat daha artırmak için yatırıma gitmişti.

Fakat 19 Şubat sabahı kurlar serbest dalgalanmaya bırakılmış ve daha bir hafta önce 650 bin lira olan dolar, piyasada 1 milyon 250 bin liradan işlem görmeye başlamıştı. Yirmi yılda dişiyle tırnağıyla bir yere getirdiği, sanayideki birçok sektöre yedek parça üreten şirketler grubunun bir haftada yok olup gidebileceği fikrine artık anormal tepkiler veremiyordu. Kayıtsızdı ve kendini karanlık bir boşlukta hissediyordu. Aklına, o sabah radyoda şansına çıkan Kırac’ın parçasının sözleri geldi.

Gönül isterdi ki hep iyi olsun, çok iyi olsun
Bütün acılar bitip, her an hoş olsun
Ama ne yaparsın insanoğlusun,
Acı olmayınca tatlı da olmaz.

Kurların serbest dalgalanmaya bırakılmasının ardından bir ay geçmeden, siparişler kesilmiş ve nakit akışı ciddi biçimde bozulmuştu. Kredi aldığı bankalarla büyük sorunlar yaşayacağını çok iyi biliyordu ve krediler konusunda görüşmek üzere bankalardan davetler almaya başladı. Piyasada kimse ne alacağını tahsil edebiliyor, ne de borcunu ödeyebiliyordu.

Geçmiş bir yıl, gözünün önünden bir film şeridi gibi aktı. Büyük umutlarla yeni yatırımlara girmişlerdi. Piyasalar canlandığı için talebi karşılayamıyorlardı. Yatırımın yüzde doksanını bankadan sağladığı döviz kredileri ile yapmıştı. Fakat devalüasyonu izleyen bir ay içinde, girdi maliyetleri yüzde 100 artmış, buna karşın fiyatlarına dokunmamalarına rağmen ürünlerine olan talep yarıdan fazla düşmüştü. Yeni yatırımlar için verilen makine ve teçhizat siparişlerinin birçoğu da gümrükte bekliyordu.

Tek kurtuluş umudu, kredilerin bankalar tarafından yeniden yapılandırılmasıydı. Fakat bankalarla görüşmeler çok çetin geçiyordu. Doktorlar, stresli ortamlardan uzak durmasını tavsiye etseler de, bu görüşmelerde strese girmek ve üzülmemek mümkün değildi.

Postacı Kapıyı İki Kere Çalar

Tartışma, gerginlik ve çözüm üretme çabalarıyla geçen iki ay aylık süre sonunda Zafer Bey bankalara karşı pes etmişti. Bilânçosunun pasif kısmındaki özvarlıkları tümüyle erimiş, eksiye düşmüştü. Yani bütün varlıklarını paraya çevirse borcunun yarısını bile karşılayabilecek durumda değildi.

Şirketinin bankalara devrine ilişkin son imzayı attığında, kendisi için bambaşka bir hayat başlıyordu. Artık müflis bir iş adamıydı. Fabrikası, çalışanları, evi, arabası, bütün varlığı bir gecede yok olup gitmişti. Gazeteler bu olayı ekonomi sayfalarında duyurmuşlar, Zafer Bey'in banka görüşmelerinden çıkarken çekilen görüntüleri yayınlanmıştı.

Aradan birkaç hafta geçmemişti ki, bir sabah kahvaltısında, gazetelerden şirketinin bir yabancıya satılarak alacakların tahsili yoluna gidildiğini okudu. Alan firma en büyük rakibiydi ve gazetenin haberine göre, yabancılarla ortaklık kurarak bu devir işlemini gerçekleştirdiklerini yazıyordu. Gazete elinden düştü, olduğu yere yığıldı. Zafer Bey ikinci kalp krizini eşinin ve kızının gözleri önünde geçirdi. Postacı kapıyı ikinci kez çaldığında affetmedi. Fakat eşine ve kızına son sözlerini söyleyecek kadar vakit bulabildi.

Geride gözü yaşlı bir eş ve o ne olursa olsun geleceğe umutla bakmasını vasiyet ettiği, ama bütün hayalleri yıkılan bir kız evladı bırakmıştı.

Babasının ölümü sonrasında, Hülya hayatının en karanlık üç yılını geçirdi. Neredeyse her şeyleri haciz edilmişti. Kiralık bir evde oturmak ve yaşamını sürdürülebilirlik için çalışmak zorunda kalmak gibi başkası için sıradan olan şeyler; hayatı yalılarda geçmiş, yokluğu hiç tanımamış genç bir kız için çok acı vericiydi.

Hülya, mezuniyeti sonrasında, ekonomi alanında yüksek lisans yapmaya başlamış ve babasının vasiyetini her gün beyninde yeniden duyarak, umudunu kaybetmemişti. Ne olursa olsun, geleceğe umutla bakmalıydı. Babası ikinci kalp krizinden bir hafta kadar önce, ilk kriz öncesindeki rüyayı ve garip olayı Hülya'ya da anlatmıştı. Kırac'ın "Zaman" isimli şarkısı böylece Hülya'nın da dikkatini çekmiş ve sürekli dinler olmuştu bu şarkıyı. Geleceğe umutla bakmak zorunda olduğunu biliyordu.

Bir kez olsun çevir yüzün, bak şu toprağa
Her gün bir çiçek açıyor, diyor merhaba
Bütün geceler mecbur varır sabaha
Umudun kaybedip pes etmek olmaz.

Var gücüyle asıldığı yüksek lisans çalışması öyle sıradan bir tez teslimi ile tamamlanmayacaktı. Kafasındaki onlarca soruya cevap bulmak istiyordu.

Babasını mezara gönderen süreci anlamak istiyordu. Nasıl olmuştu? Krizler bir anda mı geliyordu? Nedenleri neydi? Bütün bir ekonomik sistem nasıl çalışıyordu ve krizler nasıl ortaya çıkıyordu? Bu krizlerden kurtulmak mümkün değil miydi? Başka hangi ülkeler, ne tür krizleri neden yaşamışlardı?

Krizin etkilerini hücrelerine kadar hissetmiş biriydi ve krizlerin ardından ortaya çıkan tabloyu daha net ve sistematik olarak görmek istiyordu. Krizlerin çıkışı bu kadar basit miydi? Bütün kriz geçiren ülkelerde aynı tablo mu oluşuyordu? Krizler önlenebilir miydi? Yoksa birileri bir yerlerde düğmeye mi basıyordu?

Tez yazmak bir yana, sadece kendisini tatmin etmek için bile, bu sorulara bir cevap bulsa yeterli olacaktı. Danışman hocası Prof. Koray Serkan kendi alanında en iyilerinden biriydi. İlk iş olarak Hülya'dan literatür taraması yapmasını istedi. Krizler konusunda haber, makale, belge, kitap okuyacak ve doküman toplayacaktı. Kafasındaki bütün bu sorulara cevap bulabilme isteğiyle kendine yeni bir hedef belirlemişti Hülya.

Tezinin yazılmış ve teslim edilmiş halini hayal ediyor, tez jürisinden büyük övgülerle çıktığı anı kafasında canlandırıyordu. Alacağı övgülerin aslında o kadar önemi yoktu. Krizlerin mekanizmasını çözmüş olmak, ona yetip artacaktı. Belki de yayıncılar, Hülya'nın tezini kitap olarak basmayı bile teklif edebilirlerdi.

Bunları düşündükçe araştırma yapma isteği dayanılmaz bir hal alıyordu. Öğrenmeye açtı ve bu açlığı doyurmalıydı. Zor bir döneme daha girdiğini biliyordu. Hem yüksek lisans, hem de çalışma hayatı kolay olmayacaktı. Hayatını kazanmak zorundaydı. Annesi, onun eline bakıyordu.

Bir dış ticaret şirketinin finansman bölümünde yoğun bir şekilde çalışıyor, akşam saat sekiz veya dokuz olmadan işten ayrılamıyordu. Yüksek lisans tezi için, işten arta kalan zaman çok önemliydi. Ne mutlu ki, patronları iyi insanlardı ve eğitimini sürdürmesi konusunda kendisine yardımcı olacaklarını söylemişlerdi.

İlk Görüşme

Danışman hocasıyla uzun süren bir görüşme yaptıktan sonra koşar adımlarla okuldan çıktı. Ama bu koşmak değil, adeta uçmaktı. Bir an önce bilgisayarın başına geçip literatür taramasının ilk dakikalarını yaşamak arzusuyla doluydu. Aceleyle otobüs durağına geldi. Yaklaşık on dakika sonra, İstanbul trafiğinde bir saat sürecektir belediye otobüsü yolculuğu başladı. Neyse ki oturacak bir koltuk buldu. Elini gayri ihtiyari yüzüne götürdü, kafasında bin bir düşünce ile camdan dışarıyı seyretmeye başladı. Babasının özel şoförünün, bir zamanlar gelip kendisini okuldan aldığı günler aklına geldi. Durakta otobüs beklemek ya da ayakta saatlerce yolculuk yapmak nedir bilmezdi.

“Hey gidi günler hey!” diye mırıldandı.

İçti araştırma ve öğrenme hırsıyla doluydu. Birden babasını hatırladı.

“Babamı ölüme götüren bu sistemin bütün ayrıntılarını ve suçlularını ortaya çıkaracağım, başkaları da aynı sonu yaşamamalı” dedi.

Lisans eğitimini ekonomi bölümünde yapmış olsa da, öğretilenlerin çoğunun buhar olup gittiğini düşündü. Amaçları yüzde 60 not barajını geçmek ve bir diploma sahibi olmak olan öğrencilerle doluydu üniversitelerin derslikleri. Öğrendiği birçok şey zihninde kopuk kopuktu.

“Derslerde anlatılanları neden bir bütün haline getiremiyorum” diye kızdı kendine. Onlarca ders almışlardı

ama bir türlü kafasında ana resim oluşmamıştı. Ekonomi bölümü mezunu olmasına rağmen ekonominin çarklarının nasıl çalıştığı hakkında çok net bir fikri yoktu. Hocaları, John Maynard Keynes'in "likidite tercihi"ni ya da Friedman'ın "parasalcı yaklaşımı"nı anlatmışlardı ama "Bu bilgiler benim için şu an bir anlam ifade etmiyor" diyerek, bu derslerini yeniden almak konusunda güçlü bir gereksinim hissetti. Para politikası derslerinde merkez bankalarının görevlerini ve fonksiyonlarını güya öğretmişlerdi. Fakat "Merkez Bankası'nın geçen hafta yaptığı faiz indirimine niçin gerek duyulduğu ya da bunun ekonomiyi nasıl etkileyebileceği konusunda hiçbir yorum getiremiyorum, olacak iş değil" dedi.

Kafasında eğitim sisteminin eleştirisine başladı. "Böyle olmamalı" diye düşündü. Birçok derse, birçok ayrı hoca geliyor ve parça parça bir şeyler anlatıyorlardı. Ama bu anlatılan konuları birleştirip bir resim oluşturmayı kimse düşünmemişti. Büyük resmi hiç kimse göstermemişti. Neyi nerde kullanacağını bilmiyordu. Çocukluğunda oynadığı yap-boz oyunları gibiydi ekonomi. Parçalar bir bütün oluşturmadıkça hiçbir işe yaramıyordu. Birden mutlu hissetti kendini. En azından birçok şeyi bilmediğinin farkında olduğunu bilmek bile çok önemliydi. Üstelik çok iyi bir danışmanı vardı ve bu anlamda şanslı olduğunu düşündü. "Seni sömüreceğim hocam" dedi kendi kendine.

Finansal Terörizm

İşe geldiğinde saat 12:00'yi geçmiş personel öğle yemeğine çıkmıştı. Masasının üzeri yapılacak işlerle doluydu. Tam işleri düzene sokmak üzere elini masanın üzerindeki evraklara atmıştı ki, durdu. Bilgisayarına yöneldi. İnternet arama motorlarından birine girerek "Financial Crises" (finansal krizler) kelimelerini yazıp "enter" tuşuna bastı. Bir an önce literatür taraması yapma ve bilgilendirme isteğini frenleyememişti.

Yüzlerce sonuç bilgisayar ekranında belirdi. Sırasıyla başlıkları okumaya başladı. İçeriğinde Arjantin, Brezilya, Rusya yazan birçok makale listelenmişti. Bu ülkelerin hepsi, bir şekilde Türkiye'deki krize benzer krizler yaşamışlardı.

Makalelerden birinin başlığının altında yer alan, birkaç satırlık açıklama bölümünde gördüğü iki kelime beyrinde şimşek çaktırdı: "**Financial Terrorism**" (**Finansal terörizm**).

Bu kelimeleri hayatında ilk defa yan yana görmüştü. "Nasıl yani" dedi gayri ihtiyari olarak. İlk şaşkınlığını üzerinden attıktan sonra, ilgili linkin üzerine tıkladı ve karşısına çıkan başlık oldukça çarpıcıydı.

“Wall Street's financial terrorism: New weapons, same old imperialism. By Bob Djurdjevic, *Chronicles*, [5 December, 1997]”

(Wall Street'in* finansal terörizmi: Yeni silahlar, aynı eski emperyalizm. Yazan Bob Djurdjevic, **Chronicles dergisi**, 5 Aralık 1997.

Heyecanla yazıyı okumaya başladı Hülya.

“Eski İngiliz İmparatorluğu ve **Yeni Dünya Düzeni (YDD)** İmparatorluğu arasındaki paralellik şaşırtıcıdır. Öyle ki, eski dünya düzenindeki İngiliz Krallığı, amaçlarına ulaşmak için saldırgan askeri güçlerini kullanırken, YDD İmparatorluğu'nun elitleri çoğunlukla **finansal terörizmi** kullanıyorlar. Büyük Asya bankacılık krizi, iki imparatorluk arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları bütün çıplaklığıyla ortaya çıkardı.

İngiliz İmparatorluğu, İngiltere'deki fabrikalarının üretimlerini sağlamak için, diğer ülkelerin doğal kaynaklarını aşırarak kuruldu. Kırmızı ceketlilerin† diğer ülkeleri işgalleri sonrasında, yerel kültürler bertaraf edilerek, İngiliz yaşam biçimiyle değiştirildi.

Wall Street'te yükselen YDD İmparatorluğu **diğer ülkelere verilen borçlar ve yatırımlar** ile inşa ediliyor. Balık oltaya geldiği anda YDD'nin finansal teröristleri misinayı yukarı çekiyorlar ve hiç şüphe duymayan bu kazazedeleri havada kupkuru bırakıyorlar. Oltaya gelenler kurtarılmak için yalvarır durumda kalıyorlar. Bu gibi durumlarda imdada IMF yetişiyor. Özelleştirme, ticaretin serbest bırakılması ve diğer istikrar programlarıyla hedefteki ülkelerin kaynaklarını kesiyor ve bu ülkelerin yüzlerini YDD elitlerine çevirmesini sağlıyorlar. Aynen İngiliz İm-

* Wall Street, ABD New York Borsası'nın yer aldığı caddenin adıdır.

† İngilizler için kullanılmıştır.

paratorluğunun daha kaba yöntemlerle yaptıklarına benzer şekilde.

IMF* işgallerinin hemen sonrasında yerel kültürler, aynı Kraliçe Viktorya zamanında olduğu gibi maddeci batı yaşam tarzlarıyla ikame ediliyorlar...”

Makale devam ediyordu ve Hülya şoktaydı. Düşünceleri bir an için üç yıl geriye gitti. Babasının yıllarca çabalayarak oluşturduğu varlıkların tümü, bir gecelik bir olay sonrasında en güçlü rakibinin ve yabancıların eline geçmişti. Her şeylerini kaybetmekle kalmamış, canından çok sevdiği babası da ebediyete gömülmüştü.

“Gerçekten de yazarın işaret ettiği gibi, kriz sonrasında IMF’nin kapısı çalındı, yeni bir istikrar programı başladı, birçok şirket ucuz fiyattan yabancıların eline geçti. Üstelik bunları yazan ve söyleyen fanatik milliyetçi bir Türk değil, bir yabancı, bir Amerikalı” dedi kendi kendine.

Yazar hakkında daha detaylı bilgiye ulaşmaya çalıştı ve yazının sonundaki açıklamalarda bu bilgiyi buldu. Yazar Djurdjevic, Amerikalı bir iş adamıydı. Annex Araştırmaları adlı global ekonomi ve jeopolitik ilişkiler konusunda danışmanlık veren bir şirketi vardı. Ayrıca kar amacı gütmeyen “Medyadaki Gerçeklik Derneği”nin de kurucu başkanıydı. En önemlisi de Amerika’nın en ünlü ve en çok satan **Forbes** ve **Chronicles** dergilerinin yazarıydı. Okuduğu yazı bu Chronicles’da yayınlanmıştı.

Makalenin en alt satırında verilen web sitesine bağlandı (www.djurdjevic.com). İnanılmaz sayıda rapor ve ça-

* IMF, Uluslararası Para Fonu’nun (International Monetary Fund) kısaltılmış halidir.

lışma olduğunu gördü. Çok uluslu şirketlerin global dünyadaki oyunlarından tutun da, ülkeler arası strateji oyunlarına kadar her şey vardı sitede. Hemen bu adresi bilgisayarının sık kullanılanlar bölümüne ekledi.

Omzunda bir el hisseti ve irkilerek başını yukarı çevirdiğinde şirketin patronu Kenan Bey gülümsüyordu:

“Ne yapıyorsun Hülya? Dalmış gitmişsin. İki defa seslendim duymadın.”

“Çok özür dilerim Kenan Bey, inanın fark etmedim.”

“Nedir seni böyle içine çeken konu. Bir internet aşk macerası olabilir mi? Gerçi sen taş fırın bir kızsın ama.”

“Hayır, az önce danışman hocamın yanındaydım. Uçarak buraya geldim ve literatür taramasına başladım. Yazacağım tezin literatür taramasını yapıyorum, eğer siz bunu aşk olarak nitelendirirseniz itirazım olmaz.”

“Fazla yorulmana gerek yok Hülya. Oradan buradan yazıları bulup, kopyalayıp yapıştırırsın ve olur bir tez. Şimdiki gençler hep böyle yapıyorlar. Bizim zamanımızda devlet üniversitelerinde böyle değildi. Gece gündüz çalışır ama hocamıza bir türlü yazdıklarımızı kabul ettiremezdik. Ama şimdi önüne gelen yüksek lisans yapıyor. Önümüze gelenleri görüyoruz. Ellerinde diplomaları var ama içleri boş.”

“Hayır Kenan Bey, benimkisi farklı olacak. Çoğunluk böyle yapabilir ama, gerçek anlamda araştırma yapanların sayısı çok az. Tezim bittiğinde ürünümü göreceksiniz. Nur topu gibi bir tez dünyaya getireceğim. Sizin, öğrencilerin ve ekonomi ile ilgilenen herkesin gözlerini açmak istiyorum. Yolum uzun, işim zor ama...”

“Tamam tamam daha fazla bir şey söylemiyorum. Gerçekten kötü takmışsın sen bu teze. Dilerim bu motivasyonu kaybetmezsin. Kolay gelsin. Sahi bu ayki nakit akımları tablomuzu çıkardın mı? Bir de kredi başvurumuz vardı, onunla ilgili bir gelişme var mı?”

“Nakit akımları tablosunu birkaç dakika içinde masanızda bilin. Kredi talebimiz ile ilgili henüz bir cevap alamadık. Bankadan birkaç soru daha göndermişler onları da cevaplamamızı istiyorlar.”

“Ne sormuşlar?”

“Neden işletme sermayemizin negatife düştüğünü, özkaynaklardaki reel gerilemenin kalıcı olup olmayacağını soruyorlar. Ben cevap metnini dün akşam hazırladım. Az sonra size veririm.”

“Tamam bekliyorum, aman buradaki işler aksamasın.”

“Merak etmeyin Kenan Bey.”

Kenan Bey gülümseyerek odasına geçti. Hülya’nın iş arkadaşları öğle yemeğinden dönmüşler ve herkes yine arı gibi çalışmaya başlamıştı. Hülya patrona götüreceği dosyayı hazırlarken, danışman hocası ile yapacağı bir sonraki görüşmenin sabırsızlığı ve heyecanı içindeydi.

Plan

Akşam eve geldiğinde oldukça yorgundu. Annesi yine güzel yemekler yapıp, kızının yolunu gözlemişti. Sürekli gülümserdi annesi. Babasını kaybettiklerinden bu yana bir gün olsun asık suratla açmamıştı kapıyı. Belki içi kan ağlıyordu ama, ne zaman kızıyla göz göze gelse bunu hiç hissettirmiyordu. Yine o gülümseyen yüzü gördüğünde, annesinin boynuna sarıldı ve kocaman bir öpücük kondurdu yanağına.

“Dur kızım bu ne sevgi, sen bir değişik davranıyorsun bu akşam.”

“Anneciğim tezime başladım. Danışman hocam mükemmel bir insan. Ben çok şanslıyım. Aklımda jürinin önüne çıkacağım gün var. Bugün danışman hocam inanılmaz bir yöntem önerdi bana. ”

Annesi teknik bir açıklama olacağını ve kızının söylediklerinden hiçbir şey anlamayacağını bile bile onun bu istek ve şevkini söndürmemek için biraz da rol yaparak sordu:

“Neymiş bu yöntem anlat bakalım .”

“Hocam dedi ki, birçok öğrenci literatür taraması yaparken çok aşırı zaman kaybediyorlarmış.”

“Ne yapıyorlarmış?”

“Bir sürü çalışmayı topluyor, fotokopi çektiriyor ve odalarına yığıyorlar, bunları okuyorlarmış.”

“Eeee güzel, ne var bunda? Sen hiç okumadan mı tez hazırlayacaksın?”

“Hayır bak dinle. Bunları okuyup tez yazma aşamasına gelince, neyi nerede okuduklarını unutuyorlar ve her şey arap saçına dönüyormuş. Tekrar başa dönüp bir daha okumaya başlıyorlar ve tezinin hangi bölümlerinde nerele-ri kullanacaklarını belirlemeye çalışıyorlarmış. Böyle olun- ca da tezlerin içeriği kopuk ve bir fikir birliğinden yoksun kalıyormuş.”

“Peki sen nasıl yapacaksın bu işi?”

“Önce boş bir ajanda alacağım. Sonra ilk sayfalarına tezimin konu başlıklarını yazacağım. Her konu başlığının karşısına sayfa numaralarını vereceğim. Literatür taraması yapacağım ya...”

“Eeee...”

“Yeni makaleleri, kitapları ve çalışmaları okudukça, ajandamın ilk aşamada bomboş olan sayfaları dolmaya başlayacak. Dolayısıyla, okuduklarım içinde tezimde kul- lanacağım bölümler varsa, ajandamın ilgili sayfalarına, ki- tabın veya makalenin ismini, yazarını, tarihini, sayfa nu- maralarını vs. bilgileri not alacağım. Tezi yazmaya başla- dığımda, “neyi nerede bulacağım” diye bir derdim olma- yacak.”

“Hiç bir şey anlamadım.”

“Bak sana basitçe şöyle anlatayım. Sen harika ye- mekler yapmıyor musun? Yemek tarifleri senin en büyük hobin değil mi?”

“Evet...”

“Varsayalım ki bir yemek kitabı yazmak istiyorsun.”

“Ben mi?”

“Evet sen... Neden olmasın ki?”

“Eeee anlat, heyecanlı olmaya başladı. ”

“Bir dakika bekle, boş bir ajanda getiriyorum, kitaplıkta zaten bir sürü vardı.”

Hülya, az sonra annesinin yanındaydı. Ajandanın ilk sayfasını açtı, tükenmez bir kalemle yemek kitabının içindekiler kısmını oluşturmaya başladı.

- Yemekler	Sayfa
o Et yemekleri	5
o Balık Yemekleri	30
o Sebze yemekleri	50
- Salatalar	70
- Tatlılar	100

Selma Hanım daha büyük bir ilgiyle izlemeye başlamıştı Hülya’yı. İlk sayfaya yukarıdaki listeyi yazdıktan sonra ajandanın beşinci sayfasını açtı ve kocaman harflerle “Et Yemekleri” diye yazdı. Sonra otuzuncu sayfayı açtı ve başlık “Balık Yemekleri” idi. Tüm başlıkları ilgili sayfalara yazdıktan sonra annesine kalemi verdi:

“Şimdi sana görev veriyorum. En iyi yaptığın karnıyarığı git beşinci sayfadaki ‘Et yemekleri’ bölümüne yazmaya başla. Ama senin ağzından olsun. Eğer ilgi duyduğun başka bir et yemeği tarifini başka yerden okursan, bu tarifleri ve bilgileri de yeri geldikçe ajandadaki ilgili bölüme not olarak yaz.”

“Ne yani şimdi ciddi ciddi bunları yapmamı mı istiyorsun.”

“Evet, anne çok ciddiym. Benim tezim bittiğinde senin de yemek kitabın bitmiş olacak ve tezimi basmasalar bile senin yemek kitabını bastırırız. “

Selma Hanım da heyecanlanmıştı. “Neden olmasın?” dedi kendi kendine. Yeni bir şeyler üretecek olmanın heyecanı bambaşkaydı. Bir an için, arkadaşları arasında, kitap yazmış olmanın vereceği gururu ve takdiri hayal etti. Yüzünde çok farklı ve yıllardır yer almamış bir ifade belirdi.

“Vallahi de yazacağım, billahi de yazacağım kız. “

Bir an durdu Selma:

“Ama bu kitabı kim yayınlar ki?”

“Hiç kimse basmasın. Parasıyla değil mi anne? Bizim patrona söylerim sponsor olurlar. Hiç olmazsa beş yüz tane veya bin taneyi biz kendi imkanlarımızla bastırırız. “

“Ver kız şu elindeki kalemi bana. Kimse karnıyarığı benden daha iyi yapamaz. Ben bir yazayım da, karnıyarık tarifi görsünler.”

O akşamki yemek çok keyifli bir akşam eğlencesine dönüşmüştü. Karnıyarık yine harikaydı.

Odalarına çekildikten sonra Hülya’yı uyku tutmadı. “Finansal terörizm” dedi kendi kendine. Bugün okuduğu her kelime beynini tırmalıyordu. Yazar genel bir iddiada bulunmuştu ama sistem nasıl işliyordu? Hangi mekanizmalar devreye sokuluyor ve ekonomi bir anda öldürücü bir krizin içine nasıl girebiliyordu? Ülkeyi yöneten beyinler nasıl oluyor da göremiyorlardı bu krizleri? Bunların danışmanları, bilim adamları, düşünen beyinleri yok muydu?

Sadece bir kişi etkilenmiyordu ki krizlerden. Bütün toplumu bir anda hallaç pamuğu gibi atıyordu krizler. Ya-
tağından kalktı ve doğruca ajandasını eline aldı. Saat gece-
nin biri olmuştu ama uykusu yoktu. “Merhaba aşkım” de-
di ajandasına ve ilk sayfasını açtı. Annesi ile oluşturduğu
yemek kitabı planına benzer olan ve danışman hocasıyla
yaptığı planı okumaya başladı.

1. Ekonominin çarkları nasıl işliyor? 10
2. Kapalı ekonomilerle dışa açık ekonomiler arasındaki
temel farklılıklar neler? 40
3. Dünyada kriz geçiren diğer ülkelerin tecrübeleri 60
 - a. Krizler nasıl oluşuyor, nerede başlıyor? 70
 - b. Arjantin, Bolivya, Şili, Güney Kore, Tayvan, Malezya,
Singapur, Rusya, Brezilya ve Türkiye krizleri nasıl
oldu? 120
4. Krizleri öngörebilir miyiz? 150

Bu plan nihai değildi. Çok değişecek olan ama kafa-
sındaki soruların çoğunluğuna cevap bulabileceği bir
plandı.

“Ekonominin çarklarını çok iyi öğrenmeliyim” dedi.
“Keşke danışman hocam kadar bilgili olsaydım” diye dü-
şündü.

Çok okuması gerekecekti. Üniversitede dört yıl ders
alıp da öğrenemediği ekonomik sistemin çarklarını şimdi
öğrenmek zorundaydı. Yumurta kapıya gelmişti. “Ne ka-
dar da aptallık yapmışım 100 üzerinden 60 alıp geçmeyi
hedeflemekle, keşke şimdi bu kafamla üniversitede öğren-
ci olsaydım, bunları doğru dürüst öğrenmek için hocala-
rımın kapısını aşındırırdım” diyerek kendine kızıyordu.

Ekonominin çarklarını öğrenme sürecini nasıl hızlandıracağı konusunda fikir jimnastiği yapmaya başladı. Birden zihninde önemli bir ışık belirdi. Hemen bilgisayarını açtı, internete girdi. Eğitim veren özel kuruluşların neredeyse tümünün eğitim başlıklarının ve içeriğinin verildiği bir siteyi buldu. Amacı ekonomik sistemin işleyişine ilişkin bir eğitim bulmaktı.

İlk bakışta aradığı türden bir eğitim bulamadı. Genelde işletmelerin dış ticaret işlemlerine, pazarlamaya veya kişisel becerileri geliştirmeye yönelik eğitimler vardı. Bir başlık dikkatini çekti.

“Ekonomik sistem Picasso’nun* tablosu gibidir, Picasso’ya bakıp Velazquez’i görebilenler, ekonomiyi çözebilirler”

Çok çarpıcı ve iddialı bir başlıktı. Gecenin yarısında heyecanı dinmek bilmiyor ve gitgide artıyordu. Hemen bu eğitim linkini tıkladı. Sayfa açıldığında karşısında Picasso’nun bir tablosu vardı ve eğitimle ilgili geniş bir tanıtım dokümanı yer alıyordu. Sabırsızlıkla okumaya başladı.

“Muhan Soysal’ı tanıyanlar tanır. ODTÜ İşletme’nin deli ama çok bilge, hem en sevilen hem de en nefret edilen profesörü. Muhan Hoca’nın Strateji Yönetimi dersinin ilk sınıfı öğretim üyelerinin de katılımıyla geçer ki, her senesi ayrı bir ilginçtir. Benim dahil olduğum seneden bir anekdot: Muhan Soysal tepегöze bir Picasso resmi koyar. Herkes bakar ama tarzı zaten kübik olan sürrealist resimde bizim gibi sanat dehalarının anlayabileceği çok az şey vardır zaten. Bozuk perspektifli bir oda, sarı uzun saçlı yaratığa benzeyen bir şey. Etrafında başka yaratıklar, yerde

* 20. yüzyıl resim sanatının en iyi bilinen ustalarından biridir

yine bir yaratık ve arkadaki şekli bozuk içi parlak dikdörtgenin içinde başka bir şeyler daha. 5–10 dakika hiç bir şey söylemeden sınıfı izler hoca. Picasso 'nun tablosu aşağıdaki tablodur.”

Muhan Soysal, daha sonra Picasso'nun tablosunu alıp Velazquez' in bir tablosunu koyar. Bu resimde aristokrat bir aileye mensup bir kız sandalyede otururken, çevresindeki dadıları onun uzun, sarı saçlarını taramaktadır. Yerde bir köpek yatmaktadır. Ve babası, arkasından ılık sızan kapıdan kızını izlemektedir.

Ancak yukarıdaki tabloyu görünce Picasso'nun resmindeki öğelerin ne olduğunu ve bu resmin Velázquez'in tablosuna gönderme (hiciv) olarak yapılmış olduğunu fark eder tüm sınıf. Ve Muhan Soysal hiç unutamayacağımız dersini verir:

'Hayatta hiç bir şey Velázquez' in resmi kadar belirgin ve net değildir. İş hayatı gerçekleri size Picasso'nun resmindeki gibi şekil değiştirmiş olarak gösterir. Picasso'nun resmine bakıp, Velázquez'in resmini görebilenleriniz başarılı olacak, diğerleri kübik şekillere bakıp yanlış anlamlar çıkarmaktan gerçekleri hiç göremeyecek.'

Bu cümleleri ekonomi ve finans konularına uygulamak istediğimizde şöyle söylemek daha uygun olacaktır:

‘Ekonomide ve finans piyasalarında hiç bir şey Velazquez’in resmi kadar belirgin ve net değildir. Piyasaların hareketleri, gerçekleri size Picasso’nun resmindeki gibi şekil değiştirmiş olarak gösterir. Picasso’nun resmine bakıp, Velazquez’in resmini görebilenleriniz başarılı olacak, diğerleri kübik şekillere bakıp yanlış anlamlar çıkarmaktan gerçekleri hiç göremeyecektir.’

İşte bu eğitim, bu bulanık resmin netleşmesini sağlayacaktır. Kafanızda bulanık olan, bir anlam veremediğiniz ekonominin işleyiş mekanizmaları size Picasso’nun tablosu gibi mi görünüyor? Ama şimdi bu bulanık tabloyu netleştirme yolundaki ilk adımı atınız ve bu eğitimi kaçırmayınız.”

Eğitimin süresi iki gündü. Doç. Dr. Serhat Cengiz tarafından veriliyordu. Hem de bu cumartesi ve pazar günü alabilecekti bu eğitimi. Üstelik hafta sonunda işe gitmek zorunda değildi. Sadece iki gün için ödeyeceği ücret 750 milyon liraydı. Üniversitede geçirdiği yılların çoğunun boşa geçmiş olduğunu ve o zaman sadece ders geçmek için yaptığı ezberlerin, şimdi önüne 750 TL maliyet olarak çıktığını düşündü. Kim bilir daha ne kadar maliyetle karşılaşacaktı. “Olsun” dedi. “Zararın neresinden dönersem kardır, bu eğitime katılacağım.” Saatine baktı, sabahın üçü olmuştu. Sessizce yatağına gitti, altın bulmuş gibi sevinçliydi. “Aslında bu kadar kolay olmamalı” diye düşündü. İçinden, “Bakalım gerçekten kafamdaki bulanık ekonomik sistemi netleştirebilecek mi bu eğitim?” diye geçirdi.

Sisler Dağılıyor

S aatin alarmı çaldığında güneş doğmuş, odasında hoş bir görüntü oluşturmuştu. Heyecanla kalktı. “İyi bir kahvaltı yapmalıyım” dedi. Doğruca mutfığa giderek ateşe çayı koydu. Yüzünü yıkamak için banyoya girdiğinde annesinin ayak seslerini duydu. Banyodan çıktığında annesinin gülen yüzüyle karşılaştı ve “günaydın” dediler birbirlerine. Doğruca gardıroba yöneldi ve giysilerini çıkardı. Spor bir kıyafet aldı üzerine ve tekrar banyoya dönerek makyajını yapmaya koyuldu. Mutfığa geldiğinde annesi kahvaltıyı hazırlamıştı bile. Güzel bir sonbahar güneşi vardı dışarıda ve içeriye hoş bir ılıkılık veriyordu.

Annesi, “Karnıyarık’tan sonra, içli köftenin de tarifini yazdım” dedi. “Anne sen kitabını, benim tezimden önce bitireceksin galiba” dedi Hülya ve gülüştüler.

Saat 09:00 olduğunda İstanbul Boğazı’na bakan bir eğitim salonunda, yirmi katılımcı sınıftaki yerlerini almış, eğitimi verecek öğretim üyesini bekliyordu. Hülya bu arada yanında oturan bayanla tanıştı. Adının Selin olduğunu öğrendiği bayan, bir bankada kredi pazarlama uzmanı olarak çalışıyordu ve o da aynı sebeple oradaydı. Kredi isteyen firmaları analiz edebildiğini, fakat genel ekonomiye ilişkin değerlendirme yapmakta zorluk çektiğini, ekonomi yazarlarının yazdıklarını çok daha iyi anlamak için orada olduğunu söylüyordu. Hülya da, bir bankadan kredi talebinde bulunduklarını ve krediyi almak üzere olduklarını anlattı. Yüksek lisansa başladığını da gururla söyledi.

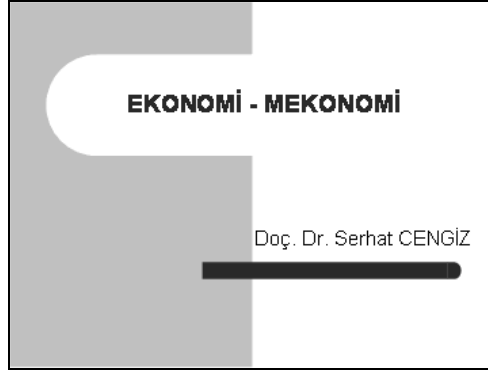
Eğitime katılanlar iyi giyimli ve eli yüzü düzgün insanlardı. Yaklaşık 60 yaşlarında bir beyefendi de eğitime katılıyordu. Bu beyefendi herkesin dikkatini çekmişti aslında. “Ne işi vardı bu yaşta bu eğitimde?” Hülya biraz düşününce, “Öğrenmenin yaşı yoktur” diye mırıldandı.

Elinde bir bilgisayar çantasıyla içeriye giren şık giyimli beyin Doç. Dr. Serhat Cengiz olduğu rahatlıkla anlaşıyordu. Koyu lacivert bir takım elbisenin içine beyaz gömlek ve çok hoş çağla yeşili bir kravat takmıştı. Karizmatik bir görünümü vardı. Boyu 1.75 civarındaydı, kısa kesilmiş siyah saçları, beyaz teni, keskin kaşları ve yüz hattı son derece uyumluydu. Bu keskin hatlara rağmen, yüzündeki tebessüm ona şefkat ve sevgi dolu bir ifade veriyordu.

Masanın üzerinde dizüstü bilgisayarını açıp ayarlarını yaparken tebessüm etmeyi sürdürüyordu. Salondaki herkesle göz göze geliyor, hoş geldiniz anlamında başını hafifçe aşağı eğiyordu. Bakışlarında sevimli bir meydan okuma vardı. Adeta “Merak etmeyin birçok sorunuza cevap bulacaksınız” diyordu bu bakışlar.

Bilgisayar ayarlarını yapmış ve projeksiyon cihazı ile Powerpoint* programında hazırlamış olduğu sunumun ilk sayfasını perdeye yansıtmıştı. Sayfa ekrana yansıdığında sınıfta hafif bir gülüşme oldu.

* Sunum amacıyla kullanılan bir bilgisayar programı

Adeta dalga geçer bir hava vardı bu başlıkta. Önce kendisini tanıttı. Çok etkileyici ve başarı dolu bir özgeçmişi vardı. Amerika’da yüksek lisans ve doktorasını yaptığını ve İstanbul Üniversitesi’ne öğretim üyesi olarak atandığını anlattı. Özgeçmişi onu sınıfın gözünde daha değerli ve çekici hale getirdi. Hülya “İnanmıyorum bu kadar genç yaşta ha, üstelik çok da yakışıklıymış” diye geçirdi içinden.

Daha sonra bütün katılımcılar kısaca kendilerini tanıttılar. Herkesin dikkatini çeken, 60 yaşlarındaki beyin adı Tuncer’di ve emekli bir paşaydı. Ekonomi konusunu ve bu konudaki araştırmaları kendine hobi edinmişti.

Katılımcılar arasında bir doktor, iki mühendis, bir ev hanımı, borsada yatırım yapan ve ticaretle uğraşan birkaç kişi vardı.

“Lütfen herkes önündeki kağıtlara ekonominin bir resmini çizsin” diyerek söze başladı Cengiz.

Katılımcılar birbirlerine bakiştılar ve arkadan bir ses “Nasıl yani?” dedi.

“Siz ekonomi deyince ne anlıyor ve algılıyorsanız bunun bir resmini çiziniz. İstedığınız bir resmi çizebilirsiniz. Bu resim bir ağaç, bir kuş veya bir deniz resmi olabilir.

Bu resmin altına da kısa bir cümle yazınız. Arzu edenler önlerindeki kağıtları boş bir halde bana teslim edebilirler.”

Katılımcılar kağıtlara bir şeyler çizmeye başladı. Kimileri de önlerindeki beyaz kağıda boş boş bakıyordu. Bu arada Serhat Bey herkesin yanına yaklaşıyor ve çizdiklerine göz atıyor ve gülümsüyordu. Katılımcılardan bazıları, yanlış bir şeyler yapıyor olmanın endişesiyle çizdiklerini göstermek istemiyor, çocukça bir tepkiyle, önündeki kağıdın üzerine biraz daha eğilerek çizdiklerini saklamaya çalışıyordu.

Hülya da ilk aşamada bir şeyler çizmek istedi ama kafasında bir türlü toparlayamıyordu. “Ekonominin resmi para olmalı” diye düşündü. Fikir değiştirdi ve birden aklına gelen resmi çizdi. Aslında yaşadıklarını anlatmıştı bu resimde. Ekonomik bir kriz sonrasında babasını kaybetmiş ve yabancılar fabrikalarını ellerinden almışlardı. Zaten bu mekanizmayı anlamak üzere burada değil miydi?

Serhat Bey beş dakika sonra, resim çizilmiş kağıtları topladı ve tek tek incelemeye başladı. Resimler üzerine hemen bir görüş belirtiyor ve resmi çizen kişiye de sorular yöneltiyordu. Oldukça keyifli olmaya başlamıştı eğitim. Katılımcılardan biri dalgalı bir deniz ve batmakta olan bir gemi çizerken, bir diğeri, bir fabrikanın üretim bandını ve bandın sonunda da paraya dönüşen ürünleri çizmişti.

Sıra Hülya’nın resmine geldiğinde Serhat Bey;

“Ooo bu ne karamsar resim böyle Hülya Hanım” dedi.

Hülya bir tabancadan çıkan “\$” şeklindeki kurşunlarla yere yığılmış bir insanın resmini çizmişti. Aslında geçmişe gitmek istemiyordu ama kısa açıklamalarla babasının başına gelenleri anlattı ve ardından sordu:

“Hocam ‘finansal terörizm’ hakkında ne düşünüyorsunuz?”

Serhat Cengiz ilgiyle, “Bunu nerden duydun?”

“Bu iki kelimeyi yan yana ilk defa dün internetteki literatür taramam sırasında keşfettim. Yüksek lisans yapıyorum da...”

“Bu soruna cevap vermeyeceğim. Çünkü uzun uzun tartışmamız gerekecek. Cevabı kendiniz üretmelisiniz. Ben gerekli olan alt yapıyı sizlere aktaracağım. Bu tür sorulara cevap üretebilmeniz için öncelikle bütün sistemin işleyişini çok iyi anlamış olmanız gerekiyor.”

Cümlesi bittiğinde bir an sessizlik oldu. Hülya ile Serhat göz göze geldiler. Anlık farklı bir bakışmaydı bu. Hülya gözlerini kaçırdı, hafif bir utanma duygusu hissetti. Serhat Bey devam etti:

“Evet arkadaşlar çizdiğiniz resimlerin hepsi doğru. Sizler algıladığınız ekonomiyi çizdiniz. Çizdiklerinizin her bir parçası, aslında ekonominin farklı parçalarıdır. İşte bu parçaları birleştirip ortaya bütün bir resim çıkaracağız. Bunu bu iki günlük eğitim süresi içinde yapacağız. Bu eğitimin internetteki tanıtım dokümanını herkes okudu mu? Picasso ve Velazquez’in tablolarını gördünüz mü?”

Sınıfın geneli bu dokümanı okumuştı ve el kaldırarak bunu gösterdiler.

“Öyleyse Picasso’nun tablosunu hatırlıyorsunuz. İşte sizin kafanızdaki ekonomi şu an Picasso’nun tablosuna benziyor. Her şey kırık dökük ve neyin ne olduğu belli değil. Ama biz bu tablodan Velazquez’in net tablosuna ulaşacağız. Eğitim bittiğinde, ekonominin işleyiş mekanizma-

larını öğrenmekle kalmayacak aynı zamanda, ufacık bir olumsuz gelişme olduğunda niçin borsanın aşırı reaksiyon verdiğini, faizleri ve döviz kurlarını zıplatan unsurların neler olduğunu da görmüş olacaksınız. Ayrıca size bir müjdem daha var. Yarın akşam eğitim bittiğinde eğer ‘*Ben bu eğitimden hiçbir fayda görmedim*’ diyen olursa ödemiş olduğu ücretin iade edilmesini de sağlayacağım.”

İddialı bir laf etmişti Serhat Bey. Bu cümleyi duyan katılımcılar, aslında ilk anda ücretlerini geri alma imkanları olduğu için mutluluk emareleri sergilediler. Ama mutluluklarının asıl sebebi, iki gün sonunda birçok soruya cevap bulabilecekleri iddiasının bu derece net biçimde ortaya konması oldu.

“Ekonomiyi bir oyun gibi düşününüz. Tavla nasıl bir oyunsa ve kuralları varsa, ekonomi de kuralları olan bir oyuna benzer. Ekonomiyi çözebilmek için bu kuralları bilmeniz yeterli olacaktır. Sizler kafanızdaki ekonominin resmini çizdiniz.

Şimdi benim çizmiş olduğum ekonomi resmini size bir bütün olarak göstereceğim. Ama parçalarına daha sonra ayıracağız. Şimdi perdeye yansıyan slayda bakınız.”

Sınıf bu resme bir anlam verememişti ve dikkatle anlatılanları dinliyordu.

“Ekonomi dört ayaklı bir masadır. Ekonomiye yönetenler de sandalyede otururlar. Bu masanın üzerinde kristal bir top vardır ve ekonomi oyununun ilk kuralı, topu yere düşürmeden masanın üzerinde tutabilmektir.”

Hülya atıldı ve “Hocam top zaten masanın üzerinde duruyor” dedi ama hemen gözlerini yine kaçırdı. Serhat Hoca ile göz göze gelmekten çekindiğini hissetti o an. Serhat Hoca, Hülya’nın gözlerine ısrarla bakarak devam etti:

“Evet ama henüz oyunla ilgili anlatacaklarım bitmedi. Bu masanın ayaklarının dalgalı bir denizdeki sandal gibi sürekli olarak aşağı yukarı hareketler yaptığını düşünün.”

Dolayısıyla bu masanın ayakları aşağı yukarı hareket ettikçe masanın üzerindeki kristal top da masanın üzerinde hareket ediyor. Aslında masa kendi dengesini ayak hareketleri sayesinde sağlıyor, fakat sandalyede oturan yönetici ani ve çok ters durumlarda müdahalede bulunarak to-

pun yere düşmesini engellemekle ve masanın dengesini sağlayacak tedbirleri almakla görevlidir.”

Sınıf pür dikkat kesilmişti. Serhat Bey Hülya’ya bakarak konuşmasını sürdürmüştü ve cümlesi bittiğinde adeta “İkna oldun mu?” dercesine tekrar baktı. Hülya başını sallayarak anladığını ifade etti, ama hemen gözlerini kaçırdı ve not alıyormuş gibi yaparak başını önündeki kâğıtlara çevirdi. Garip bir duyguya kapılmıştı. Kâğıda sadece, “ekonomi masası” yazdı, ama bu istem dışı bir hareketi.

Çok ilginç bir şekilde başlamıştı seminer. Demek ki ekonomik sistem, ayakları sürekli yükselip alçalan bir masaydı. Fakat hangi ayaklar üzerine oturuyordu? Sınıfın soru soran bakışlarına cevap olacak şekilde devam etti Serhat Hoca.

“Özetlersek, masa üzerinde bir top var ve bu masanın ayakları aşağı yukarı oynadıkça adeta rodeo atı gibi hareket ediyor. Yöneticiler, aldığı önlemlerle, masanın eğimini değiştirmeye çalışarak topun yere düşmesini önüyor...”

Hülya atıldı:

“Top yere düşerse ne oluyor hocam?”

“Top yere düşerse paramparça oluyor ve biz buna **kriz** diyoruz. Topu yere düşüren bu işi bırakıyor ve başka birileri masanın başına geçip aynı oyunu oynuyor. 2002 seçimleri öncesindeki ANAP-DSP-MHP koalisyonunun topu yere düşürüp seçim kaybetmeleri ve barajın altına düşmeleri buna güzel bir örnektir.”

Öğrencilerden biri atıldı. “Hocam suç sadece bu koalisyon hükümetinin değildi ki, bizi krize götüren politika-

ları getirip IMF dayatmadı mı? Uyguladıkları ekonomik program çökertti bizi. IMF olmasaydı bu ülkede kriz falan olmazdı” dedi ve sürdürmek istedi ama Serhat hoca araya girdi: “Lütfen şu an konuyu dağıtmayalım. O noktalara da geleceğiz.”

Bir diğer katılımcı söze karıştı. Biraz da az önceki katılımcının müdahalesinden rahatsız olmuştu:

“Hocam siz lütfen devam edin, çok merak ettik şu masanın ayaklarını. Herhalde bu ayakların hareketlerinin birbirlerini nasıl etkilediğini de anlatacaksınız.”

“Evet arkadaşlar gelelim ilk ayağa. Şimdi bu resme tekrar bakalım. Yeni bir slayt perdeye yansımıştı.”

“Ekonomi masasının ilk ayağı **kamu kesimi**’dir. Kamu kesiminin dengede olması; **kamu harcamaları** ve **gelirlerinin** eşit olması demektir. Kamunun gelirleri ve giderleri arasındaki fark kamu dengesi, dar anlamda ise **bütçe dengesi** olarak adlandırılır.

Sonuç olarak her yıl, belirlenen bütçe hedefleri yıl başlangıcında veri olarak alınır ve **beklentiler** buna göre

ayarlanır. Bu hedeflerden olumlu ya da olumsuz sapmalar olduğunda ekonomi masasının bu ayağı uzayıp kısalmaya başlar.

Bir örnek vermek gerekirse, varsayalım ki bu yıl için 15 katrilyon TL bütçe açığı bekleniyor olsun. Sonra herhangi bir gelişme veya programdaki sapmalar nedeniyle bütçe açığının, beklenen veya hedeflenenden 2 katrilyon TL daha yüksek olacağını düşünelim. Böyle bir durumda bu ayak uzamaya başlayacaktır. Tersine, bütçe açığı azalmaya başlarsa bu sefer bu ayak kısalmaya başlayacaktır.”

Emekli paşa Tuncer Bey söz istedi ve Serhat Bey eliyle işaret ederek konuşabilirsiniz işareti verdi.

“Hocam hangi durumlarda bütçe dengesi bozuluyor? Yani ani bir gelişme olduğunda bu ayağın uzayıp uzamayacağına nasıl karar vereceğiz? Birkaç örnek verebilir misiniz?”

“Burada bilinmesi gereken en önemli konu beklentilerdir. Ekonomideki her oyuncunun bir **bütçe açığı beklentisi** vardır. Örneğin, hükümetin har vurup harman savuran popülist politikalar izlediğine dair görüş oluşursa, bunun anlamı; ‘harcamalar artacak ve bütçe açığı büyüyecek’ demektir. Ekonomi masasının ayaklarını uzatıp-kısaltan unsur **beklentilerdeki değişimlerdir**. Beklentinin bu şekilde değişmesi diğer ayakları da etkileyecektir. Bunları da sırası geldikçe anlatacağım. Dolayısıyla kamu kesiminin gelirleri ve giderlerini artırıp azaltacak her gelişme bütçe açığını doğrudan etkileyeceği için beklentileri değiştirecek ve bu ayakta hareketlenmeye sebep olacaktır.

Peki bu anlattıklarımı göz önünde bulundurarak, dolardaki artışın bütçe dengelerindeki beklentileri nasıl değiştirebileceği konusunda nasıl bir yorum yaparsınız?”

Katılımcılar birbirlerine baktılar. Tuncer Bey söz aldı:

“Eğer döviz kurları artarsa, devletin faiz yükü artar. Çünkü kamunun borçlarının yüzde 35’i döviz borcudur. Dolayısıyla bütçe dengelerinin bozulacağına dair bir beklenti oluşur ve masanın bu ayağının uzamasına neden olur.”

“Çok iyi bir cevap Tuncer Bey. Geçenlerde IMF ile yapılan görüşmelerde, bütçenin ek finansmana ihtiyacı olduğu belirtilince, bütçe açığı beklentisi arttı ve piyasa oyuncularının hareketleri faizleri artırıcı etki yaptı.

Sıra geldi masanın ikinci ayağına. Bir sonraki slaytta göreceğiniz üzere masanın ikinci ayağı reel kesim. Yani mal ve hizmet üreten, harıl harıl çalışan, sizin de genellikle ekmeğinizi yediğiniz kesim. Bir bakıma ekonominin küçük enerji hücreleri.

Reel sektörün dengede olması demek, üretilen mal ve hizmet arzı (miktarı) ile mal ve hizmet talebinin eşit olması demektir.

Bu ayakta, üretilenle tüketilen birbirine eşitse sorun yoktur ve ayak dengededir. Ama eğer insanlar çok tüketmek istiyorsa, fakat üretilen mallar ve hizmetler bu talebi karşılamıyorsa **fiyatlar artar** ve arz talep dengesini sağlar. Dolayısıyla arz ve talep dengede değilse fiyat mekanizması bu dengeyi sağlıyor. Demek ki enflasyonun temel sebebi arz ve talep dengesizliğiymiş."

Hülya hemen atıldı:

"Hocam bize okulda enflasyonun bir başka sebebi daha olduğunu öğrettiler. **Maliyet enflasyonu** diye bir şey var. Malınıza olan talep artmasa bile, o malı üretmek için kullandığınız girdilerin fiyatları artınca da enflasyon olmuyor mu? Enflasyonu sadece arz ve talebe bağlamak yanlış değil mi?"

Serhat Hoca dikkatle dinledi. Hülya'nın gözlerinin içine bakıyor ve gülümsüyordu; ama bu gülümsemenin altında adeta çarpıcı bir cevap vereceğinin işaretleri vardı. Birkaç saniye sessizlik oldu. Bu sefer Hülya gözlerini kaçırmadı. Hoşuna gitmişti Serhat Hoca ile göz göze olmak.

"Evet Hülya, size maliyet enflasyonu diye bir şey öğrettiler. Sorduğun soruya bir örnek verebilir misin?"

"Örneğin ayakkabı üreten birini düşünelim. Bu kişi üretiminde deri kullanıyor. Eğer deri fiyatları artarsa, ayakkabıya olan talep artmasa bile ayakkabı fiyatları artacaktır."

“Çok güzel! Peki derinin alınıp satıldığı bir piyasa var mı?”

“Evet var...”

“Deri fiyatları niçin artmış olabilir?”

“Bilmem...”

“Deri fiyatları artar; çünkü deri piyasasındaki talep artmıştır. Ya da üretilen deri miktarı düşmüştür. Dolayısıyla aslında senin söylediğin maliyet artışı, bir başka mal piyasasındaki arz talep dengesizliğinden kaynaklanmaktadır. Gördüğün gibi ayakkabı piyasasındaki fiyat artışını, bir başka piyasadaki arz talep dengesizliği doğurmuştur.”

“İyi hoş da, varsayalım ki deri arz ve talebi de değişmedi ve bu ülkede deri üretilmiyor, dışarıdan ithal ediliyor. Kurlar arttığı için derinin ithal maliyeti artmış olamaz mı?”

“Eğer kurlar arttığı için ithal maliyeti artmışsa, demek ki bu sefer döviz piyasasında, döviz arz ve talebinde dengesizlik vardır. Döviz talebi arttığı için kurlar yükselmiştir. Gördüğün üzere, deri arz ve talebi değişmese bile, ayakkabının fiyatını artıran unsur, döviz arz ve talebindeki dengesizliktir.”

Hülya itiraz etmek istercesine baktı ama söyleyecek bir şey bulamamıştı. Gerçekten de fiyatları belirleyen tek unsur mal ve hizmet piyasalarında veya para piyasasındaki arz ve talep dengesizliği idi. Aslında biraz bozulmuş gibi görünse de Serhat Hoca'nın bu cevabı, ona daha çok saygı duymasını sağlamıştı. Gerçekten de ekonomik sistemin çalışma dinamikleri kafasında yavaş yavaş netleşiyordu. Bu sadece Hülya için değil, sınıftaki diğer katılımcılar

için de böyleydi. Serhat, ilk defa bu soru-cevap sırasında Hülya'ya bu kadar dikkatli bakmıştı. İçinden "akıllı ve hoş bir kızmış" diye geçirdi. Sonra kendini toparlayıp devam etti:

"İşte arkadaşlar, ekonomi masasının reel kesim ayağında **enflasyon** ve **üretim** yani büyüme **beklentileri** önemli iki parametre olarak karşımıza çıkıyor. Ne zaman enflasyon ve üretim miktarına ilişkin beklentiler değişmeye başlarsa masanın bu ayağı uzayıp kısalıyor. Eğer hedeflenen enflasyondan sapma olacağı ve enflasyonun yükseleceği öngörülürse bu ayak uzuyor, aksi halde kısalıyor. Eğer üretim daha da artacaksa sistem bundan olumlu etkileniyor. Çünkü üretim, büyüme ve gelirlerin artması demektir. Şimdi isterseniz ekonominin kamu kesimi ve reel kesim ayaklarının birbirleriyle etkileşimine bakalım.

Varsayalım ki hükümet seçimlerin de yaklaşması nedeniyle, beklenmedik bir açıklama yapmış olsun. Yüzde 10 olarak beklenen memurların aylık maaş artışını yüzde 15 olarak belirlesin. Bunun etkisini analiz edebilir misiniz?"

Sınıfta o ana kadar hiç konuşmayan mühendis Ersun Bey el kaldırarak cevap vermek istedi. Serhat Bey "Buyurun Ersun Bey" diyerek söz verdi.

"Bir kere maaş artışı yüzünden devlet harcamaları artınca bu harcamaların hepsi vergi olarak dönmeyeceğine göre, bütçe dengesini bozucu etki yapar. Bu nedenle ekonomi masasının bütçe ayağı uzamaya başlar. Bu arada insanların gelirleri artmış olduğu için daha çok mal ve hizmet talep edeceklerdir. Bu yüzden de enflasyonu artırıcı etkisi olur."

“Teşekkür ederim Ersun Bey”

“Hocam Picasso’nun tablosu netleşmeye başladı bile, siz harikasınız” dedi Hülya.

Fakat bunu öyle bir içtenlikle söylemişti ki, bütün sınıf Hülya’ya “Oooo kolay gelsin!” mırıltılarıyla, hafif tebessüm ederek, alaylı bir şekilde baktı. Hülya, heyecanının farkına varınca utancından kıpkırmızı kesildi. Serhat Hoca gülümsüyordu; ama bozuntuya vermeden devam etti:

“Arkadaşlar şimdiki sorum çok daha önemli. Aslında az önce bu konuya kısmen değindik ama biraz daha açmak istiyorum.

Varsayalım ki iç piyasada fiyatlar hiç artmıyor. Dünya pazarlarına açılan, ihracatı ön plana almış bir reel sektör için fiyatların artmaması çok önemli bir avantajdır. Fakat bana öyle bir durum tarif ediniz ki, **içeride fiyatlar artmasa bile, reel sektörün ürettiği ürünlerin dış dünyaya karşı fiyatları artsın.** Evet, cevaplarınızı bekliyorum.”

Sınıfta çıt yoktu. Nasıl olacaktı ki? Hem iç piyasada fiyatlar artmayacak hem de ihracatçı firmaların dış pazarlardaki fiyatı artacaktı. Serhat Bey fazla uzatmadan devam etti;

“İçerideki fiyatlar artmasa bile eğer sizin ülkenizin parası diğer ülke paralarına karşı değer kazanmışsa, mallarınız dış dünya mallarına karşı göreceli olarak pahaladır.

Örnekle açıklayayım; Varsayalım ki 1 \$ = 2 milyon TL olsun. Sizin de kalem üreten ve ihraç eden bir firma olduğunuzu düşünelim. Bir kaleminizin satış fiyatı 2 milyon TL olsun. Bu durumda bu kalemi ihraç ettiğinizde elinize 1 \$ geçecektir. Yani yabancı alıcı, bir kalem için 1 \$ ödeye-

cektir ve siz bunu bozdurduğunuzda elinize 2 milyon TL geçecektir. Şimdi de TL dolara karşı değer kazansın ve 1 \$=1 milyon TL olsun. Hiç enflasyon olmasa ve siz kalemi hala 2 milyon TL'ye satıyor olsanız bile ihraç fiyatınız artık 2 \$ olmuştur. Çünkü artık 1 \$ = 1 milyon TL'dir. Dolayısıyla aynı kalitedeki kalemi daha önce 1 dolara alan Amerikalı tüccar, başka bir ülkeden ithal edecektir. Bu açıdan bakıldığında, içeride enflasyon olmasa bile, dış dünyadaki alıcı için, artan bir enflasyon söz konusudur. Bu nedenle enflasyon dediğimizde **ülke içindeki tüketicilere yansıyan enflasyon** ile **dış dünyadaki tüketicilere yansıyan enflasyon** aynı olmayacaktır."

Katılımcılar olayı çok net anlamışlardı. Gerçekten de 2004 ve 2005 yıllarında Türk ihracatçısı bu sorunu önemli ölçüde yaşıyordu. Serhat Bey herkesin konuyu anladığından emin olduktan sonra, derse ara verdi:

"İsterseniz şimdi bir ara verelim. İçecekler ve pastalar sınıfın hemen dışındaki masada yer alıyor. Onbeş dakika sonra tekrar başlayacağız. "

Hülya, o gün seminerde tanıştığı arkadaşı Selin'e lavaboya gideceğini söyleyerek hemen sınıftan çıktı. Az önce "Hocam siz harikasınız" diyerek sınıfta büyük bir pot kırıldığını düşünüyordu. "Amaaan olsun!" dedi kendi kendine.

Dış Denge ve Piyasalar

Moladan sonra yeniden sıfırtaydılar. Perdeye yansımış görüntüde masanın üçüncü ayağı da adlandırılmıştı: Dış ödemeler dengesi. Hülya ekonomik sistemin girift gibi görünen konularının aslında basit bir sistem üzerine kurulmuş olduğunu görmekten çok mutluydu. Eğitim ücretini fazlasıyla hak ediyordu Serhat Cengiz.

“Evet arkadaşlar, bu slaytta da görüldüğü üzere ekonominin üzerine oturduğu üçüncü önemli ayak dış ödemeler dengesidir. Bir ülkeden dışarıya çıkan ve ülkeye giren döviz hareketlerini dış ödemeler dengesi bilançosunda görürüz. En önemli kalem ise **cari açık** kalemidir.

Cari açık nedir? Bir kişinin aylık gelirin 1 milyar TL olduğunu düşünürsek, eğer bu kişi aylık 1 milyar 300

milyon TL harcama yapmışsa, gelirinin tümünü harcamış ve bunun üzerine 300 milyon TL de finansman sağlamış demektir. Bu kişinin aylık cari açığı 300 milyon TL'dir. Dolayısıyla bir ülke kazandığından fazlasını tüketiyorsa, cari açık ortaya çıkar. Yani cari açık ülkedeki tasarruf açığına ve yıllık bazda dış borçlanmaya eşittir. Bu açığı yabancı ülkelere bulduğunuz para ile finanse edersiniz. Bir bakıma diğer ülkelerdeki insanlar tasarruf eder ve siz bu tasarrufları kullanırsınız.

Cari açık süreklilik arz edemez. Yani birileri sürekli olarak sizin tüketim ve harcamanızı finanse etmez. Bu yüzden cari açığın, gayri safi yurt içi hasılaya oranı yüzde 6-7 düzeyine geldiğinde riskiniz artmış olur.

Cari işlemler açığındaki artış kur üzerinde baskı yapar ve kuru yukarı çeker. Cari işlemler açığının düşmesi veya fazla vermesi ise döviz kurunu aşağı çekici etki yapar."

Tuncer Bey bu sırada el kaldırdı ve biraz da eleştirel bir tavırla sordu:

"Hocam cari açık kur üzerinde baskı yapar diyorsunuz ama son iki yıldır Türkiye'nin cari açığı hep beklene- nin üzerinde artıyor; ama döviz kurları aşağı gidiyor, bu- nu nasıl açıklayacaksınız? Ekonomi ilminin çözemediği bir şey mi var?"

Serhat Bey yine gülümseyerek, "Çok güzel bir soru sordunuz tebrik ederim" derken bir yandan da çantasın- dan fotokopi ile çoğaltılmış olduğu anlaşılan bir kağıt de- meti çıkardı ve "Sorunuzun cevabını, bakın Radikal gaze- tesi yazarı Uğur Gürses nasıl vermiş" dedi. Fakat bu yazıyı

sınıfa dağıtmadan önce birkaç açıklama daha yapmak istedi.

“Her ne kadar cari açık artışı ve azalışı dış ödemeler dengesi ayağında ortaya çıksa da, kurların seviyesi ekonominin dördüncü ayağı olan ‘Finansal (mali) piyasalar’ ayağında belirlenir. Bu ayağı biraz sonra göreceğiz. Bu nedenle de şu an için, döviz kurlarının finansal piyasalarda belirlendiğini bilmeniz yeterlidir. Şimdi lütfen herkes dağıttığım bu yazıyı okusun, daha sonra üzerinde tartışacağız.”

Döviz Yağıyor! (Uğur Gürses - Radikal)

Cari açık rekora koşuyor. Ancak, diğer tarafta ise bu açığın çok çok üzerinde bir döviz girişi de sürüyor. Anlamı şu: Orta vadede döviz kurunda yükseliş olasılığı çok az!

...Görünen o ki, **cari açığın çok üzerinde bir finansman** ve buna ilave edilecek **net hata ve noksan kaynaklı döviz girişi** ile son bir yıllık dönemde 15.2 milyar dolarlık döviz rezervi artışı sağlanmış. (Cari açığı kapattığı gibi üzerine döviz rezervi artışı da sağlamış.)

Döviz kuru hareketi, cari açık ve bunun finansmanı arasındaki dengenin bozulmasıyla yaşanıyor. Örneğin, 2001 Şubat ayını izleyen aylarda, cari açık küçülürken, net hata ve noksan kaynaklı sermaye kaçışı ile döviz rezervi kaybı yaşanıyor. Bu da döviz kurunu yukarı doğru hareketlendiriyor. Örneğin, Ocak 2002'ye gelindiğinde, cari açıktan 4 milyar dolarlık cari fazlaya gelinmişken, 16.6 milyar dolarlık sermaye çıkışı ve 2.5 milyar dolarlık net hata ve noksan kaynaklı çıkış yaşanmış. Bu da, 15.2 milyar dolarlık döviz rezervi kaybı yaratmış.

Şimdi sormak gerekiyor; 'ille de cari fazla verelim' demek her zaman 'hayırlı' sonuçlar doğurur mu?

Temmuz ayındaki sonuçlarla, son bir yıllık ödemeler dengesi tablosu şöyle;

Cari açık 20 milyar dolar, finansman 26.8 milyar dolar, net hata ve noksan 8.5 milyar dolar. Bu gerçekleştirmelerle, döviz rezervi artışımız 15.2 milyar dolara ulaşmış. Cari açık ve finansmanı konusundaki temel tartışmalardan biri de sıcak para olmaya devam ediyor. Temmuz itibarıyla, son bir yıllık dönemde, finansmanı oluşturan kalemlerden portföy yatırımları 11.1 milyar dolara ulaşmış. Öte yandan, toplam finansman ile net hata noksan toplamı 35.3 milyar dolara ulaşıyor. Yani, 11.1 milyar

dolarlık 'sıcak para' hiç gelmemiş olsaydı da ödemeler dengesi finansmanında hâlâ 4.1 milyar dolarlık fazlamız olup, rezervlerimize eklemiş olacaktık.

Cari açığın çok üzerinde seyreden finansman ile Net Hata Noksan ikilisinin toplamı ile cari açık arasındaki farkın (ki döviz rezerv artışına eşit) açılıyor olması dikkat çekici. Bu durum, döviz kurları üzerine büyük bir baskı yapıyor. Ters durumda, yani 2001'de olduğu gibi, cari açık ile finansman ve NHN toplamı arasındaki fark kapanmaya başladığında, döviz kurlarında yükselişe tanık olacağız.

Asıl önemlisi, doğrudan yatırımların artık finans hesaplarına yansımaya başlamasıdır. Temmuz ayındaki 1.1 milyar dolarlık girişle (olasılıkla Dışbank'ın satışı ile ilgili sermaye girişi) son bir yılda ülkeye giren doğrudan yatırım miktarı 2.7 milyar dolara ulaştı. Bu miktar, tüm zamanların doğrudan yatırım rekorunun kırılacağına işaret.

Türkiye ve ekonomisi değişiyor, bunlar da sayılara yansıyor; işin özeti bu!

Tuncer Bey olayı kavramıştı. Bir ülke cari açık verse bile eğer dışarıdan döviz yağıyorsa sorun yoktu. Bu döviz ülkeye geliyor, finansal piyasalarda bozduruluyordu. Fazla döviz bozdurulunca da dövizin fiyatı düşüyordu.

Serhat Bey emekli paşa Tuncer Bey'e baktı ve "Cevabı buldunuz mu?" dedi. Tuncer Bey takdir ima eden bir şekilde başını salladı.

Serhat Hoca gülümseyerek devam etti: "Şimdi geldik ekonominin en son ve bence en önemli ayağına, evet, az önce de söylediğim gibi finansal piyasalar ayağı." Katılımcılardan o ana kadar hiç konuşmayan Ayşe Hanım atıldı:

"Hocam siz de mi? Herkes finansçı oldu. 'Ekonominin en önemli ayağı finansal piyasalardır' diyorsunuz. Kimse reel ekonomiyi düşünmüyor. Büyüme var deseler de reel sektör kan ağlıyor. Kimseye yansımıyor. Ama birileri finans piyasalarında köşe dönüyor ve gelirlerinin vergisini bile ödemiyor."

“Ayşe Hanım, bence biraz acele ettiniz. Anlatacaklarımı dinledikten sonra bu konuyu tekrar tartışalım. Manipülasyonla paradan para kazanmak ayrı, ekonomik sistem ayrıdır. Şimdi bir sonraki slaydı inceleyelim.”

“Varsayalım ki finansal piyasalar diye bir şey yok. Dolayısıyla bankalar, aracı kurumlar veya diğer finans kuruluşlarının olmadığını düşünelim. Çalıştınız, maaşınızı aldınız ve bir kısmını tasarruf ettiniz. Bu tasarrufu ne yaparsınız?”

Ayşe Hanım cevap verdi;

“Banka falan olmadığına göre, yastık altına koyardık herhalde. “

“Ama eğer enflasyon varsa ve yılda yüzde 10 enflasyon oluyorsa bu parayı tutmanın size bir maliyeti vardır. Elinizdeki 100 milyon TL’nin şu anki alım gücü 100 milyon TL’dir. Ama bir yıl sonra alım gücünüz 90 milyon TL’ye düşecek. Yani refahınızda enflasyon nedeniyle erime ola-

cak. Bunun önüne geçebilmek için, gazeteye ilan vererek paranızı kiraya vermek istediğinizi düşünelim.”

“Nasıl yani!” dedi Ayşe Hanım.

“Aslında sizin yastık altında tuttuğunuz bu para ekonomiye ve özellikle de reel sektöre kazandırılmıyor demektir. Halbuki reel sektörde bu paraya ihtiyacı olan, bu parayı değerlendirip belki yapacağı 100 liralık işten 20 lira kazanacak olanlar olabilir. Gazeteye ilan verdiniz ve 100 liramı kiraya veriyorum dediniz. Buna ne kadar fiyat biçerdiniz? “

Ayşe Hanım cevapladı:

“En az yüzde 10 kazanmak isterdim herhalde. Hiç olmazsa paramın değerini korurdum. 100 liramı verip bir yıl sonunda 110 lira olarak bana geri vermesini isterdim.”

“Demek ki elinizdeki paranızın kirası yüzde 10. Neden yüzde 10 istiyorsunuz? Yüzde 15 değil? Bu paraya yüzde 15 verenler olabilir.”

“Evet olabilir. Pazarlık yapardım.”

“Bakın pazarlık yapıyorsunuz ve paradan para kazanmaya çalışıyorsunuz. Siz de şimdi finansçı oldunuz. Reel sektörü hiç düşünmüyorsunuz. Adam üretim yapacak, belki de yeni fabrika açıp yeni eleman istihdam edecek.”

Ayşe Hanım mahcup bir tavırla güldü ve “Çok kötüsünüz hocam” dedi. Sınıfta gülüşmeler oldu ve Serhat Bey devam etti:

“İşte faiz dediğimiz şey aslında **ülke parasının kira fiyatıdır. Yabancı paranın fiyatına da kur ya da döviz kuru** diyoruz. Finansal piyasalar, Ayşe Hanım gibi fon sahibi

(para ve benzeri varlık sahibi) olanlarla, bu fonlara ihtiyacı olanları bir piyasada bir araya getiriyor.

Bankalar ve diğer finans kuruluşları sizin adınıza bu fonların akımını sağlıyorlar. Tasarruf sahibi olarak sizlere bir fiyat ödüyorlar. Sizden aldıkları tasarrufları reel sektöre ve ekonominin diğer ayağı olan kamu kesimine kanalize ediyorlar. Devletin de bütçe açıkları var. Topladıkları gelirler yetmiyor ve bu açığı finansal piyasalardan kapatıyorlar. Ama karşılığında faiz vererek bedelini ödüyorlar. Bütçe açıkları artarsa faiz yükseliyor.

Ülkemizde en fazla paraya ihtiyacı olan kesim, kamu kesimidir. Yıllardır borçlanarak harcamaların karşılanması kamu kesimini en büyük borç arayıcısı haline getirmiştir. Bir pazar düşünün. Bu pazarda para alınıp satılıyor ve bu paraya bir kira bedeli ödeniyor. Fon talebi artarsa, paranın kirası yani faiz artıyor, fonlarını arz edenler artarsa veya daha fazla tasarruf ederlerse paranın kirası düşüyor.

Bırakınız bankalar da sizden aldıkları paraları belirli bir dönem için satarken üzerinden para kazansınlar. Aksi halde nasıl ayakta kalacaklar ve binlerce kişiyi nasıl istihdam edecekler? Bu aşamada sizlerin zarar görmemesi için bankacılık sektörünün yüksek rekabet ortamında çalışması lazım. Kazanan yine siz olursunuz.”

Serhat Bey, Ayşe Hanım’a bakarak konuşuyordu. Ayşe Hanım biraz da rahatsız olmuş halde,

“Tamam hocam, söylediklerimi geri aldım” dedi.

Serhat Hoca,

“Merak etmeyin sizin vurguladığınız noktaya da geleceğiz. Bu paraların akımı sırasında haksız rekabet yarata-

rak kazanç sağlayanlar da var. Önemli olan şey, buna meydan vermeyecek en adil ve şeffaf düzeni yaratmaktır” diye karşılık verdi ve devam etti: “Şimdi, niçin finansal piyasaların çok önemli olduğu konusuna biraz daha girelim. Reel sektördeki bir üretici için en önemli sorun nedir?”

Katılımcılardan bazı cevaplar geldi. Kimisi “Kar etmektir” derken, kimisi de ekonominin sorunlarını öne sürdü. Serhat Hoca devam etti:

“Üretici için en önemli sorun, ürettiği mal veya hizmetlerin fiyatı ve maliyetidir. Rekabet edemezse, pazarda yaşam şansı bulamaz. Ürünün fiyatını etkileyen en temel iki şey ise; **faiz** ve **döviz kurudur**. Bir üreticiyi düşünün. Parasını bir işe yatırıyor ve yüzde 25 kar veya getiri bekliyor. Ama faizler bir sebeple yüzde 30 seviyesine çıkıyor. Yani paranın maliyeti hızla artıyor. Bu durumda yatırımcı ciddi zarardadır. Çünkü bu yatırımı yapmak yerine parasını faizde değerlendirse çok daha yüksek getiri elde edecektir.

İşte geçmiş yıllarda, ülkemizde faizlerin yüksek olması, firmaların yatırımlarını ve büyümeyi ciddi anlamda olumsuz etkiledi. Firmalar bile devlete borç vererek, üretim yaparak kazanacaklarından daha yüksek kazançlar elde ediyorlardı.

Gelelim döviz kurlarına. Krizi hatırlayınız. Döviz kurlarındaki sert yükseliş, izleyen aylarda enflasyonu patlatmıştı. Bu anlattıklarımın tümü de gösteriyor ki finansal piyasalar reel sektör için hayati önem taşımaktadır ve bu piyasalarda belirlenen kur ve faiz, üretim sektöründe kalıcı

etkiler yaratır. Bu nedenle finansal piyasaların istikrarı her şeyin başında gelmeli.

Bu piyasalardan en çok para satın alan kimdir? Ne yazık ki devlettir. Eğer devletin gelir gider dengesi bozulmuşsa, açıkları gitgide artıyorsa, ileride devletin bu borçları ödeyememe durumu oluşursa, yani masanın kamu kesimi ayağı uzamaya başlamışsa, parasını borç verenler, bu riskleri dikkate alarak daha yüksek fiyat isterler. Dolayısıyla faizler artar.”

Hülya araya girdi. “Finansal piyasaların istikrarı neye bağlı hocam? Yani faiz ve kur ne zaman durulur ve kararlı hale gelir?”

“Çok güzel bir soru Hülya. Aslında ekonominin diğer ayaklarındaki istikrara bağlıdır. Karşılıklı bir etkileşim vardır. Reel ekonomi ayağında eğer enflasyon yüksek ve dalgalı ise, reel kesim önünü göremeyecek ve yatırımlarını düşürecektir. Yüksek ve dalgalı enflasyona karşılık olarak, finansal piyasalar da aşırı dalgalı olacaktır. Yani faiz ve kur bir aşağı bir yukarı oynayacak ve faizleri etkileyecektir.”

Serhat Bey sordu;

“Reel faiz nedir?” ve devam etti;

“Varsayalım ki piyasadaki faizler yüzde 20 olsun. Siz de önümüzdeki bir yıl içinde yüzde 12 enflasyon bekliyorsunuz. Bu durumda faiz rakamına ‘1’ ekleyin ve bunu ‘1 + enflasyon beklentisi oranına’ bölün. Bulduğunuz sonuçtan da ‘1’ çıkarın. “

Serhat Bey tahtaya bu hesabın yapılışına ilişkin örneği yazdı.

$$(1+0.20)/(1+0.12) - 1 = 1.2/1.12 - 1 = 0.0714 = \% 7.14$$

“Demek ki bu durumda reel faiz yüzde 7.14 oluyor. Diğer şartlar aynı kalmak koşuluyla, eğer enflasyon oranları istikrarlı değilse ve çok fazla değişkenlik gösteriyorsa, piyasadaki faiz oranları da sürekli dalgalanacak ve dalgalanma arttıkça reel faizler yükselecektir.

Enflasyonu tahmin etmek ne kadar zorlaşırsa yatırımcılar beklenen enflasyon rakamının üzerine bu riski de eklerler. Eğer finansal piyasalarda faizler de yüksek oranda dalgalanıyorsa, üreten kesim yani reel ekonomi, daha önce anlattığımız gibi maliyetlerini belirlemekte zorlanacağı için bundan olumsuz etkilenecektir.

Demek ki finansal piyasalardaki istikrarın birinci ayağı reel kesimden gelecek enflasyon verileri ve enflasyona ilişkin beklentilerdir. Enflasyonun artmasına veya düşmesine neden olacak ya da enflasyon beklentilerini değiştirecek her türlü olay faiz oranlarını hızla değiştirecektir. Diğer taraftan kamu kesimi ayağından gelecek olan bilgiler de faiz oranlarını etkileyecektir. Eğer bütçe açığının artmasına yol açabilecek gelişmeler olursa ve bu yönde beklenti oluşursa, devletin daha fazla fona ihtiyacı olacağı için, finansal piyasalardaki fon talebi artacaktır. Bu da paranın fiyatını (faiz) yine artıracaktır. Aksine durum olursa, yani bütçe açığını azaltıcı gelişmeler ortaya çıkarsa faizler düşecektir.”

Sınıf adeta büyülenmiş gibi Serhat Bey'i izliyordu. Ne kadar da basit ve anlaşılır aktarıyordu her şeyi. İşinin ehli olduğu belliydi. Herkesin kafasında olay netleşmişti. Dört ayaktaki dengeler bozulmaya başlayınca kur ve faiz

bu ayakları yeniden dengeye getirecek şekilde hareket ediyordu.

Hülya üniversitede aldığı derslerin isimlerini ve içeriklerini düşündü. Her ders, mutlaka masanın ayaklarından birine dahil edilebiliyordu.

Örneğin para politikası ve para teorisi dersi aslında ekonomi masasının finansal piyasalar ayağının bir alt konusuydu. Maliye politikası dersi ise kamu kesimi ayağının alt dalıydı. Birinci sınıfta mikro iktisat dersi almışlardı ve bu ders de reel kesimdeki üretim ve fiyat oluşumunu açıklıyordu. Şimdi taşlar yerli yerine oturmaya başlamıştı. Tezinin çok önemli aşamalarından birini kısa sürede aşabilecekti. Başka araştırma ve analizler yapmak için ise çok daha fazla vakti olacaktı.

Serhat Bey, “Arkadaşlar isterseniz bir öğle arası molası verelim” dedi. Öğleden sonra çok daha ilginç bir ders olacağını söyledi ve cümlesini “Az sonra!” diyerek bitirdi. Sınıftaki katılımcılar mutlu yüz ifadeleriyle gerinerek yerlerinden kalkarken, Hülya hemen Serhat Bey’in yanına geldi:

“Hocam özür dilerim, beni bağışlayın ama eğitim sonrasında da sizinle iletişim kurmak istersem bir sakıncası olur mu? Elektronik posta adresinizi almamda bir sakınca var mı?”

“Ne münasebet, tabi ki seve seve. Arzu edersen üniversitedeki derslerime de dinleyici olarak katılabilirsin. Madem yüksek lisans yapıyorsun, eminim çok faydası dokunur.”

“Çok iyisiniz hocam, bu kadarını beklemiyordum, gerçekten çok teşekkür ederim.”

Hülya bunları söylerken minnettar ve sevgi dolu bakışları gözlerinden okunuyordu. İşler çok yolunda gidiyordu. Yüksek lisans tezine yeni başlamış olmasına rağmen çok uzun bir yolu çok kısa sürede kat ettiğini düşündü. Şansı da yaver gitmiş ve internetten bu eğitimi bulmuştu. Gözünden kaçabilir ve bu eğitimden hiç haberi olmayabilirdi. Bunları düşünürken, Serhat Bey kartvizitini Hülya'ya uzattı ve,

“Burada bana ulaşabileceğin bütün bilgiler var” dedi.

Hülya kartı alırken eli Serhat Bey'in eline değdi. Anlık ve inanılmaz hoş bir duyguydu. Kalbinin hızlı hızlı çarptığını hissetti ve hafif telaşlı, mahcup bir tavırla kartı cüzdanına koydu.

“Öğleden sonra görüşmek üzere hocam” diyerek hızla sınıftan çıktı.

Kalbi hala çarpıyordu.

“Hayır, hayır asla... Aptallık etme kızım, sen kimsin, O kim” diye geçirdi içinden.

Köşe başındaki dönerciye doğru yürürken, sonbahar olmasına rağmen dışarıda muhteşem bir öğle güneşi vardı. Sabah tanıştığı Selin'i görebilmek amacıyla etrafa bakındı, ortalıkta sınıftan kimse yoktu. Hülya'nın öğle yemeği, nefis bir pide arası döner ve ayrandı. Sonra, simit saraylarından birine girerek tavşankanı bir bardak çay içti. Bunları yaparken sürekli olarak gözünün önüne Serhat Bey'in yüzü geliyordu. Her defasında da “hayır hayır” diyordu içinden.

Hüzünlü Bir Öğleden Sonra

Serhat Hoca içeri girdiğinde, yüzü değişmiş, o te-
bessüm eden ifadenin yerini endişe ile karışık
bir hüzün kaplamıştı. Yarım günde bile onun tebessüm
eden yüzüne alışmış olan katılımcılar soru soran bakışlarla
Serhat Bey'i süzmeye başladılar. Ağzından çıkacak ilk
cümleleri bekliyorlardı. Sessizlik hakimdi.

"Ne garip" dedi ve durakladı Serhat Hoca. Sınıfın
merakı artmıştı. "Size bu öğleden sonra çok daha keyifli ve
ilginç bir sunum yapmayı planlıyordum. Bu sunumu yine
de yapacağım, fakat zamanlama çok ilginç ve çarpıcı" de-
di. Sınıf bir şey anlamamıştı. Devamını bekliyorlardı.

"Az önce bir telefon aldım. Dekanımız Ertuğrul Bey'i
kaybettik."

Sınıfta üzüntü bildiren bir uğultu oldu. "Başınız sağ
olsun" cümlesi çıktı herkesin ağzından. Serhat Hoca, "Siz-
ler sağ olun arkadaşlar" dedi ve konuşmasını sürdürdü:

"Mükemmel bir insanı kaybettik. Bilimsel çalışmala-
rını ve bu ülkeye yaptığı katkıları bir kenara bırakıyorum,
gerçekten **İnsan** olan bir insanı kaybettik. Hepimizin baba-
sı, ağabeyi, arkadaşı ve en önemlisi dostuydu. Kimseyi
kırmamak için kelimelerini özenle seçer, zorda olanlara
gece yarısı olsa bile yardım elini uzatırdı."

Bunları söylerken gözleri buğulandı, kafasını yukarı
kaldırdı yutkundu ve yanaklarına süzülen birkaç damla

yaşı elleriyle sildi. Sınıftaki herkes adeta dekanı tanıyormuşçasına, derin bir üzüntü duydu.

“Tam da ekonominin çalışma sistemini, bir insan vücudunun çalışma sistemi olarak anlatacaktım size. Önceki seminerlerimde bu bölüm en keyifli bölüm olurdu, ama bugün zannedersem o kadar keyif alamayacağım, anlayışınıza sığmıyorum.”

Katılımcılar “Hiç öyle şey olur mu?” türünden sözlerle Serhat Hoca’ya destek verdiler. Serhat Bey, perdeye yeni bir slayt yansıttı. Perdede titreyen bir kadın resmi vardı.

“Aslında bir ekonomik sistemin işleyiş mekanizması ile vücut sisteminin işleyişi arasında pek çok açıdan benzerlikler vardır. Bu sistemde **finansal piyasalar kalbi temsil ediyor**. Nasıl ki, kalp toplardamarlar vasıtasıyla kanı topluyor ve vücudun en ücra köşesindeki hücrelere gönderiyorsa, finansal piyasalar da ekonominin kanı olan fonları yani paraları topluyor ve buna ihtiyaç duyan bütün kesimlere gönderiyor. İnsan vücudu enerji üreten bir mekanizmadır. Üretim, en küçük birimler olan işletmelerde gerçekleşir, vücudumuz da ihtiyaç duyulan enerjiyi hücrelerinde gerçekleştiriyor. Bu anlamda işletmeler hücreler gibidir.

Sonuçta vücudunuzun ürettiği enerji, bir yazar için beyin çalışmasına veya bir inşaat işçisi için fiziki güce dönüşüyor. Yani enerji üretimi, çalışıp para kazanmanız, bu da ihracat yapmanız anlamına geliyor. Kazandığınız para ile de gıda alıyorsunuz, yani ithalat yapıyorsunuz ve sindirim sisteminizde işleniyor. Böylelikle gıdalar sayesinde taze kan üretiliyor. Kandaki mineraller ne kadar zengin

olursa, kendinizi o kadar güçlü ve enerjik hissediyorsunuz, böylece bünye yeni hücreler oluşturarak büyümenizi sağlıyor. Eğer kalpte bir sorun varsa ve kalp kendi kas hücrelerine kan gönderemiyorsa, kalp hücrelerinin ölmesi kalp krizini yaratıyor. Vücudun diğer bölümlerine kan akışı duruyor ve kısa sürede ölüm riski doğuyor.

Dolayısıyla finansal sistemdeki bütün tıkanıklıkların giderilmesi gerekir. Kasım 2000 krizinde Demirbank hücresi ihtiyaç duyduğu kanı sağlayamadı ve bu hücre öldü. Ardından birçok banka hücresi de peşi sıra ölmeye başladı. Hatırlayınız, kriz sabahı nakit akışı durmuştu. Bankamatiklerden hesabınızdaki parayı bile çekemediniz. Yani finansal piyasaların kaslarına kan taşıyan damarları tıkanmıştı.

Hülya bu cümleleri duyduğunda, babasının hastaneye kaldırıldığı o acı günler, gözlerinin önünden bir film şeridi gibi geçti. Gerçekten de Serhat Hoca adeta Hülya'nın yaşadıklarını izlemiş ve bunları anlatıyordu. Şimdi babasının başına gelenleri çok daha iyi anlıyordu. Gözleri buğulandı. Kim bilir aynı günlerde başka insanlar ne acılar yaşamıştı. Ama bu kriz kendiliğinden olmamalıydı. Birden yüzü asıldı ve "Hocam, suni kriz yaratılabilir mi?" diye sordu.

Serhat Hoca "elbette" diye cevap verdi. "Ağzınızı ve burnunuzu tıkayın veya suya atlayıp hava ile iletişiminizi kesin. Kanın ihtiyaç duyduğu oksijeni alamaması da bir tür krizdir."

Serhat Bey, sabah bölümündeki kadar güçlü performans sergileyemese de seminer çok verimli geçiyordu. Katılımcılardan Ayşe Hanım "Hocam finansal piyasaları kal-

be benzettiniz, peki kamu kesimi, reel kesim ve dış ödemeler kesimini vücudun hangi bölümleriyle açıklayacaksınız?”

“Ben de tam bu noktaya gelmiştim. **Kamu kesimi**, vücutta **beynin fonksiyonunu yerine getirir**. Beyin emirler yağdırır, kuralları koyar, denetler ve üretir. Bir an için kamu kesiminin bütün fonksiyonlarını durdurduğumuzu varsayalım.

Örneğin belediye otobüsleri çalışmıyor, elektrikler kesik, sular akıyor, devlet memurları yerlerinde yok ve bütün devlet daireleri, okullar, kamu kuruluşları kapalı. Merkez bankası işlevini görmüyor, bu nedenle bankalar kapalı. Nasıl bir ortam olacağını düşünebiliyor musunuz?

İşte Arjantin’de olan buydu. Kamu kesimine iç ve dış finansal piyasalardan kan gitmedi, borçlarını ödemek için en yüksek faizlerden bile yeni fon bulamadılar. Ekonominin kan oluşturma ve kan pompalama mekanizması durmuştu. Dolayısıyla Arjantin borçlarını ödeyemedi. Sonuç olarak beyin hücreleri ölmeye başladı. Buna ‘default olmak’ diyoruz. Bir bakıma ekonomi komaya girmiş oluyor.”

Hülya Arjantin ismini duyunca heyecanlandı. Tezinin bir parçasıydı. Birçok gelişmekte olan ülkenin krizlerini incelemesi gerekiyordu. Adeta altın bulmuş gibi sevindi ve atıldı:

“Hocam, Arjantin’i biraz daha açabilir misiniz? Nasıl oldu da borçlarını ödeyemez duruma düştüler?”

“Heyecanını anlıyorum Hülya, fakat şu an konumuzu dağıtmamak için bu sorunu cevaplamayacağım. Arjan-

tin, seminerimizin yarınki konusu olacak ve yarın detaylı bir şekilde ele alacağız.”

“Yarını iple çekeceğim, çünkü tezimin en önemli bölümlerinden biri, bütün ekonomik işleyişin durduğu ülke olan Arjantin.”

“Evet, gerçekten de tahminlerin ötesinde bir kriz yaşandı Arjantin’de. Yarın senin için oldukça heyecanlı bir gün olacak.”

Bu arada sınıftan sesler yükseldi: “Bizim için de heyecanlı olacak hocam.” Serhat Hoca tebessüm etti ve “Kaldığımız yerden devam edelim” diyerek sözlerini sürdürdü.

“En son nerde kalmıştık? Türkiye’nin 2001 krizinden bahsediyordum. Ülkemize baktığımızda ise, durum oldukça ilginç görünüyor. 2001 krizi öncesinde ve sonrasında kamu kesiminin har vurup harman savurma politikası yüzünden devlet borçları hızla arttı. Adeta beyindeki bir tümör gibi hızla büyüdü. Kalbin gönderdiği kanı, sürekli bu tümör emiyor ve beynin diğer fonksiyonlarını yani eğitim, sağlık ve yatırımı cılız bırakıyordu. Bu nedenle vücudun diğer üretici bölümlerine giden kan akışı da zayıfladı.

Kriz sonrasında bankaların batışları ve kamu bankalarının zararları, borcun üzerine 50 milyar dolarlık bir yük daha bindirdi ve tümör hızla büyüdü. Bu tümörü almanın iki yolu vardı. Ya cerrahi müdahale yani konsolidasyon (borçların ertelenmesi) ya da ilaçla müdahale, yani mali disipline önem veren sıkı bir ekonomik program uygulanması gerekiyordu.

Biz bu aşamada ikinci yolu seçtik ve reçetemizi IMF yazdı. Dolayısıyla ilaçla tümörü küçültmeye çalışıyoruz. Görünen o ki 2004 yılı sonu itibarıyla bu uygulama olumlu sonuç veriyor ve tümörün boyutları hızla küçülmeye başladı. Ayrıca borçlarımızın vadesi, yavaş da olsa uzamaya başladı ve daha rahat nefes alan bir kamu kesimi var. Mali disiplin buradaki en önemli parametre olarak karşımıza çıkıyor. Ama ileride yeniden borç sorunu doğar mı? Yeniden borç krizi kapımıza gelir mi? Bu soruların cevapları bu tür bir seminerin sınırlarını aşıyor. Hülya'nın tezi bittiğinde belki de bu sorulara Hülya cevap verecektir."

Hülya gururlanmıştı. "Müthiş bir tez olacak hocam" dedi hafif şımarık bir eda ile. Serhat Bey devam etti;

"Gelelim **reel kesime**. Karaciğer, kas ve iskelet sistemini reel kesime benzetebiliriz. Bir bakıma karaciğer reel kesimin merkezi, ya da imalat sanayisidir. Kan ve enzimler burada yapılır. Eğer karaciğer yeni kan üretmezse, kalp vücuda kan pompalasa bile, yeterli kan üretilmediği veya kanın kalitesi düşük olduğu için vücut zayıf ve güçsüz düşebilir. Her bir hücre, yani büyük-küçük her işletme müthiş bir rekabet ortamı içinde üretimlerini devam ettirmek durumundalar. Bir işletmenin faaliyetinin sağlıklı devam etmesi için en önemli unsur, yeni kan yapılması ve bu kanın da vücuda dağılmasıdır. Yani fon ve nakit akımıdır.

Kriz veya herhangi bir sebeple işletmeler alacaklarını tahsil edemezse ödeme sıkıntısı içine girer. Finansal piyasalar bu gibi durumlarda kısa vadeli fon yani kalbe kan akışını sağlayan en önemli merkezdir. Finansal sistemin tıkanması kalbe giden bir damarın tıkanmasına benzer ve

bütün ödemeler sistemini aksatarak reel kesimi dalga dalga etkileyebilir.

Bu nedenle de finansal sistemin sağlıklı çalışması reel kesim için de en önemli unsurdur. Bu konuları daha önce de anlattığım için fazla uzatmayayım. Dolayısıyla Ayşe Hanım'ın itiraz ettiği, 'herkes finansçı oldu' eleştirisini bu yönüyle de düşünmek lazım. Reel kesimde arz ve talebin fiyatlar genel seviyesini belirlediğini söylemiştik.

Bu açıdan bakıldığında **enflasyon vücuttaki ateşe** benzer. Eğer enflasyon kontrolden çıkmış ve yüksekse, ekonomi güçsüz düşer ve çalışamaz duruma gelebilir. İşletmeler de yüksek enflasyonda halsiz ve güçsüz düşerler. Çünkü önlerini göremezler, karları ve sermayeleri erir. Yani üretilen enerji heba olur. İşte bu yüzden para politikasının uygulayıcısı ve tek sorumlusu olan kurum, özerk merkez bankasıdır. Merkez bankalarının en önemli hedefi düşük enflasyon ve istikrarlı bir ortam yaratarak, reel kesimin öngörülebilir bir ortamda çalışmasını, büyümenin istikrarlı bir seviyede sürdürülmesini sağlamaktır.

Gördüğünüz üzere, finansal sistemin başındaki merkez bankasının kararları reel kesimin sağlığını direkt olarak, yakından ilgilendirmektedir.

Fakat daha önce ekonomi masasının ayaklarını anlatırken vurguladığım bir noktayı daha vurgulayacağım. İçeride enflasyon ortaya çıkmasa bile, dış dünyaya karşı ürettiğiniz enflasyon, vücudun ateşinin artması gibidir. Ülkenizin parası yabancı paralara karşı değer kazandıkça vücut ateşi yine artmaya başlar. Hele ki sizin iç enflasyonunuz diğer ülkelerden daha yüksekse, üstüne üstlük bir

de paranız değeri leniyorsa, dış dünyaya karşı çifte enflasyon üretiyor ve ihracata yönelik imalat sanayisini halsiz düşürüyorsunuz demektir. Bu gibi durumlarda vücudun ateşi beklenenden daha yüksek olabilir ve karaciğer iflas ederek kan yapmayı durdurabilir.

“Hocam şiir gibi konuşuyorsunuz” dedi o ana kadar hiç konuşmamış olan Zekeriya Bey. Kendisinin bir ticari işletmesi olduğunu ve ekonominin yüksek ateşinde ayakta kalmak için nasıl çaba sarf ettiklerini anlattı. Şimdi de düşük enflasyon ortamına ayak uydurmakta zorlandıklarını söyledi. Uzun süre yüksek ateşe alışmış bünyenin, hemen normale dönmesi elbette beklenemezdi. Fakat eski alışkanlıklarını devam ettiren birçok küçük işletmenin de zor durumda olduğunu söyledi. Fiyatların sürekli artmasına alışmış işletmeler hep gereğinden fazla stok bulundururken, mali yapılarını bozmuşlardı. “Fakat çabuk adapte olanlar, yatırıma gittiler ve ekonomik büyümeyi öngörerek bu süreçten daha güçlü çıktılar” dedi Zekeriya Bey.

Serhat Hoca sınıfın katılımından ve ilgisinden memnundu. Dekanları Ertuğrul Bey’in ölümünü o an için unutmuş yeniden havaya girmişti.

“Buraya kadar anlatılanlardan sorusu olan var mı?” diye sordu sınıfa. Herkes memnun ve anlatılanları çok iyi kavramış görünüyordu. “**Şimdi sıra geldi ekonominin ödemeler dengesi ayağının vücuttaki yerine**” dedi Serhat Hoca ve yeni bir slaydı perdeye yansıttı. Resimde ağızdan başlayan, mide ve bağırsakları göstermeyi amaçlayan basit bir sindirim sistemi çizimi vardı.

“**Ödemeler dengesi ekonominin sindirim sistemidir.** Gıdayı ağızdan alırsınız, sindirilir, bağırsaklara gelir ve karaciğerde kana dönüşür. Kanın içindeki mineraller ne

kadar güçlü olursa enerji yaratma potansiyeliniz de o kadar güçlü olur. Dış ödemeler sistemini daha önce anlatmıştım. Yaptığınız ihracat, bütün vücudunuzla çalışıp elde ettiğiniz gelirdir. Bununla gerekli gıdaları satın alarak, yenisinden enerji üretirsiniz. Eğer ihracatınızdan fazla tüketiyorsanız, aldığınız maaştan daha fazla tüketiyorsunuz demektir. Yani birilerinin size kredi açması gerekir. Ayda 1 milyar TL kazanıp, 1 milyar 500 milyon TL harcıyor ve bu sayede üretmeye devam ediyorsanız, aldığınız ek gıdalar yüzünden vücut hızla gelişir. Fakat her ay açık verirsiniz. Biz buna cari açık adını veriyoruz. Cari açık tasarruf açığıdır ve aynı zamanda dış borçlarınızdaki yıllık artıştır. Sonsuza dek sürdürülemez. Eğer aşırıya giderseniz, vücut çok hızlı gelişse, üretim kapasitesi artsa bile dışarıdan gelen kaynak kesildiği anda ciddi sorunlar başlar. Dışarıdan gelen kaynağın kesilmesi durumuna **sudden stop**, yani aniden durma adı veriliyor. Türkiye'nin geçmişte yaşadığı krizler hep bu ayaktan yani ödemeler dengesi problemlerinden kaynaklanmıştır."

"Hocam anlattıklarınızı ve son yıllarda artan borçları göz önünde bulundurunca, hala kriz riski olduğunu görüyorum, doğru mu düşünüyorum" dedi Zekeriya Bey.

"Evet, aslında doğru düşünüyorsunuz. 2001 krizine girmeden önce, önceden belirlenmiş bant içinde dalgalanan kur politikası vardı. Yabancılar kaçmak istediklerinde hangi fiyattan döviz alabileceklerini biliyorlardı. Çünkü Merkez Bankası bunu garantilemişti. Kurları baskı altına alarak enflasyonu indirme çabası birçok gelişmekte olan ülkede sonunda patladı ve bizim ülkemizde de aynı durum oldu. Bu tür zamanlarda merkez bankaları elindeki

döviz tükeninceye kadar isteyenlere döviz satar ve bitince de mecburen sistem çöker ve ardından devalüasyon gelir. Bu tür zamanlarda uygulanmakta olan kur sistemine güvenerek döviz borçlananların sonu gelir. Çünkü borçları döviz, ama gelirleri yerel para cinsindendir. Dolayısıyla bir gecede borçları yerel para bazında iki katına çıkmış olur.

Nitekim 2001 yılı Şubat ayında olan da buydu. Üç gecede 7 milyar dolara yakın bir nakit çıkışı oldu. Bir bakıma sindirim sistemi tersine dönmüş ve ekonomi yediği gıdayı kusmaya başlamıştı. Dilerim bu tür bir teste yeniden maruz kalmayız.”

Hülya sabahtan beri devam eden dersin her dakikasında, sistemi çok daha iyi anladığını düşündü. Babası da hükümetin ekonomi programına güvenerek yatırım kararları almış ve dövizle borçlanmıştı. Karmaşık ve anlaşılmaz gibi görünen ekonominin çarkları artık gün gibi ortadaydı. Yabancılar paralarını alıp gitmişler ve bu ülke insanlarını krizlerle baş başa bırakmışlardı.

Kafasında birçok yeni soru oluştu. Giden her ABD Doları, bu ülke müteşebbisine ve insanlarına saplanan birer mermi gibiydi. Üstelik Merkez Bankası, IMF’nin güdümünde izlediği politikalara son dakikasına kadar sadık kalmış, rezervleri tükenene kadar döviz satmıştı. Sonuçta, atı alan Üsküdar’ı geçmişti. Finansal teröristler üç gecede 7 milyar doları alıp gitmişler, kimse bunları durduramamıştı. Buna bir önlem yok muydu? Devlet neden buna seyirci kalmıştı? Tezimin önemli bir bölümü de “krizlerin önceden tahmin edilmesi ve önlenmesi olmalı” diye düşündü. Yoksa bu krizler bir yerlerde planlanıyor muydu? Sonuçta zarar görenler ve ellerindeki varlıkları yabancılara kaptıranlar sadece o ülkenin insanları oluyordu.

Hülya bunları düşünürken Serhat Hoca'nın son söylediklerini duymamıştı. Katılımcıların ayağa kalkıp eşyalarını toplamaya başladığını fark ettiğinde, o günkü eğitimin bitmiş olduğunu anladı. Kendisi de masanın üzerindeki dokümanları toplarken, Serhat Bey'le göz göze geldi, Serhat Hoca bilgisayarını ve çantasını topluyor bir yandan da Hülya'ya bakıyordu. Bir şeyler söyleyecekmiş gibi oldu ama sonra vazgeçti. Bu sırada Selin hazırlanıp ayağa kalkarken, Hülya'ya sordu:

“Çıkıyor musun?”

“Sen çık istersen ben Serhat Bey'e tezimle ilgili birkaç şey sormak istiyorum”.

Serhat Hoca bunu duyunca sınıftan ayrılmadı.

“Evet Hülya, haydi sor, sor” diyerek esprili bir tavır takındı.

“Hocam biliyorsunuz tez yazacağım. Literatür taramasına başlayalı sadece birkaç gün oldu. Biliyorum belki çok acele ediyorum fakat elimde henüz hiç kaynak yok. Gelişmekte olan ülkelerin krizlerine ilişkin elinizde makale, kitap veya başka türlü dokümanlar var mı? Özellikle de ülkelere sermaye girişi ve sermayenin kaçışı çok ilgimi çekti.”

Sınıfta baş başa kalmışlardı. Serhat Bey'in yüzünde Hülya'nın bu sorusundan çok memnun olduğu izlenimi vardı. Çok çalışkan, sorumlu bir yüksek lisans öğrencisi olarak, yerinde soru sorması mı; yoksa Hülya ile bu tür konuşma fırsatını yakalamış olması mı memnun etmişti onu, belli değildi.

“Hülya, soruna ayakta cevap vermek yerine, eğer vaktin varsa karşıdaki pastanede oturup neler yapabilece-

ğın ve hangi kaynaklardan yararlanabileceğın konusunda sana bilgi vereyim. Bu sayede hem not alma imkanın da olur. ”

Hülya bir an için tereddüt etti. Aslında içinden bir ses “Mutlaka git, bundan iyi fırsat olmaz” diyordu. Serhat Bey Hülya’nın tereddüdünü tebessümle karşılarken, “Ben sizin değerli zamanınızı almayayım hocam, zaten akşama kadar çok yoruldunuz. Üstelik çok üzücü bir haber de aldınız. Şimdi bir de benimle uğraşacaksınız.”

“Hayır hiç öyle düşünme, zaten fazla zamanımı almaz ama yine de sen bilirsın.”

“Peki o zaman. Ama lütfen başınızı ağrıtırısam söyleyin.” Serhat Bey tebessümle baktı ve şakayla karışık “Burada biraz daha kalırsak başım ağrımaya başlayacak” dedi ve sınıftan birlikte çıktılar.

Pastanede

İkindi güneşi hala hoş bir sıcaklık hissi veriyordu. Pastanenin bahçesine oturdular. Garsona siparişleri verdikten sonra söze ilk başlayan Serhat Hoca oldu:

“Biraz kendinden bahseder misin?”

Hülya, “Aslında hoş bir hikayem yok” diyerek söze başlasa da, on beş dakika içinde hayatını özetlemişti. Aslında kendi özel yaşamından pek kimseye bahsetmemişti şu ana kadar. Bu adama karşı çok büyük bir güven duyduğunu düşündü. Her şeyi bir çırpıda anlatıvermişti. Kendisi de şaşırmıştı bu kadar rahat olmasına.

“Sıra sizde...”

Serhat Hoca önce anlamadı, birkaç saniyelik duraksamadan sonra; “Ha! Anladım, ama seni sıkabilir benim hikâyem” diyerek devam etti.

Sınıfta verdiği kısa özgeçmişini biraz detaylandırarak anlattı. İstanbul Üniversitesi Ekonomi Bölümü’nden 1987 yılında mezun olduktan sonra, fakültenin asistanlık sınavlarını kazanmış ve daha sonra Yüksek Öğrenim Kurumu’nun bursuyla Amerika’ya yüksek lisans ve doktora yapmak üzere gitmişti. Carnegie Melon’da yüksek lisans ve doktorasını yaptıktan sonra 1996 yılında ülkeye dönmüş ve yardımcı doçent olarak ataması yapılmıştı. Doçentlik unvanını alalı henüz 1 yıldan az bir süre olmuştu. ABD’deki eğitimi sırasında babasını kaybetmiş ve zor günler geçirmişti. Şimdi annesi ile beraber yaşıyordu.

“Niçin evlenmediniz?”

Serhat Bey güldü ve “Hiç zamanım olmadı, hayatımın bu aşamasına kadar sürekli kariyer peşinde koştum ama galiba evde kaldım, bu yaştan sonra beni kim alır?” dedi.

Hülya aslında konuyu daha da deşmek için sınırsız bir istek duysa da, konuşmanın farklı boyutlara varacağını düşünerek lafı değiştirdi:

“Tezim için ilk olarak neleri okumamı önerirsiniz?”

“Krizlerle ilgilendiğini biliyorum, ama aslında tez konunu ayrıntılı bilmiyorum. Biraz bahseder misin?”

Hülya hemen ajandasını çıkardı ve tezinin taslak olarak hazırladığı içindekiler bölümünü gösterdi. Sonra da dersine çalışmış bir öğrenci tavrıyla, tez yazmak konusunda başkalarının yaptığı hataları yapmayacağını ve nasıl bir sistem izleyeceğini anlattı. Bu teknikle annesinin de bir yemek kitabı yazmaya heveslendiğini de ekledi.

Serhat Bey gülümsedi. Çok iyi yolda olduğunu ve danışman hocasının hemen başlangıçta iyi bir yönlendirme yapmış olduğunu söyledi. Öncelikle krizi tanımlayarak işe başlamasını öğütledi.

“Hepimiz ‘kriz’ kelimesini kullanırız ama iş tanımlamaya geldiğinde pek de başarılı olduğumuz söylenemez. Aslında kolay gibi görünse de, bu bölümü yazmak kolay değildir. Literatür taramasının hemen başında bunu yapmalısın. Ardından bir ekonomik sistemin resmini ve çalışma mekanizmasını ortaya koymalısın. Yani, seminerde verdiğimiz mekanizmayı anlatmalısın. Sonrasında ise yaşanmış olayları incelemeli, krizlerin ortak olan ve birbirlerinden ayrılan noktalarını ortaya çıkarmalı ve nedenlerine inmelisin. Bu aşamaların tümünde ‘finansal terörizm’ ta-

nımlamasının yerine doğru oturup oturmadığını göreceksin. Eğer bir kriz önceden planlanmış veya bilinen olaylar serisi sonucunda ortaya çıkıyorsa ‘finansal terörizmden’ bahsedebilirsin. Fakat bu noktaya gelene kadar çok okuman gerekiyor.”

“Nereden başlamalıyım? Yani ilk olarak neleri okuyayım?”

“Öncelikle sizlere bugün anlattığım ekonominin çarkları bölümünü daha akademik bir şekilde ele almalısın. Bu konuda yararlanabileceğin en uygun eser Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu’nun birlikte yazdıkları ‘Ekonomi Politikası’ isimli kitap olabilir. Bu kitap ekonomi masasının ayaklarını detaylı bir biçimde anlatıyor, müthiş örnekler ve köşe yazılarıyla konuları çok anlaşılır hale getiriyor. Bu bölüm bittikten sonra spesifik durumlara ilişkin ayrıntılara girme. Ülke özelinde birçok incelemeyi zaten literatür taramasında bulacaksın. Önce bir bütün olarak Latin Amerika krizleri ve Asya krizleri ile ilgili yazıları oku. Paul Krugman’ın yazdığı ‘Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü’ isimli kitap, başlangıç için iyi bir kaynak.”

Hülya hayran hayran Serhat Hoca’yı dinliyordu. Saatlerce oturup konuşabilirdi onunla. Ne kadar da basit ve net anlatıyordu her şeyi. Üstelik geçmişi bu kadar başarılarla dolu, kendisini çok iyi yetiştirmiş bu adamda, kibirden eser yoktu. Halbuki üniversitede öğrenciyken ne çekmişti burnu havada, ama bir soru sorduğunda kem küm eden hocalarından. “Demek ki bilgi, alçak gönüllülüğü de beraberinde getiriyor” diye düşündü.

“İlk işim bu kitapları almak olacak. Gerçekten çok teşekkür ederim. Çok vaktinizi aldım. Yarını da iple çekiyo-

rum. Çünkü Arjantin'in yaşadıklarının çok ilginç olacağından eminim."

"Arjantin'i yarın sunacağım. Bugün ekonomik sistemin işleyiş mekanizmasını öğrendiniz, yarın ise bu mekanizmayı dinamik olarak ele alacağız. Yani bir olay sonucunda zincirleme reaksiyonun nasıl oluştuğunu ve herhangi bir gelişmenin nasıl karşılıklı olarak ekonomi masasının ayaklarını etkileyebileceğini göreceksiniz. Tabi ki bir de ekonominin ayaklarından kaynaklanmayan ama piyasaları hızla derinden etkileyerek, diğer kesimlere sıçrayan olaylar var."

"Ne gibi?"

"Ecevit'in 2002 yılında başbakanken hastaneye yatırılması ekonomik bir olay değil. Ama piyasaları sarsan ve dolayısıyla bütün ekonomik kesimleri olumsuz etkileyen bir gelişmeydi. Bunların mekanizmalarını anlatacağım."

"Hocam bu olayın bile bir dinamiği var mı? Biz hep 'piyasalar her şeyi abartır' der geçer ve bu tür gelişmelerin açıklamasının olmayacağını düşünürdük."

"Hayır tam olarak öyle değil. Bunu yarın çok daha iyi anlayacaksın. Henüz ekonomik sistemin vücut benzetmesi de bitmedi. Yarın biraz daha ayrıntıya gireceğiz."

"Hocam sizinle saatlerce konuşabilirim fakat annem merak edebilir. İzninizi istiyorum ama yarını da iple çekiyorum."

Hülya bunları söylerken Serhat Bey ayağa kalktı, yine göz göze geldiler ve Hülya hesabı ödemek için elini cüzdanına götürürken, Serhat Bey Hülya'nın elini yakaladı ve "Kesinlikle olmaz" dedi. Hülya heyecanlandı ve "Bir

dahaki sefere bendensiniz o zaman” diyebilirdi. Sonra da çabuk adımlarla ayrıldı pastaneden.

Bir taksiye atladı. Takside, düşünceli bir hal almış durgunlaşmıştı. Konuştukları her şey ayrıntılarıyla aklındaydı. Serhat Bey’in ses tonu, bakışlarındaki yumuşaklık, kibarlığı, sadeliği ve kariyeri çok etkilemişti Hülya’yı.

İstese de, Serhat’ın yüzü gözünün önünden gitmiyordu. Sorduğu sorulara yaklaşımları, tavırları kendine olan güveni, sınıftaki tutumu gerçekten çok etkileyiciydi. Birden seminerin yarın akşam sona ereceğini düşündü. Onu bir daha göremeyeceği hissi rahatsızlık verdi Hülya’ya. Fakat ders arasında kartvizitini aldığını hatırladı. Nasıl olsa Serhat Bey’e ulaşacak bilgiler vardı elinde ve tatlı bir sevinç doldu içine. Rahatlamıştı. Evet, kesinlikle “aşık olmak” dedikleri bu olmalıydı. Daha adamı bu sabah tanımıştı ama adeta yıllardır tanıyor gibiydi. Karşısındakine garip bir şekilde, inanılmaz güven duyuyordu. Acaba o da kendisinden hoşlanmış olabilir miydi? “Neler saçmalıyorum” diye düşündü ama kendini alamıyordu. Bu düşünceler ve kurduğu hayaller tatlı bir huzur vermişti ona.

Üniversite yıllarında kendisiyle ilgilenen birçok erkek olmuştu ama hepsi havai züppelerdi. Birçok kız arkadaşının aşkı hüsrarla sonuçlanmıştı. Üç beş ay çıkarlar, ardından da özellikle erkekler, kızları yüz üstü bırakıp giderlerdi. Kendisi için zor bir dönemdi üniversite yılları ve bu nedenle asla bir ilişkiye girmeyi düşünmemişti. Ne var, ne yok annesiydi. Ama şimdi, daha önce hiç tatmadığı duyguları tadıyordu.

Serhat da pastaneden ayrılıp eve doğru arabasıyla yol alırken aslında Hülya’yı iki sene öncesinden tanıdığını

düşündü. Zafer Bey'in geçirdiği kalp krizi sonrasındaki iflası ve ardından ölümü gazetelerde resimli haberler olarak çıktığında görmüştü Hülya'yı. Fakat Hülya'ya, onu bu vesileyle tanıdığını söylemek istememişti. Hoş, çalışkan ve çok terbiyeli bir kız olduğunu düşündü.

Seminer Devam Ediyor

D ünkü güneşli hava, yerini bulutlu ve puslu bir güne bırakmıştı. Pazar günü olduğu için trafik oldukça rahattı. Bu nedenle katılımcıların birçoğu erkenden oradaydılar. Notlarını masanın üzerine çıkarıyorlar ve derse başlama hazırlıkları yapıyorlardı.

Serhat Bey içeri girdiğinde Hülya henüz gelmemişti. Serhat Hoca, bilgisayarını açtı, projeksiyon cihazı ile bağlantıları yaptı. Çantasından dokümanlarını çıkardı. “İsterseniz birkaç dakika daha bekleyelim, diğer arkadaşlar da gelsinler” önerisinde bulundu. Sınıftan itiraz gelmedi. O sırada kapı açıldı ve Hülya ile Selin geç kalmış oldukları için özür dileyerek yerlerine oturdular. Serhat Bey yine şık bir takım elbise giymiş, oldukça dinç ve enerjik görünüyordu. “Arkadaşlar dün anlattığım bölümlere ilişkin sorusu olan var mı” diyerek söze başladı, soru soran olmayınca kısa bir özet yaparak derse geçti:

“Finansal piyasalara fon sağlayanlarla, bu fonları kullananların gözü sürekli olarak ekonominin diğer ayaklarındadır. Bu ayaklara ilişkin beklentilerdeki değişmeler, fon arz edenlerle, fon talep edenlerin davranışını değiştirebilir. Bu değişim ise kur ve faizi değiştirir. Fakat ilişki çift yönlü olduğu için, değişen faiz ve kur seviyesi, diğer ayaklar üzerinde reel etkiler yaratacaktır.

Dün ekonomiyi vücudun çalışma sitemine benzetmiştik. Fakat bu sistemde bilinçli olarak bazı eksik nokta-

ları bıraktım. Sizce **faiz ve kur** vücuttaki hangi parametrelerle özdeşleştirilebilir?”

Sınıf soruyu tam anlamamıştı. Kimse cevap vermek istemeyince Serhat Hoca devam etti:

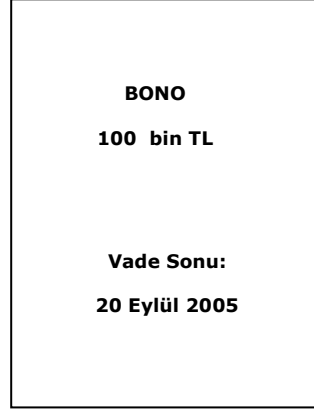
“Kalp kanı vücuda belirli bir basınçla pompalıyor. Dolayısıyla **faizi** büyük tansiyona, **kur** hareketlerini de küçük tansiyona benzetebiliriz. Vücutta genellikle her ikisi de aynı anda yükselme ve düşme eğilimindedirler. Ekonomide de faiz ve kur aynı yönde hareket eder. Faizler yükselişe geçmişse genellikle kur da yükselişe geçer.”

Tuncer Bey el kaldırarak söz istedi:

“Hocam ben bu faiz nasıl oluşuyor anlamıyorum. Bu faizi kim belirliyor? Şu an anlattıklarınıza göre finansal piyasalara paralarını veren insanlar bir araya gelip, ‘Haydi faizi artıralım veya daha yüksek faiz isteyelim’ mi diyorlar? Yani büyük tansiyon nasıl yükseliyor.”

“Aslında büyük tansiyonun yükselmesi damarların daralmasıyla veya büzülmesiyle ortaya çıkıyor. Daha az kan, daha yüksek basınçla damarlardan geçiyor. Sorunuza şimdi bir örnekle cevap vereceğim.”

Serhat Bey eline boş bir dosya kağıdı aldı ve üzerine 100 bin TL yazdı. Bu rakamın altına da bir yıl sonraki tarihi yazdı, 20 Eylül 2005. Serhat Hoca, “Ben hazineyim ve ihaleye çıkıyorum, sizler de 1 yıl vadeli bu bonoyu benden almak için ihaleye katılan kişi, kurum veya bankalar olduğunuzu varsayın ve şimdi bu kağıda fiyat veriniz. Hazine olarak, bu kağıda en yüksek fiyatı kim verirse ona satacağım” dedi ve tahtaya bir bono resmi çizdi.

Bugünkü tarih 20 Eylül 2004 idi ve sınıf olayı kavramıştı. 20 Eylül 2005’de bu bonoyu hazineye geri verip 100 bin TL alacaklardı. Fiyat teklifleri gelmeye başladı. Serhat Bey gelen teklifleri tahtaya yazdı.

TEKLİF SAHİBİ	Fiyat Teklifi
Tuncer Bey	50 bin TL
Ayşe Hanım	80 bin TL
Hülya	60 bin TL
Zekeriya	75 bin TL

Serhat Bey bu tabloya bakıldığında ihalenin Ayşe Hanım’da kaldığını söyledi. En yüksek fiyatı Ayşe Hanım vermişti. Peki, faiz bunun neresindeydi?

“Şimdi tabloyu inceleyelim. Tuncer Bey 50 bin TL veriyor ve bir yıl sonra 100 bin TL alacak. Tuncer Bey bu işlemden bir yılda yüzde kaç kazanmış olur?”

Sınıf cevap verdi: “Yüzde 100 kazanmış olur, çünkü 50 bin lirasına 50 bin lira daha kazanıyor.” Serhat Bey bu

kez, “Peki Selma Hanım yüzde kaç kazanmış olur?” diye sordu. Selma Hanım cevap verdi: “80 bin lirama 20 bin lira kazanacağıma göre yüzde 25”.

“Nasıl hesapladın?”

“Basit... Kazanacağım parayı anaparaya böldüm yani $20/80 = 0.25 = \% 25$ ”

“Harikasin. Aynı mantıkla Tuncer Bey için $50/50 = 1 = \%100$, Hülya için $40/60 = 0.66 = \% 66$ ve Zekeriya Bey için $25/75 = 0.33 = \% 33$.”

Serhat Bey bunları söylerken tahtadaki tabloya yeni bir kolon açmış ve bu faiz oranlarını yazmış ve aynı zamanda en yüksek tekliften en düşük teklife doğru sıralamıştı.

TEKLİF SAHİBİ	Fiyat Teklifi	Faiz
Ayşe Hanım	80 bin TL	%25
Zekeriya	75 bin TL	%33
Hülya	60 bin TL	%66
Tuncer Bey	50 bin TL	%100

Herkes şimdi çok daha iyi anlamıştı piyasada faizin nasıl belirlendiğini. Serhat Bey devam etti:

“Gördüğünüz üzere ihalede en iyi teklifi Ayşe Hanım verdi ve ben de hazine olarak en ucuz maliyetle kağıdımı sattım. Sonuç olarak piyasa faizi yüzde 25 oldu. Şimdi varsayalım ki ihale yapıldıktan bir-iki saat sonra kötü bir gelişme oldu. Başbakan seçime gidebileceklerini açıkladı. Bu tür bir durum ekonominin dört kesimi için belirsizliklerin artması demektir. Dolayısıyla ekonominin bü-

tün ayaklarında aşağı-yukarı hareketler başlar. Masanın üzerindeki kristal top bir o yana bir bu yana hareket eder.

Bu tür bir ortamda, bir saat önce bu bonoyu 80 bin TL vererek alan Ayşe Hanım elindeki bonoyu satmak istese, belirsizlik ve riskler arttığı için alıcı bulamayabilir. Gün sonuna kadar sıkıntılı bir uğraş sonucunda 75 bin TL'ye satabildiğini varsayalım. Yukarıdaki tabloya bakınız. Fiyat 75 bin TL ise, faiz yüzde 33 olmuş demektir. Çünkü o gün, bu bonoyu 75 bin TL'den alan biri, bir yıl beklerse 25 bin lira kazanacaktır. Gördüğünüz üzere faizi fon sahiplerinin bu bonoda yaptıkları alım-satım işlemleri sonucu oluşan fiyat belirlemiştir."

Tuncer Bey, çözemediği bir ayrıntının kafasında netleşmiş olmasının verdiği rahatlıkla "Hay ağzınıza sağlık hocam!" dedi. Serhat Bey gülümseyerek "Henüz bitmedi, şu ana kadar büyük tansiyon yani faiz arttı, peki küçük tansiyon, döviz kuru nasıl artacak?" Tuncer Bey cevap verdi:

"Bundan kolay ne var. Daha önce bono ve tahvil almış yabancılar, seçim belirsizliği üzerine **ellerindeki bonoları satıp**, fiyatlarını düşürdüklerinde faizi yükseltiyorlar. Sonrasında ise **ellerine geçen nakit ile döviz alıp ülkelerine gitmek istiyorlar**. Çünkü kendi ülkelerinde bizim paramız onların işine yaramıyor. Bu durum dövize olan talebi artırdığı için, kurlar da yükseliyor. Sadece yabancılar değil, yabancıların hareketlerini izleyen bizim yerli fon sahipleri de bonoları satıp dövize geçiyor, kraldan fazla kralcı olabilirler ve güvenli limanlara geçmek üzere döviz pozisyonlarını artırabilirler. İşte bakın hem büyük hem de küçük tansiyonu artırdık. "

Serhat Bey bu cevabı çok beğenmişti:

“Tuncer Bey acaba size de hocalık teklif etsem kabul eder misiniz?”

Sınıftan “oooo” sesleri yükseldi, espriler oldu ve Serhat Bey devam etti:

“Çok net açıkladınız. İzin verirseniz bu keyifli diyaloga bir soru ile devam edelim. Ekonomi masasının ayaklarını hatırlayınız. ‘Seçim’ sözcüğü bu ayakların hiç birinde yer almıyor. Yani ekonomi masasının ayaklarının analizi içinde siyasal çalkantılar, sosyal gelişmeler veya diğer ülkelerle aramızdaki ilişkiler yok. Bunlara benzeyen ve ekonomiye ait olmayan parametreleri bu analize veya insan vücuduna nasıl uyarlayacağız?”

Hem Tuncer Bey, hem de sınıf soruyu ilginç bulmuştu. Hülya söz almak istedi. Bakışlarında iddia vardı ve “Sorunun doğru cevabını biliyorum” der gibiydi. Serhat Hoca Hülya’ya söz verdi.

“**Seçim var**, sözünü bu analitik bakış içerisine koymak zor, fakat şu tip bir olaya benzetebilirim; varsayalım ki birine platonik bir aşk hissediyorsunuz. Bir gün alışveriş yaparken beklenmedik bir anda o kişiyle karşılaşıyorsunuz. İster istemez heyecanlanırsınız. Kalbiniz daha hızlı atmaya başlayıp, nabzınız ve tansiyonunuz yükselebilir. Yani ekonominin duygusal reaksiyonları diyebiliriz buna. Duygusal ama reel sonuçlar doğuran reaksiyonlar.”

Hülya bunları söylerken, pencereden dışarı doğru bakmayı yeğlemişti. Ama bu cümleler sonrasında kalp atışlarının hızlandığını hissediyordu. Yanakları al al olmuştu. Serhat Bey de, bilgisayarına odaklanmayı tercih etmişti. Hülya devam etti:

“Bu tür olayları bir bakıma vücudun dışarıdan aldığı bir etkiye benzetebiliriz. Siz dün üzüntü veren bir telefon aldınız ve eminim o anda fizyolojiniz değişti.”

Serhat Hoca, “Bundan daha açıklayıcı bir cevap olamazdı Hülya. Gerçekten çok teşekkür ederim. Senin cevabın, iki gündür sürdürdüğüm bu eğitimin boşa gitmediğini gösteriyor. Bana ekleyecek bir şey bırakmadın. Arkadaşlar, işte olayın bu yönünü kullanarak birçok krizin oluşumunda, siyasi veya dış ekonomilerdeki gelişmelerin analizini de yapabileceğiz.”

Hülya bir şeyleri sindirmiş olmanın, daha doğrusu fikir yürütebilmenin ve analiz gücünü kullanabilmenin verdiği mutluluğu yaşıyordu. Tezini yazarken buna çok ihtiyacı olacaktı. Bu soruya doğru cevap vermiş olması, kendisi için önemli bir adımdı. Tezine odaklanmak, krizlerin oluşumunu, sonuçlarını ve geride bıraktıklarını öğrenmek isteğinin bütün bedenini sardığını hissetti.

Bu düşüncelere dalmış gitmiş ve o sırada Serhat Bey’in bir çay molası verdiğinin farkına bile varmamıştı. Selin’in “haydi bir şeyler içelim” teklifi üzerine kendine geldi. Düşüncelerinden sıyrılmıştı ve gözlerinin içi gülüyordu. Seminer biter bitmez, doğruca eve gidip, bilgisayarcının başına geçerek makaleleri okumaya ve taramaya başlamalıydı. “Buradan Beşiktaş’a inip Serhat Bey’in önerdiği kitapları alır, ondan sonra eve giderim” diye düşündü. Bu arada Selin bir bardak çayla yanına gelmişti.

“Ne o kızım hülyalara dalmışsın yine.”

“Hiç sorma, şu tez beni çok heyecanlandırıyor kafamda bunun planlarını yapıyordum.”

Krizin İki Sorumlusu

Bir sonraki ders başladığında, sınıfın konsantrasyonu d ne göre çok daha iyiydi. Artık Serhat Bey'in anlatacağı her şey, çok daha fazla ilgilerini çekiyor-du. Serhat Hoca, "Kısa bir  zet yapacağım" diyerek derse başladı:

"Siyasi veya ekonomik, ne tür olay meydana gelirse gelsin, ekonomi üzerinde kalıcı ve reel etki yaratabilmesi için öncelikle finansal piyasalardaki ana parametreleri, yani **faiz ve döviz kurlarını** değiştirmesi gerekiyor. Dolayısıyla bir olay meydana geldiğinde iki temel soruya cevap vermelisiniz.

1. Finansal piyasalardaki parametreler ne yönde değişiyor;
2. Bu değişim kalıcı mı yoksa geçici mi? Yani eğer dolar ve faiz hızla artmışsa, tekrar eski seviyesine geri döner mi?

Krizlerin neredeyse tümü, finansal piyasalarda başlayan tansiyon değişimi ile olmuştur.  nce faizler, döviz kurları ve varlık fiyatları değişmeye başlıyor. Eğer bu değişim geçici ise, ekonominin diğer ayakları üzerinde kalıcı ve baskın etki yaratmıyor. Fakat bu parametreler yeni seviyelerde dengelere gelmişse, ekonominin diğer ayakları kalıcı olarak etkileniyor, bu da en önemli veri olan ekonomik büyümeyi etkiliyor. Dolayısıyla **kriz çıkartılabilir mi sorusuna çok net bir cevap verebiliriz.** Eğer belirli g  ler bu iki parametre üzerinde manipülasyon yapma gücüne

sahipse, uygun ortamı bulduklarında pekala kriz çıkartabilirler.

Bir ulusal ekonominin en önemli hedefi kısa vadede büyümeyi artırmak, uzun vadede ise kalkınmayı sağlamaktır. Büyüme arttıkça bireylerin refahı artıyor. Fakat, **istikrarlı büyümenin** sağlanması gerekir. Yüksek büyüme oranından ziyade, istikrarlı büyüme ve sonuçta kalkınma çok daha önemlidir.

Bir yıl ekonominiz yüzde 10 büyüyebilir, fakat diğer yıl yüzde 1 büyüyorsanız, ekonominin dalgalanma boyutları yüksek demektir. Bu, tercih edilmeyen bir durumdur.”

Tuncer Bey söz istedi:

“Hocam demek ki ne tür gelişme olursa olsun, önce finansal piyasalardaki etkisini ölçeceğiz, sonra da dalga dalga bu etkinin diğer ayaklara nasıl yayılacağına dair analiz yapacağız. Fakat benim kafamı kurcalayan bir şey var. Bizler bu analizi sağlıklı yapamayabiliriz ve yanlış sonuçlara varabiliriz.”

“Çok haklısınız Tuncer Bey, fakat zaten sizin bu tür tahminler yapmanıza gerek yok. Birçok ekonomi yazarı, bu işe kafa patlatan öğretim üyeleri ve analistler var. Elbette ki bunların görüşleri farklı olacak ve farklı sonuçlara vurgu yapacaklardır. Fakat siz, onların görüşlerini açık büfe gibi düşününüz, en beğendiğiniz ve size en makul gelen görüşleri tabağınıza alınız.

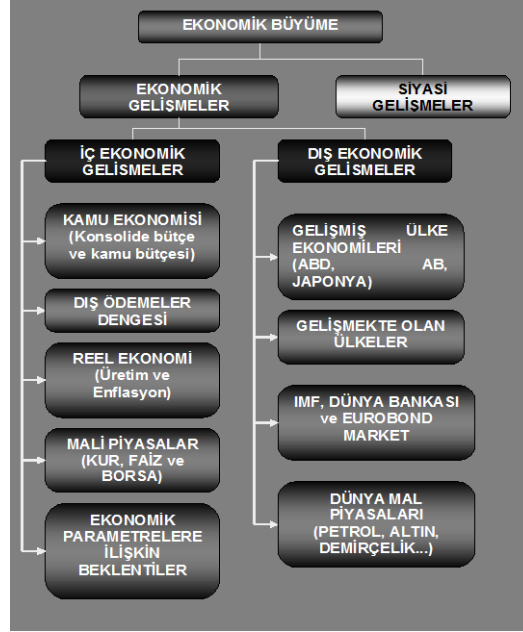
Bu eğitimin amacı sizi müthiş analistler yapmak değil, ekonomiye ilişkin okuduğunuz ve size karmaşık görünen konuları çok daha sağlıklı değerlendirmeniz için gerekli olan zemini hazırlamaktır. Eğer herkes sizin şu an

ulaştığınız bilgi düzeyine ulaşırsa ekonomi çok daha sağlıklı işlemeye başlar.”

Tuncer Bey bu cevabı çok tatmin edici bulmuştu. Serhat Hoca sınıfa bir soru yöneltti: “Bir ülke için nihai ekonomik hedef nedir?” Sınıf söz birliği etmişçesine cevap verdi: “İstikrarlı büyüme ve kalkınma”.

Serhat Hoca mutluydu, konular çok iyi anlaşılmıştı. Bir soru daha ekledi; “Büyümeyi etkileyen unsurlar nelerdir?” Bu soruya verilen cevaplar farklılık arz etmişti. Herkes bir şeyler söylemişti. Serhat Bey belirtilen tüm başlıkların her birinin ayrı önemi olduğunu vurguladıktan sonra, “Ben büyümeyi etkileyen unsurları anlatacağım ama hepsinin başında vurgulanması gereken unsur **belirsizliktir**” diyerek anlatmaya devam etti:

“Enflasyondaki belirsizlik, finansal piyasalarda belirsizlik, siyasetteki belirsizlik, dış ilişkilerdeki belirsizlik, ekonomik programda belirsizlik... Yani hepsi büyümeyi sekteye uğratabilecek başlıklardır. Belirsizlikler ne kadar azalır, istikrarlı büyüme o kadar kolay olur. İşte bütün bu faktörleri iki ana başlık altında topluyoruz. Birincisi ‘**siyasi gelişmeler**’, ikincisi de ‘**ekonomik gelişmelerdir**’. İsterseniz şimdi sunacağım slaydı inceleyiniz. Burada önce ‘ekonomik gelişmeler’ başlığına bakıyoruz.

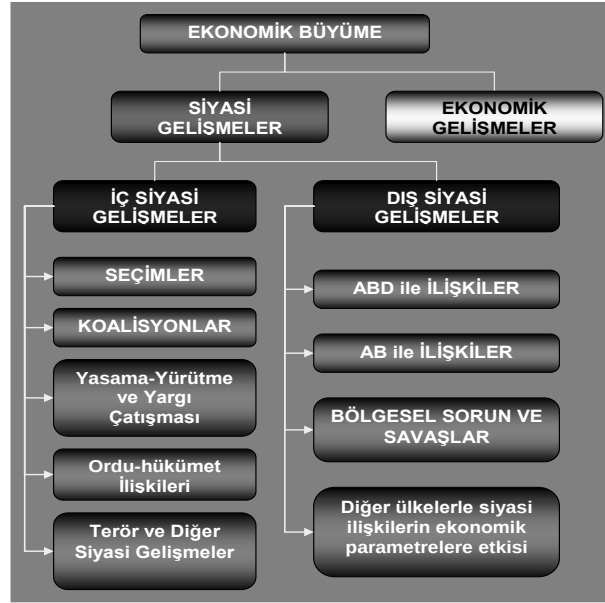
Gördüğünüz üzere ‘ekonomik gelişmeleri’ iç ve dış olmak üzere iki kısımda inceliyoruz. Bunlardan iç ekonomik gelişmeler, sizlere dünden beri anlattığım ekonomi masasının ayaklarıdır. Bu ayaklardaki belirsizlikler ve beklentileri değiştirecek ölçüde değişmeler, önce finansal piyasaları etkileyecek, ardından da diğer kesimleri etkileyebilecektir.

Dış ekonomik gelişmeler başlığına baktığınızda ise dikkati çeken en önemli unsur gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin durumu ve uluslararası ekonomik kuruluşlarla ilişkilerimizdir. Örneğin ABD’deki ekonomik gelişmeler direkt olmasa da, dolaylı olarak ekonomimizi etkilemektedir. Bu etki önce finansal piyasalarda faizi ve

döviz kurunu değiştirmekte ardından da ekonominin diğer ayaklarına sıçrayabilmektedir.

Şimdi çok daha ilginç bir başlığa bakacağız. Yani ‘siyasi gelişmelerin’ ekonomiyi nasıl etkileyebildiğini açıklayacağız. Bu konuda ülke olarak çok fazla örneğimiz var. İsterseniz siyasi gelişmelerin ekonomik büyüme üzerinde etkisini göstermek için yukarıdaki tabloya benzer bir tabloyu sunalım.”

Serhat Bey bunu söyledikten sonra, diğer slaydı yansıtmıştı. Katılımcılar, siyasi gelişmelerin ekonomiyi etkileme mekanizmalarını, ilk kez bu kadar net biçimde görüyorlardı. Serhat Bey devam etti:

“Bu tabloda görüldüğü üzere, Türkiye’ye özgü faktörleri de analize dahil ettik. Gelişmiş bir ülkede ordu-hükümet ilişkileri hiçbir ekonomik sonuç doğurmasa da,

bizim ülkemizde ve bazı gelişmekte olan ülkelerde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi gelişmeleri de 'iç' ve 'dış' olmak üzere iki ana kısma ayırdık. İç siyasi gelişmelere baktığımızda 'seçim', 'koalisyon hükümetleri' ve buna benzer başlıklar var.

Şimdi vücudun çalışma prensiplerini ve ekonominin çalışma prensipleriyle özdeşleşen kısımlarını hatırlayınız. Ekonomi masasının ayaklarında problem olmasa da aldığınız bir telefon veya duyduğunuz şok edici bir haberle kalp atışlarınız değişebiliyor ve kendinizi halsiz güçsüz hissedebiliyordunuz. İşte iç siyasi gelişmeler buna benzeyen etkiler yaratmaktadır. Adeta vücuda dışarıdan gelen şok etkiler olarak değerlendirilebilir.

İsterseniz biraz gerilere gidelim ve bu mekanizmanın nasıl çalıştığını Türkiye örneğinde görelim."

Aslında sınıf tam olarak Serhat Bey'in ne mesaj verdiğini anlamamıştı. Ama perdeye yansıyan görüntü, çok net mesajlar veriyordu.

Serhat Bey, iç siyasi gelişmeler ana başlığı altında "ya-sama-yürütme ve yargı" çatışmalarının

ekonomik sistemi nasıl etkilediğinin canlı örneğini sunuyordu.

“Yürütme’nin kendi iç çatışmasına, ekonomi ve borsa üzerindeki etkisine en güzel örnek, 21 Şubat krizidir. ‘Anayasa fırlatma’ haberi televizyonlardan yayınlandığı anda borsada büyük bir çöküş başlamış, finansal piyasalardaki parametreler büyük bir hızla değişmeye başlamıştır. Şimdi isterseniz o günlere tekrar dönelim.”

Serhat Bey bunları söyledikten sonra, perdeye o günlerdeki gazete haber ve analizlerini aktarmaya başlamıştı;

MGK’da kavga (Milliyet 19 Şubat 2001)

Başbakan Ecevit kısa süren MGK toplantısı sonrasında yaptığı açıklamada **"Cumhurbaşkanı Sezer, eşi görülmemiş terbiye dışı bir üslupla bana ağır ithamlarda bulundu. Ben de ya ona aynı şekilde cevap verecektim ya da toplantıyı terk edecektim"** dedi. Yapılan Bakanlar Kurulu toplantısından sonra yaptığı açıklamada **"Cumhurbaşkanının davranışı Cumhuriyet tarihinin en büyük sorumsuzluk gösterisidir"** dedi.

Köprüleri attılar (Milliyet 20 Şubat 2001)

Cumhurbaşkanı, Başbakan’a **"Çamurun üzerinde oturuyorsunuz"** dedi. Ecevit toplantıyı terk etti. Özkan, Sezer’e çıkıştı: **"Kendini ne sanıyorsun? Nankörsün!"**

Repo tutulmıyor: Merkez Bankası repo ihalesi açmayınca bugün para piyasaları sıkıştı ve repo gecelik **yüzde 7.500’ü** gördü

Dolar yolunu şaşırdı (Milliyet 22 Şubat 2001): Hükümetin dalgalı kur sistemine geçiş kararı sabah saatlerinden itibaren döviz kurlarını şaşırttı. Sabah 800 bin lira ile açılan dolar kuru öğle saatlerinde 1 milyon liraya oturdu. Saat 13.30’da dolar 830 bin liradan işlem gördü. Türkiye İş Bankası doların kurunu 1 milyon 31 bin lira olarak açıkladı. Altın fiyatları da yükselişten payını aldı.

“Hepinizi Allah korusun”(Milliyet 22 Şubat 2001)

Başbakan Ecevit DSP'lilerin ağlayarak dinlediği grup konuşmasını şu sözlerle bitirdi: "MGK pazartesi günü. Nasıl bir havada toplanacağız bilemiyorum. Ama içimize sindirmeliyiz. Her şeyin üzerinde devletin işlerliğini sağlamak vardır. **Hepinizi ve milletimizi Allah korusun.**

Başbakan Bülent Ecevit, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'den önceki gün IMF heyeti Türkiye'deyken "ekonomik program başarıyla sürüyor" diye açıklama yapmasını istediğini ancak, bu önerisinin aynı saatlerde Köşk'ten reddedildiğini söyledi.

Bunları aktardıktan sonra Serhat Hoca devam etti:

“Görüldüğü üzere devletin zirvesinde, yürütme organları arasında çıkan bir çatışma ülkede devalüasyona neden olurken faizler yüzde 7500 seviyelerine fırlıyor. Bizi yönetenler, kaprisli açıklamalarla egolarını tatmin ediyorlar. O günlerin maliyetini bu millet ödüyor ve ödemeye de devam edecek. Cumhurbaşkanlığı makamı ile hükümet arasında bu şiddette bir kriz hiçbir zaman cereyan etmemişti.

Açıklamalar devam ederken elbette ki piyasalar ve kamuoyu, pazartesi günü yapılacak olan MGK toplantısını bekliyor ve endişeleniyordu. Fakat, MGK toplantısından artık daha kötü bir sonuç çıkması da beklenemezdi. En azından yönetenler, bunun doğuracağı maliyetlerin boyutlarını görmüşlerdi. Şimdi göreceğimiz haberler 23 Şubat'ta geldi.”

Bush'tan destek (Milliyet 23 Şubat 2001): ABD Başkanı George W. Bush, Ecevit'i telefonla arayarak ekonomik reformlara destek verdiğini bildirdi.

Kredi notumuz düşürüldü (Milliyet 23 Şubat 2001): Kredi derecelendirme kuruluşu Standard&Poors Türkiye'nin uzun ve kısa vadeli notlarını düşürdü.

Kimse fiyat vermiyor (Milliyet 23 Şubat 2001): Dalgalı döviz kuruna geçişle yaşanan belirsizlik yüzünden firmalar fiyat veremedi, toptan satışlar durdu. Firmalar yeni fiyatlar belirlemeye çalışıyor yani reel ekonomi çöküyor.

Bankacılık zirvesinde anlaşma (Milliyet 23 Şubat 2001): Bankacılar ile ekonomi yönetiminin yaptığı toplantı sona erdi ve taraflar anlaştı. Banka genel müdürleriyle ekonomi yönetiminin yaptığı toplantıdan anlaşma çıktı. Türk Lirası ve döviz piyasalarının sağlıklı bir biçimde işlemesi için gerekli önlemlerin alınması ve uygulanması konusunun görüşüldüğü toplantıda, tam bir anlayış birliğine varıldığı, görüşülen konulara ilişkin uygulamaya pazartesi sabahından itibaren başlanacağı bildirildi.

Kredi müjdesi (Milliyet 23 Şubat 2001): IMF, Türkiye'nin ek rezerv kredisini 7.5 milyar dolardan 15 milyar dolara çıkartıyor. Dünya Bankası ve Japonya, kredileri üçe katlıyor. Stand by anlaşmasının ve niyet mektubunun ciddi revizyona uğraması ve yeniden yazılması gündeme gelirken, mali sektör rehabilitasyonu ile bankacılık reformu öne çekiliyor.

Makaleyi aktardıktan sonra Serhat Hoca devam etti:

“Ekonominin diğer kesimlerinde gerçek etkiyi yaratacak olan faktörler **faiz ve döviz** kurudur. İşte finansal piyasalardaki bu iki önemli parametre, yani faiz ve döviz kuru yeni seviyelerde dengeye gelince, ekonominin diğer ayaklarının hepsi bu yeni seviyeye göre kendini ayarlamak zorundaydı. Masanın finansal kesim ayağında başlayan bu yüksek iniş ve çıkışlar adeta bir deprem kadar sarsıcıydı. Masanın üzerindeki top bu sarsıntıda masadan yere düşerek kırıldı. Bozulan kamu kesimi dengeleri, hızla artan

borçlar, kapanan işletmeler, işsiz kalan insanlar topun kırılan parçalarıydılar.

Şimdi asıl sorulması gereken soru şu: '**Krizi çıkartan ana faktör acaba Anayasa fırlatılması mıydı?**' Şunu unutmayınız, borç verenler işler iyiiken sizlere istediğiniz kadar kredi açarlar. Adeta para yağar. Bu sayede yüksek getirilerinizden yararlanırlar. Ama işler bozduğu anda arkalarına bakmadan kaçarlar. Ayağını yorganına göre uzatmasını bilmeyen birçok ülkenin krizi hep buna benzer şekilde gelişmiştir. Kriz öncesinde cari açığın gayri safi yurt içi hasılaya oranı yüzde 5'e çıkmıştı. İşte bu örnekte de siyasi bir olay, krizi tetiklemiş ve ekonomi üzerinde reel sonuçlar doğurmuştur. Sonuç ise 2002 yılında, yüzde 9 ekonomik küçülme ve kişi başına düşen gelirin 3600 dolar seviyelerinden 2500 dolar seviyelerine inmesidir."

Bu örneklerin hepsi çok çarpıcıydı. Amerika'da 11 Eylül saldırıları olarak anılan ikiz kule saldırıları sonrasında bizim piyasalarımızda ortaya çıkan gelişmelerin arkasındaki mekanizma çalışmıştı. Katılımcılar herhangi bir siyasi olay veya dış ilişkilerdeki bir değişimin bütün ekonomik sistemi nasıl etkilediğini çözmüşlerdi. Her şey faiz ve döviz kurunun hareketlenmesiyle başlıyor, bu parametreler yeni seviyelerde dengeye geliyor ve ardından bütün ekonomiye dalga dalga yayılıyordu. Eğer olayın etkisi geçiciyse döviz ve kur hızla eski seviyesine dönüyor, dolayısıyla ekonominin geneli üzerindeki etkisi geçici oluyor ya da hissedilmiyordu.

“Bana Gülme Arjantin”

Öğleden sonraki dersin ilk slaydındaki başlık, “Bana Gülme Arjantin - Aptal bir krizden çıkarılacak ciddi dersler” şeklindeydi ve altında “Paul Krugman” imzası vardı.

Dünyanın en önemli ekonomistlerinden biriydi Paul Krugman. Hülya bu ismi dün pastanede “Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü” isimli kitabı kendisine önerirken Serhat Bey’den öğrenmişti. Paul Krugman’ın bu makalesinin önemli bölümleri perdeye yansıtılmıştı. Krugman’ın makalesi, 2002 yılında patlak veren Arjantin krizinden **tam üç yıl önce** yazılmıştı ve krizin sinyallerini ilginç bir şekilde dile getiriyordu;

“Arjantin, komik şapkalı generallerin Margaret Thatcher’a savaş ilan ettikleri, popülist politikacıların sürekli olarak cennet vaat edip, bunun yerine hiperenflasyon hediye ettikleri politik sorumsuzluğun efsanevi ülkesi olmuştur. Fakat 1990’ların sonunda Carlos Menem ülkenin bu ününü istikrarlı bir şekilde tersine çevirmiştir. Arjantin para birimi Pezo’nun güvenli bir şekilde dolara sabitlenmesiyle, enflasyonun üstesinden gelindi. Absürd bir şekilde korunan piyasalarda, sürekli zarar eden kamu şirketleri çok az bir işsizlik ve yüksek bir verimlilik sağlayacak şekilde özelleştirilerek liberalize edildi. Daha beş altı ay öncesine kadar, basının ekonomi sayfaları, bu programın başarısının ve global finansal fırtınalardan nasıl şahlanıp çıktığının methiyelerini düzdüler.

Her zaman ve her yerde olduğu gibi, ekonomi basınındaki zafer hikayeleri, bazı şeylerin kötüye gitmeye başladığının önemli bir işaretiydi. Arjantin, birçok sebep dolayısıyla artan

bütçe açığıyla, başkanlık seçimleri yaklaşırken yavaş yavaş şiddetli bir durgunluğa doğru gidiyordu. Ülkeyi düzlüğe çıkaran, ancak kamuoyu yoklamalarında sürekli geride kalan Menem'in partisinin başkanı Eduardo Duhalde Arjantin için bir borç erteleme niyetinden söz ederek herkesi yerinden sıçrattı. İnanmayacaklarını, ama, bu niyetini borçlu olduğu bankalara değil, Papa'ya açıklıyor ve yardım istiyordu Papa son günlerde fakir ülkeler için borç affını gündeme getirmiş ama kesinlikle Arjantin gibi orta gelir grubunda olan ülkeleri değil, Mozambik gibi dördüncü dünya ekonomilerini kastetmişti.

Kabul etmelisiniz ki, bu durum oldukça komikti. Buenos Aires borsası göçtü ve faizler hızla yükseldi..."

Serhat Bey sınıfa döndü "Bunlar Arjantin'in 2002'de yaşadığı krizden dört yıl önce, 1998 yılında Paul Krugman tarafından yazılmıştı" dedi. Ardından perdeye bir resim yansıdı. Resmin hemen yanında da açıklama vardı.

Kuyruklar Ülkesi Arjantin: Bankacılık sistemi donduruldu. İnsanlar, haftada bir kere çekilmesine izin verilen birkaç pezo'yu almak için saatlerce banka kuyruklarında bekliyorlar.

Alicia Sanguinetti, eski bir fotoğrafçı, bankada parası var ama kullanmaya hakkı yok. İş bulamıyor. Çünkü Arjantin halkının fotoğrafçektirme lüksü yok.

Quebecor World Inc. Başkanı: "Bütün ödemeler durdu. Kimse hiçbir şey için para ödemiyor. Kira öden-

miyor. Bir-iki aydır hiçbir şeye para ödemediğinizi düşünün. Ev sahibiniz ödeme yapmanızı istemiyor. 'İşler yoluna girince ödersin' diyor. Komik ama bir buçuk aydır hiç para harcamadım. Çünkü yok. Geçmişte borç alınmış refahımızın bedelini şimdi ödüyoruz."

Serhat Bey bu slaytları gösterdikten sonra, kollarını birbirine bağladı ve “Nasıl geldi bu ülke bu hale?” diye sordu ve duraksamadan devam etti:

“Israrla vurgulamak istediğim bir konu var. Semine-
rin başından şu ana kadar sizlere anlattığım bütün meka-
nizmaları hatırlamanızı istiyorum. Ekonomi masasının
ayaklarını, ekonominin çalışma sistemi ile vücudun çalış-
ma sistemindeki benzerliği, Türkiye’de 2001 krizinin nasıl
çıktığını ve siyasi olayların ekonomiye nasıl yansıdığını.
Şimdi lütfen bunları gözlerinizin önüne getiriniz. Bunu
yaptığınız takdirde Arjantin’de olanları daha iyi anlaya-
caksınız.”

Katılımcılar kafalarını yukarı dikip, gözlerini sağa
sola kaydırarak öğrendiklerini hatırlamaya çalışırken pek
zorlanmıyorlardı. Her şey görsel olarak zaten hafızalarına
kazınmıştı. Masanın dört ayağını veya masanın üzerindeki
topu unutmalarına imkân yoktu. Finans piyasaları bir kalp
gibi fonları vücuda pompalarken, kamu kesimi beynin
fonksiyonlarını görüyor, karaciğer, kas ve iskelet sistemi
de reel sektörü temsil ediyordu. Ama bütün bu sisteme
yakıt lazımdı ve bu da sindirim sistemi tarafından karşıla-
nıyordu, yani dış ödemler dengesi anlamına geliyordu.

Yaklaşık iki üç dakika boyunca öğrendiklerini hatırla-
dıktan sonra sınıftakiler perdeye yansıyan özet hikâyeye
odaklanmıştı. Serhat Bey bir yandan okuyor, bir yandan
da sırası geldikçe slaytları değiştiriyordu;

“Biraz gerilere gideceğiz sevgili arkadaşlar.
1990’ların başında Arjantin’de fiyatlar kontrolden çıkmış
ve tüketici fiyatları bazında enflasyon aylık olarak yüzde
200’e ulaşmıştı. O günleri yaşayanların anlattığı komik bir
hikaye vardı. Bir bara girip bir bira ısmarlıyordunuz. Bar-

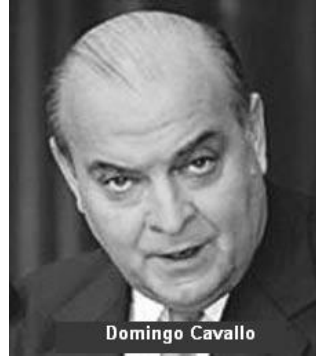

dak dolana kadar biranın fiyatı değişiyordu. Ekonomi vücudunun ateşi had safhaya gelmiş ve ülke havale geçiriyordu. İçerdeki enflasyon dayanılacak gibi değildi ve paradan muazzam bir kaçış başladı. Piyasalar işlevini yitirdi ve verimlilik hızla düştü. Sonuç olarak iktidardaki Raul Alfonsin'in iktidardan düşmesiyle birlikte **Carlos Menem** başa geldi. Yanında da **Domingo Cavallo** vardı.

Ekonomiyi yoğun bakıma aldılar. Menem, bir dizi önlem paketi ile işe başladı. Reçeteyi veren doktorun adı IMF idi. Artık yeni bir dönem başlamıştı. Dünyadan izole olmuş ve kamu ağırlıklı bir ekonomiden, dış dünyaya açık, yabancı yatırım ve ihracatı ön plana almış, verimsiz kamu sektörünü özelleştirmek amacını güden bir yönetime kavuşuldu."

Arka sıralarda oturan katılımcılardan biri "Hocam 1980'lerde bizim yaptıklarımızı yapmışlar" diyerek katkıda bulundu ve Serhat Bey başıyla tasdik ettikten sonra konuşmasını sürdürdü:

"Arjantin o sırada krize ve hiperenflasyona maruz kalmış ülkelerden daha da ileri giderek parasını dolara eşitledi. 1 pezo eşittir 1 Amerikan Doları'ydı artık. Güvenilirliği sağlamak için ise; merkez bankasının bir dolar karşılığında bir pezo basabilece-

ği belirtildi. Karşılığı yoksa pezo basılmayacak ve basılmış olan her pezo'nun dolar karşılığı olacaktı. Buna **Para Kurulu Sistemi** adı veriliyordu. Böylelikle enflasyon sorunu ortadan kalkıyordu.

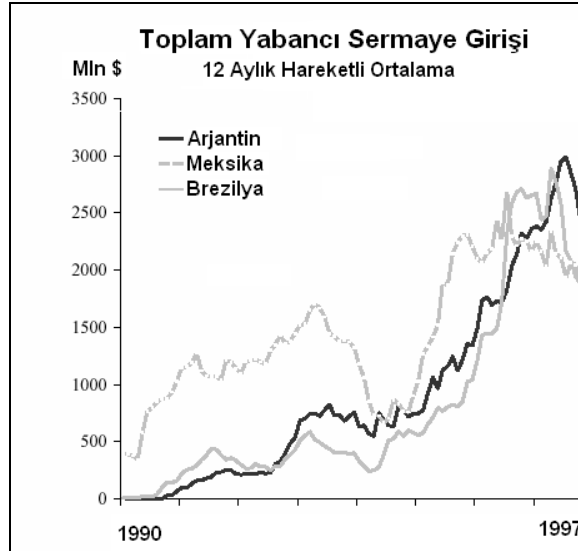
O sırada Meksika, Şili, Türkiye ve Güney Asya ülkelerinde olduğu gibi, ekonomide dış ticaret serbestliği başladı. Vücudun iç ateşi (enflasyon) bu şok tedavi ve para kurulu ilacı ile düştü.

Düşen enflasyonun getirdiği istikrar ortamı ile birlikte, Arjantin'de 1991-1994 yılları arasında reel olarak yüzde 7 büyüme gerçekleşti. O sırada gelişmekte olan ülkeler arasında en yüksek büyüme kaydeden ikinci ülkeydi."

Katılımcılardan biri atıldı ve, "İnsan inanamıyor hocam. Bu kadar hızlı bir gelişme oluyor, enflasyon bir anda düşüyor ama bu ülke nasıl krize giriyor?" diye sordu.

"Sabırsızlanmayın anlatacağım" dedi Serhat Hoca ve bir tablo sunarak devam etti:

"IMF her yerde Arjantin'in başarılarını anlattı. Ekonomi basını enflasyonu aylık yüzde 200'lerden yıllık yüzde 5'in altına çeken bu mucize politikayı göklere çıkardı. Sadece Arjantin basını değil, dünyanın ileri gelen ekonomi gazetelerinden Financial Times, Arjantin için özel ekler çıkararak, global sermayenin dikkatini Arjantin'e çekti.

İşler çok iyiydi ve başını Wall Street'in çektiği dünya finans piyasaları, Arjantin'e kredi açmak için, kapısını aşındırıyorlar, dünyanın ileri gelen iş adamları da özelleştirmelerden pay kapmak için Başkan Menem'in etrafındaki güvenlik çemberini kırmaya çalışıyorlardı. Arjantin'in sattığı Euro-bond'lar büyük rağbet gördü. Bu tür bir durumda hangi hükümet oluk oluk gelen paraya hayır diyebilirdi ki? Ülkeye giren döviz miktarı 1997 yılında, aylık bazda 3 milyar dolara yaklaştı.

Kolayca para bulabilen Menem Hükümeti hızla borçlanıp bunu kullanmaya başladı. Bu nedenle de bütçe açığı büyüdü. Yabancı borçlara ödenen faizler 1993 yılında 2.1 milyar dolar iken 1998'e gelindiğinde 6.4 milyar dolara çıktı. 2001 itibariyle yıllık faiz ödemesi 10.4 milyar dolara çıkacaktı.

1993–1998 yılları arasında Arjantin’in kamu kesiminin borcunun gayri safi yurt içi hasılaya oranı yüzde 29.2’den yüzde 41.4’e çıkarak 12 puan arttı. Yapılan özelleştirmelerden oldukça yüksek gelirler elde edildi. Özelleştirilen kamu şirketlerine büyük talep vardı. İşler mükemmeldi. **Hem iyi fiyatlara şirketleri özelleştiriyor hem de uluslararası piyasalardan kolayca para bulabiliyorlardı.** Buna rağmen bütçe açığı artış gösterdi ve dış borçlar hızla arttı.

Sadece devletin borçları artmıyor, özel sektör de dışarıdan deli gibi borçlanarak yatırım yapıyordu. Ülkenin toplam borcu 1992’deki 62 milyar dolar seviyesinden 1998’in sonunda 142 milyar dolara çıktı.

İşler 1998’den sonra bozulmaya başladı. Sabit kur politikası ve para kurulu cari açığı artırmıştı. Doların dünya piyasalarında değer kazanmasıyla birlikte Arjantin Pesosu da buna bağlı olduğu için değer kazandı ve ithalat hızla artarken, ihracatçılar hiç mal satamaz hale gelmeye başladılar. Dolayısıyla döviz girişi dururken, döviz çıkışı hızlandı. İthalat yapmak üretmekten daha ucuza geldiği için, üreticiler de ithalata başladılar.”

Ayşe Hanım dayanamadı: “Hocam, siz neler söylüyorsunuz? Bu gidişata kimse dur demedi mi? Krizin sebebi aşırı borçlanma değil mi? Bu yöneticiler bunları bilmiyor mu? Aynı şeyler şimdi Türkiye’de de oluyor!”

Serhat Bey gülümsedi ve “Sorularınıza ben de eklemeler yapayım” diyerek devam etti:

“Son 25 yıl içinde, hemen hemen bütün gelişmekte olan ülkelerdeki finansal krizlerinin sebebi sabit kur, artan

dış borçlar ve düşen ihracattı. Peki bunu çok iyi bilen Arjantinli yöneticiler neden dolara eşit pezo kurunda bu kadar ısrar ettiler? Dolar değerlendirildikçe Arjantin malları pahalandı ama para kurulunu devam ettirmek konusunda neden bu kadar ısrarcı oldular? 1991’de başlayan bu sabit kur politikası, daha sonra yavaş yavaş dalgalanmaya bırakılamaz mıydı? Böylelikle rekabet gücü artabilir, dış dengezlilik ve dış borç ödeme probleminin önüne geçilemez miydi?”

Serhat Hoca bu soruları sınıfa yönelttikten sonra cevap alma beklentisiyle katılımcılara baktı. Herkes cevapları merak ediyordu. Aslında dinlerken her şey çok iyi anlaşıyordu, fakat iş yorum yapmaya gelince pek ses çıkmıyordu. Serhat Bey Hülya ile göz göze geldi, “Sen bir şeyler söylemek ister misin Hülya?” sorusunu yöneltti.

Hülya soruyu;

“Hocam bildiğim kadarıyla hiçbir hükümet devalüasyon yapmak istemez. Kulaktan duyma bir bilgi ama, devalüasyon yapan bir ülkede genellikle hükümetler bir sonraki seçimi kaybediyorlarmış. Cevap bu olabilir mi acaba?” diye yanıtladı.

“Aslında yaklaşık bir cevap verdin Hülya. Politika yapıcıları, sabit kurun terk edilmesi durumunda yeniden 1970’li ve 80’li yıllardaki hiperenflasyona dönülmesinden korktular. Devalüasyon ihracatı artırabilirdi fakat, borçlarının büyük kısmı dolar olan, üretim ve hizmet sektöründe ciddi batışlar olabilirdi. Bu durum zaten yüksek seviyede olan işsizliği daha da yukarılara çekebilir, bankacılık sektörü de reel sektördeki batışlar nedeniyle alacaklarını tahsil edemeyerek yeni bir finansal krize sürüklenebilirdi. So-

nuçta hükümet, ‘dayan dayanabildiğin kadar’ politikasını seçti.”

Tuncer Bey söz istedi:

“Eğer dış ticaret ve cari açığın büyüdüğünü gören yabancı yatırımcılar bir anda parasını dolara çevirmek isterse ne olacaktı?”

Serhat hoca cevap verdi:

“Para kurulu otoriteleri bunun bir sorun olmadığını söylediler. Güvenceleri şuydu; eğer herkes pezo’sunu dolara çevirmek isterse, merkez bankası pezo’yu piyasadan çekerek faizleri yükseltecek, böylece bütün pezo’lar dolara çevrilmeden faizler öyle bir noktaya gelecekti ve dolara geçmek anlamsız olacaktı. Dolayısıyla merkez bankası hiçbir şekilde dolarsız kalmayacaktı. Bu arada yüksek faiz oranları iç talebi kısacak, ücretler ve fiyatlar da gerileyerek üretilen malların maliyetini aşağı çekecekti. Böylelikle Arjantin’in ihraç malları yeniden rekabet gücü kazanacaktı. Dış ödemeler dengesinde ciddi bir bozulma olmayacaktı.

Ama önemli bir sorun daha vardı. Ya hükümet faizleri çok yükseltmek istemezse? Ya da ücretler beklendiği şekilde gerilemezse? Fiyatlar rekabetçi seviyelerin üzerinde kalırsa ve dış ödemeler dengesi bir türlü dengeye gelmezse?

Cavallo bu tür bir teste maruz kalınmayacağını düşündü. Çünkü büyümeyle birlikte verimlilik ücretlerden daha hızlı artacak ve dış ödemeler dengesinde bir bozulmayı önleyecekti.

Ne yazık ki; Cavallo’nun bahsettiği gelişmeler hiç olmadı. Ücretler tersine artmaya devam etti ve ürün mali-

yetlerini yukarı çekerek Arjantin mallarının rekabet gücünü daha da fazla bozdu. Bir bakıma karaciğer kan üretmez oldu. İhracat hızla azaldı.

Arjantin'in ihraç mallarına karşı en büyük darbe 1999'da Brezilya'nın kendi parası real'i devalüe etmesiyle geldi. Aynı tip ürünleri üreten Brezilya'nın ürünleri dünya piyasalarında artık çok daha ucuzdu.

Pezo eşit dolar kurunu tutabilmek için faizler yükseltildi ve sıkı bir makro ekonomik politika izlenmeye başlandı. Yükselen faizlerle birlikte, yani aşırı tansiyonla, tahmin edebileceğiniz gibi ekonomi durgunluğa girdi. Üretim yapan karaciğer, kas ve iskelet sistemi, yani reel sektör artık vücudu ayağa kaldıracak gücü bile bulamıyordu. İşsizlik yüzde 15 olmasına rağmen ücretler düşmedi ve rekabet gücü gün be gün zayıfladı. Dış ticaret açığı her geçen gün artıyordu ve ulusal gelirin yüzde 5'ine çıktı."

Zekeriya Bey el kaldırarak, "Hocam bizim dış ticaret açığımızın ulusal gelirimize oranı nedir?" diye sordu.

Serhat Bey, sorgulayan ve bu kadar dikkatle dinleyen bir kitleye ders verdiği için mutlu hissetti kendini. "Bizimkisi yüzde 15'ten daha yüksek" dedi ve devam etti:

"Arjantin'in dış borçları hızla arttı. Artan dış borçlar, düşük tasarruf ve dolayısıyla da düşük yatırımlar demektir. Ciddi bir vergi kaybı ve kontrol edilemeyen kamu harcamaları nedeniyle bütçe açıkları hızla büyüdü.

Dünya Bankası'nın 'Camelot Rating' sistemine göre 1999 yılında Arjantin, bankacılık sistemi **en güvenilir ikinci gelişmekte olan ülkeydi.**"

Hülya el kaldırarak, “Hocam bildiğim kadarıyla Arjantin krizi sonrasında banka kalmamıştı. Nasıl oluyor da bu rating sistemi bu kadar yanılabilir? Bu bir skandal” dedi.

Serhat Hoca ekledi:

“Çok daha ilginç şeyler var. Şu an Türkiye’ye yabancı bankalara geliyor diye seviniyoruz. Yabancılar bize bu kadar güvenerek gelirken hala kriz senaryoları üretenler var diye karşı çıkıyorlar; ama Arjantin’de banka ve şube sayısı gün geçtikçe arttı. Yabancı bankaların sayısı artarken kamu bankaları azaldı. Yabancı bankaların oranı yüzde 35’e yükseldi. Çünkü ellerindeki parayı en pahalı satabildikleri ülke Arjantin’di. Şimdi bizim bankalarımızı alan yabancıların niçin bu ülkeye böyle iştahlı geldiğini anladınız mı? O zaman Arjantin’di, şimdi ise Türkiye’de ellerindeki paraları en pahalı fiyattan satabiliyorlar. ”

Akif Bey söz alarak “Hocam biz de o zaman bankalarımızı yabancılar alıyor diye pek fazla güvenmeyelim, demek ki onlar da önlerini pek fazla göremiyorlar. Resmen krizin ‘bağıra bağıra geliyorum’ dediği bir ülkeye ellerini kollarını sallayarak gelmişler” dedi.

Serhat Hoca ilgiden çok memnun bir şekilde devam etti:

“Sistem dolarize oldu. Yani herkes döviz almaya başladı. 1998 Rusya ve 1999 Brezilya krizi sonrasında bu artış hızlandı. Artık devalüasyonun sistemi kilitleyeceği aşıkardı. Bu nedenle büyük kriz öncesinde birçok ekonomist devalüasyon yerine para kurulu sisteminden çıkmak için tam dolarizasyona geçiş öneriyordu.

Fernando De La Rúa

Sonuç olarak bankaların özkaynakları ve likidite yeterliliği ne kadar yüksek olursa olsun bir para kaçıışı başladığı anda sistem çökebilirdi.

Fernando De La Rúa, Aralık 1999'a başa geçti-

ğinde ülkede üretim neredeyse durmuştu, karaciğer kan üretmiyor, sadece dışarıdan alınan serum ya da kan ile yani borç para ile idare ediliyordu. Kamu borçları yüksek seviyelere ulaştı. Borçların çevrilebilirliği sorgulanmaya başladı.

Aralık 2000'de Maliye Bakanı **Jose Luis Machinea** 40 milyar dolarlık bir borç erteleme paketini uluslararası ve ulusal finans kurumlarıyla müzakere etti ve gelecek iki yıl içinde default korkusunu ortadan kaldırmaya çalıştı. Hükümetin amacı; eğer default korkuları önlenirse büyümenin yeniden rayına oturacağı şeklindeydi. Mart 2001'e gelindiğinde büyüme bir türlü sağlanamıyordu ve Machinea istifa etti."

Tuncer Bey, "Hocam hatırlıyorum o günlerde sürekli olarak istifalar vardı, biri gidiyor, bir hafta sonra başkası geliyordu" diyerek söze karıştı.

Serhat Bey bunu tasdik eden bir ifade ile devam etti:

"Machinea'nın istifasın-

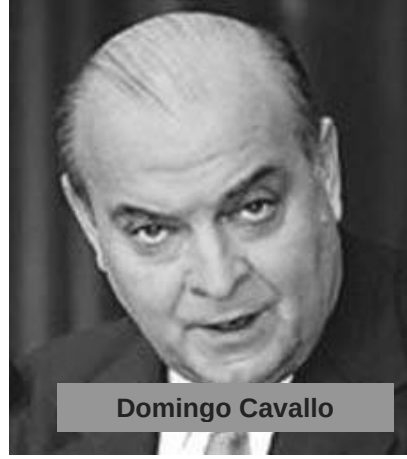

J. Luis Machinea

dan iki hafta sonra, yeni ekonomi bakanı Lopez Murphy de istifa etti. Sebebi ise; 16 Mart'ta kongreye gönderdiği ve çok keskin bir şekilde bütçe açığını kapatıcı önlemlerin yer aldığı yeni paketin reddedilmesi idi.

Domingo Cavallo yeni ekonomi bakanı olarak yeniden atandı ve büyümeyi sağlamak için yeni politikalar ve önlemler denedi. Aynı tarihlerde Türkiye'yi kurtarmaya gelen isim Kemal Derviş'ti. Cavallo 16 Nisan 2001'de kongreye bir konvertibilite yasası gönderdi. Yasaya göre dolar ve euro eşitlendiği anda pezo, dolar-euro sepetine bağlanacak ve her iki dövizin ağırlığı eşit olacaktı.

25 Nisan'da Cavallo Merkez Bankası Başkanı Pedro Pou'yu görevden alarak yerine Roque Maccarone'yi getirdi.

Domingo Cavallo

10 Temmuz'da kısa vadeli bir borçlanma için faizlerin yüzde 16'ya çıkması ve borçlanılamaması üzerine 2003 yılı için 'sıfır bütçe açığı' hedefi ilan edildi.

26 Ekim 2001'de merkezi hükümetin toplanan vergi gelirlerini bölgelere dağıtması ile ilgili müzakereler başarısızlıkla sonuçlandı.

18 Kasım 2001'de **Amerikan Hazine Bakanı** Arjantin'in sıfır bütçe açığı hedefini gerçekleştirmeden, bu ülkeye yeni dış yardım yapılmayacağını açıkladı.

Bir gün sonra, 19 Kasım'da **IMF** bütün şartları yerine getirmediği sürece Arjantin'e yeni bir kaynak aktarımı olmayacağını açıkladı.

2 Aralık 2001'de artan para kaçışları üzerine hükümet bankalardan para çekilişini yasakladı ve **her hesaptan, bir haftada en fazla 250 dolar çekebilme sınırını koydu.**

19 Aralık'ta Cavallo ve diğer tüm bakanlar istifa ettiler.

20 Aralık'ta Başkan De La Rúa istifa etti ve yerine Ramon Puerta vekil olarak geldi.

3 gün sonra Ramon Puerta gitti ve 23 Aralık'ta Rodriguez Saa, 3 Marttaki seçimlere kadar vekil başkan olarak atandı. Saa **60 gün boyunca dış borç ödemelerinin tümünü durdurduğunu** açıkladı.

Sonuçta; sabit kur politikası zemininde, hovardaca borçlanmak ve bu borcu tüketimde ve seçim yatırımlarında kullanmak Arjantin'i bu hale getirdi. Yaşadıkları cennet aşırı değerlenmiş sabit kurun eseri idi. Bir tane dahi banka kalmadı.

Ulusal yoksulluk sınırı altındaki nüfus oranı yüzde 17'den yüzde 37.6 seviyesine yükseldi.

Kişi başına GSMH, 7500 dolardan 3500 dolarlar seviyesine düştü.”

Serhat Bey sınıfa döndü ve “Bir çöküşün hazin hikâyesini izlediniz. Bu kriz sonrasında Arjantin şirketlerinin çoğu çok ucuz fiyatlarla yabancıların eline geçti” dedi. Sınıfta herkes hüzünlüydü.

“Evet arkadaşlar, koca bir ülkenin çöküşü sizi çok etkiledi. Son bir soruyla bu iki günlük semineri bitiriyorum. Herhangi biriniz bana Arjantin’in geçirdiği krizi insan vücuduna uyarlayarak anlatabilir mi?”

Hülya hiç düşünmeden el kaldırdı. Serhat Bey başıyla işaret ederek, sözü Hülya’ya verdi.

“Hayatımda büyük bir dönüm noktası olan bu iki günlük seminer için ne diyeceğimi bilemiyorum. Yıllardır kafamda oluşan sorulara iki gün içinde cevap bulmuş olmak inanın rüya gibi bir şey. Yüksek lisans tezime daha yeni başlamışken, adeta bu seminer sayesinde tezimin yarısını bitirmiş gibi hissediyorum. Bu nedenle vereceğim bu cevap benim için çok önemli. Aslında hocamız Arjantin krizini anlatırken ben de bütün anlatılanları kafamda bir masal haline getirip insan vücuduna uyarlamıştım. Hocamız bu soruyu sormasa bile söz isteyip bunu anlatmak isteyecektim. Serhat Hocamın taktiğini kullanarak Arjantin krizini insan vücuduna uyarlamaya çalışacağım.”

Sınıf ilgiyle Hülya’yı dinlerken, Serhat Bey de merakla izliyor, kendi eğitim sistemi ve taktiğinin fark edilmesinden ve kopyalanmasından mutlu olmuş görünüyordu. Hülya’ya “hadi bakalım” der gibi baktı ama bu bakışlar daha öncekilerden çok farklıydı. Hülya da bakışların

farklılığını hissetti, bir an heyecanlandı ama belli etmek istemedi devam etti:

“Bir varmış bir yokmuş... Çok eskiden, ülkelerin birinde Arjantin isminde bir çocuk yaşarmış. Arjantin zayıf bir bünyeye sahipmiş. Ne zaman bir mikrop bulaşsa, yüksek ateşler içinde Arjantin’i yatağa düşürüyormuş...”

Sınıf pür dikkat Hülya’yı dinlemiş, Arjantin krizinin insan vücuduna uyarlanmış hali, bir hayli eğlenceliydi. Katılımcılar yer yer Hülya’ya takılmış ve söze girip espri yapmışlardı.

Hülya sözünü bitirip, Serhat Bey’e baktı. Güzel bir övgüyü hak etmiş olduğunu düşünüyordu. Serhat Hoca sınıfa ne mükemmel bir hikaye olduğunu haykıracaktı. Fakat ilginç bir şey oldu. Göz göze geldiklerinde, Serhat Bey’in bu seferki bakışları çok farklı olduğunu hissetti. Hiç böyle baktığını görmemişti. Endişe mi, hayranlık mı, eleştiri mi, duygusal mı? Bu bakışlara hiçbir anlam yükleyemedi. Garip bir durum olduğunu düşündü ve tedirgin bir ses tonuyla, gayri ihtiyari sordu;

“Hocam bir yanlış mı yaptım?”

Sınıfta çıt yoktu. Serhat Bey sadece bir noktaya odaklanmıştı. Hülya’nın gözlerinin içine, taa derinliklerine bakıyordu. Yaklaşık beş on saniye süren bu anı, yine Serhat Bey’in sesi bozdu;

“Bir sorum daha var Hülya. Sınıfta başka hiç kimse- nin cevap veremeyeceği bir soru bu. Sadece sen cevap verebilirsin.”

Sınıftaki diğer katılımcılar bozulmuşlardı. Ne yani, bu konuları en iyi anlayan Hülya mıydı? Kendileri de

pekâlâ cevap verebilirlerdi. Tam da eğitimin sonunda yapılacak şey miydi bu? Herkesi aşağılayıp Hülya'yı yüceltmek hiç yakışmamıştı Serhat Bey'e. Hülya'nın anlattığı Arjantin hikâyesi çok güzeldi ama Serhat Bey'in bu tür bir cümleyi kullanmasını gerektirmiyordu. Tuncer Bey duruma itiraz edecek oldu, ama Serhat Bey eliyle konuşmaması yönünde işaret edince, sıkıntılı bir yüz ifadesiyle tekrar arkasına yaslandı. Serhat Hoca konuşmaya devam etti;

"Biliyorum arkadaşlar, bozuldunuz ama gerçekten de şimdi soracağım soruya sadece Hülya cevap verebilir. Sabır lütfen..."

Hülya gururlanmıştı ama, bunun normal olmadığını düşündü. Soru soran gözlerle, şaşkın bir şekilde Serhat Bey'e bakarken Serhat Hoca sorusunu sordu;

"Benimle evlenir misin?"

Cevap

Hülya kendine gelip, gözlerini açtığında her şey dönüyordu. Bir kanepenin üzerine sırt üstü yatırmışlardı. Başta Serhat Bey olmak üzere herkes başına toplanmış “Hülya, Hülya!” diye seslenirken, gördüğü bütün yüzler lunaparklarda sürekli dönen bir balerini andırıyordu. Serhat Bey bir taraftan Hülya’nın alnına, yüzüne kolonya sürüyor, diğer taraftan sürekli özür diliyordu.

Hülya yavaş yavaş kendine geldi. Olanları hatırlamaya başladı. En son hatırladığı şey, Serhat Bey’in kendisine yaptığı evlenme teklifiydi. Babasını kaybettiğinden bu yana aslında böylesine mutlu bir anı olmamıştı. Mutluluktan uçmak ya da bayılmak bu olmalıydı. Uçup bir yerlere gitmiş ve geri gelmişti. İlk defa her şeyin bu kadar yolunda gittiğini düşünüyordu. Serhat Bey’i ilk günden itibaren sevmiş ama duygularını dışarı yansıtmak yerine içine atmıştı. Çok uzak görünen o adam, bu teklifle bir şok etkisi yaratmıştı.

Bütün vücudunun ne kadar güçsüz olduğunu hissetti, gözleri dolu dolu oldu ve bu sefer de ağlamaya başladı. Mutluluğun gözyaşları olmalıydı bunlar.

Serhat Bey ne yapacağını şaşırdı. Kendi kendine kızıyor, lanetler yağıdırıyor ve özür dilemeye devam ediyordu. Sınıftaki diğer insanlar, bu sefer Hülya’yı susturmaya çalışıp, ağlamaması için telkinde bulundular. Hülya yutkundu, elleriyle bir şeyler söyleyeceğine dair işaret yaptı, konuşmak için güç topladı ve dudaklarından “Evet... Kabul ediyorum...” kelimeleri döküldü.

Yıldırım aşkı dedikleri bu olmalıydı. Gerçekten de, Serhat Bey'in evlenme teklifi sınıfa bir yıldırım gibi düşmüş ve Hülya bu yıldırımın etkisiyle baygınlık geçirmişti. Böyle durumlarda beyin, vücudu korumak üzere sistemi kilitleyebiliyordu. İnsan vücudu muazzam bir makine olarak tasarlanmıştı. Beynin bu reaksiyonu olmasa, çok ani duygusal değişimler bünyeye kalıcı zararlar verebilirdi.

Hülyanın "Kabul ediyorum" sözleri bu defa Serhat Bey'de duygu yoğunlaşmasına neden oldu. Kulaklarına inanamıyordu. Özür dilemeyi kesti, aldığı cevabın doğruluğunu teyit etmek için, "Gerçekten mi, bana kızmadın mı, kabul ettin mi?" gibi anlamsız sözler döküldü dudaklarından.

Başından beri, tüm bu olanlara şahit olan katılımcılar, yaşadıklarından hoşnuttu. Baygınlığın yarattığı endişeli hava, yerini neşeli bir atmosfere bırakmıştı. Bir bardak su getirdiler, Hülya yattığı kanepede doğrularak oturdu, getirdikleri suyu içti. Yüzü gülüyordu. Gördüğü yoğun iltihap çok memnundu. Baş dönmesi geçti. Serhat Bey ise karşıdaki bir sandalyeye oturmuş Hülya'ya bakıyordu. Göz göze geldiler. Her ikisi de gözlerini kaçırdı. Yüzleri kızarmıştı.

Katılımcılar yavaş yavaş Serhat Bey'le toklaşarak, böyle muhteşem bir seminer ve bu tür bir 'son' için teşekkürlerini sunarak ayrıldılar.

Herkes vedalaşıp gittiğinde, odada sadece Serhat ve Hülya kaldı. Sandalyesinden doğrulan Serhat Hoca Hülya'nın yanına geldi, kanepeye oturdu, ellerinden tuttu. Her ikisi de çok şey söylemek istiyordu ama, bir güç konuşmalarını engelliyordu. Sessizlik çok daha huzur vericiydi. Serhat Bey, "İstersen seni evine bırakayım" diyerek sessizliği bozdu. Reddedilecek bir teklif değildi.

Yeni Bir Hayat

Yaşamının akışını değiştiren seminerin üzerinden yaklaşık dört ay geçti. Olacak iş değildi. İnternette bir eğitim ilanı görecek, seminere katılmaya karar verecek, yıldırım aşkına tutulacak ve evlenecekti. O gün erken yatabilir, seminer ilanını görmeyebilirdi.

Hayatının en mutlu günlerini yaşıyordu. Sadece filmlerde olabileceğini düşündüğü olayların hepsi birer birer gerçek olmuştu. Bu sürecin ancak ilahi bir gücün eseri olduğunu düşünüyordu. Hayatın karmaşık görünen akışında inanılmaz bir düzen vardı. Adeta her şey önceden planlanmış gibiydi.

Babasının ölümüyle başlayan ve kendisine çok uzun gelen acılı günlerin ardından, kara bulutlar dağılmış ve yaşamına yeni bir güneş doğmuştu. Seminerden sonraki bir ay içinde, kendisi için muhteşem, etraftakilere göre de mütevazı bir düğünle Serhat Cengiz ile evlenmiş, balaylarını da Paris'te geçirmişlerdi.

Serhat gerçekten mükemmel bir insandı. Seminerdeki kibarlığı, yumuşak başlılığı ve yüzündeki tebessüm evlendikten sonra da hiç değişmemişti. Hiçbir konuda yardımını esirgemeyen, sıcak ve şefkatli biriydi. Hülya daha fazla ne isteyebilirdi ki evlilikten? Babasını kaybettiğinde dünyanın en şanssız insanı olduğunu düşünürken, şimdi dünyanın en şanslı insanı olarak görüyordu kendini. Hayat yokuşunda da önemli iniş ve çıkışlar vardı ve kim bilir daha nelerle karşılaşacaktı.

“Keşke babam da bunları görebilseydi” dedi kendi kendine. Babasının gülüşü, saçlarını okşaması, sert görünüşünün altındaki yumuşak kalbini hatırladı. 8 yaşındayken, lunaparkta kaybolduğu ve babasının onu bulduğunda bağrına bastığı gün aklına geldi. O da babasına sıkı sıkı sarılmış ağlayarak söz vermişti:

“Seni bir daha hiç bırakmayacağım babacığım, özür dilerim” demişti. Hüzünlendi, gözleri doldu, boğazına bir şeyler düğümlendi. Yanaklarından iki damla yaş süzülürken, ellerini havaya açtı ve babasının ruhuna bir Fatiha okudu. Bu sureyi okumak çok rahatlatmıştı onu. Babasının ölümünden bu yana dinlemekten bıkmadığı Kırac’ın şarkısının sözlerini hatırladı;

Bir kez olsun çevir yüzün, bak şu toprağa
Her gün bir çiçek açıyor, diyor merhaba
Bütün geceler mecbur varır sabaha
Umudun kaybedip pes etmek olmaz.

Umudunu hiç kaybetmemişti ki. Babasının son vasiyeti bu. Yüksek lisansa başladığı günden beri, gerçekten de attığı her adımda, hayatında açan yeni bir çiçek kendisine “merhaba” demişti. Geceler de sabaha varmış, hayat yolunda önü aydınlanmıştı.

Düğün hazırlıkları, evlilik ve balayı derken tezi ile ilgilenememişti. Tez çalışmalarına yeniden başlayalı henüz bir ay olmuştu.

Hayatındaki önemli değişikliklerden biri de, çalıştığı iş yerinden gözyaşları içinde ayrılmasıydı. Patronu Kenan Bey, Hülya gibi bir elemanı kaybettiği için çok üzülmüştü.

Normalde, patronlar “seni kaybettiğime üzülüyorum” türünden sözler söyleseler de, Kenan Bey’inki göstermelik bir üzüntü değildi. Hülya finans bölümünün beyniydi ve şirkete çok büyük katkıları olmuştu.

Yeni bir hayata adım atan Hülya’nın artık kendine ait bir yuvası vardı. Sakin bir siteye taşınmışlar, oturdukları apartmanın bitişiğindeki apartmanda annesine de bir daire kiralamışlardı. Böylelikle ayrı düşmemişlerdi. Serhat da Hülya’nın bu isteğini olgunlukla karşılamış ve Selma Hanım’a kendi öz annesi kadar ilgi göstermişti. Hayattan daha ne isteyebilirdi ki Hülya?

Eşinin işleri yoğun olsa da, akşamları olabildiğince erken bir saatte eve gelmeye çalışıyordu. Mutfığa genellikle birlikte giriyorlar, zaman zaman birbirleriyle atışsalar da, yemek konusunda harikalar yaratıyorlardı.

Hülya’nın günleri çoğunlukla evde bilgisayarın başında ve bazen de kütüphanelerde geçiyordu. Uzun süredir göremediği danışman hocası Koray Bey’i dün gidip görebilmiş ve hayatındaki büyük değişimleri aktarmıştı. Uzun uzun konuşmuşlardı. Tezinin ilk bölümünün taslağı da bitmişti. İlk bölümde, ekonomik sistemin bütün çarklarını 45 sayfada anlatıyordu. Akademik dil kullanmaya özen gösteriyor; ama Serhat’ın kullandığı benzetmelerden de kendini alamıyordu. Danışman hocası yazılmış bölümleri teslim almış ve bir sonraki hafta yeniden görüşmek üzere vedalaşmışlardı.

Şimdi asıl büyük iş başlıyordu. Tezin, “Giriş” ve “Ekonomik Sistemin İşleyişi” başlıklı bölümlerinin ardından yazılacak olan ana bölüm “Krizler” başlığını taşıyordu. Elinde gelişmekte olan ülkelerin krizleri ile ilgili çok fazla kaynak birikmişti. Bunları okuyor, Serhat’la tartışıyor, anlayamadığı konuları ondan öğreniyordu. Serhat’la

evli olması Hülya'ya çok büyük bir zaman avantajı sağlıyordu. Hemen yanı başında makro ekonomi disiplinin en önemli uzmanlardan biri vardı. Takıldığı teknik bir konu olduğunda, saatlerce ders kitapları okumasına gerek kalmıyordu. Aralarında öyle bir sinerji doğmuştu ki, Serhat da Hülya'dan sürekli olarak bir şeyler öğreniyordu. Özellikle kriz geçiren ülkelerin yaşadığı tecrübelerin ayrıntıları onu da yakından ilgilendiriyordu.

Kriz bölümüne henüz başlamıştı ama Serhat'ın semineri sonrasında ve daha sonra yaptıkları konuşmalar, tartışmalar ve görüş alışverişi neticesinde, hareket noktasını belirlemişti. "Sistemin neresi zayıflarsa ya da bilinçli olarak sistemin neresine çomak sokulursa kriz çıkabilir?" sorusunun cevabı çok açıktı.

Aslında her ülkenin bünyesinde "kriz virüsü" ya da "mikrobu" bulunuyordu. Fakat bu virüs uygun ortamı kolluyor ve vücut güçsüz düştüğü anda harekete geçiyordu. Nezle ya da gripten hiçbir farkı yoktu. Yaz aylarında kimse grip ya da nezle olmazken, havalar değişmeye başladığında vücutta bulunan virüsler ve mikroplar uygun ortamı bularak aktif hale geliyordu. Krizi önleyecek en önemli kalkanın, vücudu güçlü tutmak olduğunu daha seminer sırasında o keskin zekâsıyla anlamıştı. Zaten şu ana kadar okudukları da bunu teyit ediyordu.

Tezinde farklı bir yöntem izlemeye karar verdi. Klasik yönteme göre, krizin akademik bir tanımı yapılır, kriz teorileri anlatılır ve ardından da örnekler verilirdi. Fakat Hülya okuyucuyu direkt olarak suya atacaktı. Kriz geçirmiş ülkelerin yaşadıkları tecrübeler çarpıcı biçimde aktarılacak, bu olayların nirengi noktaları vurgulanacak ve en sonunda da bunları açıklayan teoriler anlatılacaktı. Danışman hocası da bu teklifi uygun buldu.

Tezine başlarken bomboş olan tez ajandası yavaş yavaş doluyordu. Okuduğu her makalenin önemli noktalarını, verdiği mesajı ve sonuç bölümlerini bu ajandaya kaydediyor, hangi başlık altında, hangi bilgi ve belgeleri dayanak olarak kullanacağı böylelikle elinin altında bulunuyordu. Bütün belgeleri bilgisayarında arşivlemiş, kod numaraları vermiş, yazıcıdan aldıklarını da bu kodlama sistemine göre dosyalamıştı. Bu tür bir literatür çalışması belki de ilk örnekti.

Danışmanı olan Prof. Koray Serkan, dün bazı açıklamalar yapmış ve Hülya inanılmaz bir heyecanı daha şimdiden yaşamaya başlamıştı. Tezinin savunması öyle sıradan bir savunma olmayacaktı.

Tez savunmaları üniversiteden üniversiteye değişse de, genel uygulamaya göre; Yüksek lisans tezini teslim eden öğrenci, danışman hocası da dahil olmak üzere, üç ya da beş kişiden oluşan jüri ile bir odaya girer, tezini savunur, yaptığı çalışmaları ayrıntılı bir şekilde anlatır, jürinin sorularını cevaplar ve jüri kararından önce odanın dışında beş on dakika beklerdi. Yeniden odaya çağrıldığında, kendisine geçtiği, kaldığı ya da belirli düzeltmeler sonrasında tezinin kabul edileceği söylenirdi.

Fakat danışman hocasının anlattığına göre, Hülya'nın tez savunması yeni uygulamaya göre yapılacaktı. Bir toplantı odası yerine, büyük bir amfide tezini sunacaktı. Üniversitedeki diğer öğretim üyeleri, araştırma görevlileri, öğrenciler ve en önemlisi de Hülya'nın misafirleri, bu savunmaya izleyici olarak katılabilecekti. Hülya bunları duyduğunda, adeta o anı yaşamaya başladı ve büyük bir heyecan duydu. İlk anda "hayır yapamam" dese de, hazırlayacağı bu bilimsel çalışmanın büyük bir dinleyici kitleye aktarılmasının ve ardından da "master" unvanını herkesin

gözü önünde almasının ne büyük bir şeref ve gurur olduğunu düşündü.

Hava kararmak üzereydi. Az önce demlediği nefis çaydan bir bardak alarak, bilgisayarının başına oturdu. İnternete bağlanarak, ekonomi yazarlarını www.okuyorum.com isimli siteden okumaya başladı. Bu site, okuyucularına önemli bir hizmet sunuyordu. Siteye girenler, gazetelerdeki köşe yazarları arasından, istediği yazarları kendi listesine alarak, sadece bir sayfadan bu yazarların yazılarına ulaşabiliyordu. Ayrıca bütün gazetelerin, ana sayfaları, ekonomi, siyaset ve spor gibi alt konularının yer aldığı sayfalar da sadece bir pencereden izlenebiliyordu.

Hülya sitedeki yazarları tararken Milliyet gazetesinden Güngör Uras'ın yazısının başlığı dikkatini çekti: **"Bir Ekonomik Tetikçinin itirafları"**.

Güngör URAS – MİLLİYET

"Ekonomi Tetikçiliği" kapitalist sistemin ortaya çıkardığı yepyeni ve çok önemli bir "profesyonel meslek" dalı.

Zengin ülkeler (Türkiye gibi) fakir ülkelere "Ekonomi Tetikçisi" gönderiyor. Ekonomi tetikçileri "uzman olarak" ülke sorunlarını inceliyor. Raporlar hazırlıyor, projeler geliştiriyor. Bu projelerin bir an önce yapılması gerektiğine kamuoyunu ve hükümetleri inandırıyor. Sonra da bu projeleri hangi firmaların yapabileceğini, hangi kuruluşların kredi verebileceğini söylüyor...

Ülkenin gündeminde olmayan, önceliği olmayan projeler, öncelikli işler haline geliyor. Ülkeler teklif edilen kredileri (bir fırsat, bir nimetmişçesine) kabul ediyor.

Sonuçta ülke, kendi önceliği olmayan projeler yüzünden büyük borçlar altına giriyor. Borçlanan ülke "Ekonomi Tetikçisi"ni yollayan zengin ülkeye "bağımlı" duruma geliyor. İşte o çizgiden sonra devreye zengin ülkenin politikacıları giriyor. "Bağımlı ülkeyi" istedikleri biçimde kullanıyor.

Borç 'kölelik'

Bunları "Confession of An Economic Hit Man" (Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları) ismi ile John Perkins'in yazdığı kitaptan aktarıyorum.

(Berrett Koehler Publisher, 2004, 250 sayfa. 24.95 dolar). New York Times'ın "en çok satan kitaplar" listesine giren bu kitapta John Perkins, "Bir Amerikalı Ekonomi Tetikçisi" olarak dünyanın değişik ülkelerinde yaptıklarını anlatıyor.

"Ekonomi tetikçisi olarak bizlerin amacı küresel imparatorluk kurmaktır. Bizler, diğer ülkeleri şirketlerimizin, hükümetimizin, bankalarımızın kölesi haline getirmek için uluslararası finans kuruluşlarını kullanan elit bir grubuz. Mafyanın yaptığı iyilikler gibi Ekonomi Tetikçileri de görünüşte bazı iyilikler yapar. Örneğin elektrik santralleri, otoyollar, limanlar, havaalanları, teknoparklar gibi altyapı hizmetleri için borç temin ederler. Bu borçların önkoşulu, bütün bu projelerin Amerikan inşaat ve mühendislik firmaları tarafından gerçekleştirilmesidir. Aslında paranın çoğu Amerika'yı hiç terk etmez... Transfer edilir.

'Bedava' kandırmacası

Para hiç vakit geçirmeden şirketlere (kreditörlere) döndüğü halde borçlu ülkenin anapara artı faizin tamamını ödemesini isteriz. Eğer Ekonomi Tetikçisi çok başarılı ise borç tutarı o kadar büyük olur ki, birkaç yıl sonra borçlu ülke ödemeleri aksatır. Bu olduğunda biz de mafya gibi diyetini isteriz. Birleşmiş Milletler'de Amerika'nın isteği doğrultusunda oy verme, askeri üs kurma veya petrol gibi değerli kaynaklara el koyma şeklinde olabilir bu diyet..."

Kızımın "mutlaka oku" diyerek New York'tan gönderdiği kitabı okurken gazetelerde "Japon uzmanların İstanbul'un şehir içi ulaşımı uzman planını hazırlayacaklarına ilişkin" haberler yayımlandı. Japon yardım kuruluşu JICA'nın uzmanları "bedavadan" İstanbul için plan hazırlayacaklarmış. Bu plan kabul edilince de Japonya JBIC (Japan Bank of International Cooperation) kanalıyla Türkiye'ye kredi verecekmiş...

Hülya yazıyı bir solukta bitirdi. Hemen internetten www.amazon.com isimli dünyanın en büyük kitap sitesine girdi. "Search" (ara) kutusunun içine İngilizce olarak kitabın adını yazdı. Birkaç saniye sonra kitabın kapak resmiyle birlikte, kitaba ilişkin bütün detaylar ekranındaydı. Hiç düşünmeden internet üzerinden kitabın siparişini verdi. Üstelik, kitabın eline bir an önce ulaşması için, en yüksek posta ücreti seçeneğini işaretledi. En fazla bir hafta içinde kitabı okuyor olacağını düşünmek ona büyük bir mutluluk verdi.

Tezinin en önemli bölümü, krizlerin kendiliğinden mi yoksa planlanarak mı olduğunun araştırılması ve bulguların ortaya konmasıydı. Kendisi, krizlerin planlanmasa bile, bilinçli bir şekilde yönlendirildiğine inanıyordu ama, bilimsel bir çalışma yapıyordu ve önyargılı olamazdı. Bu nedenle, bir dedektif gibi bilgi ve belge toplamalı, yazdığı her şeyi belgeye dayandırmalı ve gerçekleri tüm çıplaklığıyla açığa çıkartmalıydı.

Halk bir şeylerden şüpheleniyor, başımıza çorap örüldüğünü hissediyor ama olayı bir türlü neden-sonuç ilişkisiyle göremediği için, tepkisi saman alevi gibi sönüyor, reel anlamda bir şeyler yapılmıyordu.

Araştırmasının hiçbir aşamasında boşluk bırakmamalı, krizlerle ilgili her konuda, her soruya cevap verebilecek bilgi birikimine sahip olmalıydı. Böylelikle ülkeyi yönetenler ve halk ne olup bittiğini çok daha iyi anlayacak, belki de ülke politikasının bile değişmesine sebep olacaktı. “Çok fazla abartıyorum galiba” dedi kendi kendine. Ama sonuç ne olursa olsun, tezini kimse okumasa da bu çalışma yapılmalı ve kendi merakını yenmeliydi. Okuduğu makaleler sonrasında kafasında bir resim oluşmaya başlamıştı ama bu resim henüz belirgin ve net değildi. Kat etmesi gereken daha çok yolu vardı.

“Şili’de Kriz Çıkartın!”

Yarınki görüşme çok önemliydi. 2005 yılının Mart ayıydı. “Krizler” başlıklı ikinci bölümü hocasına sunacak ve onun düşüncelerini alacaktı. En son görüşmeden bu yana yaklaşık bir aydır birbirlerini görmemişlerdi. Tezinin birinci bölümünün ana iskeleti bitmiş ve Koray Bey yazılan bu bölümü onaylamıştı.

Kriz geçiren ülkelerin yaşadıklarına ilişkin olarak, iki yüzden fazla akademik çalışma inceledi. Krizlerin hepsi başlangıçta çok farklı yapıda görünüyordu, fakat eninde sonunda yine aynı kapıya çıkıyordu. O ülkenin insanları büyük acı çekiyor, ekonomi yıllarca geriye gidiyordu. Tabi ki parayı kapıp kaçanlar ülkeye gelen yabancılar, maliyetine katlananlar ise ülke insanları oluyordu.

Eşi Serhat’ın, aylar önce verdiği seminerde, örnek olarak sunduğu Arjantin krizine benzer krizler üç aşağı beş yukarı birçok gelişmekte olan ülkede yaşanmıştı. Garip olan şey ise, IMF kriz yaşayan ülkelere hiç ders almamış gibi, krize götüren reçeteleri diğer gelişmekte olan ülkelere öneriyor ve ısrarcı oluyordu. Bu gözlemini tezinin ikinci bölümünde detaylı bir incelemeye tabi tuttu.

Krizleri incelemeye 1970’li yıllardan başladı. Bu yıllarda kriz geçiren ülkeler hep Latin Amerika ülkeleriydi. ABD’nin komşusu olan bu ülkelerin krizleri bir türlü bitmiyor, IMF ile yapılan stand-by anlaşmaları sonucunda uygulanan politikalar kriz üzerine kriz yaratıyordu.

Üstelik bu ülkelerde çok ciddi siyasi değişimler oluyor, bir hükümet gidiyor, diğeri geliyordu. Bu krizlerin

hepsi ülke bazında incelenmeli ve krizlerin ortak noktaları bulunmalıydı. Hülya “finansal terörizmin” gerçek örneklerini de bulmayı amaçlıyordu.

Tezin ‘**Krizler**’ başlıklı bölümün başlangıcı Şili’nin hikayesi oldu. Bu ülke, inanılmaz bir kriz geçmişine sahipti. Prof. İlker Parasız, “Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar” isimli kitabında, Şili’yi mercek altına alan, güzel bir çalışma yapmıştı. Hülya araştırdıkça konu derinleşti ve filmlerdeki kadar heyecanlı bir hal aldı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, birçok Latin Amerika ülkesinde olduğu gibi, Şili de enflasyon ve cari açıkla boğuşmaktaydı. Yani ekonomi masasının iki ayağında sü-

rekli olarak sorun vardı. Enflasyon yıllık bazda bir türlü tek haneli rakamlara düşürülemiyor, aynı zamanda da döviz yetersizliği yaşıyorlardı. Vücudun hem ateşi yüksekti hem de döviz kurları sürekli yükselme eğilimi içindeydi. Böyle olunca da üretim ve büyüme sekteye uğradı vücut gelişmedi.

Başkan Salvador Allende başa geldiği anda sosyalist politikalar izlemeye başladı. Öncelikle bir tarım reformu yaparak çok sayıda çiftliği kamulaştırdı. Çiftçilerin, tarım ürünleri fiyatlarını artırmaması engellenmeliydi.

Hemen ardından bakır madenlerinin tümü millileştirilmiş, büyük çapta üretim yapan şirketlerin hisse senetleri hükümet tarafından satın alınmıştı. Olağanüstü bir kamulaştırma operasyonu başlatıldı. Peki para nereden bulun-

du? Merkez bankası bütün bu satın almaları Allende'nin emriyle finanse etti.

Döviz kurunda, dalgalı sistemden sabit döviz kuru sitemine geçilerek ülke parası, yabancı paralara karşı sabitlendi. Döviz kuru artmazsa, maliyetlerin artmayacağı ve enflasyon üzerinde baskı yaratmayacağı düşünüldü.

Kamu kesiminde çalışanların ücretleri enflasyonun yüzde 48 üzerinde artırıldı. Bunu örnek alan özel sektör firmaları da ücretleri yüzde 40 oranında artırdılar.

Peki bu ücret artışları enflasyona neden olmadı mı? Cevap "hayır"dı. Çünkü bir başka önlem daha alınmıştı. Kimse fiyatları artıramazdı, devlet "fiyat kontrol sistemi"ni devreye soktu.

Fiyatların artmasına izin verilmiyor ve gerekli kontroller yapılıyordu. Zaten kamulaştırılan özel sektör birimlerinin ürettiği ürünlerin fiyatlarını devlet belirlemeyecek miydi? Eğer devlet belirleyecekse ve bunların fiyatlarını artırmazsa enflasyonun ortaya çıkması önlenmiş oluyordu.

Bütün bunlara eklenen diğer bir kararla da; inşaat, tarım ve sosyal güvenlik alanlarına yönelik olarak doğrudan kamu harcamalarına girişildi. Bu harcamaların hepsi yine merkez bankası tarafından finanse edildi. Bu harcamalara ne gerek vardı?

Bu harcamalar ekonomiyi canlandıracak, insanların gelirleri arttığı için ürünlere talep olacak ve büyüme rayına oturacaktı.

Amerika bu politikaları uzaktan izliyor ve sonuçlarının neler olabileceğini çok iyi kestiriyordu.

Her ülkede olduğu gibi, programın uygulamasından sonra bir yıl içinde muazzam sonuçlar alındı. Enflasyondan arındırılmış bazda reel gayrisafi yurt içi hasıla

(GSYİH) 1971’de yüzde 9 büyürken, işsizlik yüzde 4’ün altına düştü. Toplam gelir içinde emeğin payı yüzde 50’lerden yüzde 62’lere çıktı ve gelir dağılımı da düzeldi.

Bir hükümet daha ne isteyebilirdi ki? Küçük birkaç problem de yok değildi, ama program bu kadar başarılı olurken nasıl olsa o problemler de kendiliğinden düzelecekti. Ekonomik başarı dilden dile dolaşıyor, Allende gittiği her yerde halk kitlelerinin büyük ilgisini ve desteğini görüyordu.

Bu arada enflasyona ne olmuştu? İndirilebilmiş miydi? Bütün bu harcamalara rağmen, enflasyon şaşkınlık yaratacak derecede düşerek yüzde 40 seviyelerinden yüzde 35’e geriledi.

Peki küçük sorunlar denilen konular neydi? Para arzı yüzde 100 arttı, bütçe açıkları milli gelirin yüzde 3’ünden yüzde 11’ine çıktı. Yani merkez bankası kredi verirken, bunun karşılığında hazine borçlanma kâğıdı alıyordu. Son bir sorun da döviz rezervlerinin yarı yarıya erimesiydi. Çünkü kamulaştırılan şirketler üretim yapmak için ithalat yapmak zorundaydı ve bu ithalatlar sonrasında döviz rezervleri tükendi ve cari açık arttı.

Hülya “çok ilginç” diye düşündü. Arjantin’deki gelişmelere ne kadar da benziyordu Şili’de olanlar. Peki, Şili’deki bu süreç krizi nasıl getirdi?

“Fiyat kontrol sistemi” nedeniyle karaborsa arttı. Daha önce açıktan üretim yapıp, ürünlerini satanlar, fiyat kontrolleri nedeniyle yeraltı dünyasına indiler. Bugünkü deyimle kayıt dışı ekonomi hızla büyümeye başladı ve toplanan vergi miktarı hızla düştü. Millileştirilen tarım çiftliklerinin, maden ocaklarının ve büyük şirketlerin üretimlerinde verimlilik gerilerken, bu yerler “maaşını al ve yan gel yat” şeklinde, tam bir devlet çiftliğine dönüştü.

Zararlar hızla artmaya başlayınca, vergi toplayamayan ve üretim kesimlerini kayıt dışına iten devlet, çareyi kamu mallarına zam yapmakta buldu. Zaten başka çaresi de yoktu. 1972 yılında enflasyon yüzde 200'ü geçti. Yani vücudun ateşi kontrolden çıktı. Sabit kur politikası nedeniyle aşırı derecede değerlenen Şili parası, ülke mallarının dünya piyasalarında çok pahalalanmasına ve bu nedenle hiç talep görmemesine yol açtı. Üretiyor ama satamıyorlardı. Döviz kurunun sabitlenmesi dış ateşi de (dış enflasyon) artırdı. Yani vücut kan kaybederken, ekonominin sindirim sistemine dışarıdan gıda gelmiyor yeterli derecede kan üretilmiyordu.

1971 yılındaki ekonomik verilerin mucize olarak sunulması sonrasında yabancılar, hemen Şili'ye kredi açmak için sıraya girmişler ve cari açığı finanse etmişlerdi ama vücudun ateşi bu kadar artınca ve Şili'nin hiçbir ihraç ürününü satmadığını görünce çok profesyonelce arkalarına bakmadan çekip gitmeye başladılar. Onlar faiz kaymağıyla birlikte anaparalarını alıp kaçtıkça döviz rezervleri suyunu çekti ve merkez bankasında kuruş döviz kalmadı. Sermaye kaçışının artışı sonucunda Allende için tek yol vardı; **Devalüasyon yapmak.**

Devalüasyonu, kamu mallarına yapılan daha büyük çapta zamlar izledi. 1973 Eylül'üne gelindiğinde enflasyon yıllık bazda yüzde 605'e ulaşmış, milli gelir yüzde 5.6 küçülmüş, reel ücret seviyesi de 1970 yılındaki 98.4 seviyesinden 70.3 seviyesine düşmüştü. Bu ekonomik resim politik kargaşaları ateşledi ve **11 Eylül 1973'te Augusto Pinochet** askeri darbe ile Allende iktidarına son verdi. **Emir yüksek yerden** gelmişti. Bu tarih Hülya'nın dikkatinden kaçmamıştı. Sihirli bir rakamdı bu 11 Eylül günü. ABD'de ikiz kulelere de saldırılar aynı tarihte yapılmıştı. İşin çok

daha ilginç bir yanı vardı. Türkiye’deki 1980 ihtilali de 12 Eylül’de gerçekleştirilmişti ve bu günden sadece 1 gün sonrasıydı.

Dışarıdan bakıldığında Şili’nin krizi, vücudun ateşinin yüzde 605’e vurması, devalüasyon ve siyaseten ülkenin bitmesi şeklinde kendini göstermişti.

Hülya araştırmalarını derinleştirdiğinde şok bilgilere ulaştı. Şili’deki askeri darbenin gizli aktörü Amerika’nın merkezi haber alma teşkilatı olarak bilinen, CIA idi. O dönemde ABD başkanı olan Richard Nixon’un **“Ekonomik bir kriz çıkarın ve Allende’nin yeniden iktidara gelmesini engelleyin”** şeklinde emir verdiği ortaya çıkmıştı. 1970’lerin ortalarında ABD’de büyük bir skandal patlamış ve ABD senatosu bu konuda büyük bir soruşturma başlatmıştı.

Ama zaten hep böyle oluyordu? Kriz emrini veriyor, istediklerini iktidara getiriyorlardı. Olay bir şekilde ortaya çıkarsa, dünya önünde kendilerini aklamak için senatoda araştırma başlatıyorlardı. Sonradan nasıl olsa herkes olanları unutacaktı. Hatta unutturmak için senaryolar hazırlamak ve dünyanın dikkatini başka yerlere çekmek çok kolaydı.

Peter Kornbluh

Hülya bu kadar derin bilgiye nereden ulaşmıştı? Amerikan Ulusal Güvenlik Merkezi Müdürü **Peter Kornbluh**'un Şili dosyasında her şey açık açık anlatılıyordu. Kornbluh'un makalesine göre bu arşivler yeni açılmıştı ve 1970 ile 1976 yılları arasında Şili'de olanları anlatan resmi dokümanlar bu makalede bir bir sıralanıyordu. Hülya tezinin kaynakça kısmına bu dokümanlara ulaşmak isteyenler için gerekli internet sayfasının adresini de

vermişti;

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB8/nsaebb8i.htm>

Arşiv müdürü Kornbluh'un makalesinde resmi deliller açıkça ortaya konuluyordu. En önemli resmi belgelerden biri, ABD Büyükelçisi Edward Korrry'nin, Şili Cumhurbaşkanı Eduardo Frei ile görüşme tutanaklarıydı. Bu belgelerde cumhurbaşkanlığı seçimlerinin açık oylama ile yapılmasının nasıl engelleneceğine ilişkin planlar vardı.

CIA belgeleri de şüpheye yer bırakmayacak kadar netti. CIA'nin belgelerinde "**FUBELT Projesi**" başlıklı bir rapor vardı. Bu raporda Allende'yi devirmek için uygulanacak askeri bir darbenin operasyon planları yer alıyordu. Bu dokümanlar aynı zamanda ABD Başkanı Henry Kissinger ile CIA ajanları arasındaki toplantıların tutanaklarını da içeriyordu.

1970 yılında hazırlanan bu gizli raporda Allende'yi devirme kararı ve operasyonları çok net planlanmıştı. Hülya bu iki sayfalık dokümanı yazıcısından yazdırdı ve

danışman hocasıyla yapacağı görüşmede sunmak üzere dosyasına koydu.

17 September 1970

MEMORANDUM FOR THE RECORD

SUBJECT: Genesis of Project FUBELT

1. On this date the Director called a meeting in connection with the Chilean situation. Present in addition to the Director were General Cushman, DDCI; Col. White, ExDir-Compt; Thomas Karamessines, DDP; Cord Meyer, ADPP; William V. Broe, Chief WH Division; [redacted] Deputy Chief, WH Division, [redacted] Chief, Covert Action, WH Division; and [redacted] Chief, WH/4. 1.3(a)(4)

2. The Director told the group that President Nixon had decided that an Allende regime in Chile was not acceptable to the United States.. The President asked the Agency to prevent Allende from coming to power or to unseat him. The President authorized ten million dollars for this purpose, if needed. Further, The Agency is to carry out this mission without coordination with the Departments of State or Defense.

3. During the meeting it was decided that Mr. Thomas Karamessines, DDP, would have overall responsibility for this project. He would be assisted by a special task force set up for this purpose in the Western Hemisphere Division. [redacted] 1.3(a)(4)

4. Col. White was asked by the Director to make all necessary support arrangements in connection with the project.

5. The Director said he had been asked by Dr. Henry Kissinger, Assistant to the President for National Security Affairs,

DECLASSIFIED - E.O. 12356, Sec. 3.4
With PORTIONS EXEMPTED
E.O. 12356, Sec. 1.3 (a) (4)

100-89-38, #10 CIA Mr. 1/7/99

v. KSH, NARA, Date 2/14/95

SECRET/SENSITIVE
EYES-ONLY

APPROVED FOR RELEASE
NGV 1284

PHOTOCOPY FROM GERALD FORD LIBRARY

Kornbluh'un sunduğu bir diğer belge de, Amerika Ulusal Güvenlik Merkezi tarafından hazırlanan strateji dokümanlarıydı. Bu dokümanlarda Şili'nin ekonomik istikrarının bozulması ve Allende Hükümeti'nin izole edil-

mesi planları yer alıyordu. Bu belgeler 1970 ile 1973 yılları arasındaki dönemi kapsıyordu. Sonuçta Şili'deki ekonomik kriz pek de öyle kendiliğinden çıkan bir kriz değildi.*

“Devlet Bakanlığı” ile “Ulusal Güvenlik Merkezi'nin” görüşme ve yazışmalarını içeren başka bir belgede, askeri darbeyi yapan General Pinochet tarafından zalimce uygulanan insan hakları ihlalleri bile anlatılıyordu.

Hülya gün ışığına çıkan bu raporların hepsini okudu. Bu kadarının binde birini bile hayal edemezdi. Yüksek lisans tezi ekonomik krizlerle ilgiliydi ama kendini bir anda uluslararası siyasetin içinde bulmuştu. Hem de komplo teorisyenlerinin bile hayal edemeyeceği kadar planlı ve organize yapılıyordu her iş.

Kim bilir? Milyonlarca Şilili vatandaş Allende'ye ne kadar beddua yağdırmış, küfür etmişti. Ekonomistlerin hazırladıkları bilimsel makalelerde, Şili krizi kötü ekonomi yönetiminin örneği olarak gösteriliyor, Şili'den alınması gereken dersler anlatılıyordu. Elbette ki ekonominin iyi yönetildiği söylenemezdi. Fakat, Şili'ye kredi açan ABD'li fonlar kaçıp giderken herhalde birileri kulaklarına bir şeyler fısıldamıştı.

İşin ilginç yanı, hükümetler uyguladıkları ekonomik programın başarılı olduğuna kendileri de inanıyorlar ve “yabancı yatırımcılar bize borç vermek için sıradalar” diyerek, bunun da sonsuza kadar devam edeceğini zannediyorlardı. Halbuki para gelirken iyiydi, ama kaçıışı sırasında bırakacağı hasarı ancak yaşadıktan sonra görüyorlardı.

* Kornbluh (2005)

Bu finansal teröristler, hem girdikleri ülkenin kaymağını alıyorlar, hem de yüksek yerlerden bekledikleri sinyali aldıkları anda, geride hiçbir şey bırakmadan kaçmayı çok iyi beceriyorlardı. Onlar kaçarken, merkez bankaları, dövizlerini ellerine verip arkalarından el sallayıp güle güle diyordu. Sonra başkalarının da bir şey yapmasına gerek kalmadan ülke halkı beceriksiz hükümeti alaşağı ediyor ya da Pinochet gibi zalimleri kurtarıcı olarak görüyordu.

Allende'yi deviren Augusto Pinochet, IMF ile birlikte ve ABD desteğini de alarak, ortodoks olarak tabir edilen bir ekonomik programı Eylül 1973'te yürürlüğe koydu. Ne garipti değil mi? İktidara geldiğinizin ikinci haftasında yeni bir ekonomik program hazırlayıp yürürlüğe koyabiliyordunuz. Aslında Pinochet'in eline bu program verilmiş ve "uygula" denilmişti.

Hülya elindeki makaleleri incelerken, Esteban ve Roberto tarafından yazılmış olan "*Şili'nin 1990'lı Yıllardaki Ekonomik Başarısının Açıklanması*" isimli bir çalışmaya rastladı. Elindeki kaynaklar Şili'nin 1980 sonlarına kadar hep düşe kalka gittiğini gösteriyordu.

Fakat Şili, 1990'lı yıllarda tökezlemeyi bırakmış büyük bir ekonomik başarıya imza atmıştı. Bunun nasıl başarıldığı ve krizlerden nasıl kurtulduğunun hikayesi çok önemliydi. Bu nedenle bu çalışmayı mercek altına almıştı. Okudukça, krizleri önleme ve doğru politikaları belirleme konusunda çok farklı yaklaşımlar görüyor ve yeni şeyler öğreniyordu. Fakat Şili'nin bu krizler sonrasındaki ekonomik başarısı, tezinin "Kriz" bölümünde yer almamalıydı. Daha sonra yazmayı düşündüğü "Krizler önlenebilir mi?" başlığı altında incelemesi daha iyi olacaktı.

Yazdıklarının hepsini okuduktan sonra kendini çok mutlu hissetti. Bilgisayarın başına oturduğundan bu yana yaklaşık iki saat geçmiş, zamanın nasıl geçtiğini anlamamıştı. Ellerini yukarı kaldırdı, gerindi ve birden iki el, Hülya'nın ellerini havada tuttu. Korkmuştu ve heyecanla arkasına döndü, Serhat'ın gülen yüzü ve yanağına konduğu öpücük her şeye bedeldi.

Serhat, on dakikadır onu izliyordu ve bilgisayar ekranından yazdıklarını okumuştı. "Profesör karım neler döktürmüş böyle! Senden korkulur kız" diyerek ayağa kaldırdı Hülya'yı. Ardından emir cümlesi geldi; "Şimdi doğru mutfığa, marş marş".

Hülya vaktin bu kadar hızlı geçmiş olmasından şikayet ederek, Serhat'ın elinden tutup mutfığa yöneldi. Akşam yemeği hazırlığını aksattığı için mahcup olmuştu. Mutfığa girdiklerinde mahcubiyeti bir kat daha arttı. Her gün yemek yedikleri masanın üzerinde nefis bir salata, meyve suyu doldurulmuş iki bardak ve muhteşem görünen iki adet pizza duruyordu. Serhat'ın boynuna sarıldı, "Senin hakkını nasıl ödeyeceğim ben" derken, gözleri dolmuştu.

"Allah'ım sana bin kere şükürler olsun" dedi Hülya. Serhat Hülya'nın sandalyesini çekmiş ve oturmasına yardım etmişti. Birçokları için vasat sayılabilecek, ama onlar için muhteşem olan akşam yemeği sonrasında, çaylarını alıp oturma odasına geçtiklerinde, Serhat'ın durgun olduğunu fark etti.

"Ne oldu bir şey mi var?"

"Var, ama önemli bir şey değil."

"Nedir canım?"

“Fakülteye yeni atanan dekan, eski köye yeni adet getirmeye çalışıyor.”

“Ne yapıyor?”

“Her sabah saat 09:00’da okulda olacaktı ve saat 18:00’den önce ayrılmayacaktı, dışarı çıkmak için izin almamız gerekiyormuş.”

“Ne diyorsun’ böyle saçmalık olur mu?”

“Bal gibi de oluyor işte. Üstelik dışarıda verdiğimiz seminerlere de karışmaya başladılar ve zannedersen ücretli olan bu seminerleri de yasaklayacaklar. Zaten üç kuruş para veriyorlar, yabancı bir dergiye gönderdiğim en son makalenin başvuru parasını yine ben ödedim. Şimdi de memur gibi odamızda oturacaktı. Kimse ‘Sen ne kadar bilimsel çalışma yaptın, ne kadar yayın hazırladın’ diye sormuyor.”

“Neyse canını sıkma bir tanem, tahmin ediyorum akli başında birileri bu yanlış görür ve düzeltir.”

Hararetli Bir Görüşme

Hülya danışman hocası Koray Bey'in odasında, hararetli bir tartışmanın ortasındaydı:

"Olmaz kızım, bunları tezinde yazmamalısın."

"Neden hocam? Bir ülkenin yaşadığı ekonomik bir kriz var ve bu krizin ardından ortaya çıkan belgeleri niçin tezimde sunamıyorum."

"Bak kızım, seni çok iyi anlıyorum. Gençliğin verdiği heyecanla ve babanın ölümünün yarattığı psikolojik etkiyle, krizlerin çıkartıldığına inanmışsın. Hâlbuki tezin tamamıyla ekonomik gerekçeler öne sürmeli ve Şili'nin krizini bu çerçevede açıklamalı. Allende'nin birçok özel şirketi kamulaştırarak nasıl yanlışlar yaptığını tartışmalısın. Enflasyonun, kamulaştırma yaparak önlenemeyeceğini göstermelisin. Kamulaştırmaya gidildiğinde verimliliğin bir anda nasıl düştüğünü ve ülkeyi ekonomik krize soktuğunu anlatmalısın. Bırak CIA belgelerini uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri araştırınsınlar."

"Hocam size saygım sonsuz ama, bu yazdıklarım da gerçeğin ta kendisi. Zaten her şeyi ekonomik sebeplerle açıklamanın ne kadar yetersiz kaldığını görmüş olmalısınız."

"O zaman ben anlayacağın dilde cevabımı vereyim. Bu tezin Şili bölümünü bu şekliyle kabul etmiyorum ve

onay vermiyorum. Ekonomiden uzaklaşmış ve uluslararası siyasete dalmışsın ki, senin pek bildiğin bir alan değil.”

“Hocam inanın çok şey öğrendim. Uluslararası siyaset parametreleri olmadan, ekonomideki yanlışlıkları tam olarak göremiyoruz. Burada ABD’yi suçlamıyorum. Onlar kendi insanları için doğru olanı yapıyorlar. Gelişmekte olan ülkelerin, kendi ekonomik sistemlerini benimseyen ülkeler olmasını istiyorlar. Böylece, bu ülkelere Amerikan şirketleri giriyor, serbest piyasa şartlarında çalışıyor ve dünya üretiminin artmasına katkıda bulunuyorlar. Dünyada üretimin artması ise, global anlamda refahın artması demektir. Ama tabi ki bu refahın dağıtımı da ayrı bir sorun. Bu şirketler kendi alanlarında uzman oldukları ve önemli bir bilgi birikimine sahip oldukları için, girdikleri ülkelerde yüksek pazar payları sağlayabiliyorlar. Sonuçta o ülkenin de yararına oluyor. Bu ülkelerde iş alanları ve istihdam artıyor.

Benim yüksek lisans tezim, eğer bilimsel bir çalışma olarak kabul edilecekse, ekonominin yanında siyasi parametreleri de tartışmalı ve ortaya koymalı. Bırakalım bunun iyi mi kötü mü olduğuna okuyucu veya sınavı yapanlar karar versin. Bildiklerimi niçin saklayayım?”

“Beni hala anlamıyorsun. Yazdığın bölümün önemli bir bölümü ekonominin dışındaki şeyler. Sınav komisyonu ya bu tezi kabul etmeyip, büyük çaplı düzeltme isteyecektir ya da tümüyle reddedecektir. Ben, danışman hocan olarak bu tehlikeyi gördüğüm ve çabalarının boşa çıkmasını istemediğim için karşı çıkıyorum. Uyarımı yapmak zorundayım. Ama sen bilirsin. Ben yazdığın bu bölümlere ka-

tılmadığımın ilişkin şerh koyacağım. İki yıl çalışıp sonunda koskoca bir sıfır elde etmek de var.”

“Hocam şu ana kadar araştırdığım, öğrendiğim, bulduğum ve önüme çıkan her şey sizce koskoca bir sıfır mı? Tezim kabul edilmeyebilir, daha ilk cümlemi duyduklarında reddedebilirler ama sonuç asla bir sıfır olmayacak. Öğrendiğim ve bundan sonra öğreneceğim her şey benim için çok fazla anlam ifade ediyor. Beni sınava çekenlere hiçbir şey ifade etmese bile.”

Hülya bunları söylerken yüksek sesle bağırıldığını fark etti.

“Hocam çok özür dilerim, bir an için kendimi kontrol edemedim. Sizin bilgi düzeyinizde ve tecrübenizde biri değilim ama, içimden bir ses yaptığının doğru olduğunu söylüyor. Bu tezi hazırlarken duyduğum heyecanı, bilgisayarımın başına nasıl iştahla oturduğumu, okumaktan ne kadar büyük bir zevk almaya başladığımı ve en önemlisi de gerçekten bir şeyler ürettiğimi hissetmenin hazzını size tarif edemem. Ne olursunuz bana destek olun ve bu heyecanımı kırmayın. Bütün olumsuz sonuçlara şimdiden hazırım ve kabul ediyorum. Tezin bütünü tamamlandığında resmin çok farklı olduğunu, inanın siz de göreceksiniz.”

“Pekala ben bir hoca, bir ağabey, bir yol gösteren olarak sana gerekli ikazları yaptım. O zaman kendince doğru bildiğin yolda devam et. Hayatımda ilk defa bir yüksek lisans öğrencisinin, yazdıklarını bu kadar hareketle savunduğunu ve bana bu kadar keskin bir şekilde karşı çıktığını görüyorum. Fakat çok zor bir yola girdin. Allah kolaylıklar versin. Şili’nin yaşadığı ekonomik kriz ile ilgili olan bölümün analizi muhteşem olmuş. Ekonomik bir ana-

liz olarak ele alsan çok daha az risk alacaktın ama madem böyle istiyorsun, senin dediğin olsun. Bir sonraki görüşmemizi gelecek ay yapalım. Hazır olduğunda beni ara ve kesin görüşme gününü belirleyelim.”

“Hocam çok teşekkür ederim. Eğer buradan sizinle görüş birliği sağlamadan ayrılıyordım içim rahat olmayacaktı. Ama şu an içim rahat. Diğer bölümleri de aynı heyecanla hazırlayacağım. Ben daha fazla vaktinizi almıyorum.”

“Dur hemen gitme, anlat bakalım Serhat neler yapıyor. Geçen gün ‘Journal of Finance’ dergisinde çıkan makalesini okudum. Enflasyon hedeflemesi konusunda pek iyimser değil. Henüz bu politika aracının dünyada yeterli süre denenmediğini ve ‘başarılı’ demek için erken olduğunu söylüyor. Genel kabul görmüş görüşlerin dışında bir görüş ortaya atmış.”

“Evet hocam, Serhat bu konuları benimle de tartışmak istiyor fakat benim Onunla tartışmak için daha bir fırın ekmek yemem lazım.”

“Peki tezinin yazdığın bölümlerini ona gösterdin mi? Ne dedi?”

“Aslında tezim konusunda bir sorum olursa Serhat’a soruyorum, fakat bu tez benim tezim olmalı. Bu nedenle onun yönlendirmesini de istemiyorum ve pek fazla bilgi vermiyorum. Aksi halde herkes ‘tezini kocası yapmış’ diye düşünebilir.”

“Bir alemsin kız. Senin gibisine gerçekten de ilk defa rastlıyorum. Senin yerinde kim olsa bu tezi eşine 2-3 ayda

yazdırır, yüksek lisans derecesini bir an önce cebine atmayı düşünürdü. Vallahi bana sadece takdir etmek kalıyor.”

“Hocam, aslında Serhat bu günlerde biraz sıkıntılı. Eski dekanlarının vefatından sonra yeni gelen dekan, giriş çıkış saatlerini kontrol etmeye başlamış ve dışarıda seminer işlerini de yasaklamaya kalkmış. Serhat çok sinirlenmiş. Dün istifa etmekten falan bahsetti ama dilerim bu gerginlik fazla uzun sürmez.”

“Merak etme Hülya, fazla uzun süreceğini zannetmiyorum. Her yeni gelen yönetici mutlaka yeni bir adet getirir ama, bir süre sonra eski tas, eski hamam olur. Buna kafasını takmasına gerek yok.”

“Hocam sağ olun beni rahatlattınız. Sohbetinize doyum olmuyor, ama daha fazla değerli vaktinizi almak istemiyorum. Her şey için çok teşekkür ederim. Söylediklerinizin inanın bir cümlesini dahi unutmadım. Beni merak etmeyin. Tezim en mükemmel tezlerden biri olacak.”

“Dilerim öyle olur Hülya, kendine iyi bak, görüşürüz.”

Hülya, hocasının elini sıktıktan sonra, hızla merdivenlerden indi, arabasını park ettiği yerden aldı ve eve doğru yöneldi. Eve gitmeden önce annesine uğramanın çok iyi olacağını ve iki gündür onu göremediğini düşündü.

Yaklaşık kırk beş dakika sonra annesinin yanındaydı. İstanbul trafiğinde, çabuk sayılabilecek bir sürede gelmişti annesine. Yine mutfaktaydılar. Ana kız mutfakta vakit geçirmeyi çok seviyorlardı. Annesinin küçük şirin bir el radyosu vardı. Genellikle TRT FM’i dinlerler, bundan bü-

yük keyif alırlardı. Hatta, birkaç programa telefon konuğu olarak katılmışlardı.

Selma Hanım'ın demlediği tavşankanı çayı içerken, Hülya, o gün hocasıyla aralarında geçenleri yine bir çırpıda anlattı ve kendi ilkelerinden asla ödün vermeyeceğini vurguladı. Annesi gülümseyerek Hülya'ya baktı:

"Aferin kız, aynı babana benziyorsun, çok iyi yapmışsın, kör olasıcaların yaptıkları her şeyi herkes öğrensin."

"Anneciğim sen, dünyaların en güzel ve en tonton annesisin. Sen olmasan ben ne yapardım? Bana inanılmaz güç veriyorsun. Ha... bu arada yemek kitabı nasıl gidiyor? Ben tezimi teslim ederken sen de kitabını teslim edeceksin ve yayınlayacağız. Senin kitabın, dünyanın en mükemmel yemek kitabı olacak."

"Vallahi son bir aydır hiçbir şey yazamadım kızım. Ama seninle yaptığımız giriş sayfasına yeni bölümler ekledim. 'Salatalar' bölümünü dört ayrı kategoriye ayırdım. Önce tarifi yazıyorum ve kitapta yazdığım tarife göre yemek yapıyorum. Eğer güzel olursa o bölüme üç yıldız koyuyorum, güzel olmazsa yıldızları azaltıyorum ya da yıldız vermiyorum. Böylece hangi yemekleri kitabın içine alacağıma da karar vermiş oluyorum. Okuyucularım, kitaptaki hangi yemeği yaparlarsa yapsınlar hepsi güzel olmalı."

"Anne! Sen neler söylüyorsun. Aşmışsın vallahi. Bana da müthiş bir fikir verdin. Tezimin içine girebilecek her konuyu ve bilgiyi hiç ayırt etmeden ben de yazacağım, sonra da bunlara yıldız vereceğim. Böylelikle tez kendiliğinden ortaya çıkar. Harikasın... Benim canım annem..."

Hülya annesinin boynuna sarılıp öpmüştü.

“Dur yavrum boynumu koparacaksın. Hele sen anlat bakalım Serhat nasıl?”

“Nasıl olsun anne. O da iyi, okulda bazı şeylere canı sıkılmış ama zannedersem geçici.”

“Sen onları boş ver. Söyle bakalım ne zaman anne-anne oluyorum?”

“Ufff anne, yine mi aynı konu. Maalesef, anneanne olamıyorsun. Henüz Serhat da ben de çocuk sahibi olmayı düşünmüyoruz. Önce şu tezimi bitirmeliyim, gençliğimizin tadını çıkarmalıyız, çocuk işini sonra düşünürüz.”

“Bu gençler hep böyle vallahi. Çok bilmişsiniz siz. Ben evlendiğimin üçüncü ayında sana hamile kaldım. Ne günlerdi o günler. Rahmetli baban her akşam eve gelirken ‘sen aş eriyorsundur’ diyerek elinde torbalar dolusu yiyecek getirirdi. Elimi sıcak sudan soğuk suya sokmazdı. En sevdiğim yemek olan sucuk içini bile elleriyle yapıp yedirirdi. Sana bir şey olacak diye ödü kopardı adamcağızın. Ben de az değildim. Bayağı naz yapardım ve bütün nazımı çekerdi rahmetli. Doğduğunda tam 3 kilo 525 gram gelmiştin. Boyun da 54 santimetreydi ve normalden uzun bir bebektin. Babanla ben, hastanede sabaha kadar seni seyretmiştik. Bir ara, birbirimize sarılıp ağlamıştık ve ‘bu bizim mi’ diye uzun süre inanamamıştık.”

Selma Hanım bunları söylerken gözleri dolmuş, duygulanmıştı. Hülya annesini kendine çekti ve yanağına bir öpücük kondurdu sonra da saatine baktı:

“Oldukça geç olmuş. Müsaadenle, Serhat biraz sonra gelir, gidip bari yiyecek bir şeyler hazırlayayım. Bu akşam annesini ziyaret edeceğiz istersen sen de gel.”

“Olur kızım, ama elimiz boş gitmek de olmaz. Bari çıkıp şu pastaneden bir yaş pasta falan alayım.”

“Hayır, senin bir şey almana gerek yok, biz alırız. Sen saat 20.30’da hazır ol yeter. Bana şimdilik müsaade, görüşürüz.”

Annesini tekrar yanaklarından öptükten sonra “Al-lahaısmarladık” diyerek ayrıldı.

Krizleri Hiç Bitmeyen Peru

Akşam kayınvalidesinin evinde çok hoş vakit geçirmişler, geç bir saatte eve gelmişlerdi. Aslında gece saatlerinde çok verimli çalışmasına rağmen, Serhat'ı rahatsız etmemek için doğru yatağa gitti. Sabah kalktığında, güzel bir kahvaltı hazırladı, birlikte kahvaltı ettikten sonra eşini okula uğurladı.

Mutfağı ve etrafı toplarken, bir an önce bilgisayarının başına geçmek için sabırsızlanıyordu. Ülkelerin krizlerini araştırmak, inanılmaz eğlenceli bir iş haline dönüşmüştü. Her ülkenin, roman olacak bir hikayesi vardı. Bu ülkelerin krizlerinin hepsini bir kaynakta bulamadığı için, yazdığı tez ile farklılık yaratacağını düşünüyordu. Tezini okuyanlar, her ülkeye ait krizleri bulabilecekti. Bu nedenle de tezi çok önemli bir başvuru kaynağı haline dönüşecekti.

Ne mükemmel bir buluştu şu internet. Neyi arasa hemen elinin altındaydı. Bir neskafe hazırlayıp, bilgisayarcının başına geçtiğinde heyecanlı kovalamaca yeniden başlıyordu. Kendisini, katili bulmaya çalışan Komiser Kolombo gibi hissediyordu. Tek hatırlaması gereken şey ekonomi masasının ayakları ve bu ayaklar arasındaki etkileşimdi.

Hülya kafasında kurduğu plan gereği önce Latin Amerika ülkelerinin krizlerini incelemeyi bitirecek, ardından, Asya ülkelerinin krizlerine bakacaktı..

Peru'nun hikayesi çok ilginç ve çarpıcıydı. Alberto Gomez'in henüz yeni yazdığı makalesinde adeta Türkiye'nin tarihini okuyordu. Askeri darbeler, kesintiye uğra-

yan demokrasi, ardından yeniden darbeler ve yeniden demokrasi.

1960'lı yıllarda, Amerika'nın da desteğini alan Terry Belaunde isimli politikacı, ihracata dayalı ve özel girişimi ön plana alan bir ekonomik politika ile Peru'yu kalkındırmaya çalışırken, General **Juan Velasco Alvarado** tarafından bir darbe ile alaşağı ediliyor ve Peru'da askeri bir yönetim başlıyordu.

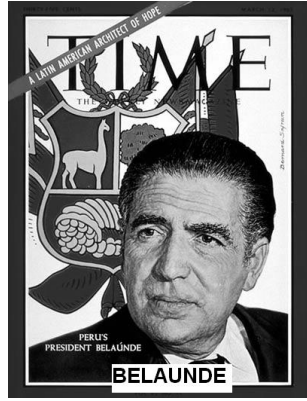
Bir bakıma kapitalist ekonomik sisteme karşı sosyalist sistemin darbesiydi bu.

Özel kesimin elindeki bütün topraklar alınarak, toprak reformu adı altında fakir kesime dağıtıldı, ihracatla büyüme modeli yerine ithal ikameci denilen politikaya geçildi. İthalata ağır gümrükler ve vergiler getirildi. Şili'nin bir kopyası Peru'da yaşıyordu.

Fakat bu politikalarla elit bir kesimin elinde bulunan ve ileri teknoloji ile üretim yapılan toprakların, kar motivasyonundan uzak verimsiz ellere geçmesiyle üretim hızla düştü. Bu ekonomik programı dışarıdan aldığı borçlarla finanse eden General Alvarado döneminde borçlar ikiye katlandı ve 1973'teki petrol krizinin artırdığı petrol faturasının da etkisiyle ülkede döviz tükendi.

İlerleyen zamanda, artan enflasyon, işsizlik ve kıtlıkla duruma hızla kötüleşen köylüler de toprakları ellerinden alınan elit kesimle birlikte Alvarado'ya karşı bayrak açtılar ve yapılan ilk seçimlerde, büyük bir sivil darbeye imza atarak, Belaunde'yi tekrar başa getirdiler.

Şimdi de liberal ekonomik sistem devreye girmişti. Belaunde'nin iktidara gelmesiyle ekonominin üçte ikisi özelleştirildi. Yardıma ilk koşan ülke şüphesiz ki Amerika'ydı. General Alvarado'nun gidişinin altında yine CIA imzası vardı.

Belaunde yanına IMF'yi de aldı. Yabancılar madencilik ve balıkçılık ihracatı işinin büyük bölümünü aldılar ve yeniden ülkeye yabancı kaynak girmeye başladı. Kapitalist sistemin gereklerini uygulamaya başlayan ve Amerika'nın desteğini arkasına alan Peru, uluslararası finans çevrelerinden yeniden kredi almaya başladı. Fakat 1983'deki büyük deprem altyapıyı derinden sarstı. En

önemli ihraç malları olan patates ve şekerin de dünya piyasalarındaki fiyatları hızla düşünce, ihracat gelirleri zayıfladı. ABD, Avrupa ve Avustralya, Peru'nun tarım sektörüne yardım gönderse de bu yeterli olmadı.

Diğer taraftan Alvarado döneminde toprakları ellerinden alınmış olan elitlerin durumu yeniden düzelmişti. Ancak sadece küçük bir kesim zenginleşmişti; ama fakirlerin durumunda düzelme olmadı. Zengin daha zengin olurken, fakir kesim daha da fakirleşti.

Dışarıdan gelen döviz, üretim yerine zora düşen firmalara gidiyor, devlet memurlarının maaşları alınan borçlarla ödeniyordu. IMF yardımına rağmen, yabancılar hızla kaçmaya ve getirdikleri paraları çekmeye başladılar. Bu süreç uzun sürmedi ve sonuç, moratoryum, yani borçların ödenmeyeceğinin ilan edilmesiydi.

Hülya bir noktayı fark etmişti. Peru'nun krizinde de "finansal terörizm" olarak tanımladığı unsurlar yer alıyordu. Yabancılar önce Peru'yu borca boğup, sonra da kaçırmışlardı. Anapara kurtarılmıştı.

Alan Garcia

1985 yılında Alan Garcia, anti-emperyalist ve IMF karşıtı bir söylemle; yüksek enflasyon, yüksek işsizlik, gerilemiş reel ücretler ve tükenmiş döviz rezervi sorunlarına çare olmak için iktidara geldi. Fakat o da öncekiler gibi birkaç kanunu değiştirip, sistemde bazı oynamalar yaparak işi çözeceğini düşünüyordu.

Hızlı ve sürdürülebilir kalkınmayı hedef olarak seçti. İş başına geçer geçmez kendi önlemlerini sıraladı.

- Çoklu sabit kurlar yerine, aktif olarak yönetilen tek kur sistemine geçildi.
- Dış borç servisi ihracatla sınırlandırıldı. Yani ihracat olursa bunun yüzde 10'u dış borç servisi olarak ödenecekti.
- Reel ücretler artırıldı ve bu şekilde ekonomide herkesin daha fazla harcama yapması (toplam talebin artması) sağlandı.
- Faiz oranları ve dolaylı vergiler düşürülerek, firmaların maliyetlerinin azaltılması yoluna gidildi.

Program ilk iki yılda çok iyi sonuç verdi. Yine aynı film perdedeydi. Bir program devreye giriyor ve bir süre süper sonuçlar üretiyordu. Ülke 1986'da yüzde 9.2 büyürken, 1987 yılında yüzde 8.5 büyümeye gerçekleşti. Enflasyon ise, 1985 yılında yüzde 158 seviyesinden 1986'da yüzde 63

seviyesine düştü. İşsizlik hızla gerilerken, reel ücretler yüzde 30 oranında arttı.

Fakat Şili’de olduğu gibi, klasik sorunlar yeniden başladı. İhracattan gelen dövizin yüzde 20’si ilk yıl borç servisine ayrılmış, bir miktar dış güven tesis edilmişti, ama Garcia dış borç ödemelerini kendiliğinden durdurdu. IMF ile anlaşma yapmak üzere görüşmeler yapılsa da son anda vazgeçen kişi hep Alan Garcia oluyordu. Üstelik IMF’yi reddederek sosyalist üçüncü dünya ülkelerinin de alkışlarını alıyordu.

1986 sonuna gelinirken, Garcia’nın niyeti açıkça ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine **IMF bir açıklama yaparak**, Peru’nun IMF yardımlarını alabilmeye ehil olmadığını söyledi. Bu ülkede de bir kriz çıkartıp, sosyalist dünyaya göz kırpan bu adamın iktidarına son verilmeliydi. IMF’nin açıklamasıyla birlikte, zaten tahsil edilemeyen yüksek miktarda alacağı bulunan uluslararası finans çevreleri, desteğini tümüyle çekti. Döviz girişi bıçak gibi kesildi.

1987 yılı itibariyle döviz rezervleri hızla tükendi. Enflasyonu düşürmek için kamu mallarına yapılan zamlar çok düşük kalınca ve bu zarar bütçeye yüklenince, bütçe açıkları hızla artmaya başladı. Ekonomi masasının kamu kesimi ayağı hızla uzamaya başladı. Bir yandan döviz rezervleri tükeniyor, cari açık artıyor, diğer yandan da kamunun açığı büyüyordu. 1987’de cari açık gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 7’sini geçti, bütçe açığı da yüzde 6.6’sına ulaştı.

1987 yılına gelindiğinde işler sarpa sardı. Kötüleşen ekonomik durum, enflasyon artışıyla kendini gösteriyordu. Kamuda çalışanların reel ücret artışı enflasyonla birlikte eridi. Fakat ücret artışı demek, daha büyük bütçe açığı ve daha yüksek enflasyon demektir. Zaten zarar eden kamu

şirketlerinde, çalışanlara zam yaptığınızda, verimlilik iyice düşecekti. Desteğini hızla kaybetmeye başlayan Garcia, üzerinde oynanan oyunları görünce çılgın bir yola başvurdu.

Washington Post yazarı Michael Smith'in 29 ve 30 Temmuz 1987 tarihinde yayınlanan yazılarında açıkça ifade ettiği üzere, bir gecede Kongreden karar çıkartılarak, özel bankaların tümü kamulaştırıldı.

Özel sektör temsilcileri şoktaydı. Hükümetin büyüme hedefleyen politikası rafa kalkmıştı. Üretimin artması ve istihdam alanı yaratılması için hükümetten destek isteyen özel sektörün elindeki tek kaynak olan özel bankaların hepsi kamu bankası olmuştu. Reel sektör deprem yaşıyordu.

Tabi ki bankaların kamulaştırılması haberi bomba gibi düştü. Garcia bankaların kamulaştırılması kararından sonra yaptığı konuşmada, Peru tarihindeki en önemli devrimi gerçekleştirdiğini söylüyor, ve ekliyordu,

"Bundan sonra artık bankaların imtiyazlı, özel müşterisi olmayacak."

Garcia bununla da kalmadı. Döviz kaçışının suçlusu olarak, bankaları ve döviz bürolarını görüyordu. Bu yüzden döviz kontrolü konusunda çok daha sert tedbirler aldı. Bütün döviz büroları kapatıldı ve bankacılık kesimi dışında döviz işlemi yapılması yasaklandı.

Sonuç hüsrandı. Şili'de olduğu gibi kayıt dışı ekonomi hızla büyürken, döviz karaborsası oluştu. 1988 yılında enflasyon **yüzde 1722'ye** çıkarken, büyüme de **eksi** yüzde **7.9** oldu. Bütçe açıkları ulusal gelirin yüzde 7.5 seviyesine, **cari açık**, gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 7.4'ü seviyesine geldi. Dışarıdan kaynak bulma imkanı olmayan

hükümet, bütçe açıklarını para basarak karşıladıkça, basılan para enflasyon olarak geri döndü. Süreç, bir sarmal şeklinde uzayıp gidiyordu. Her defasında daha fazla para basılıyor ve daha yüksek enflasyona ulaşıyordu. Bunun diğer adı **hiper-enflasyon kriziydi**.

1989 sonlarına doğru enflasyon **yüzde 7695'e** çıktı ve IMF yetkilileri, Peru'yu bu organizasyondan çıkaracağını açıkladı. Garcia bir an önce gitmeliydi. Millet açlıktan kırılıyordu. Hiperenflasyon olan ülkelerdeki klasik durum burada da görülüyordu. Paranın bir anlamı kalmadığı için, malların takası ile alım-satım yapılabilirdi. Herhangi bir tüketim malını bir kenara bırakın, ortada ekmek bile yoktu. Altı bin Perulu temel yiyecek maddesi ve ekmek almak için komşu ülke Şili'nin sınırlarını gizlice geçmişti. Sınırlardan kaçak geçiş yapanlar iş bulmaya çalışıyordu. Bu durum ülkeler arasında ciddi sorunlar yaratıyordu.

Hiper-enflasyon krizi, Peru halkını günden güne eritti. 1990 yılı, genel seçimlerin yapılacağı önemli bir dönüm noktasıydı. Yapılacak olan seçimde herhalde artık Alan Garcia'nın seçilme şansı olamazdı. Hem halk hem komşu ülkeler hem IMF hem de Amerika Garcia'dan çok çekmişti. Bankaları kamulaştıran, ithalatı yasaklayan, dış borç ödemesini durduran, yabancı hiçbir kuruluşu ülkeye sokmayan Garcia, seçim yaklaşırken adeta ölüm döşeginde son nefesini vermek üzere olan bir hasta gibiydi.

Alacaklı olan ülkeler de bir an önce seçimin olmasını ve doğru dürüst politikalar izleyecek birinin iktidara gelmesini istiyorlardı. Üstelik kriz sonrasında ucuza kapatılacak çok varlık vardı.

Marksist sol partilerin de Garcia'dan sonra hiçbir şansı kalmamıştı. Çünkü bu politikalar, sadece hiperenf-

lasyon üretmişti. Hülya, bir ülkenin nasıl hiperenflasyon denilen sürece girdiğini çok net görüyordu.

Yasakçı düzenlemeler hep yeraltı ekonomisini büyütüyor, sermayeyi kaçırıyor ve karşılıksız basılan her kuruş, insanların cebinden çalınmış oluyordu. Sosyalist politika-

ları uygulayan bir ülkeye ABD'nin veya uluslararası finansal kesimin yardım etmesi beklenemezdi. Aslında başlangıçta Ronald Reagan yönetimi Baker planı ile Peru'ya yardımda bulunmuş, ama Garcia'nın 180 derecelik dönüşüyle birlikte, bütün

destek çekilmiş ve seçimlerle birlikte Garcia'nın siyaset mezarlığına gömülmesi beklenmişti. 1990'daki seçimlerde başa **Alberto Fujimori** gelecek ve 1992'de Garcia Colombiya'ya kaçarak sürgün hayatı yaşamak zorunda kalacaktı.

Hülya, Peru krizinden de önemli dersler çıkardı. Üretim birimlerini kamulaştırmak, verimsizliğe yol açarak büyümeyi yerle bir ederken, ihracat imkanlarını da ortadan kaldırıyordu. Dışarıdan gelen az miktarda para da verimsiz alanlarda yok olup gidiyordu. Serbest piyasa ekonomisine geçildiğinde yardıma koşanlar ve ülkeye oluk oluk para akıtanlar, işlerin bozulmaya başladığını anladıklarında pılı pırtıyı toplayıp gidiyorlardı. Genellikle bunun ardından da kriz çıkıyor, sol veya sosyalist bir iktidar yönetime geliyordu. Ancak, bu iktidar yeteri kadar borç bulamadığı için, ya karşılıksız para basıp hiperenflasyon yol açıyor ya da işsizliği ve yoksulluğu artırıp seçmen tarafından alaşağı ediliyordu.

Fakat çok ilginç bir nokta vardı ki, kim gelirse gelsin ve hangi ekonomik programı uygularsa uygulasin ilk iki-üç yıl hiç fena geçmiyor, işler düzeliyor ve ardından hava bir anda bozmaya başlıyordu.

Ortada somut bir gerçek vardı ki, bir kriz sonrasında yabancılar ülkeye gelip her şeyi ucuza kapatıyorlardı. Peru'da Belaunde döneminde olan şey de buydu.

Hülya bu ülkeleri çok ayrıntılı incelemişti. Tezinin Peru bölümüne, çok sayıda grafik, tablo ve akademik çalışmanın sonucu da eklenmişti. Böylelikle danışman hocası da fazla itiraz edemeyecekti. Şu an Şili ve Peru hakkında Türkiye'den çok daha fazla şey biliyordu.

Peru bölümünü neredeyse tamamlamak üzereydi. Zamanın nasıl geçtiğini yine anlamamıştı. Saatine baktı, yaklaşık üç saattir bilgisayarının başındaydı. Oturmaktan sırtında ağrılar yoğunlaşınca ayağa kalktı, gerindi, kollarını ve bacaklarını açıp kapatarak birkaç hareket yaptı. Bu iyi gelmişti. Pencereden dışarıya baktığında, vakit henüz öğleden sonra olmasına rağmen, çöken kara bulut kümeleriyle hava kararmış, sağanak halinde yağmur başlamıştı.

Çocukluğundan beri yağmurlu günlerde evde olmayı, bir şeylerle uğraşmayı çok severdi. Aslında çalışmasını bitirip annesini ziyaret etmek istiyordu ama havanın durumunu görünce vazgeçti. Peru'ya ilişkin olarak yazdığı bölümleri yazıcısından alıp, salona geçti ve sesli bir şekilde okumaya başladı.

Evin içinde kendi kendine sunum yapıyor, karşısında sanki bir topluluk varmış gibi sorular soruyor, cümle aralarına espriler katıyordu. Dışarıdan biri görse herhalde, "Bu kız delirmiş" diye düşünebilirdi, ama bu hayali sunumlar onun en büyük eğlencesi olmuştu. Tezinin geldiği noktadan da memnundu; öyleyse mesele yoktu.

Tam bu sırada telefon çaldı. Arayan Selin'di. Mazbut bir ailenin tek kızıydı Selin. Bekârdı ve kendisine de Serhat Hoca gibi bir kısmet çıkması için dua ediyordu. Bu nedenle genellikle telefon konuşmaları Hülya'nın evliliğinin nasıl gittiği ve Selin'in kısmeti üzerine yoğunlaşıyordu. Bu telefon konuşması da benzer konularda geçti ve görüşmemekten şikayet ettiler. Ama hafta sonunda, birlikte sinemaya gitmek üzere anlaştılar.

Telefon görüşmesi sonrasında, henüz tamamladığı Peru bölümünün okuma işlemini bitirdi. Bilgisayarının başına geçip düzeltmeleri yaptı.

Hava iyice kararmış, esen sert poyrazla birlikte yağmur taneleri çalışma odasının penceresine kurşun gibi vurmaya başlamıştı. Güzel bir çay demledi, iyi bir dinlenme molası sonrasında yeniden bilgisayarının başındaydı. Şimdi ziyaret edeceği ülke Meksika'ydı.

Bu ülke için, en çok keyif aldığı "ön okuma" çalışmasını yerine getirecekti. Şu anda, ajandasının Meksika bölümü boştu, ama bir iki hafta sonra dolacaktı ve izleyen hafta içinde de tezinin Meksika bölümünün yazım işini bitirecekti. Peru ve Şili için de aynı yöntemi uygulamıştı.

Başarılı Bir Başarısızlık

Hülya İstanbul Üniversitesi'nin, Beyazıt'taki yüksek duvarlarla çevrili tarihi binasına geldiğinde üzerinde şık bir elbise vardı. Mayıs ayının insana müthiş bir yaşama sevinci veren havasının etkisiyle büyük amfiye girdiğinde çok dinamik görünüyor, ruhundaki pozitif ifade sınıfa da yansiyordu. Yaklaşık iki hafta boyunca Meksika krizini incelemiş, bu krizi Serhat'la uzun uzun tartışmışlar ve yine çok ilginç olaylara şahit olmuşlardı. Serhat, Hülya'dan Meksika krizini öğrencilere anlatmasını istemişti. Tez savunmasına hazırlık olması açısından iyi bir tecrübe olabilirdi ve gün bugündür. Son sınıf öğrencileri dikkatle Hülya'yı süzüyorlardı. Serhat Hoca, kürsüye gelerek Hülya'yı tanıttı:

"Sevgili arkadaşlar, bugünkü dersimiz bir hayli ilginç geçecek. Bugünkü misafir konuşmacımız Hülya Hanım'a sizin adınıza hoş geldin diyorum. Bir ülkenin, çok ilginizi çekeceğini düşündüğüm ibretlerle dolu krizini dinlemeye hazır olun".

Bir öğrenci arka sıralardan seslendi;

"Hocam başka bir ülkenin krizine ne ihtiyaç var ki? Biz yeteri kadar kriz yaşamadık mı? İçimiz dışımız kriz oldu. Bu dersten sınavda sorumlu olacak mıyız?"

Serhat Hoca bozalsa da, fazla belli etmeden konuştu:

"Sevgili arkadaşım arzu edersen dinlemeyebilirsin. Ben sizleri hiçbir zaman notla korkutmadım. Yarın bir gün,

bir yerlerde yönetici olduğunuzda, başka ülkelerin tecrübelerine ihtiyacınız olabilir. Arzu eden arkadaşım ayrılabilir. Sınavda sorumlu olmayacaksınız.”

Soruyu soran öğrenci ve birkaç kişi daha sınıftan ayrıldılar, fakat yüzden fazla öğrenci merakla Hülya’nın sunumunu bekliyordu.

Hülya heyecanını yenmeye çalışarak sözlerine başladı.

“Sevgili arkadaşlar ben de bundan yaklaşık iki buçuk yıl önce bu sıralarda oturan bir öğrenciydim. Şu an yüksek lisans yapıyorum ve tahmin edebileceğiniz gibi, incelediğim konu, dünyadaki ekonomik krizler. Hala yolun başında sayılıyorum ama çok ilginç bulduğum Meksika krizini sizlerle paylaşmak istedim. Bu konuya geçmeden önce bir soru soracağım. Türkiye’de dünyanın en büyük petrol yataklarından biri bulunsa, sizce ekonomik sorunlarımız çok daha kısa sürede çözülebilir mi?”

Öğrencilerin birçoğu “evet” anlamına gelecek şekilde kafalarını salladılar. Bir öğrenci yanıt verdi:

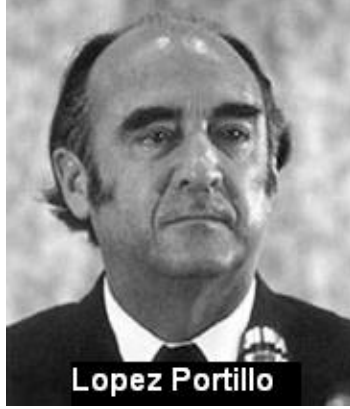
“Hocam, Arabistan gibi hiç çalışmak zorunda kalmadık herhalde. Satarsın petrolü ondan sonra da yan gelip yatarsın. Bütün sorunlarımız çözüldü.”

Hülya gülümsedi ve devam etti:

“Evet, gerçekten de Meksika krizini okurken ben de sizin gibi düşünmüştüm. Fakat sizler de böyle düşünüyorsanız, Meksika’nın hikayesini çok ilginç bulacaksınız.

Meksika’da 1976 yılında yapılan seçimin sonucunu, 1970’lerdeki petrol krizinin derinleştirdiği ekonomik kriz belirledi. Ülkenin krize yürüdüğü dönemde Başkan olan

Alvarez, bu seçimlerde siyasete veda etti ve iktidara **Lopez Portillo** geldi. Ekonomik bir enkaz devralan Portillo'nun

işi hiç de kolay değildi. Fakat beklenmedik bir şey oldu. Meksika'nın Veracruz, Baja, California Norte, Chiapas ve Tabasco bölgelerinde çok büyük petrol rezervleri keşfedildi."

Bir öğrenci el kaldırdı:

"Bizim de Güneydoğu bölgemizde büyük petrol yatakları var ama çıkarttırmıyor-

lar. Sadece göstermelik birkaç kuyu açılıyor. Herhalde Meksika'da da öyle olmuştur" dedi.

Hülya cevap verdi:

"Ülkemizin Güneydoğu bölgesinde büyük petrol yatakları olup olmadığından emin değilim ama Meksika'da o güne kadar yılda 190 milyon varil petrol üretilirken, bulunan rezervlerinin 11 milyar varil olduğu açıklandı. 1983'e gelindiğinde ise rezervlerin 72.5 milyar varil olduğu ortaya çıktı."

Sınıftan şaşkınlık bildiren "Oooo" sesleri yükseldi. Hülya devam etti:

"Meksika'da önceki krizin sebebi olarak gösterilen petrol, şimdi adeta Meksika'nın kurtarıcısıydı. Artık petrol ithalatçısı değil, petrol ihracatçısı olma yolundaydılar. Bir ülke için gerçekten büyük bir piyangoydu bu."

Ön sıralardan bir öğrenci el kaldırdı:

“Hocam piyangodan en büyük ikramiyeyi kazanan insanların yaşadıklarına dair bir haber okumuştum. Garip ama bu insanların hayatları bir şekilde paramparça oluyor. Ailelerini ve daha da önemlisi mutluluklarını kaybeden insanlar bunlar, Herhalde Meksika’nın başına da aynı şey gelmiş olmalı.”

Hülya tasdik eder bir şekilde başını salladıktan sonra konuşmasını sürdürdü:

“Petrolün bulunması sonrasında, uluslararası finans piyasalarının gözü yeniden Meksika’ya çevrildi. Daha önce arkalarına bakmadan kaçan yabancılar şimdi Portillo ile görüşme yapabilmek için günlerce sıra bekliyorlardı. Yağmalanacak ve kaymağı yenilecek büyük bir maden bulmuşlardı.

1977’den itibaren petrol gelirleri hızla artmaya başladı. İktidara geldiği gün, özel sektöre büyük vaatlerde bulunan ve mali disiplini sağlayacağını söyleyen Portillo, bu sözlerini unuttu. Para harcarken Alvarez’den farklı değildi. Borçlar hızla artmaya başladı. Sadece 12.6 milyar dolar borç, petrol üretim tesislerinin kurulması için gelmişti ve bu para Meksika’nın toplam borcunun yüzde 40’ına yakındı.

Artan petrol gelirlerinden daha hızlı bir kamu harcaması başladı. Bütçe açığı 1976’da milli gelirin yüzde 10’u iken 1982’de yüzde 17’ sine yükseldi.”

Öğrenciler keskin zekalarıyla bu borç artışının kriz sebebi olabileceğini kestirmişlerdi. Sınıfın konuya ilgisi giderek yoğunlaşıyordu. Bu arada Serhat, sessiz bir şekilde sınıftan ayrılarak, Hülya’yı öğrencilerle baş başa bıraktı. Hülya konuşmasını sürdürdü:

“Bu gidişattan herkes memnundu. Ülkeye akan petrol gelirleri özel sektöre de hovardaca dağıtılıyordu. Bundan memnun olan grupların hepsi, harcamaları kısıcıcı, **yapısal reform** adı altındaki önlemlere karşı çıkıyordu.

Fakat 1980’lerin başına gelindiğinde petrol fiyatlarının hızla düşmeye başlaması ve kamu gelirlerinin hızla azalmasıyla birlikte işler tersine döndü. Çeşmenin suyu kesildi. O ana kadar yüksek sübvansiyonlarla desteklenen ve hükümetle arası çok iyi olan özel sektör, azalan gelirlerden pay almak için hükümete karşı bir tavır aldı.”

Bu noktada Hülya sınıfa genel bir soru sordu:

“Eğer bir ülkede petrol bulunmuşsa ve ülke yüksek gelir elde etmeye başlamışsa, ülkenin parası yabancı paralara karşı nasıl bir hareket izler?”

Çalışkan öğrenciler genellikle hep ön sıralarda yer kapıp sınıfta aktif rol aldıkları için, yine ön sıralardan, gözlüklü, kıvrıkcık saçlı, minyon tipli esmer bir kız el kaldırarak söz istedi:

“Hocam böyle bir durumda ülke parasının yabancı paralara karşı değerlendirilmesi lazımdır. Yani daha az ihracat daha fazla ithalat demektir. Herhalde Meksika’nın cari açığı artmıştır.”

Hülya başıyla tasdik etti:

“Çok güzel bir cevap verdin. İsmin ne?”

“Hale efendim.”

“Hale, bir sorum daha olacak. Petrol bulunması sonucunda, ülke parasının değerlendirilmesi ve bunun ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz etkileri açıklayan, ekonomi literatürüne girmiş deyimi biliyor musun?”

“Hayır hocam.”

Hülya sınıfa, “Bilen var mı?” diye sordu. Bazı öğrenciler cevap verse de hiçbiri doğru cevap değildi. Hülya devam etti:

“Buna ‘Dutch disease’ adı veriliyor. Yani ‘Hollanda hastalığı’ deyimi kullanılıyor. Hollanda’da doğal gaz bulunduğundan sonra, Hollanda ekonomisinin ve sanayisinin çöküş süreci de başladığı için bu isim veriliyor. Aynı durum İngiltere’nin Kuzey Denizi’nde petrol bulması sonrasında da oluştu.”

Bu açıklamalar sınıfın oldukça ilgisini çekmişti. Bazı öğrencilerden, “Hocam nasıl oluyor da, petrol bulunması sanayiye çökertiyor” şeklinde sorular gelince Hülya biraz daha açıklama yapma ihtiyacı hissetti:

“Az önce Hale’nin söylediği gibi, ülke parası yabancı paralara karşı değerlendiriliyor ve uzun süre eski seviyesine düşmüyor. Dolayısıyla, sizin ihraç mallarınız dış piyasalarda pahalalanıyor ve ülke olarak rekabet gücünüzü kaybediyorsunuz. Dışarıya mal satamayan sanayi bir bir kapanmaya başlıyor ve ithalat artarken cari açık hızla büyüyor. Hatırlarsanız ‘İngiliz kumaşı’ deyimi vardır. Kuzey Denizi’nde petrol bulunduğundan sonra İngilizler hem tekstil, hem de ayakkabı sanayilerini İtalya ve İspanya’ya kaptırmışlardır. Tabi ki bu sırada, o sanayi dalında çalışanlar işsiz kalmış, petrol bulunması sonrasında işsizlik oranları hızla artmıştır.”

Gözlüklü erkek bir öğrenci atıldı:

“Hocam Meksika’da da aynı şeyler mi oldu?”

“Evet, pezo aşırı derecede değeri olduğu için petrol dışındaki ihracat sektörü, hiç mal satamaz hale geldi. Döviz çeşmesi kurudu. Aşırı değerli pezo nedeniyle, Meksika’nın cari açıkları hızla arttı ve enflasyon yeniden baş kaldırdı. Üstelik global dünyada faiz oranları artmaya başlayınca ülkeye gelen yabancı paranın gözü Meksika dışına çevrildi.

Yabancılar Meksika’dan yeteri kadar kaymak yemişler ve semizleşmişlerdi. Kötü gidişatı gören ve daha önce Portillo’nun kapısına gelip borç vermek için randevu isteyenler yine aynı oyunu oynadılar. Oluk oluk para kaçıışı başladı. 1982’nin sonunda, üç haftalık ithalatı karşılayacak kadar bile döviz kalmadı. Pezo üç kere devalüe edilmesine ve kurların yüzde 80 artmasına rağmen para kaçışının önüne geçilemedi.”

Bir öğrenci araya girdi:

“Aman hocam, öte dursun, petrol falan bulmak istemiyoruz. Biz de sanayilerimizi kaybetmeyelim, yoksa mezun olunca iş bulamayız.”

Bir başka öğrenci lafa karıştı:

“Biz petrol bulmadan bile paramızı dolara karşı yüzde 30 değerlendirdik, zaten sanayi çöküyor. Merkez Bankası’nın web sitesine girip reel kur endeksine bir bak. Mezun olunca, işi rüyanda görürsün.”

Hülya baktı ki tartışma uzayacak, araya girdi:

“Hepiniz haklısınız arkadaşlar. İsterseniz kaldığım yerden devam edeyim. Devalüasyonlar, enflasyonu azdırırken, toparlanma çabalarının önüne set çekti. Reel ücretler hızla gerileyince halk fakirleşti, mal ve hizmetlere olan

talep bıçak gibi kesildi. Talep olmayınca üretim hızla düştü.”

Bu aşamada Hülya, Chronicles dergisi yazarı Djurdjevic’in yeni dünya düzeni konusundaki yazısını perdeye yansıttıktan sonra okudu. Sınıf ilgiyle dinledi ve bittiğinde bir alkış koptu. Bir öğrenci atıldı:

“Hocam sağ olun. Siz gerçekleri tüm çıplaklığıyla anlatıyorsunuz. İyi ki bu derse gelmişim. Diğer derslerde teori okumaktan bıktık. Gerçek olaylar daha güzel oluyor. Neyin ne olduğunu anlıyoruz. Keşke bugünkü dersten sınavda sorumlu olsaydık.”

Hülya gülerek, “Eğer sınavda sorumlu olsaydınız, içeriği anlamaktan çok, not tutmaya çalışırdınız ve belki de birçok noktayı kaçırdınız. Ama şu an sadece dinliyor ve çok daha iyi anlıyorsunuz” dedikten sonra devam etti:

“Para çıkışı önü durdurulamaz bir hal aldı. Chronicles dergisi yazarı Bob Djurdjevic’in anlattığı şekilde, finansal teröristler hesaplarını çok iyi yapıp, iyi bir zamanlamayla ülkeyi terk ederek ve Meksika’yı yine krizle baş başa bıraktılar.

Petrol gelirlerine güvenerek uluslararası finansal piyasalardan borç alan özel sektörde hızlı batışlar başladı. Bırakın dış borç servisi yapmayı, özel sektör kendi olağan nakit akışlarını bile sağlayamaz duruma geldi. Kimse kimseye borcunu ödeyemiyordu. Ödemeler sistemi damarında tıkanma vardı. Özel sektöre kan akışı durmuş ve kaslar çalışamaz haldeydi.

1982 yılının Ağustos ayına gelindiğinde Meksika gönülsüz olarak **moratoryum** yani dış borçlarını ödeyemeye-

ceğini ilan etmek zorunda kaldı. O sırada dış borç toplamı 100 milyar doların üzerindeydi. Bir ay sonra, Eylül 1982’de hiç beklenmedik bir şey daha oldu. Lopez Portillo, bütün özel bankalara el koydu ve sermaye hareketlerini kontrol altına aldı.”

Sınıftan “Oh!.. Çok iyi yapmış” sesleri yükseldi.

Hülya keyifli bir şekilde anlatmaya devam etti:

“Bu filmi Şili ve Peru’da da gördüm. 1970’li yıllardaki Türk filmlerini izlediniz mi bilemiyorum ama Türk filmlerinin sonunda, küçük yetim çocuk, “Size baba diyebilir miyim?” diye sorardı. Krizlerde ise ülkeler önce borçlandırılıyor, sonra kriz geliyor ve krizdeki bu ülkeler IMF’ye dönüp “Size baba diyebilir miyim?” diyerek yardım istemek zorunda kalıyorlar.”

Bu benzetme sınıfın çok hoşuna gitti ve uzun süre güldüler. Öğrenciler birbirleri arasında “size baba diyebilir miyim” şeklinde espriler yapmaya başladılar.

Hülya saatine baktı dersin bitmesine 20 dakika vardı. Daha fazla beklemeden devam etti:

“1982’nin sonunda yapılan seçimlerde Portillo koltuğuna veda ederken, bütçe ve planlamadan sorumlu bakan olan Miguel De La Madrid başkan oldu.

Meksika, sürprizler ülkesi olmuştu. Portillo’nun izlediği stratejiyi aynen devam ettireceği düşünülen Madrid, iktidara geldiği ilk günden itibaren, ekonomide serbest piyasa sistemini benimseyerek liberasyona başladı. Tabi ki her kriz sonrasında yardıma koşan IMF, bu defa Meksika’daydı.

Gelirleri enflasyon ve devalüasyonlarla yarı yarıya düşmüş olan halk, sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri harcamalar yapabiliyorlardı. Meksika'dan Amerika'ya göçler başladı."

Bir öğrenci, "Hocam, nasıl olsa IMF gelmiş, üstelik artık kapitalist politikalar da uygulamaya başlamışlar. Yine yabancılar gelip borç vermediler mi?" diye sordu.

Hülya yanıtladı:

"Uluslararası finansal piyasalar, yüksek kamu açıklarının kapatılamayacağı düşüncesiyle ve moratoryumun da etkisiyle, faizlerin yükseltilmesine ve IMF desteğine rağmen Meksika'ya hiç yüz vermediler. Madrid iktidarı, Meksika için zenginin daha zengin, fakirin ise daha fakir olduğu bir dönem oldu. IMF karşıtlığı doğal olarak arttı. IMF'nin tek çabası borçların ödenebilmesini garanti altına almaktı ve Meksika Hükümeti ile yapılan anlaşmalar ve toplantılar hep bu konu üzerinde yoğunlaştı.

1988'e gelindiğinde, seçim zamanı gelip çatmıştı. Her yıl yüzde 5 oranında fakirleşen bir halk söz konusuydu. Meksika'yı bu durumdan kurtaracak yeni bir kahramana ihtiyaç vardı. Nasıl bir politika bu ülkeyi bu çıkmazdan kurtarabilirdi?"

Öğrenciler bu sorunun cevabını çok merak ediyorlardı, ancak zaman yoktu ve Hülya, dersi bitirmek zorundaydı:

"Arkadaşlar, dilerim bir başka gün sizlere Meksika'nın bu çıkmazdan nasıl kurtulduğunu ama ardından daha da büyük bir krizi nasıl yaşadığını anlatma fırsatı bu-

lurum. Fakat burada ders alınması gereken çok önemli noktayı vurgulayarak sözlerimi bitirmek istiyorum.

Meksika Hükümeti, ileride petrolden kazanacağını düşündüğü paraları bugünden borçlanarak harcadı, har vurup harman savurdu ama borç verenler paralarını almak istediklerinde, güvendikleri miktarda petrol gelirleri yoktu. Siz siz olun, gelecekte kazanmayı düşündüğünüz parayı bugünden borç alıp harcamayın. Aksi halde krize girersiniz.

Beni ilgiyle dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.”

Ders bittiği anda birçok öğrenci Hülya’nın etrafını sarmış soru sormaya çalışıyorlardı. O sırada Serhat sınıfa gelerek öğrencilere ilgilerinden dolayı teşekkür edip Hülya’yı aceleyle odasına götürürken bir yandan da Ankara’ya gitmek zorunda olduğunu söyledi. Hülya;

“Hayrola bir sorun mu çıktı” diye sordu.

“Hayır hayır, hiçbir sorun yok. Neden bu kadar endişelendin?”

“Bilmem... Şu sizin yeni dekan...”

“Hayır canım, okuldan yana bir sorun yok. Ankara’dan hazineden sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan’ın sekreteri aradı. Bu akşam bakanlıkta özel bir toplantı yapılacaktır. Son yazdığım makale ses getirmiş, benim de görüşlerime başvurmak istemişler. Hemen hazırlanıp yola çıkmam gerekiyor.”

“Ne diyorsun sen! İnanılmaz bir şey bu. Seninle gurur duyuyorum Serhat.”

“Sen biraz daha gurur duymaya devam edersen, ben uçağı kaçıracağım. Hemen eve gidip hazırlanmam lazım fazla vaktimiz yok.”

Ankara'nın Taşına Bak...

Ertesi sabah annesiyle birlikte uyandıklarında saat dokuza geliyordu. Krallara layık, mükellef bir kahvaltı sofrası hazırladılar. Apartmanın kapıcısı Hüseyin, günlük gazetelerle birlikte, fırından yeni çıkmış, sıcacık bir ekmeği kapının hemen dışında asılı duran sepete bırakmıştı.

Hülya bunları alıp, eksiksiz hazırlanmış sofraya oturdu. Dışarıda ılık bir hava vardı ve güneşin ışıkları doğrudan mutfığa giriyordu. Bundan biraz rahatsız olup, stor perdeyi yarıya kadar indirdiler.

Sabah gazetesinin baş sayfasında, ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan'ın bugün bir toplantı düzenlediği, bu toplantıda ekonomi yazarları ve akademisyenlerle, ekonomik programın aksayabilecek yönlerinin tartışılacağı belirtiliyordu. Katılımcılar arasında, çok ünlü ekonomi yazarları vardı. Deniz Gökçe, Salih Neftçi, Asaf Savaş Akat, Abdurrahman Yıldırım, Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, Erdal Sağlam, Ege Cansen, Güngör Uras bunlardan sadece birkaçıydı. Hülya haberin ayrıntısını okurken Serhat'ın da ismini listede görünce yine sevinç, heyecan ve gururla karışık duygular içinde gazeteyi annesine uzattı.

Haberi birlikte okudular. İşsizlikteki kötü gidişat ve cari açığın önlenemez yükselişi gibi konular bu toplantıda tartışılacaktı.

“Anne göreceksin bak, bu toplantıda en çok dikkat çeken ve faydalı görüşleri bence Serhat sunacaktır. Hatta danışmanlık teklifi bile alabilir.”

“Serhat elbette ki dikkat çekecektir, ama dilerim insanların ününe değil de görüşlerine değer verirler.”

“Haklısın anne, bu kadar ünlünün arasında belki de söz sırası bile gelmeyebilir. Ama neyse, şimdiden hüküm yürütmeyelim, kendisi gelince zaten bunları ayrıntılarıyla anlatır nasıl olsa.”

Bu sohbet bir süre daha devam ettikten sonra biraz da gazetelerin magazin sayfalarına göz gezdirip dedikodu yaptılar ve Selma Hanım öğleye doğru kendi evine gitmek üzere Hülya ile vedalaştı.

Hülya, akşam yemeği hazırlıklarını yapmaya koyuldu. Aradan kısa bir süre geçmişti ki cep telefonu çaldı. Arayan Serhat’tı. Uçaktan yeni indiğini ve arabasıyla eve doğru gelmekte olduğunu söylüyordu. İçi sevinçle doldu. Oldum olası uçaktan çok korkardı. Eşi, kazasız belasız gidip gelmişti. Bu nedenle Allah’a şükretti.

Yaklaşık 15-20 dakika sonra zil çaldığında koşarak kapıyı açtı ve eşinin boynuna sarıldı. Oldukça yorgun görünüyordu Serhat. Belli ki yoğun bir gündem olmuştu. Ama anlatacağı haberleri dinlemek için sabırsızlanıyordu. Bir yandan Serhat’ın elinden eşyalarını alıyor, bir yandan da yaramaz bir çocuk edasıyla, “Haydi lütfen anlatsana neler oldu” diye soruyordu. Serhat, onun merakını daha da artırdı:

“Sana bomba gibi haberlerim var. “

“Haydi lütfen, daha fazla merakta bırakma beni...”

“Dur acele etme hepsini sırasıyla anlatacağım. Çok verimli bir toplantı oldu. Ali Babacan mükemmel bir insan. Dinlemesini çok iyi biliyor. Kendisi fazla konuşmadı ve sürekli notlar aldı. Yanında birçok bürokratı vardı. Onlar da notlar aldılar. Gazetelerde görmüşsündür, neredeyse bütün ekonomi yazarları oradaydı. Aslında hükümet şu an ekonomideki başarıya derinden inanmış durumda. Fakat Ali Babacan işi şansa bırakmak istemiyor. Ekonomideki olası riskleri ayrıntılı olarak dinlemek istedi.”

“Sen ne yaptın, neler söyledin?”

“Sen ne kadar acelecisin Hülya! Bak şimdi hiçbir şey anlatmayacağım.”

“Tamam, tamam sustum...”

“Ekonomi yazarları ve diğer akademisyenler, bu tür bir ekonomik programda ortaya çıkabilecek riskleri sıraladılar fakat bu toplantıdaki sorun şuydu; birçok kişi çeşitli ülke örnekleri verdiler. Ancak, bu bilgiler somutlaşmadı ve sadece havada uçtu. Ben de kendimce çok önemli gördüğüm noktaları vurguladım, ilgiyle dinlediler fakat bu tür bir toplantının sonucunda somut adımlar atılması imkansızdı.

Toplantı bitip, herkes dağılırken, Sayın Babacan’ın danışmanı yanıma gelerek, benim bir süre daha kalıp kalamayacağımı sordu.”

“Eee...”

“Ben de şaşırdım ama belli etmedim ve vaktimin olduğunu söyledim. Daha sonra başka bir odaya geçip beklemeye başladım. Çok uzun sürmeden Babacan içeri girdi, çok samimi davranıyordu ve!”

“Ayy çok heyecanlı!”

“Şimdi bomba haberi veriyorum. Kendisi de, bu tür toplantılardan somut sonuçlar çıkarmanın mümkün olmadığını vurguladıktan sonra bana, özel bir çalışma yapıp yapamayacağımı sordu. Bütün makalelerimi incelemişler. Şu ana kadar kriz geçiren belli başlı ülkelerin tecrübelerini görmek istiyorlar. Bu çalışmayı en iyi benim yapabileceğimi düşünüyorlar.”

“Sen ne diyorsun! Bu benim tez konum...”

“Evet tam üstüne bastın. Ben de senin bu konuyu çok detaylı incelemekte olduğunu ve bu tür geniş bir raporu oluşturmak için beş ay gibi bir süreye ihtiyacımız olduğunu söyledim. Sen bunu yaparsın, yapmak zorundasın.”

“Nee! Ben mi!”

“Evet sen... Ne olmuş yani? Bana gelip bütün ülkelerin yaşadıklarını anlatmıyor musun? Şimdi de gidip Başbakan Tayyip Erdoğan, Ali Babacan ve birkaç diğer bakanı anlatacaksın.”

“Asla olmaz! Ben yazdığım bölümleri veririm sen gider anlatırsın. Ben o heyecana dayanamam...”

“Tabi ki sen gidip anlatacaksın, yanında ben de olacağım ama daha çok seni dinleyecekler.”

“Ne yani! Bir yüksek lisans öğrencisini dinleyecekler öyle mi! Neden bu konunun uzmanı öğretim üyelerini ya da IMF uzmanlarını dinlemiyorlar?”

“Bilemiyorum belki de dinliyorlardır ama biz bilmiyor olabiliriz. Akıl yaşta değil baştadır. Hatırlasana, 1990’da Nobel ödülünü alan Harry Markowitz, dünyanın

hala kullandığı portföy yönetimi ve yatırım teorisini daha 24 yaşında bir yüksek lisans öğrencisi iken yazmış ve bu konuda devrim yapmıştı. Kendini niçin hafife alıyorsun ki? Senin özelliğin bütün krizleri baştan aşağı inceliyor olman. Krizler konusunda derli toplu bir bilgi alabilecek kişi olarak beni seçmişler ama senin bilgilerin çok daha taze. Ayrıca IMF'nin önerilerinin hepsini doğru kabul ettiklerini ve pek güvendiklerini de zannetmiyorum.”

“Serhat dur bir dakika... Sen gerçekten ciddisin... Nasıl benim adıma böyle bir söz verirsin! Ben bunu yapamam.”

“Bal gibi de yaparsın. Yazdığın bölümler değme uzmanların yazdıklarına taş çıkartacak nitelikte. Yalnız bu konunun çok gizli kalması gerekiyor ve hiç kimse bilmemeli. Annene dahi söylememen gerekiyor. Bu toplantıyı beş ay sonraki bayram tatili sırasında, onların tatil için kaldıkları otelde yapacağız. Herkes tatil yaptıklarını düşünecek. Biz de o sırada o otelde kalan bir aile görünümünde olacağız. Toplantılar özel bir salonda olacak.”

“Gerçekten inanamıyorum...”

“Sen ‘inanamıyorum’ diye vakit geçireceğine, bence hemen çalışmalara başlasan iyi olur. “

“Uff... Kafam allak bullak oldu. Ne çalışacağım?

“Bak güzelim, şu anki ekonomik program pek de fena gitmiyor. Onların merak ettikleri konu şu; çok güçlü mali disipline, düşen enflasyona ve ekonomik büyümeye rağmen, hala yabancı yatırımcıların tedirgin olup olmayacağı ve cari açığın ne tür vadede nasıl sorunlar yaratabileceği. Aynı zamanda yabancı fonların krizler sırasındaki

hareketlerini detaylı olarak öğrenmek istiyorlar. Ülke bazında bu yabancılar neler yapmışlar? Aslında senin bu 'finansal terörizm' dediğin şeye üstü kapalı inanıyorlar. Ani bir para çıkışının nasıl başladığı, nasıl ilerlediği, o sırada yabancıların spekülatif ve manipülatif hareket tarzları hakkında ayrıntılı bilgi almak istiyorlar. Dolayısıyla odaklanman gereken konu, Türkiye'nin şu anki başarısına benzer ilerlemeler kaydetmesine rağmen, kriz geçiren ülkelerin tecrübeleri. "

"Görünen o ki bunu yapmaya artık elim mahkûm. Fakat söz vermelisin, bana daha fazla vakit ayıracaksın ve bunun altından birlikte kalkacağız. Hoş bu konuları zaten tezim için inceliyordum ve böylelikle tez de hızlanmış olacak ama, bu toplantı ve sunum işi çok ciddi."

"Tam da söylediğin gibi tezin hız kazanacak. İş ciddi ama destek konusunu merak etme. Seni tek başına bırakmayacağım"

Bu konuşma sırasında yemeği unutmuşlardı. Hülya panik halde ocaktaki pilavın altını kapattı. Kafası karma-karışık olsa da, huzurlu ve sevinçliydi. Güzel bir akşam yemeği sonrasında, Serhat'la oturup bir aylık çalışma planı çıkardılar. Bu planı aksatmadan uygulamalıydılar. Hülya sadece televizyonlarda gördüğü Başbakan ve bakanlarla aynı odada olacak, bilgi ve tecrübelerini aktaracaktı. Sadece kendisi için bir tez değil, aynı zamanda ülkesi için de bir şeyler yapıyor olmak duygusu, içinde bir türlü dinmek bilmeyen bir fırtınaya dönüşmüştü.

Antalya’da Farklı Bir Bayram

Çok zorlu ve yoğun bir çalışma temposuyla geçen beş ayın ardından bayram tatili gelip çatmıştı. Serhat, beş aylık süre boyunca, Hülya’nın beklentilerini bile aşan bir destek vermişti. Bazı günler sabah saatlerine kadar çalışmışlardı.

Sadece ülke krizlerini incelemekle kalmamışlar, yabancı fonların kriz sırasındaki davranış tarzlarını da ortaya çıkarmışlardı. Hülya’nın, fon hareketlerine ilişkin olarak, kendi özel çabasıyla günlerini harcadığı bir başka konu da SOROS faktörüydü. Dünyanın bilinen en büyük spekülâtorlerinden biri olan George Soros’un ülkelerde kriz çıkartabilecek düzeyde manipülasyon yaptığına ilişkin çalışmalara da ulaşmıştı.

Baştan beri cevap aradığı “finansal terörizm”, bir hayal değil, önemli bir realiteydi. Ulaştığı bütün sonuçları açık açık anlatacaktı. Ülkeyi yönetenler, ayrıntıları bilmek zorundaydı. Neden ortalık güllük gülistanlık iken, bir anda tersine dönebiliyordu her şey? Bu sorulara cevapları hazırды.

Türk Hava Yolları’nın Antalya uçağı ile rahat bir uçuş yaptılar. Kalacakları otele akşama doğru geldiler ve hemen odalarına yerleştiler. Henüz devlet erkânından kimse yoktu. Otelde fazla müşteri de görünmüyordu. Serhat’la beraber barda birer taze sıkılmış portakal suyu içtikten sonra, canlı müzik dinlediler. Sonra da odalarına çıkıp bir süre televizyon izlediler. Haberlerde, başbakan ve bakanlarının yapacağı bayram tatiline ilişkin ayrıntılar vardı.

Kaldıkları otelin görüntüleri yayınlanıyordu. Hülya yine heyecanlanmıştı. Yarın, öğleden sonra, yaklaşık 3-4 saat sürecek bir sunum yapacaklardı. İzleyen günün programı da hemen hemen aynıydı. Geçen beş ay içinde bütün krizleri incelemiş ve bu krizlerin sunumlarını hazırlamışlardı. Her ne kadar tezinin bu bölümleri henüz yazılmamış olsa da, yüksek lisans yolunda önemli bir mesafe kat etmişti.

Dün gece geç saatlerde otele gelen Başbakan Erdoğan henüz toplantı salonuna teşrif etmemişti. Fakat Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, hazineiden sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan, ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Abdüllatif Şener ve Dışışleri Bakanı Abdullah Gül salondaydılar. Yüksek tavanlı, pastel turuncu renkli halıyla kaplı ve özel olarak ışıklandırılmış salonda hepsi spor giyimliydi. Gazetelerin manşetlerinden bahsediyorlar ve kendi aralarında espri yapıyorlardı. Küçük fakat ferah salonda her ayrıntı düşünülmüştü. Hiçbir eksik yoktu.

Koruma görevlileri salonun dışındaydılar. Hizmet eden garsonlar son hazırlıkları yaparken, Hülya ve Serhat salona gelen bakanlarla tanışmışlar, ayaküstü hal hatır sormuşlardı. Özellikle Abdullah Gül, dışışleri bakanı olmasına rağmen ekonomi konularıyla çok yakından ilgiliydi. Hülya, dışışleri bakanına yaptıkları çalışmalarla ilgili ilginç notlar aktarıyor ve bakanın sorularını cevaplıyordu. Salona girdiğinde heyecandan nefesi kesilecekmiş gibi olmasına rağmen, bu konuşmalar sırasında rahatladığını hissetmişti.

Serhat, Devlet Bakanı Abdüllatif Şener ile koyu sohbet halindeydi. Bakan, yazdığı doktora tezinden bahsediyordu. Şener, Osmanlı borçları üzerine bir çalışma yapmıştı.

Ali Babacan ve Kemal Unakıtan kendi aralarında fiskos halindeydiler. Kapıda korumaların sesleri yükselince Başbakan'ın da salona girmek üzere olduğunu anlayan bakanlar kapıya yöneldiler. Tayyip Erdoğan'ın üzerinde krem rengi spor bir tişört ve keten bir pantolon vardı. Serhat ve Hülya da başbakana doğru ilerleyerek tokalaştılar. Bu tokalaşma sırasında Hülya'nın heyecanı yine doruğa çıkmıştı. Tayyip Erdoğan da bunun farkındaydı:

"Hülya Hanım heyecanlanmanıza gerek yok, asıl heyecanlanması gerekenler bizleriz. Bu iki gün içinde,

ekonomik krizlere ilişkin bilgi mi artıracağımı umut ediyorum. Bu kadar çaba sarf ettik, geçmişimizi gündüzümüze kattık ve ülkeyi bu günlere getirdik. Hata yapmak istemiyoruz. Sizlerden çok şey öğreneceğiz. Bizler kararlarımızı oluştururken bilgili ve konusunun uzmanı olan kişilerden destek almak durumundayız. Sizleri dinlemek istememizin özel nedenini merak etmiş olabilirsiniz. Bana verilen

bilgide her ikinizin de temiz bir geçmişe sahip olduğunuz, hiçbir siyasi bağlantınızın olmadığı, hiçbir grubun adamı olmadığınızı belirttiler. Sizlerden en objektif değerlendirmeleri almayı bekliyoruz."

"Heyecanımı bağışlayın Sayın Başbakanım. Bugün yaşadıklarına hala inanamıyorum. Kafamda hep emirler yağdıran ve her şeye 'evet efendim haklısınız' diyen da-

nışmanları olan bir başbakan imajı vardı. Algıladığımın çok dışında bir insansınız. Eşimle birlikte elimizden geleni yaptık. Dilerim sizler de memnun kalırsınız ve bizim de çorbada bir tuzumuz olur.”

“Siz hele şu ‘finansal terörizm’i bize bir anlatın. Neler yapmış bu teröristler bir görelim, çorbada bayağı tuzunuz olacak.”

Serhat da Başbakan ile tokalaştıktan sonra, herkes yerini aldı. Sunuma Serhat başladı. Önce yarım saatlik bir süre içinde ekonominin genel işleyiş mekanizmalarını aktardı. Yer yer sorular geliyor ve Serhat bunları, acele etmeden en net şekilde cevaplıyordu.

Ardından Arjantin krizi aşama aşama anlatıldı ve para kurulu siteminin çöküş mekanizmaları verildi. Sunumları izleyen bakanlar “nasıl bu kadar hata yapmışlar” demekten kendilerini alamadılar. Arjantin örneğinde mali disiplinin ne kadar önemli olduğu çok net görülüyordu. Krizin ana sebebi, yabancı kaynakları savuran bir hükümet ve sabitlenmiş kur sistemi nedeniyle gittikçe büyüyen cari açığı. Unakıtan bir ara söz aldı:

“Bakın işte, bizim değerimizi bilmezler. Yok bakanın oğlu şunu yapmış, yok bunu yapmış, konuşur dururlar. Biz de har vurup harman savurup, milleti üç kuruşa muhtaç mı etseydik. Bizim dönemimizde devletin dış borcu artmadı, bilakis azaldı. Bunları tarih yazacak.”

Serhat kaldığı yerden sunumuna devam etti. Bu sunumu Şili ve Peru krizleri izlemişti. Özellikle Şili’deki askeri darbe sırasında Amerika’nın “ekonomik kriz çıkartın” emrini verdiği CIA belgelerini Hülya perdeye yansıttınca, hepsi çok yakından ilgilenmişler, Başbakan Tayyip Erdoğan bu belgeyi en ince ayrıntısına kadar okumuştı.

En çok ilgi çeken bölümlerden biri de Meksika'nın müthiş petrol rezervleri bulmasına rağmen, bunun sonrasında yaşadığı büyük krizdi. Sunumlar devam ederken, çok sayıda soru geliyor, hem Serhat, hem de Hülya açık nokta bırakmadan cevaplıyor, o sırada mini beyin fırtınaları yapılıyordu.

En az konuşan Abdullah Gül ile Abdüllatif Şener'di. Onlar daha çok dinlemeyi tercih ediyor ve notlar alıyorlardı. Soruları genellikle Başbakan soruyordu. Espriler ise tahmin edileceği gibi, hep Unakıtan'dan geliyordu. Ali Babacan ise, yer yer Başbakan'a açıklamalarda bulunuyordu.

Meksika'nın muhteşem yükselişi ve çöküşünü anlatmaya başlarken Hülya, Başbakana dönerek;

"Sayın Başbakanım, şu ana kadar anlattığımız krizlerin hepsinin özelliği; **yüksek kamu harcamaları** ve **bütçe açıkları sonucunda** ortaya çıkan **hiperenflasyon**, yüksek cari açık ve sonuçta da önlenemeyen **devalüasyonlar** şeklindeydi, ama şimdi tam tersi bir örnek sunacağım. Bizim ülkemizin bugünkü durumuna çok benziyor" dedi.

Başbakan irkildi:

"Nasıl yani, bizim kadar güven sağlamış, devletin iç ve dış borçlarını azaltmış, özelleştirmeyi yapmış, enflasyonu ve faizleri düşürmüş, yani bu derece büyük başarılarla imza atmış ve bunun ardından da kriz geçirmiş bir ülkenin varlığından mı söz ediyorsunuz?"

"Evet efendim."

"Yok canım olmaz böyle şey! Bizim yaptıklarımızın onda birini bile yaptıklarını zannetmiyorum, ama izleyelim bakalım ne göreceğiz?"

Başbakan dirseklerini masanın üzerine koydu, elini çenesine dayadı ve merakla izlemeye başladı. Salondaki diğer dört bakan da ilgiyle takip ediyorlardı. En sakin görünen ve yüzü sürekli gülümseyen kişi Abdullah Gül'dü. Unakıtan bazı dosyalarını çantasından çıkarıp önüne aldı. Görünen o ki dersine çalışıp gelmişti. Büyük olasılıkla Türkiye ekonomisinin verileri ile karşılaştırma yapacaktı. Başbakan'ın soru sorması durumunda verilerin elinin altında hazır olmasını istiyor olabilirdi.

Perdeye yansımış olan görüntüde Carlos De Salinas Gortari'nin resmi vardı. Hülya anlatmaya başladı:

"1988'de Meksika'da iktidara gelen Salinas, Harvard Kennedy School of Government'tan derece almış ve asıl olarak MIT'de (Massachusetts Institute of Technology) eğitim görmüş, çok saygın iktisatçıları etrafında toplamış birisiydi.

Ülkesi seçim öncesinde borçlarını ödeyemez duruma gelmişti. Yabancılar çekip gitmiş ve paralarının önemli bir kısmını da kurtaramamışlardı. İlk aşamada yabancı yatırımcıların güveni kazanılmalıydı. Çok ciddi reformlarla işe başladı. Ekonomide yüzde 6'lık bir büyüme hedefi belirlerken, sıkı maliye ve para politikası ile enflasyon belası defedilecek ve tek haneli rakamlara düşürülecekti. Özelleştirme hızlandırılıp, özel yatırımlar

teşvik edilecekti. Kamu sektörü arpalık olmaktan çıkarılmalıydı.

Önce sabit kur sistemi uyguladılar, fakat ileriki dönemlerde yarı dalgalı bant sistemine geçilecekti. Gerçekten de 1990'dan itibaren, önceden anons edilen ve enflasyondan daha az oranda ayarlamaların yapıldığı kur sistemine geçildi.

Aynı zamanda liberal ekonominin kurallarını tam işletmek üzere, ekonomiyi dışa açacak **yapısal reformlara** başladı. İlk önceliği dış borçları azaltmaya verdi. 1989'da yabancı bankalarla anlaşmaya giderek, borç erteleme anlaşmaları yaptı.

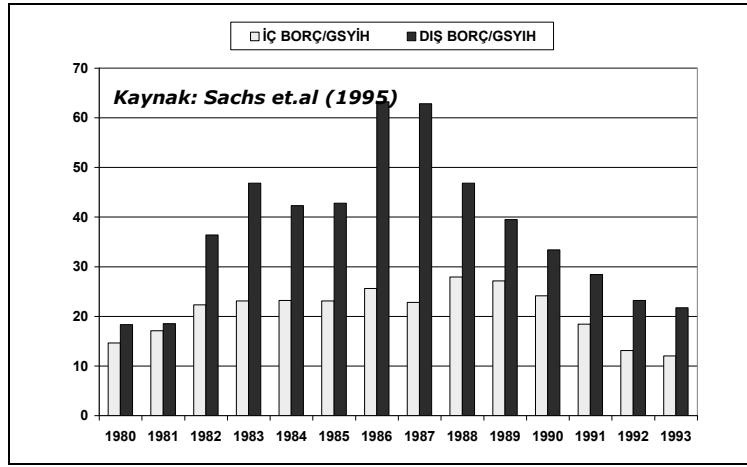
Bu reformların başladığı sırada, ABD Hazine Bakanı Nicholas Brady'nin adını taşıyan "**Brady planı**" ilk olarak Meksika'da uygulandı. Brady tahvilleri çıkarılarak uluslararası finansal piyasalarda satıldı. Yabancı yatırımcının güvenini yeniden kazanmak için **mali disiplin şarttı** ve bu konuda devlet harcamalarını kısıcı çok ciddi önlemler alındı. Brady Planı meyvelerini hemen verdi. 1982 krizinden bu yana ülkeye hiç uğramayan yabancılar yavaş yavaş gelmeye başladılar, Brady tahvillerinin ödenmemesi söz konusu olmayacaktı, Çünkü Amerika'nın desteğinde çıkıyordu bu borç tahvilleri."

Unakıtan söze girdi:

"Biz de sıkı bir ekonomik program uyguladık ama, başka bir ülkenin garantisiyle tahvil çıkarmadık. Bizim tahviller kapış kapış gidiyor."

Hülya başıyla tasdik eder bir işaret yaptıktan sonra devam etti:

“1993 yılına gelindiğinde Meksika’nın dış borçları gayrisafi yurt içi hasılanın yüzde 63’ünden yüzde 22.6’sına kadar düştü. Bu inanılmaz bir performanstı. Varyyla yoğunlaştı borcunu ödeyen bir Meksika vardı. İç borçlara baktığımızda; sıkı mali disiplin ile iç borç/GSYİH oranı yüzde 12 civarına geriledi. Zaten iç borçları pek yüksek sayılmazdı.”

Hülya bunları söylerken borçlardaki hızlı azalmayı gösteren grafiği perdeye yansıttı.

“Bu rakamlara rağmen, maalesef kriz geçirdiler. Biz şu an iç borç konusunda Maastricht kriteri olan yüzde 60’ın altına indiğimiz için seviniyoruz, onlar sadece yüzde 12 oranındaydılar. Onların dış borçlarının oranı yüzde 63’ten, 22’lere düşmüştü, bizim kamu dış borcumuz şu an yaklaşık yüzde 36 civarında.”

Başbakan Erdoğan kendini tutamayıp sordu:

“Peki nasıl oluyor da kriz gelip bunları vuruyor?”

“Az sonra diğer gelişmeleri de aktardığımda olayların daha da netleştiğini hep birlikte göreceğiz Sayın Başbakanım.”

Sadece Başbakan değil, diğer bakanlar da çok meraklanmışlardı. Hülya, mali disiplini çok daha net gösteren bir başka bir grafiği perdeye yansıtarak devam etti:

“Bütçe o kadar iyi yönetiliyordu ki, 1988 yılından sonra, finansman açığı hızla düşmeye başladı. Her yıl gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 16’sı kadar finansman bulmak zorunda olan hükümet 1991 yılında bunu yüzde 1.5 seviyesine kadar düşürdü ve bütçe dengesi açısından 1992 süper bir yıldır. Milli gelirin yüzde 0.5’i kadar finansman fazlası verdiler. İlk defa bütçe fazla verdi.”

Başbakan Tayyip Erdoğan, Kemal Unakıtan’a dönerek;

“Hükümete geldiğimizde bizim finansman açığımızın durumu neydi?” diye sordu.

“O sırada yüzde 15–16 civarındaydı, şimdi yüzde 1 seviyesine kadar düşürdük.”

Tayyip Erdoğan iyice meraklanmıştı. Yüzündeki ifade hem merak hem de şaşkınlık belirtisiydi:

“Allah Allah... Peki, nasıl krize girmiş bu adamlar? Dış borçlar ödeniyor, kimseden borç almaya ihtiyaçları kalmamış, dışarıdan para gelmese de olur. Bu iş çok çelişkili geldi bana. İzleyelim bakalım. “

Hülya hem Başbakanın hem de bakanların bu derece ilgili olmasından mutluydu. Her şey yolunda gidiyordu. Elindeki lazer kalem ile grafik üzerinde belirli bölgeleri işaret ederek anlatmaya devam etti:

“Meksika sadece finansman açığını azaltmakla kalmadı. 1988’de başlayan ekonomik program gereği ilk üç yıl, yurt içi gelirin yüzde 8’i oranında faiz dışı fazla verdi. Bizim faiz dışı fazla rakamımızın yüzde 6.5 olduğunu herhalde hatırlatmama gerek yok. Finansman ihtiyacı azaldıkça, ‘faiz dışı fazla’ oranı da azaldı. Bu normal ve beklenen bir gelişmeydi. Şimdiki grafik ise enflasyondaki gelişmeleri gösteriyor.”

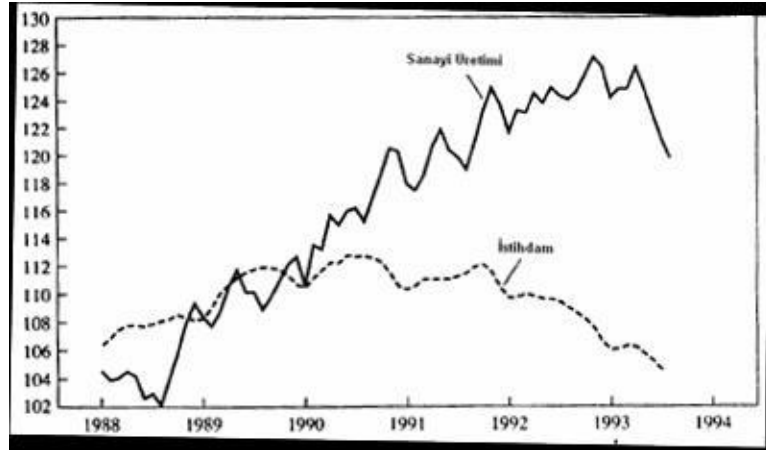
Salondaki herkes pür dikkat kesilmişti. Çünkü ekonomi yönetiminin en çok övündüğü konu enflasyondur. Meksika’da da aynı şey olmuş muydu? Grafik perdede yansıdığına pek de memnun olmadıklarını ifade eden mimikler belirdi. Çünkü Meksika’nın enflasyon konusundaki başarısı Türkiye’nin altında kalır bir başarı değil, hatta çok daha çarpıcıydı.

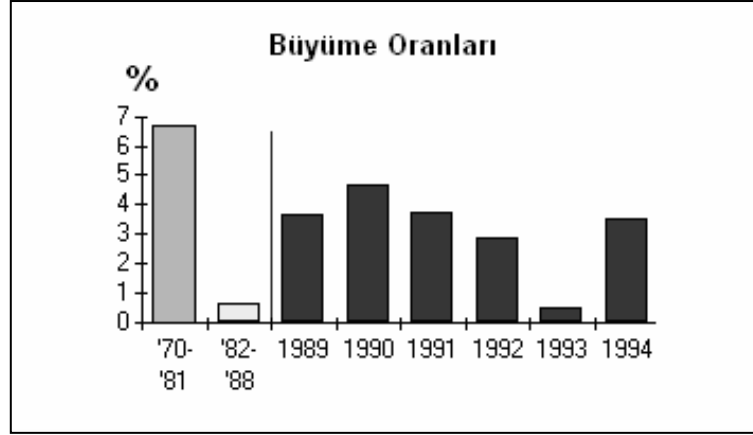
Enflasyon 1988’de yüzde 180 seviyelerinden yüzde 7’nin altına düşmüştü. Abdüllatif Şener, Başbakan’ın yüzüne baktı, söz istediğini belirten bir işaret yaptıktan sonra, Başbakan “Buyurun Sayın Bakan” dedi. Abdüllatif Şener sordu:

“Şu ana kadar gerçekten de bu performans çok çarpıcı görünüyor, peki üretim ne alemdeydi? Üretim artıyor muydu? İşsizlik ne durumdaydı?”

Hülya hemen bilgisayarında birkaç slayt öteye giderek; aşağıdaki ilgili grafiği perdeye yansıtıktan sonra soruyu cevapladı:

“Az sonra bu konuya gelecektim ama madem sordunuz, hemen üretim ve istihdam gelişimine de bakalım. Koyu çizgi üretimi gösteriyor. 1988’deki radikal kararların sonrasında, üretim bir nebze gerilemiş olsa da hızla yükselmeye başladı ve 1993’ün ortalarına kadar sürekli arttı. Kesikli çizgi ise istihdam, yani çalışan seviyesini gösteriyor. Çalışanların sayısı 1990 yılının ortalarında en tepe noktaya varmış olsa da, ardından gerileme trendine girdi. Yani ekonomide her şey iyiye gidiyor ama işsizlik artıyordu. 1993’ün ortalarına gelindiğinde çalışan sayısı 1988’e göre daha aşağılardaydı. Bu dönemde milli gelirleri ortalama yüzde 3.1 büyüdü.”

Başbakan Erdoğan'ın şaşkınlığı yüzünden okunuyordu. Çünkü Türkiye'de de aynı şeyler oluyordu. Hem üretim artıyor hem de çalışan sayısı azalıyordu. Fakat daha fazla müdahale etmek istemedi. Filmin sonunu çok merak ediyordu. Sadece Başbakan değil, diğer bakanlar da sonucu merak ediyorlardı.

Hülya az önceki üretim ve istihdam grafiklerinin ardından dış ticaret dengesini gösteren grafiği perdeye yansıttı.

“Az önceki grafikte görüldüğü üzere, üretimdeki artış devam etse de, istihdam azalıyordu.

1988 öncesinde Meksika'nın ihracatı, ithalatından 4 milyar dolar daha fazlayken, 1994'ün sonuna yaklaşıldığında yıllık bazda dış ticaret açığı 19 milyar doları geçti.

Başbakan'ın yüz ifadesi bu noktada değişti. Ali Babacan'a dönerek "Bizim dış ticaret açığımızın en son ne oldu?" diye sordu. Olumsuz bir sayı duyacağını bildiği için, Ali Babacan'a biraz sıkıntılı yüz ifadesi ile bakmıştı. Ali Babacan;

"2005 sonu itibariyle dış ticaret açığımızın 43 milyar dolar olmasını bekliyoruz Sayın Başbakanım."

Tayyip Erdoğan, devam etmesi için başını öne eğerek Hülya'ya işaret verdi:

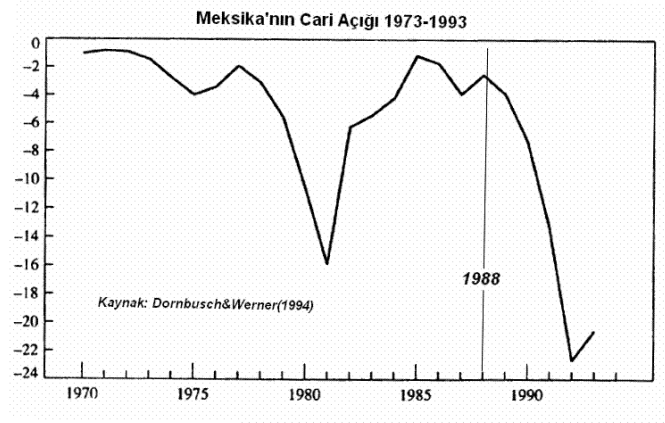
"Dış ticaret açığını artıran en önemli sebeplerden biri petrol ve bakır fiyatlarının dünya piyasalarında hızla düşmesiydi. Genellikle Latin Amerika ülkeleri hammadde ihraç eden ülkelerdir. Bu nedenle, dünya hammadde fiyatları gerilediğinde dış ticaret dengeleri olumsuz etkilenir. Dış ticaret açığının diğer önemli bir sebebi de Meksika para birimi pezo'nun reel olarak aşırı değerlenmesi nedeniy-

le, Meksika mallarının dünya piyasalarında rekabet gücünü yitirmesiydi.

Bu grafikte ünlü ekonomist Dornbusch ve Werner'in (1994) yaptığı hesaplama göre, Meksika mallarının dolar bazında fiyat artışını görüyorsunuz.

İhracat artmış olsa da, ithalat çok daha hızlı artıyor ve bu arada, cari açık hızla yükseliyordu.

1988’de sadece 3 milyar dolar olan cari açık 1992 ve 1993 itibariyle 23 milyar dolara kadar çıktı ve milli gelirin yüzde 6.8’ine ulaştı. Bu durum kırılma eğilimi artıran bir unsur olsa da, sürdürülebilir bir

açık olduğu her defasında hükümet tarafından vurgulanıyordu. IMF, Dünya Bankası, büyük yatırım bankaları ve uluslararası finansal sistem, cari açığı bir problem olarak görmüyordu.

Ekonomideki öncü göstergelere baktığımızda bu iyimser bakış çok net görülebiliyor.”

Abdullah Gül söz alarak merakla sordu:

“Peki, kriz nasıl gelişmiş, nasıl olmuş?”

“Tam da bu noktaya geldim Sayın bakanım. Arzu ederseniz öncelikle 1994’e gelindiğinde oluşan genel havayı aktarmak istiyorum.”

“Buyurun lütfen, dinliyoruz.”

“Çok önemli bir gelişmeyi gözden kaçırmamak gerekiyor. Bizim AB sürecimize benzer bir sürecin hemen hemen aynısı Meksika’da yaşandı. Biz 3 Ekim 2005 tarihinde AB ile müzakerelere başladık. Kaderin oyunu mudur bilemiyorum ama, Ekim 1993’de Meksika da benzer şekilde Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması’na (NAFTA) imza attı.

Bu sayede gümrük birliği sağlanıyor ve Meksika mallarının serbestçe gümrüksüz pazarlanması söz konusu oluyordu. Bu gelişme 1993 yılının sonlarına doğru Meksika’yı uluslararası finansal sistemin gözünde yeni bir yıldız yaptı. Bu sayede ülkeye önemli miktarda yabancı reel yatırım bekleniyordu. Böylelikle büyüme hızlanacak, ihracat patlayacak ve işsizlik problemi de çözülecekti.

Dünya Bankası, 1994 başında yayınladığı ‘Ülke Ekonomik Memorandumu’nda Meksika’nın çok büyük bir başarıya imza attığını vurguluyor, NAFTA’nın imzalanmasıyla birlikte ülkenin kalkışa geçeceğini belirtiyordu.

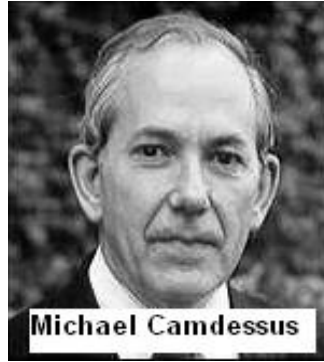
1993 yılında yayınlanan Dünya Bankası Yıllık Raporu’nda da Meksika’daki reformların olgunlaştığı ve tam bir bütünlük sağladığı ifade edildi.

Hatta Meksika krizinden bir ay önce Kasım 1994’de yayınlanan Dünya Bankası’nın bir araştırmasında, seçim sonuçlarının ülkeye yeni bir vizyon kazandırdığı ve hızlı bir büyümenin kapıda olduğu belirtildi.

Bu arada Dünya Bankası analistleri faktör verimliliğinin ve büyümenin düşük kalmasına dikkati çekiyorlar, reformların devam etmesi gerektiğini vurguluyorlardı.

IMF raporları da farklı değildi. Batı bölgesi direktörlerinden Caludio Loser'in makalesinin başlığı, **'Meksika: Kalıcı Ekonomik Büyümenin Stratejisi'** şeklindeydi. Bu makalede, başarılı bir reformun nasıl olması gerektiği, ülkenin nasıl uluslararası sermayeyi çekerek, istikrarlı bir büyüme sürecine girdiği anlatılıyordu.

Mart 1994'de IMF başkanı **Michael Camdessus**, Amerikan Hazine Bakanı Lloyd Bensten'e yazdığı mektupta şöyle diyordu:

'Görüşümüz o dur ki; Meksika otoriteleri temel olarak çok güçlü bir ekonomik program uyguluyorlar. 1994 yılı için öngörülen ekonomik program, enflasyonun daha da gerileyerek uluslararası standartlara geleceği ve ekonomik büyümenin de daha yüksek olacağı görüntüsünü veriyor. Hükümet, mali reformlara, sıkı para politikasına, Merkez Bankası'nın özerkliğine, NAFTA'nın uygulanması prosedürüne ve yeni bir yabancı yatırımcı kanununun çıkarılması konularına kendini adanmış durumdadır.'

Bu mektupta aşırı değerlendirilen kur, dış ticaret açığı, cari açık ve düşük büyüme hızı gibi konularla ilgili bir kelime dahi yoktu.

Ekim 1994'te, krizden sadece birkaç hafta önce, IMF'nin yayınladığı Dünya Ekonomik Görünüm Raporu

(World Economic Outlook), büyümenin yavaşlamış olmasına rağmen, çok kısa sürede yeniden rayına gireceğini söylüyordu. Bu raporda, toplam talebin ve özellikle de özel sektör yatırımlarının hızlı artışıyla, 1995 yılında çok daha güçlü üretim artışı olacağı vurgulanıyordu.

Şüphesiz ki bu gelişmeleri övenler sadece IMF ve Dünya Bankası değildi. Yatırım bankalarının araştırma birimleri, fon yöneticileri ve finans uzmanları olumlu gözlemlerini aktarıyorlardı. JP Morgan krizden bir ay önce, Kasım 1994'te yazdığı raporda;

'Meksika'yı yatırım yapılabilir ülke kategorisinde görüyoruz ve Meksika'nın kısa vadeli borcunun süreklilik arz edecek bir spekülâtif karakteristik göstereceğini düşünmüyoruz' diyordu.

Sebastian Edwards'ın yapmış olduğu çok detaylı incelemelere göre, krizden birkaç ay öncesinde bile yabancı bankaların raporları çok iyimserdi. Bu dönemde yazılan 20 önemli rapordan 12 tanesi asla bir devalüasyon olmayacağını belirtiyordu.

En ilginç gelişmelerden biri de; Euromoney dergisinin yaptığı risk sıralamasında 1985 yılında 77. sırada olan Meksika'nın Eylül 1994'de daha az riskli olduğu anlamına gelen 44. sıraya yükselmesiydi. Üstelik, Mart 1994 ile Eylül 1994 arasında riski azalmıştı!

Amerika'da faiz oranlarının düşmesiyle birlikte 1990 ile 1993 yılları arasında Meksika'ya giren para, Latin Amerika'ya akan paranın yarısı kadar, yaklaşık 91 milyar dolardı. Ülkeye akan sermayenin çoğunluğu özel portföy yatırımı olduğu için, birçok analist ve Meksikalı yönetici, bunu uzun vadede ülkeye duyulan güvenin bir delili olarak gösteriyordu ve endişe edilecek bir şey yoktu.

Tabi ki bu arada, ülkedeki gelişmelerin gidişatını tehlikeli görüp bunu raporlarında açıkça belirten gözlemciler de vardı. Vurguladıkları en önemli nokta, aşırı değerlenmiş pezo ve cari açıklardı. Bu gözlemciler, er ya da geç büyük bir kriz olabileceğini savunuyorlardı (Dornbusch, 1993 ve Edwards, 1994). Bu arada 1992 yılında Dünya Bankası da benzer uyarıları içeren raporlar kaleme almıştı.

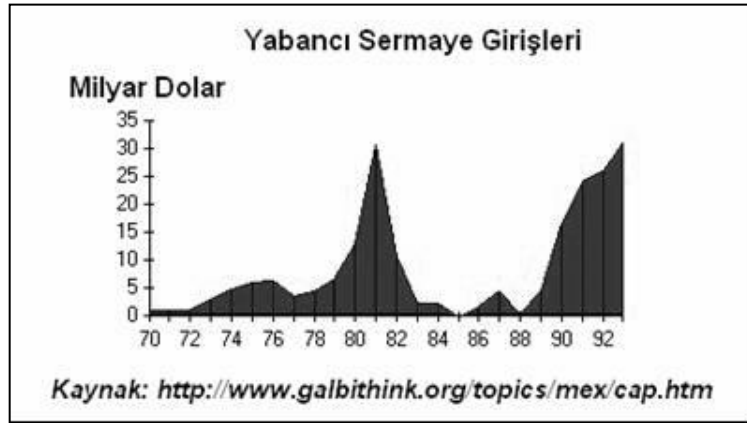
Meksika **ekonomi yönetimi**, bu uyarılara karşılık olarak, paranın tamamıyla özel yatırımcılardan geldiğini ve bunun Meksika'ya olan güveni yansıttığını, **bütçe dengeleri fazla verirken cari açığın bir sorun teşkil etmeyeceğini** savunuyorlardı. Ayrıca bir anı para çıkışı olsa bile döviz kurları bandının geniş bırakıldığını ve bu tür şoklara karşı esnek olacağını, ayrıca faizlerin de serbest piyasa şartlarında belirlendiğini anlatıyorlardı. Reel ekonomiye yönelik olarak söyledikleri en önemli şey, önemli bir verimlilik artışı olacağı ve ihracatı hızla artıracığı yönündeydi."

Hülya bunları anlatırken salonda sıkıntılı yüz ifadeleri belirmeye başlamıştı. Çünkü Başbakan ve bütün bakanlar kamuoyuna karşı yaptıkları konuşmalarda hep benzer şeyler söylüyorlardı. Üstelik yabancı raporlar ve IMF'nin görüşleri de benzerlikler taşıyordu. Hülya konuşmasına şu sözlerle devam etti:

"O sırada Meksika Merkez Bankası Başkanı olan Miguel Mancera, Ocak 1994'te 'The Economist' dergisine verdiği demeçte, cari açığın genişletici para veya maliye politikalarından kaynaklanmadığını, tamamıyla yabancı özel fonların ülkeye girişinden kaynaklandığını, bu nedenle bir kriz olmasının söz konusu olmadığını söylüyordu."

Hülya perdeye “**Kriz Nasıl Başladı?**” başlıklı yeni bir slayt yansıttığında, daha da bir merakla izlemeye başladı.

“Şu ana kadar krizi tetikleyen olayları konuşmadık. Fakat bunu özellikle yaptım. 1994 yılına gelindiğinde Meksika ekonomisi, Latin Amerika’nın parlayan yıldızı oldu. Tek sorun **aşırı değerlenmiş kur ve cari açığı**. NAFTA’nın imzalanması yabancı yatırımcıları coşturarak para girişini hızlandırdı. İç talep patladı ve borsa ardı ardına dört yılda yüzde 400’e varan prim yaptı. Emlak fiyatları hızla yükselmiş, şirket değerleri yeni zirvelere oturmuştu.”

Bu grafiklerde de çok net görüldüğü üzere, 1993 sonunda Meksika’ya giren yabancı sermaye 30 milyar doları geçti. 1990 ile 1993 arasında giren para 90 milyar doların üzerindeydi. 1993 yılı sonu itibariyle portföy yatırımları yani, bono, tahvil ve hisse senedine giren para toplam girişin yüzde 65’ine yaklaştı. Portföy yatırımlarının özelliği, çabuk kaçabilmesi ve kayganlığının yüksek olmasıdır. Ya-

bancılar bir şeylerden ürktükleri anda tahvil, bono ve hisse senetlerini satar ve dövize dönerek kaçarlar.

Aslında bu tür bir gelişme olabileceğini Meksika Merkez Bankası da biliyordu, fakat o sıralarda Meksika Pesosu bant içinde dalgalanıyor ve kurlar alt banda yakın bulunuyordu. Dolayısıyla Merkez Bankası şöyle düşünüyordu; bu tür bir atak durumunda kurlar yüzde 10-15 civarında yükselecek ve üst banda kadar gelecekti. Bu arada faizler de yükseleceği için, yabancı yatırımcının önüne set çekilmiş olacak ve para çıkışı duracaktı.

Bir bakıma bizim şu an serbest dalgalı kur mekanizmasından beklediğimiz etkiyi yarı dalgalı bant sistemin-den bekliyorlardı. Üstelik rahatça kullanabilecek faiz silahları da vardı, rezervleri 30 milyar dolara yakındı.”

Serhat bu noktada Hülya’ya bir şeyler söylemek istediğine dair işaret yaparak söz aldı:

“Sayın Başbakanım, Meksika ile Türkiye’nin şu anki durumu arasında gerçekten de benzerlikler çok fazla. Meksika örneğini size özellikle aktarmak istedik.”

Başbakan, “Teşekkür ederiz Serhat Bey” dedikten sonra Hülya kaldığı yerden devam etti:

“Şimdi arzu ederseniz krize yol açan olaylara bakalım. NAFTA’ya girişten rahatsız olan köylüler, yani Zapatista gerillaları, 1 Ocak 1994 yılbaşı gecesi, Chiapas kentini ele geçirdi. Çünkü NAFTA ile birlikte Amerikan mısırı ülkeye gümrüksüz girecek ve tarım kesiminde çalışanlar bununla rekabet edemeyeceklerdi. Bu başkaldırı erken bastırıldı, fakat 155 kişinin ölümüyle sonuçlandı. Çetin çatışmalar sonrasında Chiapas kenti işgalcilerden geri alındı.

Bu olay sırasında döviz kurları üst banda kadar yükseldi ama 'cetes' adı verilen 28 gün vadeli bonoların faizlerinde önemli bir artış olmadı. Hatta Şubat 1994'te Amerikan Merkez Bankası'nın (FED) faizleri yükseltmesine rağmen, faizlerde çok önemli bir hareket olmadı. Rezervlerde önemli bir kayıp yoktu. Hatta şubat ortalarına kadar direkt yabancı yatırımlarda artış olmuştu.

Meksika'ya çok büyük yatırım yapmış olan JP Morgan 28 Ocak 1994'te yazdığı raporda bazı dış koşulların faizleri biraz yükseltse bile yılsonuna doğru, faizlerde önemli gerilemeler olacağını ve uluslararası yatırımcıların Meksika'yı yatırım yapılabilir risk kategorisinde değerlendireceklerini söyledi. Böyle söylemek zorundaydılar, çünkü bir gecede Meksika'dan çıkmalarına imkan yoktu.

Bu ilk türbülans döviz kurlarında bir miktar artış yatarsa da, kazasız atlatılması ekonomi yönetimi için büyük bir moral oldu ve kırılmanın tamamıyla bitmiş olduğunu her toplantıda anlatmaya başladılar.

Fakat 23 Mart 1994'de beklenmedik bir olay daha oldu. Ağustos ayındaki başkanlık seçimlerine hazırlanan ve iktidardaki PRI partisinin başkan adayı olan **Louis Donald Colosio** suikast sonucu öldürüldü. Colosio, reformculuk ile popüler politikacılığı birleştiren ender kişiliklerden biriydi. Kamuoyunda, işleri yapmanın yeni yöntemlerini, gerçekten meşrulaş-

tıracak bir adam olarak değerlendiriliyordu. Suikasta kurban gitmesi hem ülkeyi çok ihtiyaç duyulan bir liderden yoksun bıraktı hem de yoz politik patronlar, uyuşturucu ağaları gibi karanlık güçlerin yönetimde bir reformcu istemediklerini ortaya koydu.”

Babacan söze girdi:

“Herhalde kriz bundan sonra çıktı.”

Hülya başıyla tasdik etti:

“Evet sayın bakanım, bu olay piyasalarda paniğin başlamasına neden oldu. Hem bono ve tahvile, hem de hisse senetlerine ciddi satış getirdi. Doğal olarak parasını alan kaçıyordu. Zaten üst banda yakın seyreden kurlar nedeniyle, Merkez Bankası daha fazla devalüasyona yol açmamak için dolar satmaya başladı ve iki gecede 10 milyar dolar nakit satış yapıldı. 28 günlük Cetes adı verilen bonoların faizleri yüzde 10 seviyelerinden yüzde 16 seviyesine fırladı. Amerika bu gelişmeleri endişe ile izlerken FED Başkanı Alan Greenspan Meksika’ya 6 milyar dolar tutarında swap imkanı tanıdığını açıkladı.”

Abdüllatif Şener dikkatle notlar alıyordu, başını kaldırarak “Meksika’nın bu aşamada ABD’den bir yardım talebi oldu mu?” diye sordu.

“Hayır Sayın Bakanım. Meksika’da kriz olması Amerika’nın işine gelmiyordu. Çünkü, demokratik sistem için-

de hızla büyüyen ve gelişen kapitalist bir sistemin varlığının ispatı Meksika olacak ve bu da bütün Latin Amerika ülkelerine örnek teşkil edecekti. Böylelikle genelde sol söylemlerle yönetilen diğer ülkeler de bu yolu deneyebilirler, piyasalarını dış rekabete açabilirlerdi.

Financial Times gazetesi 25 mart 1994'te, 20 milyar dolarlık cari açığa rağmen, bir krizin olmayacağını kaleme aldı ve üç gün sonra 28 Mart 1994'te yayınlanan baş yazısında da, ilk türbülans geçtikten sonra piyasalara sükunetin hakim olduğunu bildirdi. Uluslararası analistler de paniğin geçici olduğunu söylediler. Çünkü herkes 'mal'daydı. Yani pezo kağıtları satın almışlardı ve Meksika'da bir devalüasyon olması, doları çok yüksek fiyattan alacakları için ciddi 'zarar yazmak' anlamına geliyordu."

Abdullah Gül araya girerek "Colosio'nun öldürülmesi sonrasında siyasi yapıda bir değişiklik oldu mu?" diye sordu. Hülya duraksamadan cevap verdi:

"Suikastı izleyen hafta içinde PRI partisi, öldürülen Colosio'nun yerine Ernesto Zedillo'nun başkan adayı olduğunu açıklamıştı. Zedillo, Amerika'da eğitim görmüş, dürüstlüğü ve zekası tartışılmayacak bir iktisatçıydı. Ancak, siyasal açıdan kendisini dinozorlara ezdirecek ölçüde zayıf biri olabilirdi. Sonuç olarak PRI, seçim hazırlıkları sırasında destek sağlamak için epeyce büyük bir harcama yaptı. Bastığı pezoların bazıları dolara çevrilerek döviz rezervlerini azalttı.

Zedillo yaptığı ilk konuşmada Meksika'daki reformların süreceğini ve ekonomik programdan asla bir sapma olmayacağını söyleyince piyasalar yatıştı ve para kaçıışı durdu.

Bu olumlu gelişmeye rağmen, iç borçları milli gelirin sadece yüzde 13-14'ü düzeyinde olan Meksika, pezo tabanlı iç borçlarını çevirmekte zorlanmaya başladı. Ekonomi yönetimi faizi artırmak istemiyordu. Çünkü Ağustos ayında seçim vardı ve seçim öncesinde yapılacak bir faiz artışı ekonomik büyümeyi hızla aşağı çekerek işsizliği körükleyebilirdi. Ayrıca faiz artışı bankacılık sistemini de ciddi biçimde zora sokacak bir hareket olurdu. Çünkü bankalar, düşük faizlerle uzun vadeli krediler dağıtmışlar ve faiz riskini üzerlerine almışlardı.

Bir başka seçenek de vadesi gelen pezo kağıtlarını (cetes), düşük faizli olan dövize endeksli **tesobono**'larla değiştirmektir.

Daha önce korkmaya gerek olmadığını yazan JP Morgan, Nisan ayına gelindiğinde, herhalde elindeki kağıtları boşaltmış ve dövize geçmiş olacak ki; yabancı yatırımcılardan daha büyük baskı gelebileceğini, bunun faizleri hızla artıracığını ve sonuçta da kur sisteminin çökerek devalüasyona yol açabileceğini yazdı."

Bu sözler üzerine Ali Babacan söz aldı:

"Hülya Hanım, yanlış hatırlamıyorsam, biraz önceki anlatımlarınız sırasında, JP Morgan'ın Aralık 1994'de patlayan krizden bir ay önce, çok olumlu bir görüş sergilediğini belirtmişsiniz. Yani nisan ayında başka, kasım ayında başka mı konuşuyorlar?"

“Evet Sayın Bakanım, kriz olan birçok ülkede benzer çelişkili durumları görüyoruz. Bizim finansal terörizm dediğimiz şey işte bu. Şartlar değiştiği anda, değişen şartlardan para kazanmanın yollarını çok iyi biliyorlar. O sırada zor durumda kalmış bir hükümet var ve bu hükümetin yapabilecekleri çok sınırlı iken, bu tür bir rapor yazdıklarında, faizlerin ve dövizin artmasına yol açabiliyor ve bundan da çok karlı çıkabiliyorlar. Suikast olduğunda ‘paniğe gerek yok’ diyen JP Morgan, yeni başkan adayı Zedillo piyasalara güven verirken, portföyündeki kağıtları boşaltıp, çok daha düşük seviyelerden alım yapmak için bu tür raporlar yazmış olabilir. Çünkü bir devalüasyon beklentisi yarattığınız anda, tahvil ve bononun fiyatı hızla düşer ve çok daha yüksek faizden bunları alma imkanı doğar. Ayrıca dövize endeksli kağıt çıkarılsa bile, hükümet çok daha yüksek faiz ödemek zorunda kalır.”

Başbakan ve bütün bakanlar birbirlerine baktılar. Gerçekten de buna bir isim verilecekse adı ancak “finansal terörizm” olabilirdi. Salondaki herkes nefesini tutmuş, Hülya’yı izliyordu. Alınacak o kadar çok ders vardı ki... Hülya anlatmaya devam etti:

“Nisan ayı sonunda ekonomi yönetimi ne faizleri artırmayı ne de devalüasyon yapmayı göze alabilmişti. Bunun yerine pezo tabanlı olan cetes kâğıtlarının vadesi geldikçe bunları dövize endeksli tesobono'larla değiştireceklerini açıkladılar. Böylelikle bir devalüasyon olsa da kur riskini Meksika Hükümeti almış oluyordu.

Merkez Bankası, rezervlerdeki azalışı iç piyasaya para vererek sterilize etti. Dolayısıyla faizlerdeki artışın da

önüne geçilmiş oldu. Bollaşan pezo sayesinde iç kredilerde hızlı artış devam etti.

1994'ün ilk yarısının sonuna gelinirken artık uluslararası analistler, kırılganlığı sorguluyor ve bu para ve maliye politikasının uzun süre devam etmeyeceğini yazıyorlardı. Parlayan yıldız sönmeye başladı. Ağustos ayında yapılacak olan seçimlerin de yarattığı stresle ülkeye para girişi durdu. Vadesi gelen bonolar, dövizde endeksli tesobono'larla değiştiriliyordu. Daha sonra IMF'nin başkanlığını da yapan Stanley Fischer o günlerde, Dornbusch ve Werner (1994) tarafından yazılmış olan bir makale üzerine yaptığı yorumda, Meksika'nın dışsal şoklara karşı dayanma gücünün eridiğini söyledi.

Bu arada Amerikalı yetkililer de endişe ile Meksika'yı izlemeye devam ediyorlardı. 1995 yılında Amerikan Senatosu Bankacılık Komitesi'ne sunulan bir raporda ABD Hükümeti'nin iç yazışmaları ortaya çıktı ve bu yazışmalarda Meksika'da devalüasyon olabileceğinin net bir şekilde vurgulandığı görüldü. Halbuki 2 Mayıs 1994'de ABD Hazine Bakanı Larry Summers, Meksika Devlet Bakanı Bensten'e gönderdiği bir mektupta, Meksika'nın kur sisteminin sürdürülebilir olduğunu söylüyordu. Yani ABD, artık Meksika'nın bu sürecin altından kalkmasının mümkün olmadığını düşünüyordu, ama Meksikalı yöneticilere farklı ifadelerde bulunuyorlardı.

Gerçekte ise, başta yabancı yatırımcılar olmak üzere, hemen herkes şiddetli bir devalüasyonun geleceğinin ve faizlerin de kontrol edilemeyeceğinin farkına varmıştı. Elleriindeki pezo kağıtlarını, dolar bazlı kağıtlarla bir an önce değiştirmek istiyorlardı.

23 Temmuz 1994'te The Economist dergisinde çıkan bir makalede, devalüasyon korkusu olan yatırımcılar için

Meksika Hükümeti'nin daha fazla tesobono yani dolara endeksli bono çıkarması gerektiği vurgulanarak, bu süreç hızlandırılmaya çalışıldı ve hükümet ciddi bir baskı altına alındı."

Ali Babacan yeniden söz alarak, hangi miktarda pezo kâğıdın tesobono'ya çevrildiğini sordu. Hülya hemen yanıt verdi:

"Ağustos ayına gelindiğinde neredeyse uluslararası rezervlere denk düşecek kadar tesobono çıkarıldı. Yani yabancı yatırımcıların hemen hepsinin dövize endeksli kâğıtlara geçişi sağlandı. 1993 yılının sonunda 1.2 milyar dolar olan tesobono'ların miktarı 1994 yılında 17.5 milyar dolara ulaştı. Artık finansal teröristler için risk kalmamıştı. Pimi çekip dolar kurunu patlatmak en kârlı yol olacaktı.

Ağustos ayındaki seçimlerde, Zedillo seçimi küçük bir marjla kazanarak iktidara geldi. Ekonomik programda ve kur sisteminde en ufak bir değişiklik olmayacağı dünyaya duyuruldu. Fakat ABD Merkez Bankası FED analistleri rahatsızdı. Yavaş yavaş kurların yükseltilmesini ve kur sisteminin değiştirilmesini istiyorlar ve bant sisteminin uzun süre devam ettirilemeyeceğini söylüyorlardı. **Nasıl olsa yabancılar artık dolara endeksli kâğıtlara geçmişti.** FED, 27 Ekim 1994'te Devlet Bakanı Bensten'e gönderdiği

kısa notta, seçim sonrası yeni dönemdeki kurların dayanma gücünün kalmadığını söyledi.

Fakat ekonomi yönetimi, seçimlerin bittiğini ve artık türbülansın geçtiğini söyledi.”

Kemal Unakıtan biraz da espriyle karışık, “Hülya Hanım hala krizi çıkartamadınız gitti” dediğinde salonda gülüşmeler oldu. Bu aşamada Serhat söz aldı:

“Maalesef kriz geçiren birçok ülkede, krizin bütün sinyalleri gelse bile, yöneticiler kesinlikle kabul etmek istemiyorlar. Yeni başkan Zedillo da aynı hatayı yaptı ve FED’in uyarılarına kulak asmadı. Ülkeye akışı duran yabancı sermayenin yeniden gelmeye başlayacağını düşündü. Faizlerin artırılması konusunda da gönülsüzdüler. Halbuki yabancılar daha yüksek faiz istiyorlar ve bunun da olacağını biliyorlardı. Sonuçta, yeni yabancı sermaye için faizlerde artış gerekiyordu. Yabancılar Meksika’nın risk primini yükseltmişti. Fakat faizlerde bir artış, bankacılık sistemini çok zora sokabilirdi. Bankacılık kesiminde, geri dönmeyen kredilerin oranı 1990 yılında yüzde 2 iken, 1992’de yüzde 4.7’ye, 1993’te yüzde 7.3’e ve 1994’ün ilk dokuz aylık döneminde de yüzde 8.3’e yükseldi.”

Bu noktada Hülya araya girerek “Suikastler bitmedi” dedi ve devam etti:

“Eylül sonuna doğru PRI partisi Genel Sekreteri Jose Francisco Ruiz Massieu suikasta kurban gidince tansiyon arttı ve cetes kağıtlarının tesobonolara dönüşü daha da hız kazandı.

21 Ekim’de Meksika Merkez Bankası Başkanı Mance-
ra, artan tedirginlik üzerine rezervlerin 17.6 milyar dolar

olduğunu açıkladığında uluslararası analistler ve FED analistleri, bunun sahte ve borçlanılarak artırılmış bir rezerv olduğunu biliyorlardı. İnanması zor ama döviz kuru bombasının pimini çeken ABD Merkez Bankası Başkanı Alan Greenspan oldu.”

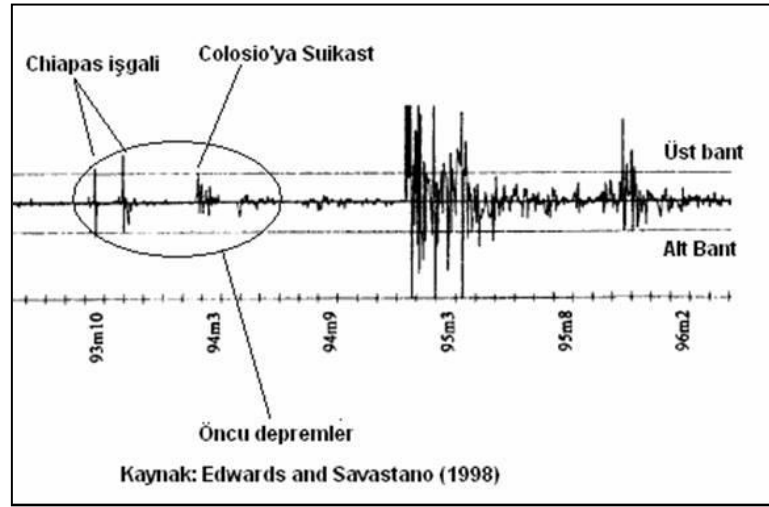
Salondaki herkes pür dikkat kesilmiş, adeta çok heyecanlı polisiye bir filmin aksiyon sahnelerini izliyorlardı. Abdullah Gül tasdik istercesine “Alan Greenspan mı?” diye sordu.

“Evet Sayın Bakanım. FED başkanı Alan Greenspan 18 Ekim 1994’te Meksika otoritelerine gönderdiği mektupta daha önce tahsis edilen 6 milyar dolarlık swap imkanının sürdürülemez bir kur düzeyini korumak için değil, ani ve geçici türbülanslar için olduğunu belirtti ve bu imkanı kullandırmayacaklarını söyledi. Döviz kaçıışı hızlandı.

Bu sırada borsa göçtü ve kurlar yine üst banda dayandı. Çeşme kurumuştı. Yeni para gelmiyordu. Fakat ülke ithalat yapmak zorundaydı. Düşük kur nedeniyle ithal mallarına olan talepte hiç daralma olmamıştı. Üstelik düşük faizli kredi kullanan halk tüketime devam ediyordu. Bu gelişmelerle birlikte 5 milyar dolarlık daha para çıkışı ve rezerv kaybı oluştu. Tabi ki faizlerin artmasını istemeyen Merkez Bankası, bunu da pezo basarak sterilize etti. Kasım sonunda rezervler 12.5 milyar dolara inmişti. Kısa vadeli borç ödemeleri parasızlık nedeniyle zorlukla yapılabiliyor ve tesobono verilmeye devam ediliyordu.

Hükümet kur sistemine bağlı kalacağını açıklamaya devam etse de ok yaydan fırlamıştı. 20 Aralık 1994 Salı günü Maliye Bakanı Jaime Serra Puche üst bandın yüzde 13 artırılabileceğini açıkladı. Fakat bu açıklamayı resmi kanallar

vasıtasıyla yapmak yerine radyo ve televizyonlardan yaptı. Bu açıklamanın daha önce bazı iş adamlarına haber verildiği ortaya çıktığında özellikle yabancı yatırımcılar kızgındılar. Kur daha yenice yükseltilmiş olan üst banda kadar fırladı. 21 Aralık 1994 Çarşamba akşamı itibariyle rezervler 6 milyar dolar daha erimişti.

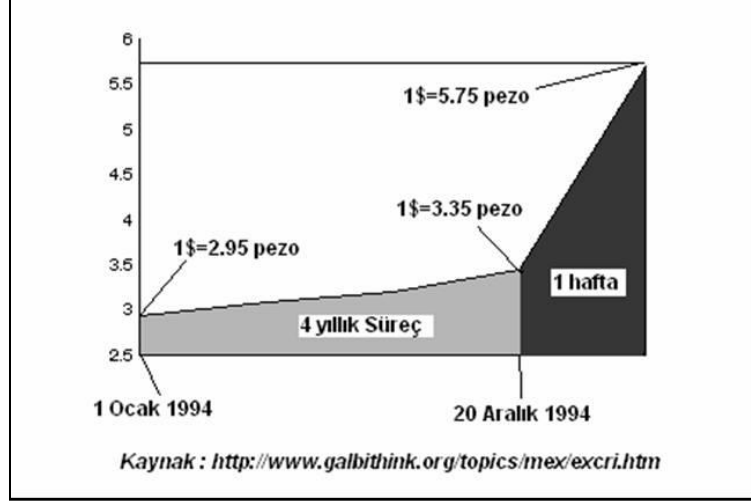

Başkan Zedillo yeni kur bandının korunacağına dair açıklamalar yapsa da, yeni bandı koruyabilecek rezerv kalmadı ve 22 Aralık 1994 Perşembe günü kur yüzde 15 daha artış yaptı.

27 Aralık 1994 Salı günü hükümet sessiz kalırken dolar almış başını gidiyordu. O gün yapılan 770 milyon tutarında dolara endeksli bono ihalesine sadece 27.1 milyon dolar teklif geldi. Artık kuru serbest bırakmaktan başka çare kalmamıştı. Onlar da kuru serbest bıraktılar.”

Başbakan Erdoğan, filmin sonunun böyle olmasından hiç hoşnut olmayan bir ifadeyle “Bundan sonrasını

tahmin etmek herhalde kolay olsa gerek ama Meksika’da kurlar dalgalanmaya bırakıldıktan sonra ne kadar arttı?” diye sordu:

Hülya bu soruya ilişkin grafiği perdeye yansıttıktan sonra devam etti:

“Bu grafikte görüldüğü üzere, yüzde 80’den fazla bir devalüasyon oldu. Devalüasyonun sonrasına gelince; 1995 yılında artan ihracatla birlikte dış ticaret fazlası verildi.

Büyüme oranı 1995’in ilk çeyreğinde eksi yüzde 9’a geriledi. Harcamalar bıçak gibi kesildi. Tüketim talebinde yıllık bazda yüzde 12’ye varan bir düşüş oldu. Yatırım harcamaları da benzer şekilde 1995’in ilk çeyreğinde yüzde 35’in üzerinde bir gerileme yaptı.

Elbette ki yabancı yatırımcılar, dövizde endeksli tesobono’lara geçerek kendilerini garantiye aldıkları için, olan Meksika halkına oldu.

İlginç olan nokta şu ki; yüzde 6'lara kadar düşürülmüş olan enflasyon yeniden yüzde 35 seviyelerine çıktı. Bu da faizlerin hızla artmasına neden olarak bütçeye ek yeni yükler getirdi. Faizler yüzde 10 seviyelerinden Ocak 1995'de yüzde 38-40 bandına kadar yükselirken, dövize endeksli tesobono'ların faizleri de yüzde 25 seviyelerine çıktı.

Bir büyük başarı, böyle hazin bir sonla noktalanmıştı. Belki de olaylar başladığı andan itibaren yapılması gereken bant ayarlamaları veya kurlarda serbest dalgalanmaya geçiş, gereksiz yere uzatılmış ve sıkışan gazın basıncının artmasına ve patlamanın çok daha şiddetli olmasına neden olmuştu.

Eğer Meksika otoriteleri, finansal teröristlerin taktiklerine daha önceden vakıf olsalardı veya yabancıların stratejileri konusunda bir uzmanları olsaydı, daha işin başında farklı yöntemler izleyebilirler veya bu tür ataklara karşı bir 'B' planı geliştirebilirlerdi. Ama her ülkede olduğu gibi, yaklaşan seçimler ve siyasi kaygılar doğru politikayı üretmedi."

Hülya, Meksika sunumunu bitirdi ve son bir slaydı daha perdeye yansıttı.

"Yatırımcılar kuzunun kalbine, filin hafızasına ve bir ceylanın bacaklarına sahiptirler."
Dornbusch & Wender(1994)

Serhat kenarda oturduğu yerden Hülya'ya sevgi ve gurur dolu baktı ve eliyle "mükemmeldin" anlamına gelecek bir işaret yaptı.

Başbakan ve bakanlar sunumdan çok etkilenmişler adeta kabus dolu bir rüyadan uyanmışlardı. Büyük bir olasılıkla, Meksika'nın başına gelenlerin, kendilerinin başına gelmesi olasılığını düşünmüşlerdi. Yüzlerinde merak ve soru sormak için sabırsızlanan bir muhabirin yüz ifadesi yanında, bu tür bir krize maruz kalmadıkları için mutlu bakışlar vardı.

Aynı anda üç bakan birden soru sormak için izin istedi ama Başbakan, eliyle işaret ederek söz aldı. Hülya ile Serhat'a teşekkür ettikten sonra, konuşmasına devam etti:

“Arkadaşlarımız yorulmuş olmalılar, saat şu an 17:00'ye geliyor, arzu ederseniz bir saatlik bir yemek arası verelim ve sorularımızı yemekten sonra soralım. Benim de merak ettiğim çok konu var. Bu tür bir durumda neler yapılabilir? Nasıl aksiyon almak en doğru yöntemdi? Ve de serbest dalgalı kur politikası sisteminde bu tür krizlerin olup olmayacağı sorularıdır. Elbette ki ülkemizi başarılı bir noktaya getirdikten sonra, yeni bir kriz çıkmaması için gerekli her türlü önlemi almak zorundayız. Kriz olasılığı yüzde bir veya binde bir olsa da bu olasılığı bilmek istiyorum. Krize yol açabilecek gelişmelerin oluşması durumunda alınabilecek önlemleri ve bu önlemlerin maliyetini de duymayı arzu ediyorum.”

Salondaki bakanlar, Başbakanı pür dikkat dinledikten sonra tasdik eder bakışlarla ayağa kalktılar. Serhat ve Hülya soruları ellerindeki deftere not ederken, yüzlerinde her soruya cevapları olduğu izlenimini veren güven ifadesi vardı.

Salonun kapısını Serhat açtı. Başbakan ve bakanların çıkmasını bekledi. Dışarıda bekleyen koruma ordusunun arasından geçerek üst katta özel olarak hazırlanmış yemek

salonuna geldiler. Başbakan ve bakanların eşleri de yemek salonundaydılar.

Yemek sırasında Abdullah Gül'ün eşi Hayrünisa Hanım Hülya ile özel olarak ilgilendi. Hülya'nın hayat hikayesi çok ilgisini çekmişti. Hayrünisa Hanım'ın alçak gönüllü yapısı Hülya'nın çok hoşuna gitmişti. Diğer bakanların eşleri, genel olarak biraz daha resmi durmuşlar ve Başbakan'ın eşi Emine Hanım'la sohbeti yeğlemişlerdi.

Tehlikenin Boyutları

Yeniden toplantı salonuna gelindiğinde, kürsüde yerini alan kişi Serhat'tı. Hülya kürsünün az ilerisindeki masaya oturmuş, hazırladıkları dosyaları masanın üzerine planlı bir şekilde yerleştirmiş ve soruları not etmek için kalemını eline almıştı.

Başbakan ilk soruyu yöneltti;

"Yemek öncesindeki sunumu için Hülya hanıma teşekkür ederiz. Meksika'nın yaşadığı tecrübe elbette ki bizim için çok önemli. En azından sadece mali disipline bel bağlamamak gerektiğini görüyoruz. Fakat görebildiğim

kadarıyla krizi başlatan hareket, Colosio'nun suikast sonucu öldürülmesi olmuş. Panikleyen yabancıların kaçıışı bir türlü durdurulamamış. Bu olay olmasaydı, herhalde Meksika bu tür bir türbülansa girmeyecekti. Doğru mu düşünüyorum? Bu konudaki

düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum."

Serhat önce soruyu önündeki deftere not etti, kısa bir süre düşündü ve anlatmaya başladı:

"Sayın Başbakanım, burada çok önemli bir noktayı gözden kaçırmamalıyız. Colosio öldürülme bile, er ya da geç başka bir sebeple kriz gelecekti. Türkiye'de yaşanan 19 Şubat krizini hatırlayınız. Eğer bizler o krizi 'anayasa fir-

latma' olayı ile açıklamaya kalkarsak, teşhisi yanlış koymuş oluruz.

Bir ekonominin bünyesinde her zaman kriz virüsleri bulunur. Bunlar uygun ortamı bulduğu anda harekete geçerler. Meksika'da olan da buydu.

Türkiye için konuşursak, şu an cari açık virüsü bünyemizde var. 2005 sonu itibariyle cari açığın, milli gelire oranı yüzde 6.4 oldu. 2006 yıl sonu itibariyle bu oran eğer yüzde 7'yi geçmezse çok şaşıırım. Yani kırılganlık gün geçtikçe artacaktır. Dileriz herhangi bir sebeple para girişi durmaz. Fakat, yabancılar yeteri kadar nemalandığında veya gelişmekte olan ülkelere akan para yön değiştirdiğinde, 'gözünüzün üzerinde kaşınız var' diyerek fonlarını çekmeye başlayabilirler. Tabi ki bu durumda kur hızla artar ve cari açık kendiliğinden düzelmeye başlar.

Sonuç olarak, ekonomi dengeler üzerine kuruludur. Size ilk gün verdiğim sunumdaki masanın ayaklarını hatırlayınız. Bir ayakta denge bozulmuşsa, er ya da geç, kur ve faiz yeni seviyelere ulaşarak dengeleri yerine getirir ama bu süreç çok sancılı olabilir. Şu an maalesef Türkiye ekonomisinin ayaklarında dengeler bozuktur.

Kriz veya krize giden zamanlarda ekonomi yönetimleri hep aynı davranış biçimini gösterirler. Asla büyük bir krize doğru yol aldıklarını kabul etmek istemezler. Önce küçük çaplı müdahale veya önlemlerle işi düzeltebileceklerini düşünürler, ardından işler büyüdükçe medyayı suçlarlar ve en sonunda da acı gerçeği kabullenmek zorunda kalırlar. Kriz geçiren ülkelerin hepsinde bunlar adeta yazılmış bir senaryonun sahneye konulması gibi istisnasız

olarak yaşanmıştır. Halbuki bu tür durumlarda statükoyu korumaya çalışmak veya akıntıya kürek çekmek yerine, bir bakıma süreci akıntıya bırakmak olası krizlerin şiddetini azaltır. “

Başbakan bu cevabı not ettikten sonra bir soru daha sordu:

“Meksika’nın krizinin önüne nasıl geçilebilirdi? Önlemenin hiç yolu yok muydu?”

Serhat kendinden emin görünüyordu. Sözlerine başlarken, yeni bir slaydı perdeye yansıttı. Dornbusch isimli birinin resmi vardı perdede.

“Meksika krizi öncesinde, bu krizin olacağını bilimsel makalelerinde dile getiren ekonomistler vardı. Şimdi sizlere çok çarpıcı bazı dokümanlar sunacağım. Nisan

Rudiger Dornbusch

1994’te, dünyanın en ünlü ekonomistleri bir araya gelerek Meksika’da ortaya çıkabilecek bir krizin önlenip önlenemeyeceğini tartıştılar. Dornbusch ve Werner isimli iki büyük ekonomist Meksika’da önemli bir krizin çıkacağına dair öngöründe bulundular. Kur bandının en azından yüzde 20 oranında yukarıya çekilerek devalüasyon yapılmasını önerdiler. Bu makale üzerinde eko-

nomistler önemli tartışmalar yaptı ve bu tartışmalar sürerken henüz kriz yoktu ve piyasalar sakindi. Seçimlere de 3-4 ay gibi bir süre kalmıştı.

Dornbusch ve Werner, krizin kaçınılmaz olduğunu görmüşlerdi, ama önerdikleri devalüasyon çözümü, Guillermo Calvo tarafından şiddetle eleştirilmişti.

Amerika'nın en önemli ekonomistlerinden biri olan Guillermo Calvo, yüzde 20'lik bir devalüasyonun bu tür beklentileri artıracığını ve devamının geleceğini belirtiyordu. Bandın yukarı çekilmesinin veya idari devalüasyon kararının ekonomide hem tüketim hem de kredi dengelelerini altüst edeceğini söylüyordu. Bu önerinin uygulamaya konmasının türbülansları daha da artıracığını savunuyor ve **hükümeti zehirleyecek ve hayatına son verecek zehirli bir hap** olduğunu belirtiyordu. Bunun yerine çok çarpıcı ve basit bir çözüm önerdi.

Calvo'ya göre, Meksika Hükümeti ABD Hazine Bakanlığı ile anlaşma yapmalı ve ABD Hazinesi ani bir para

Guillermo Calvo

kaçışı durumunda, Meksika'nın kısa vadeli pezo bonolarını (cetes) satın alacağına ve Meksika bankacılık sistemine kaynak sağlayacağına dair garanti vermeliydi. Calvo bunun Amerikan Hazinesi'ne pratik bir yükü olmayacağını belirtiyordu. Bu sayede hiçbir şekilde para kaçışı olmayacak

ve Amerikan Hükümeti de hem NAFTA hem de ekonomik programın sapma olmadan yürütülmesi konusunda garanti alacaktı. İşte bu tür bir güven, ekonomik programdaki kırılğanlığı ciddi biçimde yok edecekti."

Bu cümleler bittiğinde salondaki herkesin kafasında aynı soru oluşmuştu. Yemek öncesinde Hülya'nın anlattığı bölümde, aslında devalüasyon bombasının pimini ABD Merkez Bankası'nın (FED) çektiği anlatılmıştı. FED Başkanı Greenspan faiz swap'ı anlaşmasından cayınca para kaçı-şını had safhaya gelmiş ve kur sistemi çökmüştü.

Amerika Meksika'yı çok yakından izliyordu. Calvo ABD Başkanı tarafından Uluslararası Ekonomi Birliği'ne seçilen önemli bir kişiydi. Calvo'nun bu fikirlerinden, Amerikan Hazinesi'nin haberinin olmaması mümkün değildi. Meksika Hükümeti ile çetin görüşmeler yapılmış ve sonunda Meksika, ABD'nin boyunduruğuna girmek istemeyince bombanın pimi bizzat FED tarafından çekilmiş olabilirdi. Kim bilir daha neler duyacaklardı.

Yemek sonrasındaki mahmurluk, yerini çok daha dikkatli bir izlemeye bırakmıştı. Serhat konuşmasına devam etti:

Stanley Fischer

“Bu toplantıdaki diğer önemli kişi, 1994–2001 yılları arasında IMF başkanlığı da yapmış olan ve sizlerin çok yakından tanıdığı Stanley Fischer'di. Krizi önlemek adına Dornbusch ve Werner'in 'devalüasyon yapılması ve bandın en az yüzde 20 yukarı çekilmesi' önerisini yorumlamak için

söz aldığı anda, 'Acaba kur gerçekten aşırı değerli midir?' sorusuna cevap vermiş ve ilginç şeyler söylemişti.

‘Eğer bir ülkenin maliye bakanı, kurun aşırı değerli olmadığını gösteren bir endeks hesaplamış ve bunu kamuoyuna

açıklamışsa, o ülkenin kurunun ve ülkenin aşırı değerlenmiş olduğunu anlarsınız.

Üç önemli noktaya bakmak gerekiyor. 1. Reel kurlar tarihi en yüksek seviyelerindeyse, 2. Cari açık çok yüksekse 3. Büyüme kanadında zorlanma varsa, **ülkenin parasının aşırı değerlenmiş olduğunu söyleyebiliriz.** Bunların hepsi Meksika'nın kaçınılmaz gerçekleridir. Dolayısıyla sorulması gereken soru, bu dengesizliğin nasıl bir yolla giderileceğidir.

Ekonomik istikrar programı uygulayan ve kurları reel bazda aşırı değerlenmiş olan birçok ülkede gördüğümüz üzere, **büyüme rayına girebilirse**, cari açık dengeye gelir. Örneğin İspanya ve İsrail aşırı değerlenmiş kurlar ve yüksek cari açıkla başladıktan sonra, büyümeyi rayına oturtarak büyük bir kriz geçirmediler. Dolayısıyla asıl sorun kurların reel olarak değerlenmesi değil, **cari açığın sürdürülebilirliğidir.** Meksika örneğinde yüzde 7'ye varan bir cari açık/milli gelir oranı, nasıl hesaplanırsa hesaplanırsa, çok yüksek bir orandır.

Meksika zaten büyümede zorluk içinde ve resesyona gidiyor, dolayısıyla faiz artırımı gibi ciddi sancı yaratacak ve ağrı verecek bir ilacın zamanı değil.

Dornbusch ve Werner, bir devalüasyonun büyümeyi artıracığını söylüyorlar. Bu doğrudur fakat devalüasyon yapılmasını gerekli kılmaz.

Önümüzde dört seçenek var; Birincisi var olan bant içinde küçük çaplı dalgalanmanın devam ettirilmesi; ikincisi, ekonomik konseyi oluşturan işçi ve işveren temsilcileriyle anlaşarak bir devalüasyon yapılması; üçüncüsü, yüksek oranlı bir devalüasyon yapılması ve dördüncüsü de, kurların serbest dalgalanmaya bırakılmasıdır.

Aslında Meksika kurların bu kadar değerlenmesine ta başından beri izin vermemeliydi. Ekonomik Konsey (PACTO) her yıl bant genişliğini yeniden ayarlamalıydı.'

Toplantıdaki diğer önemli kişi James Tobin'di. 'Tobin's Q' oranı ile ün salmış, 'Tobin vergisi'ni literatüre

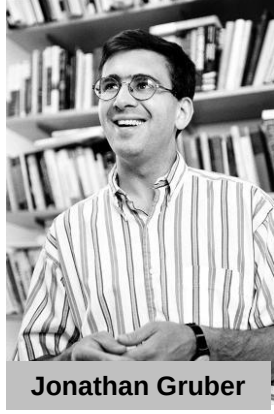
James Tobin

kendi adıyla yazdırmıştı. Tobin devalüasyon yüzde 10-15 mi yoksa yüzde 25 mi olsun tartışmalarının anlamsız olduğunu ve kurların **serbest dalgalanmaya bırakılması gerektiğini** belirtiyordu. Böylelikle ekonomi kendi kendini dengeye getirecekti.

Fakat Dornbusch bunun çok tahrip edici sonuçları olacağını, faizleri artıracak ve ekonomi yönetimine olan güveni tümüyle sarsacağını söylüyordu. Birçok ekonomist eğer bir devalüasyon olacaksa bunun geciktirilmekten yapılması gerektiğini vurguluyordu. Nora Lustig isimli Meksikalı ekonomist de devalüasyonun bir an önce yapılması gerektiği konusunda ısrarlıydı.

Gary Burtless ise çok farklı bir çelişkiye parmak bastı. Üretim artarken aynı zamanda işsizlik de artıyor ve petrol dışı ihracat yükseliyordu. Burtless bu çelişkiyi, hızla artan kayıt dışı istihdam ile açıklıyordu. Dornbusch da aynı fikirde olduğunu söyledi. Eğer kayıt içindeki ekonomi, kayıt dışındaki ekonomiden girdi alıyor ise, bu durumda büyüme rakamlarına da pek güvenilemeyeceğini söyleyen Burtless'e diğer ekonomistler de hak verdiler. Fakat Dornbusch, ölçüm hatalarına rağmen, bunların Meksika Pesosu'nun aşırı değerli ve ekonominin durgunluğa girmek üzere olduğu gerçeğini değiştirmeyeceğini vurgulamıştı.

Jonathan Gruber ise işsizlik konusunu özelleştirmelerin olumsuz bir etkisi olarak görüyordu.

Jonathan Gruber

Sonuç olarak toplantıdan kesin bir çözüm önerisi çıkmamıştı. Fakat herkes kur sisteminin sürdürülebilir olmadığı konusunda görüş birliği içindeydi.

Meksika Hükümet'inin dakika dakika nasıl krize girdiğini önce Hülya anlatmıştı. Bant sistemini sürdürmeye çalıştılar. Dornbusch ve Werner'in önerdiğinin sadece yarısı kadar bir devalüasyonla işe başladılar fakat bu durum, yeni devalüasyonların da olacağı beklentisini güçlendirdi.

Benzer bir olayı 1992 yılında yaşamış olan İngiltere ve İsveç ekonomileri bir miktar devalüasyon sonrasında, bunun devamının gelmemesi üzerine, öldürücü etkiden kendilerini kurtarmışlardı. Meksika Hükümeti de aynı sonucun gerçekleşmesini umuyordu. Fakat yeni Başkan Zedillo, bu işi çok beceriksizce yapınca yüzde 100'ün üzerinde devalüasyon kendiliğinden geldi.

Sonunda sistem patladı ve serbest dalgalı kura geçmek zorunda kaldılar. Yüz binlerce kişi işini kaybederken, binlerce işyeri kapandı. Ertesi yıl Meksika ekonomisi yüzde 7 küçüldü. Büyüme, işsizlik, enflasyon, düşen faizler ve mali disiplinin hepsini alıp götüren, bir tsunami etkisi yapan krizin sonrasında, yeni kur ve faiz seviyelerinde yeni dengeler oluştu. "

Bu noktada Ali Babacan söz aldı:

"Serhat Bey, bu sunum için çok teşekkür ederiz. Meksika'da olanlar, bizler için ders alınması gereken bir örnek. Fakat benim iki sorum olacak. Birincisi; bu benzer-

liklere rağmen bizim önemli bir farklılığımız var. **Biz serbest dalgalı kur politikası izliyoruz** ve bir kur taahhüdümüz yok. Meksika otoriteleri, kur bandını gevşettikleri anda kredibilitenin biteceğinden korkuyorlardı. Ama bizim böyle bir korkumuz yok. Yani, ülkemize gelen yabancı sermaye, kur riskini üzerine almış durumda. Cari açığımızı risk olarak görüp kaçmak isterlerse, yüksek kurdan döviz alıp gitmek zorunda kalacaklar ve bu da bir tampon oluşturacak. Bu nedenle Meksika'nın başına gelen türden bir devalüasyon zaten söz konusu değil. Kurlar serbest piyasaya şartlarında belirlendiği için, normalin üzerinde bir yükseliş olsa da ülke olarak güvenirliliğimizde bir azalma olmayacaktır. Bu dinamiklere rağmen, Meksika'ya benzer bir gelişmenin yaşanması veya kurların çok yüksek oranlarda artması olasılığını hala yüksek görüyor musunuz?

İkinci sorum ise şu; cari açığın artması önemli bir risktir. Bunu kabul ediyorum fakat, cari açığın bir standardı var mı? Ekonomi teorisi ne söylüyor? Milli gelirin yüzde kaçına tekabül eden bir cari açık yüksek sayılmalıdır?"

Serhat, bu soruları da dikkatli biçimde not ettikten sonra, yüzündeki ifade adeta "iyi ki bu soruyu sordunuz" diyordu. Müsaade isteyerek eşinin yanına gidip kulağına bir şeyler söyledi, Hülya'nın masasında duran bazı dosyaları eline aldı ve yeniden kürsüye geldi. Bilgisayarından başka bir dosyayı açarak perdeye yansıttı. Başbakan ve bakanların meraklı bakışları arasında perdede basit bir denklem vardı:

"Sayın Başbakanım, Sayın Bakanlar, birinci soruya ilişkin olarak çok ayrıntılı bir cevabım var, fakat uzun süre alacağı için, öncelikle ikinci sorudan başlamak istiyorum.

Cari açık hangi seviyeye gelirse tehlike arz etmeye başlar? Şunu hemen vurgulayayım ki cari açık aslında öyle korkulacak bir parametre değildir. İyi yönetilirse, ekonominin dinamizmini sağlar ve ekonomik büyümeyi hızlandırır. Şili, 1990'lı yıllarda bu tür bir başarıya imza atmış nadir ülkelerden biridir. Fakat bu konuya daha sonra değinmek üzere biz bu önemli sorunuza dönelim. Cari açık oranı belirli bir seviyeyi geçtikten sonra, mutlaka önlem almak gerekir. Çok teknik bir konu olduğu için ekonomi literatüründe, bu konuda geliştirilmiş temel modeli sizlere anlatmayacağım. Fakat kısaca bu modelin ne tür mesaj verdiğinden bahsedeceğim.

Perdede gördüğünüz üzere,

$$C/y = g.k^*$$

Burada **C/y**: Cari açığın, gayrisafi yurtiçi hasılaya (GSYİH) oranı

g : GSYİH'nın büyüme hızı

k*: Yabancılar geri ödemekle yükümlü olduğumuz toplam miktarın yurt içi gelire (GSYİH) oranıdır. Yani yabancıların ellerinde tuttıkları Türk varlıklarının tümüdür.

Bu denklem orta ve uzun vadede eşit olmak zorundadır. Eğer tutmuyorsa, ekonominin dinamikleri bir şekilde çalışır ve bu denklemin önerdiği pozisyonu sağlar. Bu ya bilinçli bir politika sonucu, ya da bir kriz sonrası olur.

Şu an yabancıların ellerinde tuttıkları ve bize ait olan varlıkların toplamı yaklaşık olarak 225 milyar dolar civarındadır. Yani yabancılar geri ödemekle yükümlü olduğumuz para gibi düşününüz.

Buna karşın yurt içi gelirimiz (GSYİH), 2005 yılı sonu itibariyle 380 milyar dolar olduğuna göre $225/350=0.59$ rakamına ulaşıyoruz. Yani $k^* = 0.59$ olarak bulunacaktır. 2006 yılında büyüme hedefimiz yüzde 5 olduğuna göre $g = 0.05$ olmaktadır. Bu iki rakamı çarparsak, olması gereken cari açık oranına ulaşırız. Yani $0.59 \times 0.05 = 0.029$. Bir başka deyişle cari açığımızın yurt içi gelire oranı en yüksek, **yüzde 2.9 veya düz hesap yüzde 3** olmalıdır.

Varsayalım ki, 2006 yılında ki büyüme oranı hedefleri aşsın ve yüzde 7 olsun. Bu durumda $0.59 \times 0.07 = 4.1$ rakamına ulaşırız ki, bu olması gereken cari açık oranını verir.

2005 yılının sonu itibariyle, Türkiye'nin **cari açığı yüzde 6.3** düzeyindedir. Bu rakam nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin yüksek bir orandır ve ani bir olay olması durumunda, yabancı sermayeyi kaçırarak niteliktedir.

Meksika örneğini hatırlayınız. 1994 yılı başında Meksika'nın rakamı yüzde 2 idi. Onlar da 1994 yılı başında yüzde 6.5 cari açık vermişlerdi. Dolayısıyla kırılganlıkları artmıştı.

Büyüme hızının düşeceğine dair beklentiler oluşmaya başladığı anda, cari açığın sürdürülebilirliği tehlikeye girecektir. Nitekim Meksika'nın temel sorunu büyümedeki aksaklık ve işsizlikteki artıştı. Eğer bu kritik eşiği atlatabilselerdi sorun kalmayacaktı. “

Serhat bu noktada Ali Babacan'a döndü:

“Zannederseniz sorunuzun bu bölümü cevaplanmış oldu. Son bir vurgu daha yapmak gerekirse, Asya ülkelerinin cari açık seviyeleri çok daha düşük boyutlarda iken

kriz geçirdiler. Bu ülkelerde kriz öncesi ortalama cari açık, yüzde 5.0-5.5 civarındaydı. Dolayısıyla bu formüle göre hesaplanmış cari açık seviyesinin iki katı aşıldığı andan itibaren kırılmalık büyük ölçüde artmaktadır. “

Ali Babacan araya girdi ve “Serhat Bey, peki Doğu Avrupa ülkelerinin cari açık seviyelerine ne diyeceksiniz? Şu an Polonya, Macaristan gibi ülkelerin cari açık oranları yüzde 10 seviyelerinde ve herhangi bir krize maruz kalmış değiller” dedi.

Serhat hemen bilgisayarından Doğu Avrupa ülkelerinin cari açık seviyelerinin gayri safi yurt içi hasılaya oranlarını gösteren bir grafiği perdeye yansıttı:

“Sayın Bakanım, gördüğünüz üzere gerçekten de cari açık seviyeleri yüksek. Fakat bu ülkeleri geliştirmekte olan diğer ülkelerden ayrı tutmak gerekiyor. Çünkü fonlarını bu ülkelere akıtan yabancılar, buraları Avrupa Birliği’nin birer eyaleti olarak görüyorlar. Bir sorun olduğunda arka-larında Avrupa Birliği var. Zaten kaynağın büyük kısmı da Avrupa ülkelerinden geliyor. Bu nedenle Türkiye’yi bu ülkelerle karşılaştırmak yanlış olur. Nitekim son zamanlarda Macaristan bile cari açığı azaltabilmek için ciddi önlemler almak zorunda kaldı.

Şimdi birinci sorunuza gelmek istiyorum. Meksika bant sistemi uyguluyordu biz **serbest dalgalı kur sistemi uyguluyoruz**. Serbest dalgalı kur sisteminde devalüasyon söz konusu olmayacağına göre, acaba **Meksika’da olduğu gibi kurlar hızla artabilir mi?”**

Saat 21:00’e doğru geliyordu. Başbakan Erdoğan, Serhat’ın devam etmesine fırsat vermeden, söz alarak çok teşekkür etti. Diğer bakanlarla birkaç dakikalık bir istişare

sonrasında, yarın ki toplantıya sabah saat 10:00'da başlanılmasını önerdi. Ali Babacan'ın ilk sorusuna verilecek cevap hayati önem taşıyordu.

Finans'ın Şeytan Üçgeni

Medya mensuplarının görüntü almalarının önüne geçmek için sabah kahvaltısı denizle neredeyse iç içe olan özel bir salonda hazırlanmıştı. Özel bir koruma botu da denizde görev yapıyordu. Otelin dışında uykusuz bir gece geçiren gazete ve TV muhabirleri içeride neler olup bittiğini merak ediyorlar, garsonlardan ve çalışanlardan bilgi koparmaya uğraşıyorlardı. Başbakanın ve bakanların medya danışmanları da zaman zaman otel dışına gelip açıklama yapıyorlar, sıradan şeyler söylüyorlardı. İçeride ekonomik krizler üzerine bir toplantı olduğu asla dışarı sızmamalıydı. Bu nedenle, konu hakkında Başbakan ve bakanların haricinde bilgisi olan yoktu.

Bir ara Kemal Unakıtan gazetecilerin yanına giderek, havadan sudan bir sohbet yapmış, ekonomi ile ilgili sorular gelmeye başlayınca, esprili bir şekilde, “Ekonomiyi mükemmel bir duruma getirdik ve ağzımızın tadıyla bir tatil yapıyoruz, bu tatilde ekonomi ve siyaset konuşmak yasak” cevabını vermişti.

Muhteşem bir kahvaltı sonrasında saat 10:30 civarında yine herkes toplantı salonundaydı ama kapının önü çünkü kadar kalabalık değildi. Sadece birkaç koruma görevlisi kapının dışında bekliyor, diğer bürokratlar ve danışmanlar odalarında, restoran veya bar bölümlerinde dinleniyorlardı.

Salonda herkes yerini almıştı, oldukça neşeliydiler. Yorgunluktan eser yoktu. Kürsüde yine Serhat vardı. Hülya, kürsünün yanındaki masada yerini almıştı.

Dünkü toplantının sonunda, Ali Babacan'ın sorduğu soru çok önemliydi. Serbest kur sisteminde kur garantisi verilmediğine ve devalüasyon olmayacağına göre, cari açık önemli bir seviyeye çıkmışken, Meksika tipi bir kriz olabilir miydi?

Serhat notlarına bakarak Ali Babacan'ın sorusunu tekrar okudu. Dört kelimeye özel vurgu yapmıştı; **“serbest dalgalı kur politikası”**.

“Kurlar ne kadar serbesttir?” sorusunu yöneltti. Birçok kişi, Merkez Bankası'nı bu konuda suçluyordu. Hatta kurları Merkez Bankası'nın bilinçli olarak düşük tuttuğunu söylüyorlardı.

Salondakiler, Serhat'ın bu görüşleri gündeme getirmesi üzerine, Serhat'ın da aynı düşüncede olduğunu zannetmişlerdi ki; Serhat bu eleştirilerin hiç birine katılmadığını ve Merkez Bankası'nın kurları isteyerek düşük tutmadığını söyledi. Salonda hafif bir şaşkınlık olmuştu. Fakat Serhat çok çarpıcı bir başka noktaya dikkat çekti:

“Merkez Bankası'nın kurları düşük tuttuğu tezine katılmam mümkün değil. Fakat kurların serbestçe dalgalandığını da söylemem mümkün değil.”

Ali Babacan atıldı:

“Merkez Bankası kurlara müdahale etmiyorsa, niçin kurlar piyasada serbestçe arz ve talep koşullarına göre dalgalanmıyor olsun ki?”

Serhat, bu müdahaleyi bekliyordu. Cevabı çok net oldu:

“Sayın bakanım, varsayalım ki bir ülkenin yatırım araçlarına yatırım yapacaksınız. Elinizdeki dolarları o ülkenin parasına çevirecek ve o ülkenin bono ve tahvillerini

satın alacaksınız. Amacınız dolar bazında kâr etmek. Bu durumda kur riskini bütünüyle üzerinize almış olmuyormusunuz? "

"Evet, kur riskini bir yabancı olarak üzerime alıyorum."

"Hükümetlerinin ortalama ömrü 2,5 yıl olan, yüzde 120'lerin üzerinde enflasyon yaşamış ve enflasyonun dalgalanma boyutları yüksek olan, üç defa döviz krizi geçirmiş bir ülkeye yatırım yaparken kur riskini bu kadar rahat alırmısınız?"

Babacan biraz düşündükten sonra, "Eğer güvenilir politikalar izleniyorsa, mali disiplinden ödün verilmiyorsa, izlenecek olan ekonomik program şeffaf bir şekilde açıklanıyorsa, belirsizlikler en aza indirilmişse, şeffaf bir para politikası ve özerk bir merkez bankası varsa elbette ki alırım" diye yanıt verdi.

Serhat devam etti:

"Söyleyeceklerinize bir madde de ben ekleyeyim, reel getiriler (reel faizler) diğer ülkelerle karşılaştırıldığında çok cazipse, yüksek risk primi karşılığında ve **en önemlisi de kurların artmayacağını bir şekilde biliyorsanız** ya da kurları yönetebiliyorsanız (manipüle edebiliyorsanız) bu riski daha rahat alırsınız."

Babacan hemen itiraz etti:

"Evet, doğru söylediniz ama kurları yönetmenin veya manipüle etmenin mümkün olduğunu düşünmüyorum."

"Sayın Bakanım, bu konudaki iyimserliğinizi çok iyi anlıyorum. Fakat yaptığımız kriz incelemeleri, benim aka-

demik çalışmalarım ve piyasaya ilişkin tecrübelerim maa-
lesef bunun böyle olmadığını gösteriyor. İlerleyen dakika-
larda kurların nasıl manipüle edildiğine ilişkin, çok çarpıcı
örnekleri göreceksiniz.

Gelişmiş ülkeler üzerinde bile çok büyük oyunlar
oynandığını canlı örnekleriyle izleyeceksiniz. Para kazan-
ma arzusu kötü değildir ve elbette olması gerekir. Fakat bu
amaçla bir ülkenin, duyarsızca krizle baş başa bırakılması
kötüdür. Bu cümlemi şimdilik sadece bir hipotez olarak
kabul etmenizi diliyorum. Buna ilişkin delilleri sunacağım

‘**Kur serbest mi?**’ sorusuna tekrar gelmek istiyorum.
Açık enflasyon hedeflemesi nedir?”

Serhat salonda sanki herkesi sınava çekiyormuş gibi
bir hava yarattığını düşünerek duraksamadan devam etti.

“Bu sorulara izninizle cevap vereyim. Yüzde 5’lik
nokta hedef demek, bu hedefin tutturulması için hem **para**
hem de **maliye politikası** bağlamında, her şeyin seferber
edileceği anlamına gelir. Eğer petrol fiyatlarının artması;
gelişmekte olan ülkelere gelen sermayenin Miami’ye yö-
nelmesi gibi çok büyük şoklar olursa, merkez bankası bu
enflasyon hedefini değiştirebilir. Fakat o kadar kolay bir
karar değildir. Merkez bankaları hedefleri değiştirmek ko-
nusunda çok dirençlidirler ve kolay kolay hedef değiştiri-
mek istemezler. Çünkü bu, kredibilitenin yani güvenilirli-
ğin sonu demektir.

Meksika’da bant sisteminde devalüasyon yapmak ne
ise, enflasyon hedeflemesinde de nokta hedefin 2 puan
üzerine çıkmak veya altına inmek aynı derecede güven so-
runu yaratır. Çünkü enflasyon hedefinin tutmaması de-

mek, yerli veya yabancı yatırımcı olarak beklediğiniz reel getirinin gerçekleşmeyeceği anlamına gelir ve anında faizleri artırıcı baskı yapar.

Eğer merkez bankası faizlerin yükselmesini istemezse, bu basınca karşılık olarak, piyasaya ek para çıkarmak zorunda kalacaktır. Fakat piyasaya çıkan para, ya dövize yönelecek ya da piyasaya talep olarak yansıyacaktır. Bu nedenle para miktarını artırmak tercih edilmeyecek bir seçenek olur.

Tam tersini düşünelim; eğer merkez bankası faizlerin artmasına izin verirse, bu durumun iki kötü sonucu olur. Birincisi; büyük çapta faiz riski almış olan bankaların aktif-pasif dengelerini bozar. Bu nedenle faizlerin arttırmanın da bir sınırı vardır ve bu artırım 3-5 puandan daha yüksek olamaz.

İkinci olarak; faizlerin artması enflasyonun hedefler içinde kalmasına yardımcı olur ve döviz kaçışını azaltır. Aynı zamanda tasarrufları artırıcı etki yapar, fakat reel sektörü çok feci vurur. Paranın maliyetinin artması, tasarruf açığı nedeniyle zaten zor durumda olan reel sektörü sıkıntıya sokar. Bankalar artan faizler nedeniyle kredilerin kapatılmasını isteyebilir. Kaynak yaratmakta büyük zorluk çeken reel sektör hücreleri ölmeye başlar. İşsizlikteki artış ivmesi hızlanırken, büyüme oranları hızla beklentilerin altına geriler. Dün verdiğim cari açık denklemini hatırlayınız; eğer büyüme beklentisi düşerse, cari açık için sürdürülebilir rakam da aşağı inecektir. Cari açığın sürdürülebilirliğinin de tehlikeye girmesi, yabancıların kol kesip yüksek kurlardan bile kaçışını başlatır.

Sonuç olarak ‘açık enflasyon hedeflemesine geçiş kararı’, bu hükümet zamanında alınmış en kötü ve en tehlikeli karardır. Her ne kadar bunun örtülü enflasyon hedeflemesiyle arasında fark olmadığını söyleyenler olsa da, piyasanın algılaması böyle değildir.”

Son cümle, salonda soğuk duş etkisi yaratmıştı. Kemal Unakıtan, Başbakan’a bir işaret yaparak soru sormak istediğini belirtti. Başbakan Erdoğan “Buyurun lütfen” diyerek söz verdi.

“Sayın Cengiz, siz burada hükümetin politikalarını eleştirmek için değil, birikimlerinizi aktarmak için bulunuyorsunuz. Açık enflasyon hedeflemesi kararını biz değil Merkez Bankası aldı. Lütfen ‘krizler’ veya ‘finansal teröristler’ her neyse bildiklerinizi aktarınız ve bunlardan faydalanalım. Cumhuriyet tarihinin bütün rekorlarını kıran hükümetimize bu şekilde suçlama yönlendirmek...”

Tam bu noktada Başbakan Erdoğan Unakıtan’ın sözünü kesti:

“Kemal Bey bir sorunuz olduğunu düşünmüştüm. Bırakın Serhat Bey anlatacağı her şeyi anlatsın. Engellemeyeğim. Eğer bir yanlışımla varsa bilmek isteriz. Buyurun Serhat Bey.”

Unakıtan biraz mahcup bir şekilde Başbakana, “Emriniz olur Sayın Başbakanım” diyerek cümlesine devam etmedi.

Bu diyalogu izleyen Hülya ilk anda telaşa kapılmış, Serhat da Unakıtan'ın tepkisine şaşırılmıştı. Fakat Başbakan'ın müdahalesi çok yerinde olmuştu. Aksi halde Serhat, birçok önemli noktayı vurgulamaktan kaçınabilirdi. Sözlerini sürdürdü:

“Açık enflasyon hedeflemesi, kesinlikle ertelenmeliydi. Zamanlama iyi olmadı. Bunu bir ilaca benzetirsek, yan etkileri çok yüksektir. Halbuki örtülü enflasyon hedeflemesinde sadece enflasyon tahmini yapılıyor ama açık bir hedef verilmediği için, hareket alanı geniş oluyordu. Enflasyon biraz artsa bile, bir garanti verilmediği için güvenirlilik kaybına neden olmazdı. Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde tutunabileceğimiz en önemli dal ‘güvenirliliktir’.

Şimdi gelelim ‘serbest kurlar’ meselesine. Eğer açık enflasyon hedeflemesine gitmişseniz, döviz kurlarındaki artışlardan rahatsız olacaksınız demektir. Finansal teröristler bunu çok iyi biliyor ve ellerini ovuşturuyorlar. Çünkü kaçmak istedikleri anda, Merkez Bankası, kurların serbestçe artmasına izin veremez. Eğer izin verirse enflasyon hedefini tutturamaz. Düşünün ki döviz kurları bir ayda yüzde 10–15 arttı. Bunun enflasyon üzerindeki etkisinin sıfır olacağını kimse iddia edemez. Gecikmeli olarak enflasyonu artırıcı etki yapacaktır.

2002 yılından sonraki dönemde ‘döviz kurları ile enflasyon arasındaki ilişki zayıfladı’ denilse de, ilişki zayıflamadı. Sadece şu oldu; kurlar daha önceleri bir ay gecikme ile enflasyona yansırken, şimdi bu etkileme süreci 2 ile 4 aya yayıldı. Bu yüzden sanki artık kurların enflasyon üzerinde etkisi kaybolmuş gibi görünüyor.

Bu konu ile ilgili olarak son bilimsel makalem bu gerçeği bütün çıplaklığıyla ortaya koyuyor. Kurlarda bir ay içinde yüzde 10–15 oranında bir artış olduğunu ve sonraki aylarda sabit kaldığını varsayalım. Yani sisteme bir kur artışı şoku verelim. Bu şok, ertesi ayki enflasyonu 0.50 ile 1 puan arasında artırıyor. Fakat izleyen ay bu etki 1,5 ile 2 puan arasına çıkıyor ve üçüncü ayın enflasyon oranını en az 1 puan artırıyor.

Bunları Merkez Bankası da biliyor. Dolayısıyla döviz kurlarında ani artışlara, daha öncekiler kadar geniş davranamaz ve rezervlerinden satmak zorunda kalabilir.

Bu söylediklerim spekülatif öngörüler gibi görülsede, şimdi göstereceğim örnek ülke, hem serbest dalgalı kur sisteminde hem de enflasyon hedeflemesi birlikte götürülürken kurların nasıl artabileceğini gösteriyor.

Bu nedenle Sayın Ali Babacan'ın sorusuna cevabım **'Evet Meksika tipi bir krizi yaşayabiliriz'** şeklindedir. Eğer para kaçışını başlatacak herhangi bir gelişme ortaya çıkarsa, **ilk öncü sinyal; dövize endeksli bonolara talebin artması şeklinde kendini gösterecektir.** 1992'de İngiltere ve İsveç'in yaşadığı örnek çok çarpıcı bir derstir. Çok yüksek faizlerde bile para kaçışı durmamıştır. Ama devalüasyonun önüne geçebilmişlerdir."

Salondaki bakanlar ve Başbakan kötü bir ruh haline bürünmüşlerdi. Sanki para kaçışı başlamış da, onlar da buna çare arıyormuş hissini yaşıyorlardı. Bu havayı, Ali Babacan'ın sorusu bozdu:

"Serhat Bey, bütün senaryonuz yabancıların kaçışı üzerine kurulmuş. Öncelikle bu öngörüğü hiç gerçekçi bulmadığımı belirtmek isterim. Şu an ülkemizdeki reel fai-

zi hiçbir yerde bulamazlar. Enflasyon hedefimiz yüzde 5 ve faizler şu an yüzde 14. Yani yaklaşık olarak yüzde 9 reel getiri sağlıyorlar. Döviz kurlarının düşmesi nedeniyle dolar bazında çok yüksek getiriler elde ettiler.

Eğer sizin söylediğiniz gibi, komplocu bir yaklaşımla, kur seviyesini de manipüle ediyorlarsa niçin bu oyunu bozsunlar ki? Kurları düşük tutup yüksek reel getiriden yararlanmaya devam ederler. Onlar eğer kurlardaki artışın enflasyonu yükselteceğini biliyorlarsa, kurları artırarak enflasyonu artırmak işlerine gelmez. Üstelik global likidite ve tasarruflar çok arttı. Artan tasarruflar yüksek reel getiri sağlayan ülke arıyorlar. Şu an sırf bu nedenle bile Türkiye en cazip ülkelerden biri durumundadır. Kurları artırmak veya kaçmaya kalkışmak, bu çarkın bozulması ve yüksek getirilerden vazgeçmek demektir. Bu arada sizin bahsettiğiniz dövizde oyun veya manipülasyon teorisine kesinlikle katılmadığımı vurgulayayım.”

Serhat bu konuşmanın ve soruların önemli bir bölümünü not etmişti. Soru oldukça zordu. Başta Kemal Unakıtan olmak üzere, bakanların hepsi Babacan’ın sorularına Serhat’ın ikna edici bir cevap veremeyeceğini düşünerek, meraklı ama mutlu yüz ifadeleri ile Serhat’ı izliyorlardı.

Kemal Unakıtan’ın bir önceki çıkışından sonra Serhat sanki hükümet karşıtı biri olarak algılanmaya başlamıştı. Onun bu soruya cevap verememesi, hükümetin ekonomideki başarılarının bir teyidi olarak algılanacaktı.

Hülya da heyecanla Serhat’a bakıyordu. Bir an için kendisinin kürsüde ve bu soruya cevap vermek durumunda olduğunu düşündü. Ali Babacan’ın tespiti çok yerindeydi. Bu oyunun bozulması yabancıların işlerine gelmez-

di. “İyi ki kürsüde değilim” diye düşündü. Fakat Serhat için endişelenmiyor da değildi. Sunumlar ve sorulara verilen cevaplar şu ana kadar çok yolunda gitmişti.

Serhat bu soruya cevap vermek üzere, not tuttuğu defterden başını yukarı kaldırdığı anda Hülya’nın içine su serpildi. Tebessüm eden ifadesini gördüğünde iyi bir cevabı olduğunu anlamıştı. Bir an için eski günlere döndü ve seminere katıldığı ilk gün aklına geldi. Onu Serhat’a aşık eden de bu yüz ifadesi değil miydi? Ne kadar üzerine giderseniz gidiniz, Serhat’ın yüzündeki bu ifadeyi bozmanız mümkün değildi. Evlendikten sonra bile ne zaman Serhat’a sinirli bir ses tonuyla konuşacak olsa, aynı tebessümle karşılaşır ve beş dakika sonra sular durulur, bütün kızgınlığı geçerdi. Bu ifadenin ardından çok çarpıcı bir cevap geleceğini hissetmişti. Serhat bir başka soruyla cevap verdi:

“Sayın Bakanım, döviz kurlarını düşük tutarak para kazanma süreci ne kadar zamandır devam ediyor?”

Babacan bir an düşündükten sonra yanıtladı:

“En azından 2003 yılının yaz aylarından bu yana bu süreci yaşıyoruz.”

“Güzel, demek ki yaklaşık üç yıldır bu oyun devam ediyor. **Daha ne kadar devam eder?** İşte asıl bu soruyu cevaplamamız gerekiyor. Sorularınızı sırasıyla cevaplayacağım. Az önce iki soru sormuştunuz. Birincisi, bu oyunu yabancıların bozma gerekçesinin ne olabileceğiydi. Ayrıca döviz kurlarında manipülasyon fikrine katılmadığınızı vurgulamıştınız. Bu durumda bu tezimi de savunmam gerekiyor.

‘Bir yatırımın marjinal verimliliği, yatırım miktarı arttıkça azalır.’ Bunu herhalde kabul etmeyenimiz yoktur.”

Bu cümle üzerine Abdullah Gül

“Çok özür dilerim Serhat Bey, yatırımın marjinal verimliliği kavramını daha anlaşılır açıklarsanız, çok daha faydalı olacağını zannediyorum” dedi.

“Özür dilerim Sayın Bakanım haklısınız. Bir örnek vererek açıklayayım. Varsayalım ki bir mahallede veya sektörde bir kişi herhangi bir iş yapıyor ve çok yüksek kar elde ediyor. Bu durum ne kadar bir süre devam edebilir?”

“Çok uzun süre devam etmez herhalde. Herkes bu işi yapmaya başlar.”

“Evet aynen öyle. Başka yatırımcılar burada aynı işi yapmaya başlayınca fiyatlar aşağı gider ve karlar makul seviyelere düşer.

Buna benzer bir süreci tekstil sektörümüz yaşadı. 1997 yıllarına doğru tekstil sektörü inanılmaz bir hızla gelişirken, özellikle Gaziantep, Malatya gibi illerde fırıncıların bile işlerini bırakıp, birkaç makine yatırımıyla tekstil işine girdiğini gazetelerde boy boy okumuştuk. Çünkü yüksek kar vardı. Özellikle iç çamaşırı alanında, bir anda mantar gibi üreticiler ortaya çıktı. Çünkü ne üretilirse satılıyordu. Bu firmalar başlangıç aşamasında kredi ile makine alıyorlar, makineler kendi maliyetini 3-5 ay gibi kısa bir sürede çıkarıyordu. Fakat Tiffany&Tomato şirketinin bankalara ödemelerinin aksamasıyla birlikte bankalar bu sektörden kredilerini çekmeye başladılar ve yeni kredi açmadılar. Kaotik yapı bu sektörde de kendini göstermişti. Domino etkisi yaratarak bütün sektörü krize soktu. Herkes

aynı işi yaptığı için, fiyat kırma nedeniyle hızla düşen kar marjları, makinelerin geri ödeme süresini bir buçuk – iki yıla çıkarmıştı. Dolayısıyla gelirler, makinelerin aylık geri ödemelerine bile yeterli gelmedi ve büyük batışlar oldu. Bunun teknik anlamda sadece bir sebebi vardı; **yatırımın marjinal verimliliği hızla azalmış ve azalan kar marjları bir süre sonra negatife dönüşmüştü.**

Sayın Babacan'ın söylediği gibi, Türkiye'deki reel getiriler uluslararası standarda göre çok yüksek. Normal şartlar altında, Türkiye'nin şu anki riskine göre, reel faiz oranlarının daha düşük olması gerekir. Yani, dışarıdan ülkemize gelen yatırım miktarı arttıkça, bu getirinin düşmesi gerekir. Azalan verimler kanunu bunu söyler.

Şimdi can alıcı noktaya geldik. Azalan verimler kanununun önüne koca bir engel koymuşuz. Eğer siz bu getirinin düşüşünü sınırlamıyorsanız, yani para geldikçe getiriler azalmıyorsa, merkez bankası, faizleri kendisi belirliyorsa ve yeteri kadar faiz indirimine gitmiyorsa, herkes yüksek faiz alacak ve bu oyun bozulmayacaktır.

Peki yüksek faiz politikasının hiçbir yan etkisi olmayacak mıdır? Eğer reel faizler düşmüyorsa, başka bir parametrenin bu faizi dengeleyecek kadar yükselmesi gerekir. Yani bileşik kaplar teorisi finansal piyasalar için de aynen geçerlidir. Yüksek getiriyi dengeleyecek diğer parametre **RİSK**'tir. Getiri yüksek kalmaya devam ettikçe, belki de farkında değilsiniz ama risk artacaktır. Bunu görmek için müneccim olmaya gerek yok. Riskin arttığını nereden anlıyoruz? Bütün kriz geçiren ülkelerdeki en büyük semptom cari açık değil miydi? Yüzde 7 sınırını aşan gelişmekte olan her ülke istisnasız bir şekilde duvara çarpmadı mı?

Cari açığındaki artışın önemli olmadığını ve geçici olduğunu söyleyen Meksika Hükümeti, bu teşhisi yapamadığı için o büyük krizi yaşamadı mı?

Sayın Babacan'ın sorusuna tekrar gelelim. **Bu oyun nereye kadar sürecek?** Risk artacak, artacak, artacak ve şu anki getiriye dengeleyecektir. Risk artmaya devam ettikçe bu sefer daha yüksek bir maliyete, yani daha yüksek faize katlanmaya başlayacağız. Ama dilerim, bu maliyet yeniden büyük bir kriz şeklinde kendini göstermez ve gecikmeden doğru olanlar yapılır."

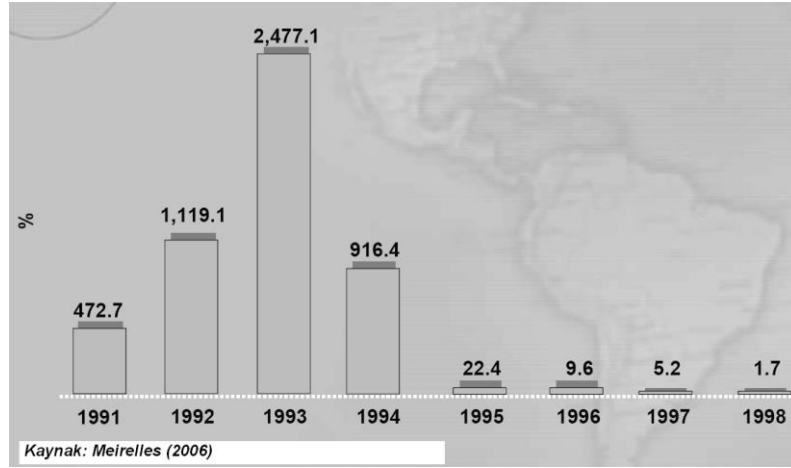
Ali Babacan söz aldı:

"Hem serbest dalgalı kur hem de enflasyon hedeflemesine geçtikten sonra kurları patlamış ve kriz geçirmiş bir ülke var mı?"

Serhat gülümsedi ve "Sözümü ağızımdan aldınız Sayın bakanım" diyerek devam etti:

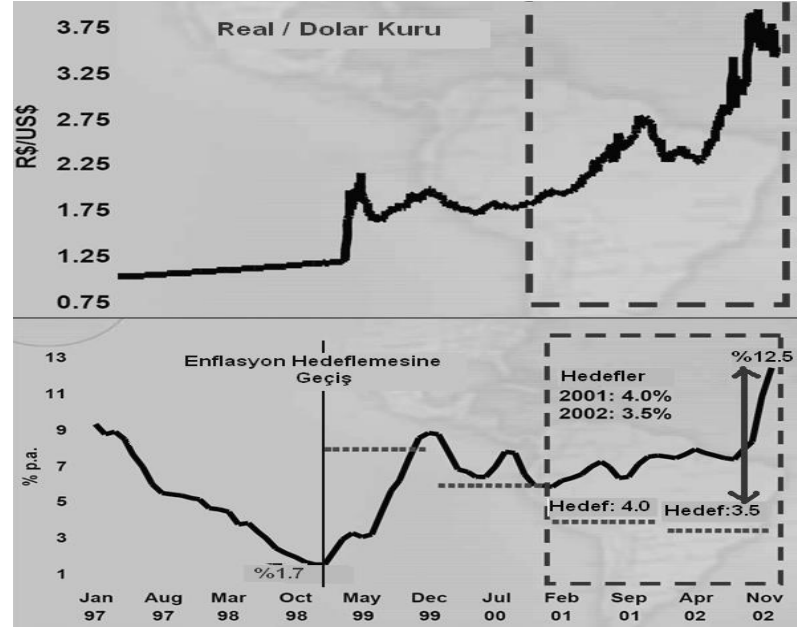
"Sadece Meksika örneğine odaklanmış olsak da, serbest dalgalı kur sistemine geçtikten sonra, açık enflasyon hedeflemesini uygulamaya başlayan ve yine sadece cari açık yüzünden ciddi problem yaşayan **Brezilya**, diğer çarpıcı bir örnektir. (Meirelles, Henrique de Campos, 2006)

Brezilya'da da yüksek getiri oyunu oynanıyordu. Fakat oyun bir şekilde bozuldu ve para kaçmaya başladı. Yüzde 3.5 olarak hedeflenen enflasyon yüzde 12.5 oldu. Güvenilirlik yerle bir olunca bu güveni tekrar sağlamanın maliyeti de çok yüksek oldu. Bakınız bu grafikte Brezilya'nın enflasyondaki başarısı açıkça görülüyor. 1993'te yüzde 2500'e yakın olan enflasyonu 1998'de yüzde 1.7 seviyesine düşürdüler.

Enflasyondaki bu düşüş çok çarpıcıydı ama cari açık-ları, 1998 yılında gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 4.2'sine kadar yükselmişti.

Nihayet 1999 yılında enflasyon hedeflemesine geçti-ler. Fakat enflasyon hedeflemesine geçtikleri sırada kurlar serbest dalgalanmaya bırakılmış ve yaklaşık olarak yüzde 100'den fazla artmıştı. Bu yüzden, enflasyon hedefi, 1999 yılı için yüzde 8, 2000 yılı için yüzde 6 ve 2001 yılı için yüzde 4 olarak hedeflenmişti. Bu hedefler yaklaşık olarak tutturuldu. Şimdi vereceğim grafik bir hayli ilginç.

2001 yılına gelindiğinde cari açık yüzde 4.6'ya kadar çıkmış ve büyümeyi yavaşlatmıştı. Seçim yaklaşırken, seçim sonuçları ve seçimden sonra uygulanacak politikalar konusunda belirsizlikler artmıştı. Başkan adayı olan Lula De Silva'nın harcamaları artıracağına dair söylemleri ve ardından da kamuoyu yoklamalarında diğer adaya göre yüzde 5 önde çıkması, yabancı paranın hızla kaçmasına yetmişti. Sonunda kur önemli bir düzeltme yaptı ve **2002 başında 2.25 seviyelerinden, sadece seçimlerin yaklaşması ve iç siyasi gerginlik nedeniyle 4.05'e kadar, yaklaşık yüzde 80 civarında bir artış yaptı.** Tabi ki 2002 yılı için verilen yüzde 3.5 hedefi, neredeyse 4 kat artış yaparak yüzde 12.5 seviyesine kadar çıktı. Faizler de buna paralel

olarak artınca bankacılık sistemi, çok ciddi bir türbülans yaşadı.

Merkez bankası faiz silahını kullandı. İlk dalga geldiğinde faiz silahı çalıştı ama ikinci ve üçüncü dalgalar geldiğinde bu silah çalışmadı. Zaten birçok ülkenin krizinde aynı durumun defalarca tekrarlandığını görüyoruz. İlk müdahale her zaman başarılı oluyor. Fakat ikinci atak geldiğinde, döviz rezervlerinin tükenmesi ya da kurların çok sert sıçramalar yapması engellenemiyor.

Sonunda, her krizde olduğu gibi, hızlı devalüasyon, cari açığın hızla düzelmesine ve cari fazla verilmesine neden oldu, ama enflasyon ve faizler fırladı, büyüme negatif oranlara düştü, insanlar işlerini kaybettiler.

Sonuç olarak cari açık sürdürülebilir seviyeyi aştığı sürece riskler ve izlenen politikalardaki hedeflerden sapmalar çok büyük olabiliyor.”

Ali Babacan’ın söyleyecek fazla bir şeyi yoktu. Çünkü Serhat, **serbest dalgalı kur sisteminde ve enflasyon hedeflemesi politikası uygulamasında bile bu oyunun bozulabildiğini** çok net bir şekilde göstermişti. Herhangi bir dışsal veya içsel şok, bütün mekanizmayı tetikleyebiliyordu. Bu cevabın aksini iddia edebilecek teorik bir argümanı olamazdı. Çünkü kendisi de bu mekanizmayı çok iyi biliyordu. Ali Babacan;

“Bu durumda herhalde, sıcak paranın girişini engellemek için, Merkez Bankası’nın faizleri düşürmesi tek yol gibi görünüyor” dedi.

Serhat yine tebessüm etti:

“Bu da yanlış olur.”

Başbakan Erdoğan söze girdi:

“Serhat Bey, kendinizle çelişmiyor musunuz? Hem ‘reel faizler yüksek ve bu yüzden risk artacak’ diyorsunuz, hem de faizlerin daha hızlı bir şekilde aşağı indirilmesine karşı çıkıyorsunuz.”

“Sayın Başbakanım, eğer açık enflasyon hedeflemesine geçilmeseydi, bu yol denenebilirdi. Fakat, yeni Merkez Bankası başkanı göreve gelir gelmez bunu uygulamaya başlarsa, kesinlikle ciddi bir türbölans yaratır ve işlerin raydan çıkma tehlikesi vardır. Çünkü faiz indirimlerinin yüksek oranda ve hızlı yapılması, enflasyon beklentilerini bozar ve enflasyon hedefinden sapmalara neden olur. Böyle bir durumda para politikası kredibilitesi yerle bir olur. Merkez Bankası’nın, enflasyon hedefini de değiştirmesi gerekir. Bu hedef değiştiği anda, programa olan güvenilirlik hızla azalır. Siz gecelik faizleri indirmiş olsanız bile, enflasyon beklentilerindeki artış nedeniyle piyasa faizleri yeniden yükselecek ve indirimler bir işe yaramayacaktır. Sonuç olarak **finansın şeytan üçgeni**, yani **faiz, kur ve enflasyon** girdabında kaybolmak da var.

Ayrıca, finansal teröristler oyunun kurallarının bozulmasını istemezler. Azalan getirilerinin hesabını sormak ister ve oyunu bozarlar. “

Başbakan gergin bir hal almıştı:

“Sabahtan beri tutturdunuz bir oyundur gidiyor. Nasıl oluyor bu oyun? Döviz kurunu nasıl böyle düşük tutuyorlar? Aman, piyasalar bozulmasın diye ülkeye yeni bir kriz mi yaşatalım? Finansın şeytan üçgenini kim kontrol ediyor.”

“Sayın Başbakanım, işte sizin söylediğiniz bu sürece biz ‘finansal terörizm’ diyoruz. Ellerin de silahları var ve bu silahları serbestçe kullanma izni vermiş durumdayız. Şunları sıralayabilirim:

Acilen tasarrufların artırılması gerekiyor, fakat bunu siyaseten siz istemezsiniz. Çünkü iç tasarrufları artırıp cari açığı azaltmak için dolaylı vergilerin artırılması gerekir.

Manipülatif hareketlere karşı koyacak çok daha aktif bir merkez bankasına ihtiyaç var. Kalesini George Soros’a karşı savunmuş ve ilk defa bu adama karşı başarılı olmuş olan bir Hong Kong Merkez Bankası örneği var. Zaten bu konuya gelmiştim ve siz de bunu sordunuz. Şimdi yüksek izninizle dönen oyunları daha açık bir şekilde, üstelik de bu oyunun içindeki birinin ağzından size sunmak istiyorum.”

Başbakan Erdoğan, çok önemli bir konuya gelindiğini ve buna devam etmeden önce bir ara vermenin faydalı olacağını söyledi ve toplantıya yarım saat ara verildi.

Gerçekten de çok heyecanlı bir noktaya gelinmişti. Salondaki herkes, piyasalarda dönen oyunların ne kadar gerçekçi olduğunun örneklerini görmek istiyordu.

Beyaz Yakalı Terörist

Y arım saat sonra, toplantı yeniden başladığında, perdeye yansıyan görüntüde kocaman harflerle “Levent Üstay-Beyaz yakalı terörist” yazıyordu.

Serhat salona baktı. Bu ismi hatırlayan bir yüz ifadesi olup olmadığını çıkarmaya çalışıyordu. Hiç kimse pek tepki vermemişti. “Bu ismi hatırlayan olsaydı, tepkilerin daha farklı olması gerekirdi” diye düşündü. Fazla beklemeden sözlerine başladı:

“Levent Üstay! 2001 krizi sonrasında günlerce gazetelerin baş sayfalarından düşmedi.

HSBC’de çalışan bir bankacıydı. Yabancıların başı çektiği bankaların ve bankacı arkadaşlarının dövizde nasıl manipülasyon yaptığını, internet üzerindeki ekonomistler platformunda, bütün çıplaklığıyla anlattı ve ertesi gün işinden oldu.

Şimdi isterseniz hikâyenin başına dönelim ve hangi dönemde, ne tür taktiklerle manipülatörlerin dövizini yönlendirdiklerini Levent Üstay’ın çarpıcı anlatımlarıyla görelim.”

Serhat, Levent Üstay’ın açıklamalarını okunabilir şekilde perdeye yansıttı ve okumaya başladı.

“Dolar vurgununun perde arkası-Evrensel Gazetesi-10 Ekim 2001: ...Piyasada herkesin bildiği bir 5’li banka grubu var. Bir de bunlara Londra’dan katılan 3–5 yabancı kuruluş da-

ha var. Bu kuruluşlardaki traderların her türlü işlem limitleri kesik, yani hisse ya da bono alamıyorlar...

Tek yapabildikleri dolar alıp satmak. Hatta şunu da söyleyeyim, hepsi şu anda döviz piyasasında ve maalesef hepsi de Türk. Eskiden, çoğu arkadaşım olan bu kişilerle gurur duyardık, hem traderlar hem de bunlara gerekli lojistiği sağlayan ekonomistler genellikle Türkler.

Bu Türk çocuklar, alacakları pirimi hak etmek için canla başla TL satıyorlar. İşin komiği buradaki Türk bankalarında çalışanlar da bu işi daha iyi yapabilsinler diye bol ve ucuz TL'yi bunlara plase ediyorlar...

Taktik çok basit

Taktik çok kolay ve bu piyasada herkes de bunu biliyor. TL sat, dolar al. Değişik kademelerde tekrarlar, sebep olarak herhangi bir şeyi değişik aralıklarla tekrarlayabilirsin. Nasılsa inanan bu ortamda bol bulunur. Bu hükümet gitmeli, güven yok, konsolidasyon geliyor, borçlar döndürülemez, erken seçim şart, askeri müdahale olacakmış, yarın deprem olacakmış gibi mesajların alıcısı nasıl olsa çok.

Daha sonra bu pozisyonu savunmaya başla. İşlem yapmasan bile bankalar arası piyasada, ya da Londra'daki brokirlarda alış fiyatını yüksek tut. Kazara biri sana satış yaparsa ben o banka ile çalışmıyorum deme lüksüne sahipsin, Bu arada piyasada seni alıcı zannetmiş ve fiyatları yukarı çekmiştir.

TÜPRAŞ

Sabahın köründe ekrana bir önceki fiyatların 5000 lira üzerine alış gir ki piyasa oradan başlasın, nasıl olsa almıyorsun ki.... Önceden almıştın zaten önemli olan beş kuruş harcamadan fiyatı 15–20 bin yukarı sıçratmak. Ha bir de o arada ithalat ödemesi gelen bir kamu kuruluşu varsa (TÜPRAŞ en kıyak olanı) değmeyin gitsin keyfine. 10–20 milyon dolar da o alır. Sen 30–40 bin TL artışı garantilersin ama yetmez, o sadece 1 günlük, yine eski taktikle yukarı itirme operasyonuna başlarsın. Mesela öğlen tatili ve akşam saat 15.30 sonrası idealdir.

Piyasa zaten zayıfken bu saatlerde hacim iyice düşer. Sen de istediğin gibi fiyatı yukarı çekmeye başlarsın, 4-5 tane yandaşın açık göz de seni destekler ve **biner, üç biner şeklinde fiyatı yukarı itmeye başlarsın millet hakikatten mi alınıyor yoksa gene spekülatif mi derken zaten 10 binlik artışı sağlamış olursun.**

Bu arkadaşlar Türk, ama çok zeki oldukları için herkes de aptal olduğu için bu yaptıklarını çok büyük zeka ürünü zannederler. Çalıştıkları banka yabancısıdır. Onlar para yaptıkça sırtlarını sıvazlar milyon dolar değerinde prim ve ona mukabil hisse senedi opsiyonu verirler. Ama bir noktaya kadar!

Sağdıkları piyasa Türkiye piyasasıdır ve ekonomistleri, araştırmacıları dünyada hiçbir milletin yapamayacağı kadar kendi ülkelerini, para kazanmalarını, yegane sebebi olan kendi piyasalarını devamlı kötülerler. **Bu yönde yazdıkları raporlarla çalıştıkları kurumun Türkiye'ye açtığı kredileri, işlem limitlerini budarlar.** Doğal olarak gelen para kesilir. Hatta o kadar başarılılardır ki, olan para da çıkar gider. Yani çok zengin olan ülkemiz halkı neredeyse onların çalıştıkları kurumlara para göndermeye başlarlar. Bir taşla iki kuş vuran o kurumların en sonunda ne yaptıklarını söyleyeyim mi?

Verdiği parayı bir de üstüne, olan parayı çektiği için ülke sonunda likidite krizine girer, borçlarını yenilemekte, yeni borç bulmakta zorlanır ve Türk ekonomistlerin zaten aylardır dedikleri gibi konsolidasyon yapmaya mecbur kalır. S&P ve Moody's notları kırıla kırıla zaten en tabana inen ülkeyi yatırım kategorisinden çıkarır. Bu defa o kurum **Türkiye için adam çalıştırmanın manasız olduğuna karar verir ve o paraları kazanan tüm traderları bir sabah kapının önüne koyar.**

Vefa mı? Dalga mı geçiyorsunuz! Kanıt isterseniz, Rusya traderlarına, ya da uzak doğu da trade eden insanlara sorun. 1997'de başlarına ne geldi? Ve sorun bakalım Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti analistlerine hangisinin analisti bizimkiler kadar objektif, hangi traderlar bizimkiler kadar kendi ülkesine acımasız?

Merkez Bankası nereyi spekülâtif kabul ediyor acaba? 5 milyonu mu? Kendi ekonomi bakanımız 1 milyon 300 binlerdeyken, doların aşırı değerli olduğunu telaffuz ediyordu ama o seviyede bize avantaj sağlayabilirdi. Dolar 1 milyon 600 bin oldu. Avantaj bunun neresinde göremedik çünkü ekonomi küçüle küçüle kuş kadar kaldı ama 300 bin liralık farkı Merkez Bankası hâlâ spekülâtif olarak değerlendirmiyor.

Dünyada dolara karşı 11 Eylül saldırısından sonra bir ay içinde yüzde 15 kaybeden bir para cinsi daha yok.

En basitinden Afganistan parası Afgani bile dolar karşısında değer kazandı, başka söze gereke var mı?

Ve bu yukarıda verdiğimiz adamlar dün gelen enflasyon rakamını bahane ederek bugün yine doları yukarı alıyorlar. Nisan sonundan bugüne yüzde 41.6 artış kaydetmiş dolar, enflasyonları toplarsak TÜFE'de yüzde 20.91, TEFEE'de yüzde 23.26. Müsaade edin de o kadarcık etkileme olsun.

Allah için suçun büyük kısmı ekonomiyi yönetenlere ait ama, Enis Öksüz'den beri hiç mi iyi olay olmadı bu ülkede? Kusura bakmayın, 6-7 tane kendini akıllı zanneden, ama hem bizim hem de çocuklarımızın geleceğini karartan bu insanların spekülasyon yaptığını ve doları aşırı yükselttiğini MB hangi seviyede göreceksin, merak ettiğim için düşündüklerini paylaşma ihtiyacı hissettim.”

Serhat, Levent Üstay'ın söylediklerini, yeri geldiğinde açıklamalar yaparak anlatıyordu. Kendi görüşleriyle devam etti:

“2003 yılından bu yana, aynı oyunun tam tersini izliyoruz. Dolar sat, TL al. TL'yi aşağı çekebildiğin kadar çek. Çünkü doları satıp TL'yi düşürdükçe, dolar bazındaki kazancın daha da yüksek oluyor.

Levent Üstay'ın 2001 Ekim'inde yaptığı bu açıklamalar sonrasında ilginç gelişmeler oldu. Daha önce de belirt-

tiğim üzere, bir gün sonra işinden oldu. Ardından Merkez Bankası'nın, kendisini suçlayan açıklamasına karşı bir konuşma daha yaptı ve şunları söyledi:

Bana 'beyaz yakalı terörist' diyen var

Hürriyet Gazetesi- 12 Ekim 2001

Merkez Bankası'ndan böyle bir karşılık bekliyordum, ama polemige girmek istemiyorum, niyetim Merkez Bankası'nı rencide etmek değil. Gayet açık bir şekilde özetledim, böyle bir manipülasyon yapılıyor. Merkez Bankası hani manipülasyonu durduracaktı? Merkez Bankası manipülasyon yapıldığına nerede karar verecek?

Bana 'sen bu işi anlamamışsın' demek istemişler, ama ben de dalgalı kurun arkasındayım. Yalnız dalgalı kur, manipülasyona açık kur demek değildir.

Pek çok çevreden destek geliyor bu da çok sayıda insanın benimle aynı görüşte olduğunu gösteriyor.

Sadece destek değil, bana **"Beyaz yakalı terörist, bu iş böyle yapılır, para böyle kazanılır"** diye e-postalar da gönderiliyor. Para kazanmak her yolla mubah mı?"

Serhat bu konuşmayı aktardıktan sonra Capital dergisinin bir haberini perdeye yansıttı:

"Levent Üstay Haklı Çıkıyor. – Capital 1 Aralık 2001

...Levent Üstay'ın açıklamalarının üzerinden kısa bir süre geçti ama, haklı çıktı. Hangi konuda mı? Üstay, Türkiye'yi sürekli kötüleyen Türk meslektaşlarının bir süre sonra işlerini kaybedeceklerine dikkat çekiyordu ve bazı ülkelerden örnekleri vermişti.

Nitekim öyle oldu ve yabancı bankalar Türkiye operasyonlarını küçültme kararı verdi bile. Aslında dünyanın en büyük ticari ve yatırım bankalarının içerisinde bulunduğu bankacılık sektöründe büyük oranda eleman çıkartımı söz konusu. Bu durumdan doğal olarak Türkiye ofisleri de etkileniyor. Bir bankacı,

‘Bu aralar bankaların Londra merkezlerinden telefonlar geliyor ve eleman sayısının düşürülmesini istiyorlar. Sonuçta Levent Üstay haklı çıktı’ diyor.”

Serhat bu haberi de aktardıktan sonra tam devam edecekti ki, Başbakan söz aldı:

“Levent Üstay’a daha sonra ne oldu?”

“HSBC Bank’tan atılması sonrasında o dönemin hükümeti içinde yer alan ANAP’lı yetkililer, kendisini Ankara’ya çağırdı ve manipülasyonlar konusunda ayrıntılı bilgi aldılar. Bunun ardından Ziraat Bankası’na daire başkanı olarak atandı. Buradaki görevi sırasında döviz piyasasındaki manipülatörlerin ellerini kıracak derecede aktif rol aldı. Fakat partiniz iktidara geldikten 8 ay sonra, aniden görevine son verildi. Bunu kendisine tebliğ eden yönetim kurulu üyesi, emrin yüksek yerden geldiğini belirtmiş.”

“Siz bu kadar ayrıntıyı nereden biliyorsunuz?”

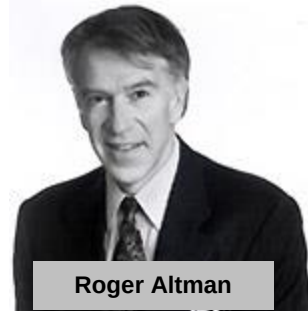
“Sayın Başbakanım, bu toplantı için hazırlanırken, bu kadar gündeme oturmuş bu insanla da görüştük ve manipülasyonlar konusunda bilgisine başvurduk.”

Başbakan Erdoğan, Babacan’a dönerek kulağına bir şeyler fısıldadı. Belli ki bu konunun araştırılmasını ve Levent Üstay’ın görevinden alınmasının ayrıntılarını öğrenmek istiyordu.

Serhat, manipülasyonların bir realite olduğu savını başka örneklerle de güçlendirmek için, Aksiyon Dergisi’nin 17 Temmuz 2002 tarihindeki bir haberinden aldığı bölümle konuşmasını sürdürdü.

“ABD’de bir dönem hazine bakanlığı da yapmış olan **Roger Altman’ın**, Asya Krizi sonrasında verdiği bir demeç

ibret doludur ve dünyada parayı yönetenlerin neler yapabildiklerini açıkça göstermektedir.

Roger Altman

Altman şöyle diyor: ‘Asya Krizi, dünya finans piyasalarının, yeni bir ulus ötesi devlet olarak ortaya çıktığını göstermiştir. Ama bu şirketleri ve yöneticilerini halk seçmedi.’

Manipülasyon konusu çok geniş olduğu için daha fazla bu konuya girmeyeceğim. Sadece dövizde değil borsada da manipülasyon diz boyu. Bunun önüne geçmek imkansız ama, göz göre birileri para kazanacak diye manipülasyon sonucunda bir ülkenin kriz geçirmesi gerekmiyor.

Az sonra çok büyük boyutlu bir manipülasyonu ayrıntılı olarak anlattığımda, konu daha net anlaşılacaktır.”

Serhat bunları söyledikten sonra bilgisayarında yeni bir dosya açarak perdeye aktardı. Perdedeki isim SOROS’du.

“Şimdi de en büyük manipülasyonlardan birini anlatacağım. 1997’de Asya krizi patlak vermiş, 1998’in yaz aylarında da kriz derinleşmişti. Asya Kaplanları’nın yeni adı ‘Asya’nın Kağıt Kaplanları’ olmuştu. Bu ülkelerde, devallüasyonlar birbirini izlemiş, büyüme ve işsizlik had safhaya çıkmıştı. Bu krize dayanabilen tek devlet kalmıştı. Hong Kong!

Paul Krugman’a göre, Hong Kong’un ekonomisi, iyi kurallara bağlanmış bankaları ve muhafazakâr bütçe politikasıyla, bölgedeki diğer tüm ülkelere kıyasla, çok daha

sağlıklı işlemiştı. Sağlıklı yapı nedeniyle, krizin ilk yılında panik nedeniyle sermaye kaçışı olmamıştı. Buna rağmen, şehir yanlış zamanda, yanlış yerdeydi. Komşuları geriledikçe Hong Kong'lu işletmeler sıkıntıya girdi. Japonlar alışveriş seyahatleri düzenlemekten vazgeçtiler, Güneydoğu Asya şirketleri Hong Kong bankalarıyla iş yapmayı durdurdular.

Daha da kötüsü, Hong Kong döviz kurunu 7.8 ABD Doları'na kesin biçimde sabitlemişti. Hong Kong sırf bu

Georae Soros

nedenle Tokyo'dan bile daha pahalı bir şehir haline geliverdi. Sonuç, durgunluğun derinleşmesiydi.

Kaçınılmaz olarak rahatsızlık başladı. Devalüasyon olacak mıydı? Hong Kong'lu iş adamları devalüasyon istemeye başlamışlardı. Fakat hükümet kurlara dokunulmayacağını açıkladı. Gariptir ki 1992'de İngiliz hükümeti de

aynı şeyi yapmış ama SOROS'un tuzağına yakalanmışlardı.

Çin'de de bir devalüasyon olacağı söylentileri yayılmaya başlamıştı. Böyle bir gelişme Hong Kong'u iyice köşeye sıkıştıracaktı.

Soros'un Quantum ve Robertson'un Tiger fonları pusuda bekliyorlardı. Krugman'ın araştırmalarına göre; bu

iki fon Hong Kong’da ikili oynamaya başladılar. Hong Kong borsasında hisseleri açığa sattılar.”

Bu noktada Başbakan “Açığa satmak nedir?” sorusunu yöneltince Serhat hemen cevap verdi:

“Yani hisse sahiplerinden hisseleri ödünç alıp, bir kira bedeli ödeyerek satışa geçtiler. Sattıkları hisselerle ellerine geçen Hong Kong Dolarlarını ABD Doları’na çevirmeye başladılar ve ABD Doları’na olan talep hızla arttı.”

Başbakan ve bakanlar ilk defa finansal piyasalarda nasıl bir oyunun dönebileceğini hayal etmeye başlamışlardı. Abdullah Gül dayanamayıp sordu:

“Kira bedeli ödediler diyorsunuz. Nasıl oluyor. Örneğin 1000 YTL tutarındaki hisse için ne kadar kira ödüyorlar?”

“Sayın bakanım, bu bedel kiralayan kişinin kredibilitesine göre değişebiliyor ama yüzde 10’dan fazla değil. Yani 100 lira ödeyerek bir süreliğine 1000 liralık bir varlığın sahibi olabilirsiniz.”

Abdullah Gül devam etti:

“Serhat Bey, sizin anlattıklarınızdan şunu mu anlayalım? Soros 100 lira ödedi ve 1000 liralık hisseyi aldı. Sonra da bu 1000 liralık hisseyi piyasada satıp, 1000 lira karşılığı ABD Doları satın aldı.”

“Evet Sayın Bakanım tastamam öyle.”

“Yani desenize, elindeki 100 lira ile 1000 lira karşılığı dolar alabilme gücüne sahipler.”

Bütün bakanlar ve Başbakan birbirlerine baktılar ve aynı anda aynı şeyi düşündüler. Serhat ne düşündüklerini çok iyi anlamıştı. Abdullah Gül’e bakarak devam etti:

“Şu an aslında vurgulamak istediğim noktayı siz çok netleştirdiniz Sayın bakanım. Yabancıların elindeki her 1 dolar kaçmaya kalktığında, bu döviz kaçışına mani olabilmek için Merkez Bankası’nın elinde en azından 10 dolar nakit rezerv olması gerekiyor. Açığa satış kuralı bizim ülkemizde de yasal olarak var. Yabancı fonlar arzu ederlerse borsadan A hissesini ödünç alıp, bunu satabilir ve karşılığında dolara yönelebilir. Zaten hissenin fiyatı düşeceği için, daha yüksek kurdan elindeki döviz bozdurur ve hisseyi ‘öldüm’ fiyatlardan yerine koyarak iade eder. Nasıl olsa döviz yönlendirebiliyorlar. Bu şekilde para kazanmaları çok kolay. Sizin ekonominiz iyiymiş, kötüymüş veya krize girmiş, bununla ilgilenmezler. Tek amaçları ortamdan faydalanarak para kazanmaktır.”

Sadece Abdullah Gül değil, bütün bakanlar önündeki kağıtlara notlar aldılar. Abdullah Gül “Buyurun Serhat Bey sizi dinliyoruz, Hong Kong’da neler olduğunu görelim” dedi ve Serhat ilgiden memnun bir şekilde devam etti:

“Bu oyunun Soros için zararlı sonuçlanması mümkün değildi. Ya Hong Kong Doları devalüe olacak ve böylece dolar spekülasyonundan para kazanacaklardı. Ya da hükümet devalüasyona direnirse, mecburen faizleri yükseltecekti. Faizler yükselince hisseler hızla düşmeye başlayacak ve açığa sattıkları hisseleri ucuza alıp sahiplerine iade edeceklerdi. Nasıl olsa karşılarında köşeye sıkışmış bir ülke vardı.

Hong Kong yetkilileri oyunun sadece bununla bitmediğini söylediler. Hong Kong Dolarları bloklar halinde

göze batacak şekilde satılıyor ve piyasanın dikkati çekilmek isteniyordu.

İsim vermek istemeyen Hong Kong yetkililerine göre, Quantum ve Tiger fonları gazetecilere ve yazarlara Hong Kong Doları'nın ve Çin parasının veya her ikisinin birden devalüasyonun eşiğinde olduğunu anlatan hikayeler yazmaları için para yedirmişlerdi.

Aynı tarihlerde Türkiye'de de yazılı ve görsel basında Çin'de bir devalüasyon olması olasılığı ve bunun piyasalarımıza ve ekonomimize etkisi sürekli tartışılıyordu.

Tekrar Hong Kong'a dönersek; oynanan bu oyunun çok daha büyük boyutlarda olduğu anlaşıldı. Soros ve Robertson'un hedge fonları, Hong Kong Doları'nın çöküşüyle birlikte Japon Yeni, Avusturalya Doları ve Kanada Doları'nın da çökeceğini düşündüklerinden bu paraları da göstere göstere açığa satıyorlardı. En büyük manipülasyonlardan birinin artık başarısız olması için hiçbir sebep yoktu. Sağır sultan bile, Çin'in parasının devalüe olacağını duymuştu.

Soros ve Robertson, Hong Kong'un yapabileceği çok fazla bir şey olmadığını düşünüyordu. Borsası büyük olsa da, Hong Kong'un kendilerine karşı kullanabileceği para miktarının fazla olmadığı yönünde hesap yapmışlardı. Hedge fonların açığa sattıkları ve raporlarla sabitleşen miktarın 30 milyar dolar olduğu sonradan ortaya çıktı. Bu tür bir paraya karşı, Hong Kong'un elindeki kaynakların çok yetersiz kalacağını düşünen iki kişi Soros ve Robertson'du. Amerika'da 1.5 trilyon dolarlık açık pozisyon al-

makla, Hong Kong'da 30 milyar dolarlık açık pozisyon almak neredeyse aynı anlama geliyordu.

Üstelik, Hong Kong piyasası dışı çok fazla açıktı. Bu şehri zengin eden şey, herkesin kendi paralarıyla burada istediği her şeyi yapabiliyor olmalarıydı. Dolayısıyla para kaçışlarını önlemeye kalkışan devlet müdahalesi düşünülemezdi bile.

İşte bütün bu faktörler bir araya geldiğinde, Soros'un başarısız olması imkansızdı."

Abdüllatif Şener dayanamayıp sordu:

"Peki Soros başarılı oldu mu?"

"Hayır Sayın Bakanım. Beklenmeyen oldu. Hong Kong'un elinde tahmin edilenden çok daha fazla parası vardı. Bir anda Hong Kong Merkez Bankası aslan kesildi. Belki de modern dünyanın finans sisteminde hiç görülmemiş bir olay oldu. Hong Kong Merkez Bankası, borsadan hisse satın almaya başladı. Soros'un açığa satış yaptığı hisselerin fiyatları hızla yukarı gidiyor ve Soros'a zarar yazıyordu."

Babacan şaşırmıştı. "Bir merkez bankası borsadan hisse mi alıyor dediniz?"

"Evet Sayın Bakanım. Başlı başına sadece bu müdahale tüm dünyada müthiş bir tepkiyle karşılaştı. Paranın özgürlük cennetinde böyle şeyler olmamalıydı. Muhafazakarlar ve kapitalist sistemin savunucuları ateş püskürüyordu. ABD'nin en büyük ekonomistlerinden, Milton Friedman, Hong Kong Hükümeti'nin yaptıklarını 'delilik' olarak niteliyor ve veryansın ediyordu.

Soros ve Robertson, bu tepkilerin Hong Kong yetkililerini çok zora sokacağı ve pes edecekleri düşüncesiyle beklemeye başladılar. Açığa sattıkları hisselerin sahiplerine ek kira ödeyerek süreleri yenilediler.

Ama hükümet devreden çıkmıyordu. Yeni kurallar getirdi ve açığa satışı sınırlayan kurallar koyarak, hisselerini kiraya veren yatırımcıları, bunları geri almaya zorladı. Dünya finans piyasalarını yönlendirip istedikleri ülkede istedikleri gibi para kazananların çığıllıkları daha fazla yükseldi. İş çığırından çıkmıştı. Herkes daha neler olacağını beklerken, Soros ve Robertson'un fonlarının yanı sıra diğer fonlar da, bir dizi garip olaylar silsilesi sonrasında, sessiz sedasız operasyonlarını geri çekip daralmak zorunda kaldılar. Kapalı kapılar ardında neler olup bittiğini kimse bilmeyecekti. Fakat Hong Kong para otoritesi tam anlamıyla bu finansal teröristleri nakavt etmişti."

Salonda mutlu bir hava esti. En azından bir manipülasyona karşı savaşım kazanan bir hükümet olduğunu görmek, salondaki Başbakan ve bakanlara güven vermişti.

Serhat heyecanı dindirmek istemeyerek devam etti:

"Hong Kong kalesini kahramanca savunup, Soros gibi bir para sihirbazını püskürten kişi, Hong Kong Para Otoritesi Başkanı Joseph

Yam'dan başkası değildi. Uluslararası baskılar karşısında çok zor günler geçirdi. Defalarca dünyanın birçok yerinde

neleri, niçin yaptığını anlatmaya çalıştı. ABD Merkez Bankası Başkanı Alan Greenspan yaptığı bir konuşmada;

‘Herhalde Hong Kong otoritelerinin borsayı yükseltmek için yaptıklarının akıllı bir iş olduğunu düşünüyor olmamı ummak büyük bir aptallık olur’ diyerek tepkisini dile getiriyordu. Joseph Yam’ın, Singapur’daki bir toplantıda yaptığı konuşma çok çarpıcıydı.

Yam, Alan Greenspan ile görüşmelerinin devam ettiğini ve Greenspan’ı, amaçlarının büyük bir manipülasyonu önlemek olduğuna inandırmaya çalıştığını söylüyordu. Ayrıca Greenspan’ın Long Term Capital Management Fonu’nu çöküşten kurtarma operasyonu gibi, kendilerinin yaptıklarının da aynı şey olduğunu vurgulamaya çalışıyordu.

Çok uzun bir konuşma yaparak, benim az önce anlatmış olduğum hedge fon hareketlerini ve manipülasyonu bütün çıplaklığıyla anlattı. Bunun ardından da kendilerinin neyi niçin yaptıklarını ve bunun en doğal hakları olduğunu vurguladıktan sonra, sözlerini şöyle bitirdi:

Barton Biggs

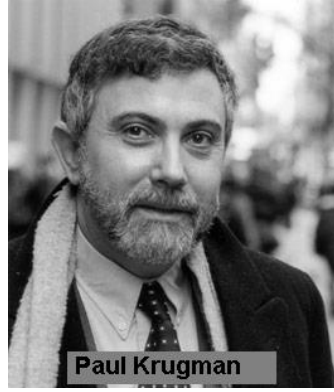
‘...Galiba çok konuştum. Fakat sözlerimi Morgan Stanley’in baş global stratejisti Barton Biggs’in ve Paul Krugman’ın sözleriyle bitirmek istiyorum. Biggs şöyle diyor; ‘...Hong Kong para otoritesinin yaptıklarını anlayışla karşılıyorum. Hedge fonlar birlik olup, Hong Kong’a yaptıkları türden bir saldırıyı bir ülkeye yaptıklarında, darmadağın eden ve ahlak-

sız bir faaliyet içindedirler. Yaptıkları şey, kendi para kazanma hırsları için ülke insanlarını ateşe atmaktır. Spekülatörlerin dün-

yayı yönetmesine izin verilemez ve ülkeler ellerindeki silahları bunların ataklarına karşı kullanmalıdırlar.'

Evet, Biggs bunları söylüyordu. Paul Krugman da Fortune dergisindeki son yazılarından birinde şöyle diyordu:

'Ülke içinde, şirketlerle ilgili dedikodu ve söylemlere dayanarak yapılan manipülasyonlara uygulanacak cezalar çok net ve etkin bir şekilde düzenlenmiştir. Fakat ülkelere karşı yapılan manipülasyonlar için bir düzenleme yoktur. Ülkelerin sermaye piyasaları herkese açıktır. Fakat bu piyasaları düzenleyen ve herkesin işlem yapmasına izin veren kurumlar ulusaldır. Hepimiz dünya çapında yetkili olan, denetleyici ve düzenleyici bir kurumun vücuda getirilmesinin ne kadar zor olduğunu biliyoruz. Örneğin, Londra'da çalışan Amerikalı para yöneticilerini, Çin'de yaptıkları manipülasyon nedeniyle cezalandıracak bir kurumun nasıl oluşturabileceğini hayal etmek için bile bir fırın ekmek yememiz gerekiyor.

Bu taarruz ateşine maruz kalmış bir ülke olmasanız bile, uluslararası çaptaki manipülasyonları cezalandıracak bir kurumu oluşturma konusunu, hemen bugünden düşünmeye başlamalıyız."

Serhat tüm bunları anlatırken, Hülya da pür dikkat izlemiş, hükümet üyelerinin yüzündeki ifade farklılaşmış ve işin ciddiyetini çok daha iyi anlamışlardı.

Bir grup para canavarı, ülkelerin piyasalarını gerçekten allak bullak edebiliyordu. Üstelik bu bir iddia olmaktan öteye gidiyordu. Bunları yaşayan sadece, Hong Kong Para Otoritesi Başkanı Joseph Yam değildi. Morgan Stanley gibi dünyanın dev bir yatırım bankasının baş global stratejisti de manipülasyonu teyit ediyordu.

Bütün ülkeler krize kötü yönetim nedeniyle yakalanmıyordu. Krizi, çoğu zaman uygun ortamı bularak bu ülkelerin kanını emmek için harekete geçiren finansal teröristler çıkarıyordu. Bunlar aslında bütün ülkelerde faaliyetleydiler. Ama Hong Kong'da başarılı olamamışlardı. Çünkü kendi taktikleriyle savaşıyor bir para otoritesi ile karşı karşıya kalmışlardı.

Serhat, bilgisayarından bir başka sunum dosyasını açıp salona döndüğünde, Abdullah Gül, Soros hakkında ve manipülasyonlarla ilgili daha ayrıntılı bilgi verip veremeyeceğini sordu. Salondaki herkes Soros ile çok ilgilenmişti.

Sihirbaz Soros'un Ardındaki Gizli Finansal Ağ

Toplantı salonundaki yoğun ilgiyle, Serhat iyice motive olmuştu. Farklı ülkelerde sayısız manipülasyona imza atmış çok sayıda manipülatör vardı. Fakat, George Soros'un yeri ayrıydı. Serhat, önce salondaki herkese birer "Soros Dosyası" dağıttı ve sözlerine Soros'un kısa bir özgeçmişi ile başladı:

"Soros'a ilişkin çok çarpıcı bilgileri William Engdahl tarafından 1997'de yazılmış olan, '**Robin Hood hakkında-ki Gerçek**' isimli makale ve bu makalenin kaynak göstermiş olduğu dokümanlardan anlatacağım.

Engdahl'ın araştırmalarına göre, Soros geniş ve kirli bir finansal buzdağının görünen yüzüdür. Bu finansal ağın merkezi, Avrupa'nın ileri gelen aristokrat ve kraliyet ailelerinin oluşturduğu **Isles** kulübüdür ki; İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz İmparatorluğu'nun kalıntıları üzerine kurulmuştur. İngiliz İmparatorluğu'nun izlediği sömürge stratejisinden farklı olarak, jeopolitik amaçlarına ulaşmak için devleti kullanmak yerine, özel bir finansal holding şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu özel finansal holding artık gidip ülkeleri işgal ederek, buradaki doğal kaynakları ülkesine aktarmıyor, ama herkesin gözü önünde bu kaynakları çok daha profesyonelce ve finansal silahlarla yapıyor.

Isles kulübünün merkezi Londra şehridir. **Rothschild** Ailesi, Isles kulübünün en önemli üyesidir. Bu aile, İngiliz Kraliyet ailesinin vekili olması yanında, Soros'un kariyerinin oluşmasını sağlamış ve Soros'u yaratmıştır. Rotschild Ailesi ile Soros arasındaki bağları az sonra açıklayacağım fakat bunun öncesinde önemli bir ayrıntıyı vurgulamak istiyorum.

Soros'un Quantum Fonu, 11-14 milyar dolar arasında bir meblağı yöneten özel bir yatırım fonudur. Soros'un deyimiyle en önemli müşterisi veya yatırımcısı İngiltere Kraliçesi Elizabeth'dir ki, Avrupa'nın en varlıklı şahsiyetidir."

Salonda çıt yoktu. Soros'un Kraliçe'nin parasını bile yönetiyor olması önemli bir ayrıntıydı. Abdüllatif Şener, "Nerede kurulmuş bu Quantum Fonu" diye sordu. Serhat konuşmasını sürdürdü:

"Quantum Fonu Karayip'teki vergi cenneti Hollanda Antiller'inde kayıtlıdır. En önemli amaç; Amerika'daki vergilerden kaçmak, yatırımcıların kimliğini gizlemek ve onların parasıyla istediği gibi oynayabilmektir. Soros, Amerika'nın denetiminden kaçabilmek için, yönetim üssünü de vergi cenneti olan Hollanda yönetimindeki Curaçao'a kaydirdi.

Fakat işin ilginç yanı, Amerikan Hükümeti, Soros'un özellikle ABD yasalarının dışında bir yerde olmasını istiyor. Çünkü Soros'u eski sosyalist ülkelerdeki rejimleri yıkmak için kullandı ve benzeri işler için hala kullanmaya devam ediyor. Şaşırtıcı bir başka durum daha var. Soros Quantum Fonu'nun yönetiminde değildir. Aynı zamanda

hedge fonlarının kaynağını sağlayan 99 uzman yatırımcısının hiç biri de Amerikan vatandaşı değildir.

George Soros, Quantum Fonu'nun yatırım danışmanı olarak görev yapmaktadır. Böylelikle, kendisinden Quantum Fonu ve bu fonun operasyonları ile ilgili bilgi istendiğinde, 'ben sadece bir danışmanım' demekle yetinecektir."

Abdüllatif Şener ilgiyle, "Böyle yapmasının ona ne faydası var?" sorusunu yöneltti. Serhat; "Vergi otoritelerinin veya diğer devlet görevlilerinin, kendisinin ne tür işler yaptığına ilişkin olarak, en ufak bir ipucu elde etmesini önüyor. Quantum Fonu'nun yönetim kurulunda, Amerikan vatandaşı olan hiç kimseye yer vermemiştir. Yöneticileri, İsveçli, İtalyan veya İngiliz'dir. Bunu bu şekilde tasarlayan da CIA'nin ta kendisidir" yanıtını verdi.

Serhat bundan sonra, Ali Babacan yönetiminde kimlerin olduğu sorusuna yanıt verdi:

"Quantum Fonu'nun yönetim kurulu üyelerinden **Richard Katz**, Rothschild'in önemli bir adamıdır. Bu kişi aynı zamanda Londra'daki 'Rothschild ve Oğulları Ticaret Bankası' ile İtalya'nın Milano şehrindeki 'Rothschild İtalya'nın yönetim kurulunda görevlidir.

Quantum Fonunun yönetim kurulundaki bir başka önemli isim **Nils O. Taube**'dir. Bu kişi Londra yatırım grubu 'St. James Place Capital'in ortağıdır. Eğer 'St. James Capital'in sahibi kim diye soracak olursanız tabi ki cevap **Lord Rothschild**'dir.

London Times gazetesi köşe yazarı Lord **William Rees Mogg**, St. James Place Capital şirketinin yönetim ku-

rulu üyesidir ve Soros'un görüşlerinin tüm dünyaya duyurulmasında en etkin rolü oynayan kişidir.

Bir diğer isim ise Soros'un 1993'de gerçekleştirdiği Altın manipülasyonundaki iş ortağı Fransız spekülâtör **Sir James Goldsmith**'tir ki, bu kişi Rotschild'in kuzenidir.

Gelelim Quantum Fon'undaki en önemli ve skandal isimlerden birine. Lübnan doğumlu, **Edgar De Picciotto** Cenevre'deki en zeki bankacılardan biri olarak tanınır. Kendisi Cenevre Bankası Başkanı'dır. Altın piyasasında ve hedge fonların off-shore işlemlerinde başrolü oynamıştır. De Picciotto yine bir Lübnan doğumlu olan iş ortağı ve bankacı Edmond Safra'nın çok yakın arkadaşısıdır. **Edmond Safra** New York Bank of Republic'in kontrolünü elinde bulundurmaktadır ki; bu banka Moskova'daki bankalarda, bilinen suç örgütleri adına açılmış hesaplara, milyarlarca dolar gönderdiği için ABD tarafından detaylı bir soruşturmaya tabi tutulmuştur. Bunun dışında, Safra hem ABD hem de İsviçre otoriteleri tarafından, başka ülkelerden uyuşturucu kaçakçılığından elde ettiği paraları ülkeye getirip aklamaya çalıştığı için soruşturma altındadır.

De Picciotto ve yönetim kurulunda olduğu 'Union Banque Privee', uyuşturucu paralarının aklanması ile ilgili olarak ağır bir soruşturma geçirdi. 1994 yılında Amerikan federal ajanları Picciotto'nun bankasının en üst düzey yöneticisi Jean Jacques Handali ve birçok banka görevlisini milyonlarca dolar uyuşturucu parasını aklamaya çalıştıkları için gözaltına almıştır. Miami Başsavcılığı'na göre, 'Union Banque Privee', uyuşturucudan kazanılan kara paranın aklanmasındaki İsviçre bağlantısıydı.

Picciotto'nun yakın bir siyaset ve iş arkadaşı olan **Helmut Raiser** gizemli bir silah tüccarıdır. Bu kişinin Rusya'da çok ünlü organize bir suç örgütünün elebaşısı Grigori Luchansky ile bağlantıları ortaya çıkarılmıştır. Grigori Luchansky Rus ve İsviçre ortaklı Nordex Grubunu kontrol eden kişidir.

Sonuç olarak bu belgeler Soros ve Rotschild ailesi arasında çok sıkı bağlar olduğunu göstermektedir. Soros kendini, büyük paralar kazanan ve bunu yatırım dehası ile yapan yalnız bir spekülâtör gibi göstermeye çalışsa da, sizlere yazılı olarak dağıtmış olduğum dokümanlarda görebileceğiniz üzere, çok sıkı örülmüş finansal mafyanın bir parçası olarak, özellikle sosyalist rejimlerin yıkılmasında büyük rol oynamıştır.

Macaristan ve Polonya'da direnişlerin başlaması için, bu ülkelerdeki kapitalist sistem savunucularına ciddi yardımlar yapmıştır. Rusya'da 1998 yılında yaşanan büyük krizden iki hafta önce Rus Ruble'sinin aşırı değerli olduğunu söylemiş ve ardından ruble'nin çöküşünü ve Rusya'nın moratoryum ilan etmesini beklemiştir. Elinin altındaki fonların büyük kısmının CIA kontrollü olduğunu William Engdhal söylüyor.

ABD'nin Irak harekâtını başlatması öncesinde bildiğiniz üzere Soros Türkiye'ye de geldi. Sabancı Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada inanılmaz şeyler söyledi. Dedi ki: 'Türkiye'nin en iyi ihracat ürünü ordusudur.'

Sonrası ise malum. İş 'tezkere krizine' kadar gitti. Fakat bu olay konumuzun çok dışına taşıdığı ve zaten sizler

olayları canlı yaşadığınız için, konu üzerinde daha fazla konuşmaya gerek olduğunu zannetmiyorum.

Kısacası dünyada oynanan oyun basittir. Bütün dünyada tam serbesti ve kapitalist sistemin yerleşmesiyle, Amerika kendine yeni alanlar bularak, dünyayı global bir devlet haline getirecektir ve **biz bu sistemi ithal ettiğimiz için krizlere maruz kalıyoruz.** ”

Serhat sözlerini bitirdiğinde, çantasından dünyadaki manipülasyonlara ilişkin dosyalar çıkararak, salondaki herkese birer tane verdikten sonra devam etti.

“Bu dokümanlarda Soros ile ilgili her şey var. İngiltere gibi dev bir ülkenin parasını nasıl çökerttiğini ve Malezya krizi sırasında, Başbakan Mahathir Muhammed ile aralarında geçenleri bu dokümanlarda bulabilirsiniz.”

Saat 12:00’ye geliyordu ve toplantının ikinci günündeki ilk bölüm sona ermişti. Serhat, öğleden sonra Asya krizi ile ilgili sunum yapılacağını belirttikten sonra, Başbakan ve bakanlar saat 14:00’te yeniden toplanmak üzere salondan ayrıldılar.

Asya'nın Kâğıt Kaplanları

Başbakan ve bakanlar öğle tatillerini genelde dinlenerek geçirirken, Hülya yapacağı sunuma hummalı bir şekilde hazırlanmış ve notlar almıştı. Toplantının başlamasına yarım saat vardı. Aceleyle duştan çıkıp, hazırlıklarını yaparken Serhat uyuyordu. Serhat'ı da uyandırdı. Kısa bir uyku olmasına rağmen, eşi oldukça dinlenmiş görünüyordu. Serhat, yüzünü yıkayıp kendine çeki düzen verdi. Sonra hazırlanmakta olan Hülya'ya öğüt verdi:

“Hülyacığım sunumunu yaparken çok fazla ayrıntıya girmemeli ve olayları olabildiğince basite indirgemelisin. Ayrıca cümlelerinin sonunu getirmeden önce bekle ve soru sormalarını sağla. Aksi halde uyuyan bir topluluğa sunum yapmak zorunda kalabilirsin. Üstelik en önemli bölüme geldik. Anlatacaklarının hepsini bitirmek zorunda değilsin. Eğer ilgi yoğunlaşırsa devam edebilirsin ama, baktın ilgi dağılmış, o zaman çok fazla uzatmadan sonuca gel. Bir an önce, bu öğleden sonraki seans bitsin de yarın sabah evimize gidelim. Evim evim, güzel evim... Evimi çok özledim.”

“Tamam canım, sen hiç merak etme. Ben de evimizi çok özledim. Annemi de arayamadım, kadıncağız kim bilir ne kadar merak etmiştir.”

Her ikisi de son bir defa aynanın karşısına geçip üstlerine çekidüzen verdikten sonra, toplantı salonuna yöneldiler. Korumaların arasında geçip salona girdiklerinde he-

nüz hiç kimse yoktu. Hülya yapacağı sunumun bilgisayardaki hazırlıkları için acele ederken, Serhat da bu toplantıda dağıtılacak olan dokümanları son bir defa gözden geçiriyordu.

Toplantı planlanandan yarım saat daha geç başladı. Öğle arasında başbakanın telefonu susmak bilmemiş ve görüşmeler uzamıştı. Nihayet, salonda herkes yerini aldığı anda, sabahki toplantıdan daha dinamik ve neşeli bir hava vardı. İlk olarak Başbakan Erdoğan konuştu:

“Hülya Hanım sizi dinlemek için hazırız. İki gündür kriz konuşuyoruz ama az önce beni aradılar S&P* yine notumuzu artırmış, sizler hala karamsar mısınız?”

Başbakanın yüzünde alaycı bir ifade vardı.

“Sayın Başbakanım, bu haber çok sevindirici görünüyor. Fakat yanlış anlamayın ama...”

Hülya duraksamıştı. Başbakan Erdoğan,

“Lütfen söyleyin çekinmeyin” dedi.

Hülya biraz sıkıntılı bir yüz ifadesiyle devam etti:

“Ben bu habere sevinemedim Sayın Başbakanım. S&P’nin not artırımına temkinli yaklaşmak zorundayız. Bu not artırımı ile ülkeye daha çok yabancı portföy yatırımı girecek demektir. Zaten şu anki sorunlarımızın en önemli sebeplerinden biri, ardı arkası kesilmeyen bu yabancı para girişidir. TL’nin değerlenme sürecinin devam etmesi, makro dengeleri bozucu etki yapıyor. Asıl üzerinde durulması

* S&P: Dünyada ülkelere not veren önemli derecelendirme kuruluşlarından birinin adıdır.

gereken nokta, daha sonra kaçarken büyük hasar bırakabilecek bu paranın girişine sınırlamalar getirilmeli. ”

Başbakan Erdoğan duyduklarından pek memnun olmamıştı. Salondaki neşeli hava bir anda yerini daha ciddi bir atmosfere bırakırken Başbakan, “Buyurun Hülya Hanım sizi dinliyoruz, devam edebilirsiniz” dedi. Hülya’nın son söylediklerini pek ciddiye almamış ve üzerinde tartışmak istemiyormuş görüntüsü veriyordu.

Hülya’nın perdeye yansıttığı sunumun ilk slaydında “**Asya’nın Kağıt Kaplanları**” yazıyordu.

Hülya önce niçin bu tür bir başlık kullandığını açıkladı. Bu tanımı ilk defa Çin Devlet Başkanı Mao kullanmıştı. Oxford terimler sözlüğüne göre; “**kağıt kaplanlar**” deyimi, bir ülkenin ya da bir bireyin çok güçlü ve önemli bir görüntü çizmesine rağmen, gerçekte zayıf ve etkisiz olduğunu vurguluyordu.

Birçok Asya ülkesi, tüm dünyayı şaşırtan şekilde “**Asya mucizesi**”ni gerçekleştirmiş ama bu filmin sonu büyük ve hazine bir krizle noktalanmıştı. Asya’daki ülkelerin yaklaşık 10 yıl boyunca sergiledikleri hızlı büyüme, birçok araştırmacının dikkatini çekmiş ve sayısı binleri bulan bilimsel araştırmalara konu olmuştu. Hatta bu hızlı büyümeyi açıklamakta zorlanmış olmak, “**Asya mucizesi**” deyiminin türemesine neden olmuştu.

Asya krizi 1997 yılının Ekim ayında patlak vermişti. Bu ülkeler de Latin Amerika ülkeleri gibi sürekli bütçe açıkları mı veriyorlardı? Har vurup harman savuran hükümetleri mi vardı? Hülya çok çarpıcı bir tablo ile sunuma başladı. Ülkelerin birçoğunda bırakınız bütçe açığını, çoğunlukla bütçe fazlası vardı. Bütçe açığı veren ülkelerin

açıkları da zaten gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 2'sine bile ulaşmıyordu.

Bütçe açıklarının GSYİH'ya Oranı (%)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Kore	-0.68	-1.63	-0.50	0.64	0.32	0.30	0.46	0.25
Endonezya	0.43	0.45	-0.44	0.64	1.03	2.44	1.26	0.00
Malezya	-3.10	-2.10	-0.89	0.23	2.44	0.89	0.76	2.52
Filipinler	-3.47	-2.10	-1.16	-1.46	1.04	0.57	0.28	0.06
Singapur	10.53	8.58	12.35	15.67	11.93	13.07	14.10	9.52
Tayland	4.59	4.79	2.90	2.13	1.89	2.94	0.97	-0.32
Çin	-0.79	-1.09	-0.97	-0.85	-1.22	-1.00	-0.82	-0.75
Tayvan	1.85	-2.18	-5.34	-3.88	-1.73	-1.09	-1.34	-1.68

Kaynak : G. Corsetti ve diğerleri (1998)

Bu tablo bütün bakanların ve Başbakan'ın dikkatini çekmişti. Hülya ilk sunduğu verilerle kafalarda yeterince soru oluşturmıştı. Hiç bütçe açığı vermeyen bir grup ülke daha sonra tarihlerinin en büyük krizlerine gireceklerdi. Herkes bu süreci iyiden iyiye merak ediyordu. Ekonomi masasının ilk ayağında sorun görünmüyordu. Gerçekten de sorun yok muydu? Yoksa gizli kalmış sorunlar sumen altı mı edilmişti?

Perdeye yansıyan ikinci tablo çok daha çarpıcıydı. Bu tabloda Asya ülkelerinin büyüme oranları yer alıyordu.

GSYİH Büyüme Oranları							
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Kore	9.13	5.06	5.75	8.58	8.94	7.10	5.47
Endonezya	6.95	6.46	6.50	15.93	8.22	7.98	4.65
Malezya	8.48	7.80	8.35	9.24	9.46	8.58	7.81
Filipinler	-0.58	0.34	2.12	4.38	4.77	5.76	9.66
Singapur	7.27	6.29	10.44	10.05	8.75	7.32	7.55
Tayland	8.18	8.08	8.38	8.94	8.84	5.52	-0.43
Çin	9.19	14.24	12.09	12.66	10.55	9.54	8.80
Tayvan	7.55	6.76	6.32	6.54	6.03	5.67	6.81

Kaynak : G. Corsetti ve diğerleri (1998)

Örneğin Kore 1991 yılı ile kriz yılı olan 1997 dahil olmak üzere, yedi yıl içinde ortalama yüzde 8 büyüme kaydetmişti. Endonezya'nın büyümesi ise çok daha çarpıcı-

cıydı. Sadece Tayland 1997’de negatif büyüme kaydetmişti ve zaten kriz Tayland’da başlayıp diğer ülkelere yayılmıştı.

Verilen ilk iki tablo çok net bir resmi ortaya koyuyordu. Bütçe açığı olmayan hükümetler ve ortalama olarak yüzde 7 hızla büyüyen ekonomiler!

Abdüllatif Şener dayanmayıp sordu:

“Hülya Hanım Asya krizi 1997’de çıkmıştı değil mi?”

“Evet efendim, 1997 yılı Ekim ayında Tayland’da başladı”

“Bu verilere baktığımda gerçekten bu ülkelerin nasıl krize girmiş olabileceği konusunda pek sağlıklı bir senaryo geliştiremiyorum. Sanıyorum cevabı biraz sonra öğreneceğiz ama bu veriler gerçekten doğru mu? Bu verileri nereden aldınız?”

“Sayın Bakanım, bu verileri Corsetti, Pesenti ve Roubini’nin yazmış olduğu ‘Asya’nın Döviz ve Finansal Krizi’ne Sebep Olan Neydi’ başlıklı makalesinden aldım. Yazarlar bu verileri IMF’nin Uluslararası Finansal İstatistikler yayınlarından almışlar. Dolayısıyla verilerin güvenilirliği konusunda hiç şüphemiz yok.”

“Teşekkür ederim Hülya Hanım, buyurun devam edin lütfen.”

Hülya, büyüme oranlarını sunduğu ikinci tablodaki veriler hakkında fazla yorum yapmadan sadece “Büyüme oranları şüpheye yer bırakmayacak kadar yüksekti” dedikten sonra ekonominin reel ayağını ilgilendiren diğer bir tabloyu yansıttı.

Enflasyon Oranları (%)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Kore	9.30	6.22	4.82	6.24	4.41	4.96	4.45
Endonezya	9.40	7.59	9.60	12.56	8.95	6.64	11.62
Malezya	4.40	4.69	3.57	3.71	5.28	3.56	2.66
Filipinler	18.70	8.93	7.58	9.06	8.11	8.41	5.01
Singapur	3.40	2.32	2.27	3.05	1.79	1.32	2.00
Tayland	5.70	4.07	3.36	5.19	5.69	5.85	5.61
Çin	3.50	6.30	14.60	24.20	16.90	8.30	2.80
Tayvan	3.63	4.50	2.87	4.09	3.75	3.01	0.90

Kaynak : G. Corsetti ve diğerleri (1998)

Enflasyon oranları da istikrarlı görünüyordu. Endonezya hariç diğer ülkelerin enflasyon oranları ya düşüktü ya da başlangıçta yüksek seviyelerde olsa bile gerilemişti. Sonuç olarak istikrarlı seyir izleyen enflasyon oranları, büyüme ayağında da istikrarı sağlamıştı.

Hükümet üyelerinin övündüğü her konuda, Asya ülkeleri de aynı başarıyı elde etmiş görünüyorlardı. Sıra gelmişti ekonomi masasının üçüncü ayağına. Dış ödemeler dengesi ne alemdeydi? Acaba Asya ülkeleri de çok yüksek cari açıklarla mı boğuşuyorlardı. İzleyen slayt, bu konudaki soruları cevaplıyordu.

Cari Açığın GSYİH'ya Oranı (%)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Kore	-0.69	-2.83	-1.28	0.30	-1.02	-1.86	-4.75	-1.85
Endonezya	-2.82	-3.65	-2.17	-1.33	-1.58	-3.18	-3.37	-2.24
Malezya	-2.03	-8.69	-3.74	-4.66	-6.24	-8.43	-4.89	-4.85
Filipinler	-6.08	-2.28	-1.89	-5.55	-4.60	-2.67	-4.77	-5.23
Singapur	8.33	11.29	11.38	7.57	16.12	16.81	15.65	15.37
Tayland	-8.50	-7.71	-5.66	-5.08	-5.60	-8.06	-8.10	-1.90
Çin	3.09	3.27	1.33	-1.94	1.26	0.23	0.87	3.24
Tayvan	6.82	6.94	4.03	3.16	2.70	2.10	4.05	2.72

Kaynak : G. Corsetti ve diğerleri (1998)

Singapur, bırakın cari açığı, yüksek oranda cari fazla verirken, diğer ülkelerin cari açık oranları kriz yılı olan

1997 yılına gelindiğinde gerileme kaydetti ve yüzde 5'in üzerinde cari açığı olan sadece bir ülke vardı. Genelde yüzde 6 veya 7'ye ulaşan cari açıklar sonucunda kriz geçiren Latin Amerika ülkeleriyle karşılaştırıldığında bu oranlar gerçekten ihmal edilebilir oranlardı. Cari açık rakamları 1995 ve 1996 yıllarında daha kötü durumdaydı. Örneğin Tayland'ın cari açığı, GSYİH'nın yüzde 8'ine ulaşmış ama krizin olduğu 1997 yılında yüzde 1.90'a gerilemişti. Bir bakıma bu durum şöyle de yorumlanabilirdi; Tayland'ın yüksek cari açıklarını devam ettiremeyeceğini gören yabancılar bu ülkeye olan kaynak akışını 1997 yılında kesmişlerdi ve hızla daralan yabancı fon akışı da krizin başlamasına neden olmuştu.

Eğer bir ülkenin dış borçları, bu borçların reel borçlanma maliyetinden daha hızlı artıyorsa, o ülkenin bunu sürdürmesi imkansızdı. Varsayalım ki dış borçlarınız her yıl dolar bazında yüzde 5 büyüyor olsun. Eğer dolar borçlanma maliyetiniz yüzde 5'ten fazlaysa, bunun sürdürülmesi imkansızdır.

Bu açıdan bakıldığında Asya ülkelerinin ödeme güçleri 1996 yılı sonu itibarıyla çok bozulmuştu.

Hülya bu rakamları yorumluyor ve tablolar üzerindeki önemli verilere dikkat çekiyordu. Salonda merak iyiden iyiye artmıştı. Şu ana kadar Asya ülkelerine ait veriler hiç de öyle kriz sinyali üreten nitelikte değildi. Peki dünya ekonomi tarihine geçen Asya krizi nasıl ortaya çıkmıştı?

"Cari açık, ülkedeki tasarruflar ile yatırımlarınız arasındaki farktır" dedi Hülya. Bu nedenle cari açık, ya azalan tasarruflar ya da artan yatırımlar nedeniyle ortaya çıkabilirdi.

Hülya, salondaki meraklı bakışların artırdığı motivasyonla devam etti:

“Üstelik bu ülkelerin neredeyse hepsinde yüksek oranda yatırım vardı. Yatırımlar GSYİH’nın yüzde 30’unu geçiyordu. Yabancı direkt yatırımlar da 1990’lı yıllar boyunca yüksek hızda artış kaydetmişti.

Sonuç olarak Asya ülkelerine oluk oluk para akıtan yabancılar, Asya ülkelerinin tasarruf açığını kapatıyorlardı. Fakat 1997 yılına gelindiğinde, özellikle Avrupa bankaları, verilen paraların **nasıl kullanıldığını ve ne kadar getiri** sağladığını araştırdıklarında karşlarına çok vahim bir tablo çıktı.

Kolayca dış borç bulan Asya ülkeleri bu paraları alıp yatırımlarda kullanıyorlardı, fakat bir sorun vardı. Eğer 100 lira borç almış ve 15 lira faiz ödeyecekseniz, bu paraya en azından 16 lira getiri sağlamalısınız. Aksi halde borcu borçla çevirmeye başlarsınız. İşte Asya’nın krizinin temelinde yatan asıl sebep buydu.

Latin Amerika krizlerinden farklı olarak, kolayca para bulabilen savurgan bir hükümet yerine, savurgan bir özel sektör vardı. Hükümetler yüksek büyümeyi hedeflemiş ve özel sektörün önünü açmışlar, buraya para akıtan yabancılar adeta üstü kapalı garantiler vermiş ve “Korkmayın paranıza bir şey olmaz, olursa çaresine bakarız” demişlerdi.

Nasıl olsa büyüme oranları yüksekti ve bu borçlar ödenecekti. Fakat çok önemli bir ayrıntı gözden kaçıyordu. Eğer **borçlarınız, bu borçların maliyetinden hızlı artıyorsa, bunun sürdürülmesi imkansızdır**. Örneğin bir firma yıllık yüzde 6 dolar faiziyle borçlanıyor olsun. Eğer borçları yıllık bazda yüzde 6’dan fazla artıyor ve yatırımların ve-

rimliliği düşüyorsa, bir süre sonra bunun sürdürülemezliği anlaşılacak ve oluk oluk para akıtanlar bunu geri isteyeceklerdi.

Hülya yeni bir tabloyu daha dikkatlere sundu. Birçok Asya ülkesinin kısa vadeli dış borçlarının toplam borçlara oranı 1996 yılına gelindiğinde hızla artmıştı. Bir bakıma kısa vadeli ihtiyaçlarını da artık borçla karşılıyorlardı.

Kısa vadeli Dış Borçların Toplam Borçlara Oranı (%)							
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Kore	30.87	28.19	26.99	25.85	25.47	51.60	50.20
Endonezya	15.92	18.00	20.52	20.17	18.05	20.87	24.98
Malezya	12.43	12.14	18.18	26.58	21.13	21.19	27.83
Filipinler	14.48	15.24	15.93	14.01	14.29	13.38	19.34
Singapur	17.51	18.92	19.91	17.87	13.28	14.56	19.81
Tayland	29.63	33.13	35.22	53.01	60.67	72.36	41.41
Çin	16.85	17.89	19.01	17.80	17.40	18.91	19.72
Tayvan	88.31	86.49	86.93	84.99	76.75	72.18	68.44

“Eğer yatırımlarınız sonrasında ürettiklerinizi satıp yeni nakit yaratmakta güçlük çekmeye başlarsanız bunu da borçla kapatmaya başlarsınız” dedi Hülya.

Abdüllatif Şener söz alarak sordu:

“Hülya Hanım, az önce Asya krizinin Tayland’da başladığını söylemişsiniz, fakat tabloda gördüğüm kadarıyla 1996 yılına gelindiğinde Tayland’ın kısa vadeli borçları yüzde 72’den yüzde 41’e düşmüş. Bu biraz çelişkili değil mi?”

Hülya gülümseyerek devam etti:

“Sayın Bakanım, söylediğiniz doğru fakat zaten Tayland bu ülkeler arasında en riskliydi ve 1996 yılına gelindiğinde yabancılar verdikleri borçları geri alamayacaklarını anladıklarında, yeni kısa vadeli kredi açmadılar ve kre-

dibilitesi düştüğü ve yeni para bulamadığı için Tayland bu tür bir sonuçla karşılaştı.”

Abdüllatif Şener tatmin olmuş görünüyordu. Hülya devam etti:

“Son bir nokta daha var. Asya krizi Tayland’da başlayıp sonra Güney Kore’ye sıçramıştı. Güney Kore’de **Chaebols** denilen holdinglerin verilerine baktığımızda, sermayelerinin en azından 3–4 katı borçlanmış olduklarını görüyoruz. Otuza yakın sayıda olan bu holdinglerin zaten 7 tanesi halihazırda iflas etmiş durumdaydılar. Örneğin Jinfro isimli holding, sermayesinin 85 katı borç almıştı.

Asya ülkelerinde dikkat çeken önemli diğer bir gelişme de, emlak sektöründeki yatırımların akıl almaz boyutlara ulaşmasıydı. Verimi çok düşük olan bu alanlara yapılan yatırımların geri ödenmesi söz konusu değildi. Bu alanda büyük bir balon oluştu. Aynı balon hisse senetleri piyasalarında da oluştu.

Özetlersek yabancılardan gelen para **hisse senedine, emlak sektörüne ve tüketiciye kredi olarak gidiyordu**. Herkes her alanda yatırıma girişmiş ve böylelikle yatırımın getirisi hızla azalmış ve kar marjları, borçlanma maliyetinin de altına düşmüştü. Tüketiciye verilen krediler kesildiği anda aşırı yatırım yapmış olan özel sektör borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmişti. Dolayısıyla dışarıdan gelen paranın kesilmesi durumunda ekonomi duvara çarpacaktı.

Nitekim Tayland’da bir bankanın aldığı krediyi geri ödeyemediği duyulunca, domino taşı etkisiyle, dalga dal-

ga para kaçışı başladı. Önce borsalar göçtü, ardından kriz Tayland'dan Güney Kore'ye sıçradı. Bu ülkelerin paraları değer kaybettikçe ürettiği mallar yabancı para bazında ucuzluyordu. Bu durum diğer Asya ülkelerinde de devalüasyon beklentisini kamçılardı. Çünkü, diğer ülkelerin parası değer kaybetmezse, malları, devalüasyon olan ülkelere göre çok pahalı olacak ve satış yapamayınca onlar da borçlarını ödeyemeyecek duruma düşecekti. İşte bu beklenti, bütün Asya ülkelerinden para kaçışına sebep olunca, kurunun yanında yağ da yandı ve makroekonomik durumu çok iyi olsa bile hemen hepsi krize girdiler. Paraları bir haftada yüzde 40 oranında değer kaybetti.

Borç verenler biliyorlardı ki, böyle durumlarda IMF imdada yetişir, borç verdikleri şirketler iflas etse bile, hükümetler bu borcu ödemek zorunda kalırlar ve nasıl olsa paralarını kurtarırlardı. Zaten IMF'nin görevi gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere verdikleri borçların geri ödenmesini garanti etmek değil miydi? Nitekim Malezya hariç hepsi IMF ile Stand-by anlaşmaları yaptılar. Hükümetler, iflas eden şirketlerin ve bankaların borçlarını üzerlerine aldılar. Sonuç olarak, bütçe fazlası veren bu ülkelerin bütçe açıklarının milli gelire oranı kriz sonrasında yüzde 15 seviyelerine kadar yükseldi. Yani özel sektörün aldığı borçların tümünü ödemek, devletin üzerine kalmıştı. Sonrası malum. Bizler 2001 krizinden sonra neler yaşamışsak, kriz geçirdiklerinde aynılarını yaşadılar. Yüz binlerce kişi işini kaybetti. Binlerce firma iflas etti. Borsalar yüzde 60-70 oranında düşerken, emlak sektöründe fiyatlar yarıdan fazla düştü. Sözüün kısası borç aldıkları refahı, çok acı bir biçimde ödediler."

Hülya, Asya krizinin teknik detaylarına ilişkin tablo ve grafiklerin sunumunu bitirdikten sonra eski Malezya Başbakanı Mahathir Muhammed'in 2000 yılında Amerikan Ulusal Araştırmalar Merkezi'nin düzenlemiş olduğu konferanstaki konuşmasından pasajlar sundu. En çarpıcı olan, Mahathir Muhammed'in **Malezya krizini döviz manipülatörlerinin çıkarmış olduğunu söylediği ve açık biçimde Soros'u suçladığı** bölümdü. Soros her ne kadar Malezya'da işlem yapmadığını açıklamış olsa da, Quantum Fonu'nun dışında, kendi adının yer almadığı hedge fonlarla bu manipülasyonda başı çektiğini Mahathir Muhammed söylüyordu."

Çözüm

Asya krizine ilişkin bölüm bittikten sonra Başbakan Tayyip Erdoğan söz aldı:

“Hülya Hanım, iki gün içinde bizler çok aydınlandık. Krizler konusunda sayenizde şu an çok daha bilgiliyiz. Ekonomi yönetiminde bir yanlışımız olup olmadığını şimdi daha iyi değerlendirme imkanımız olacak. Eşiniz Serhat Bey’e ve size tüm bakanlarım adına teşekkür ediyorum. Son bir sorum daha olacak.”

Başbakan Tayyip Erdoğan’ın yüz ifadesi, içten bir teşekkürü yansıtıyordu. Sorusuna geçmeden önce bakışları değişti ve sanki bu soruyu sorsa da cevap alamayacakmış gibi bir ifade belirdi yüzünde.

Hülya, Başbakanın bakışlarındaki bu farklılığı hemen anlamış ve biraz da tedirgin olmuştu ama kendinden emin bir ses tonuyla “Emriniz olur Sayın Başbakanım, sizi dinliyorum” dedi.

Tayyip Erdoğan elindeki kalemle, önündeki not defterine rasgele karalamalar yaparak sorusunu yöneltti:

“Şu ana kadar hep krizlerin nasıl ortaya çıktığını anlattınız. Görünen o ki; ya hükümetler ya firmalar ya da bireyler veya bunlardan ikisi ya da üçü, borç almanın dayanılmaz çekiciliğine kapılıp, iyi günlerde sanki bedavaya alıyormuşçasına borç batağına saplanıyorlar ve değirmenin suyu durduğu anda krizler gelip vuruyor.

Açık söyleyeyim, biz hükümet olarak zaman içinde bunun bilincine vardık. İşte bu yüzden hem iç hem de dış borçlarımızı, nominal ve reel bazda düşürdük. Bütçe açığımız milli gelirin yüzde 17'sinden yüzde 2.5 seviyesine kadar indi ve faiz dışı fazla konusunda sürekli olarak hedefleri aştık. Hatta bütçe fazlası vermeye bile başladık. Fakat görüyorum ki, Asya ülkeleri bütçe fazlası verirken krize maruz kalmışlar.

Dışarıdan gelen finansman durduğu anda sorunlar yaşayacağımıza ilişkin görüşünüze bir itirazım yok. Bu sorunların boyutları da para kaşısının hızına bağlı olacaktır. Biz ülke için üzerimize düşeni yapmış olsak da, Malezya Başbakanı Mahathir Muhammed gibi, bu para tüccarlarının atağına maruz kalabiliriz. Fakat ülkeye sermaye giriş çıkışını sınırlamamız veya IMF ile yapılan ekonomik programı rafa kaldırmamız düşünülemez. Sözün kısası şu; krizlerin nasıl oluştuğu çok net ama, çare nedir? Biz istediğimiz kadar mali disipline önem verelim ve siyasi tansiyonu yükseltmeyelim, küresel para dış dünyadan kaynaklanan veya yanı başımızdaki bir kriz nedeniyle kaçmaya başlarsa en az hasarla bunu atlatmanın bir yolu olabilir mi? Çözüm önerilerinizi de duymak istiyorum.

Başbakan bu soruyu sorarken, Serhat kürsüye doğru gelmiş ve Hülya'nın yanında yerini almıştı. Aralarında kısaca bir şeyler konuştuktan sonra Serhat;

"Sayın Başbakanım müsaade buyurursanız bu sorunu ben cevaplamak istiyorum" dedi.

Başbakan Erdoğan başıyla memnuniyet bildiren bir işaret yaptıktan sonra Serhat çarpıcı bir cümleyle söze başladı:

“Bu iki günlük mini konferansın belki de en önemli sorusunu siz sordunuz Sayın Başbakanım. Bu kadar kriz hikayesi dinledikten sonra, para kaçmaya başladığı anda, siyasi kararlar veya yasal düzenlemelerle bunu durdurmaya kalkışmak seçeneği çok maliyetli olacaktır. Bunun yerine tedbirler almak pekala mümkün.

Şili birçok kriz geçirdi. Fakat 1990 yılında uygulamaya koyduğu politikalarla, Arjantin, Brezilya ve Asya krizlerine rağmen, daha önceki boyutlarda bir krize maruz kalmadan bugünlere geldi. Şili’nin izlediği politikaların neler olduğu çok önemlidir. Ekonomik programımızda değişiklik yapmak gerektiğini düşünüyorum.”

Başbakan bu noktada “Somut önerileriniz nedir?” diye sordu:

Serhat anlatmaya devam etti:

“İki ayrı öneriden bahsedeceğim. Biri yumuşak başlı bir çözüm önerisi, diğeri de oldukça radikal bir öneridir.”

Başbakan “önce yumuşak başlı olanı dinleyelim” dedi. Serhat öneriyi aktardı:

“Şili modeli seçilebilir. Şili’de orta vadeli ekonomik stratejinin üç önemli ayağı var. Birincisi, yapısal reformların hızlandırılması ve buna sağlık ve eğitim unsurlarının eklenerek sosyal yönünün güçlendirilmesi. İkincisi ise; daha önceki krizlerden alınan dersler sonrasında, enflasyona göre ayarlanan faiz çapasıdır. Bunu bizler de uyguluyoruz. Fakat üçüncü nokta çok daha büyük önem arz ediyor.

Şili’de, merkez bankası para politikasını belirlerken sadece bir göstergeye değil, **toplam arz ve talebi etkileyen birçok göstergeye bakıyor**. Çekirdek enflasyon, TÜFE, üç-

retler ve döviz kurlarındaki değişimler, iç harcamalar, iç üretim, milli gelir, potansiyel üretim seviyesi ve büyüme oranı, işsizlik oranı, ithalat, para miktarları, krediler ve diğer finansal varlıkların fiyatları gibi faktörlerin hepsi değerlendiriliyor ve para politikası bu şekilde belirleniyor.

Döviz kuru politikası bu süreci destekliyor. Kurlar bant içinde dalgalanacak şekilde ayarlandı. Fakat kritik nokta şu: Eğer cari açık yüzde 4-5 oranına yükselirse veya ekonomide dengesizlik sinyalleri veren gelişmeler olursa kurlara müdahale edebiliyorlar. Buna yönetilen dalgalı kur sistemi diyebiliriz. Bant geniş tutulduğu için sürekli bir müdahale yok. Fakat oyununun kuralını çok iyi idrak eden piyasa oyuncuları, merkez bankasının her an müdahale edebileceği korkusu yüzünden kur üzerinde manipülasyon yapamıyorlar. Yani dış dengeleri ve içerideki sanayiye çökertecek bir döviz kuru seviyesine izin verilmiyor. Rezervler olabildiğince yüksek seviyelerde tutuluyor. 1990 yılından sonra Şili spazmlar geçirse de bu politikalar sayesinde, daha önce geçirdiği krizlere benzer büyük krizleri hiç yaşamadı. Biz Şili gibi bant sistemine girmesek de, 'serbest dalgalı kur' yerine 'yönetilen dalgalı kur' sistemine geçebilir ve gerektiğinde merkez bankasının müdahalesini sağlayabiliriz. Yani merkez bankası her gün piyasada bir oyuncu gibi döviz alıp satabilir. Benzer bir politikayı 1994 yılındaki kriz sonrasında 'reel kur hedeflemesi' adı altında biz de uyguladık. Fakat bu sistem enflasyon kadar devalüasyon ürettiği için, enflasyon-devalüasyon sarmalına girdik ve yüzde 70-90 bandında bir enflasyon kronikleşti. Reel kur hedeflemesi sistemini eksik uyguladık.

Şili'nin politikasını destekleyen ve başarılı olmasını sağlayan çok önemli bir başka uygulama da ülkeye giren parayı iki kısma ayırmasıdır. Direkt yatırım olarak gelen yabancı sermayeye bütün kapılar açıktır. Fakat ülkeye borç ya da portföy yatırımı olarak gelen paranın önüne engeller konuldu. Yani hemen kaçabilecek parayı istemediklerini ilan ettiler ve vergilendirdiler. Malezya da benzer şekilde süre tahdidi koydu. Belirli bir süreden önce ülkeden çıkmaya çalışan para üzerinden vergi alınıyor. Böylelikle özel sektörün de dış dünyadan hovardaca borçlanmasının önüne geçilmiş oldu. Vergiler nedeniyle, borç şeklinde ülkeye giren paranın maliyeti artıyor ve bu durum özel sektörün sağlıklı borçlanmasını önüyor.

Sonuç olarak, benzer değişikliği biz de yapabiliriz. Çok başarılı bir ekonomist olarak tanıdığım, **Selim Somçağ'ın** çözüm önerisi de bu yöndedir. Fakat ekonomik programdaki bu değişiklik ani olmalıdır. Bu tür bir değişiklik olabileceği konusunda kimsenin bilgisinin olmaması gerekir. Duyulduğu anda ekonominin krize girmesine sebep olur. Merkez Bankası piyasada aktif bir oyuncu haline gelmelidir ve döviz kurlarında manipülasyona izin vermemelidir. Serbest dalgalı kur sistemi, gelişmiş ülkelere uygun olabilir. Çünkü dünya piyasaları derin olduğu için bu ülkelerin paralarını manipüle etmek çok zordur. Örneğin euro-dolar piyasası çok derindir ve sadece bir oyuncu fiyatı etkileyemez. Fakat bizim gibi ülkelerin parası söz konusu olunca, piyasalar yeterli derinlikte olmadığı için çok kolay manipülasyon yapılabilmektedir. Yabancılar döviz kurlarını kendi çıkarlarına uygun olarak belirleye-

bilme gücüne sahiptir. Levent Üstay'ın anlattıkları bu gerçeği ortaya koyuyor.”

Başbakan dikkatle dinlemiş ve notlar almıştı. “İkinci öneriniz, yani radikal öneriniz nedir?” diye sordu. Serhat tahtaya doğru yürüdü ve hiçbir şey söylemeden büyük harflerle “SABİT KUR” yazdı. Bunun salonda büyük tepki yaratacağını biliyordu ve beklenen oldu. Ali Babacan “Şaka yapıyorsunuz herhalde” dedi.

Serhat, “Bu tepkiyi bekliyordum, fakat lütfen açıklamama izin verin” dedi.

Ali Babacan, “Buyurun sizi dinliyoruz” dedikten sonra Serhat konuşmasını sürdürdü:

“Aslında hangi kur sistemini uygularsanız uygulayın, optimal ve kesin çözüm veren bir sonuca ulaşmak zordur. Şu ana kadar dünyada uygulanan hiçbir kur sisteminin birbirinden üstün olduğunu söyleme imkanımız yok. İster serbest dalgalı kurda, isterse sabit kur sisteminde veya bunların arasında kalan bant sistemlerinde olsun, sorun kur sistemi değil, yerel paranın yabancı paralara karşı ne kadar değerlenmiş olduğudur. Hangi sistemde olursa olsun, eğer paranız aşırı değerlenmişse er ya da geç, olması gereken seviyeye gelecektir.

Steve Hanke, Robert Mundell ve Joseph Stiglitz gibi önemli ekonomistler de bu kur sistemini öneriyor. Yani serbest dalgalı kur sisteminde eğer kurlar olması gereken seviyeye yükselecek olursa, bu süreç yavaş yavaş olmayacak, sert dalgalanmalar şeklinde kendini gösterecektir. Yani panik yaratacak, harcamalar kısılacak ve ekonomik program çökme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu tür bir durum, ekonomi yönetiminin başarısızlığı anlamına gele-

cektir. Ülkemizde kurlar aslında serbest bir şekilde dalgalanmıyor. Serbest dalgalı değil, manipüle edilen bir kur sistemimiz var.

Malezya ekonomisinin 1997 yılındaki verileri asla bir kriz olasılığını gündeme getirmiyordu. Ama Malezya parası Ringgit üzerindeki manipülasyonlar krizi oluşturmaya yetti. Bu manipülasyonlar durdurulana kadar kriz derinleşti ve o dönemin Başbakanı Mahathir Muhammed bu oyunu, sermaye giriş ve çıkışlarını yasaklayıp, kurları sabitleyerek durdurabildi.”

Salondaki hiç kimse bu görüşe prim vermemiştir ve bu durum yüzlerinden okunuyordu. Serhat fazla ısrarcı olmak istemedi:

“Biliyorum çok radikal bir görüş. Fakat Malezya bu sayede krizden hızlı bir şekilde kurtuldu. Eğer kurlar serbest dalgalı kur sistemi içinde ani sıçramalarla 1 \$ = 2 YTL seviyesine gelirse bunun adı ‘sizlerin başarısızlığı’ olacaktır. Fakat bir anda ve aniden ekonomi yönetiminin kendi kararıyla 1 \$ =2 YTL olduğu açıklanırsa bilinçli ve bütün sonuçları ölçülerek yapılmış bir hareket olarak algılanır. Üstelik YTL dolara değil, Euro’ya sabitlenmeli. Zaten AB’ye giriş sürecinin bir aşamasında bunu yapmak zorunda kalacağız.”

Ali Babacan dayanamadı ve sinirli bir ses tonuyla;

“Siz ne diyorsunuz Serhat Bey? Böyle bir durumda zaten krizi kendimiz çıkarmış olmuyor muyuz? Enflasyonun ne olacağını tahmin edebiliyor musunuz? Ortada ekonomik program mı kalır? Yabancı yatırımcı bir daha Türkiye’ye uğrar mı? Biz hızlı gelişen bir ülkeyiz, yabancı sermayeye ihtiyacımız var” dedi.

Serhat ikna etme çabası içinde olmak istemiyordu ama görüşlerini aktarma ihtiyacı hissetti:

“Sayın Bakanım ilk bakışta haklısınız. Fakat enflasyon kısa bir süre için artar ve daha yüksek seviyede sabitlenen kur, negatif gelir etkisi yaratarak tüketimi daraltınca enflasyon üzerindeki baskısı azalır. Nobel ödüllü, Prof. Robert Mundell’in çalışmaları, kurdaki sıçramanın kalıcı enflasyona neden olmadığını çok açık bir şekilde gösteriyor. Ayrıca yabancı sermayede bir süre kesinti olsa bile, daha sonra akın akın gelir. Çünkü kurlar sabittir ve yabancılar yüksek kurdan paralarını bozdurduklarında, bu ülkede yüksek faiz alacaklardır. Gitmek istediklerinde aynı fiyattan dolara geçebilecekleri için TL faizler, aynı zamanda dolar faizi olacaktır. İşte bu aşamada sıcak paraya karşı önlem almak veya faizleri serbest bırakıp arz talebe göre düşmesini sağlamak gerekir.”

Ali Babacan sert bir ses tonuyla;

“Yani siz 2001 yılına geri dönelim diyorsunuz”

“2001 krizi öncesindeki kur sistemine geçildiğinde zaten TL aşırı değerliydi. Ayrıca **ülkeye giren sıcak paraya karşı önlem alınmadı** ve bankaların açık pozisyonları hızla arttı. Ben, denge kur seviyesine kadar, örneğin 1 \$ = 2.2 YTL oranında devalüasyon yapıldıktan sonra buna ek olarak, sıcak para girişine önlem alınması gerektiğini söylüyorum.

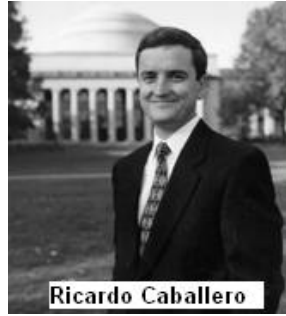
Diğer taraftan ucuz ithalat nedeniyle ölmeye yüz tutan sektörlerimiz canlanmaya ve istihdam yaratmaya başlar. İhracat sektörü yeniden hızla büyüyerek istihdam sorununa ciddi bir çare olur. Kurlar artık öngörülebilir oldu-

ğu için yatırımlar bu kararın hemen sonrasında düşse de, daha sonra hızla artacaktır. Direkt yabancı sermaye girişi bundan etkilenmez. Nitekim Malezya’da bunu gördük. Ekonomimiz kendi dinamikleriyle kararlı büyüme rotasına oturur. Aşırı ve tehlikeli büyüme yerine özkaynaklarımızla, emek ve sermayenin verimliliğindeki artış kadar, sağlıklı büyürüz. Bunu sadece ben değil, Steve Hanke, Robert Mundell ve Nouriel Rouibini gibi önemli ekonomistler de öneriyorlar. Sonuç olarak Çin ve Malezya karışımı bir sistem öneriyorum.”

Başbakan ve bakanlar bu konuyu ciddiye almamışlardı ve tartışmayı uzatmak istemiyorlardı. Serhat da bu konuyu daha fazla deşmek istemediğini belirterek;

“Burada bahsettiğim her iki önerinin de uygulamaya konması sizler açısından önemli riskler içeriyor. Fakat hiç olmazsa Caballero’nun çalışmaları ve önerileri dikkate alınmalı” dedi.

Abdullah Gül, “Kısaca bahsedebilir misiniz? Nedir bu çalışma ve öneriler?” diyerek konuyu değiştirdi. Serhat anlattı:

Ricardo Caballero

“Adı Ricardo Caballero. ABD’nin en önemli üniversitelelerinden MIT’in ekonomi alanındaki en önemli profesörlerden biridir. Bugüne kadar kriz geçirmiş ve ‘sudden stop’ dediğimiz, para girişinin durması ve yabancı paranın kaçmaya başlaması olaylarına maruz kalmış ülkeler üzerine sayısız makalesi vardır. Ülkelerin uluslararası piyasalardaki dal-

galanmalardan korunmasını sağlayacak ve bu ülkeleri krize karşı sigortalayacak yeni araçlar üzerinde çalışıyor. Söylediği şey basit. Eğer büyük şirketler değişik araçlar kullanarak risklerini sınırlayabiliyorlarsa, merkez bankası ve hazine de sıcak para için aynı şeyi yapabilir.”

Ali Babacan, “Ülkeye girmiş ve kaçması olasılığı yüksek olan sıcak paranın sigortalanmasından mı bahsediyorsunuz” dedi. Serhat yanıtladı:

“Evet Sayın Bakanım. Geliştirdiği modeller, para kaçışının ekonomi üzerinde yaratacağı devasa olumsuz etkileri en aza indirecek ve uygulanabilir yöntemleri içeriyor. Örneğin Şili için yaptığı bir çalışma var. Bu gerçekten çok çarpıcı sonuçlar içeriyor.”

Abdullah Gül araya girerek “Nedir bu çalışma? Çok kısa özetler misiniz?” dedi; Serhat, duraksamadan devam etti:

“Asya krizi sırasında Şili’den de para kaçışı olmuş, Şili parası hızla değer kaybedince, harcamalar kısılmış ve büyüme oranı olumsuz etkilenmişti. Ama derin bir kriz değildi. Eğer o sırada Caballero’nun modeli uygulanmış olsaydı, ekonomik büyümeyi çok daha hafif şiddette etkileyecek, insanlar işlerini kaybetmeyecekler ve refah seviyelerinde ciddi bir azalma olmayacaktı.

Bundan başka Caballero merkez bankalarının uyguladıkları enflasyon hedeflemesi programlarının yeniden dizayn edilmesini öneriyor. Bu yapılırsa, ani bir para çıkışı olsa bile olumsuz etkisinin en hafif şekilde atlatılabileceğini vurguluyor. Bence bu tür bilim adamlarıyla istişare

edilmeli ve onların bilgi ve tecrübelerinden yararlanılmasıdır.”

Abdullah Gül biraz da meraklı bir yüz ifadesiyle;

“Bu makale ve çalışmalar sizde var mı?” diye sordu.

“Evet Sayın Bakanım, ilgilenebilirsiniz düşüncesiyle bu konudaki en önemli beş makalesini fotokopi yaptırmıştım. Bu dosyayı size verebilirim.”

Serhat, Abdullah Gül’ün yanına giderek çantasından çıkardığı dosyayı Bakana teslim etti* ve kürsüye geldikten sonra devam etti:

“Bu çalışmaları sizlere saatlerce anlatabilirim ama konular çok teknik olduğu için, bence bu konular ekonomi yönetimi, bürokratlar ve bilim adamlarından oluşan bir konseyde görüşülse daha iyi olur. İmkan verilirse bu çalışmalara gönüllü olarak katılırım.”

Serhat bunları söylerken, Abdullah Gül dosyayı eline almış sayfaları çeviriyor ve bu arada Başbakan Erdoğan, diğer bakanlarla konuşuyordu. Serhat devam etti:

“Sonuç olarak, ekonomide kat edilen mesafelerin, dışsal bir şok ya da herhangi bir başka sebeple yok olup gitmesinin önüne geçilebilecek veya en azından üzerinde çok ciddi beyin fırtınası yapılması gereken birçok konu var. Para ülkeye güle oynaya gelir, kaçarken çok acı verir. Fakat serbest liberal sistemde bile bu acıyı hafifletmenin ve

* Caballero (2000, 2003, 2005a, 2005b, 2005c)

daha önce kriz geçirmiş ülkelerin acılarını tekrar etmemenin yolları var. Arz ederim Sayın Başbakanım...”

Sunum sona ermiş ve Hülya ile Serhat omuzlarından çok büyük bir yükün kalkmasıyla kuş gibi hafiflemişlerdi. Beklediklerinden çok daha yoğun bir ilgi oluşmuştu. Ülkeleri için olumlu bir şeyler yapmış olmanın mutlulukları yüzlerinden okunuyordu.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yerinden kalkarak kürsüye kadar geldi ve her ikisi ile de tokalaşarak, çok içten bir şekilde gözlerinden öptü. İki günlük bu konferansın ardında ne büyük bir emek, çalışma ve stres olduğunun pekala farkındaydı.

“Sizlerle bundan sonra daha sık görüşmemiz gerekecek. Bilgi ve tecrübelerinizden bu ülkenin her bireyinin fayda göreceğinden hiç şüpheniz olmasın. Elinize, dilinize sağlık.”

Başbakan’ın ardından diğer bakanlar da Hülya ve Serhat’a teşekkür ettiler. Önce Tayyip Erdoğan, ardından da bakanlar salondan ayrıldılar. Dışarıda bir uğultu oluşmuş, koşuşturmalar başlamıştı. Korumalar Başbakan ve bakanların makam araçlarını hazır hale getirirken, Hülya ile Serhat odalarına çıkmış ve ayrılık için hazırlıklarını yapmaya başlamışlardı.

Yaklaşık kırk beş dakika sonra, onlar da otelden ayrılırken, devlet erkânından kimse kalmamıştı. Ortalık sessizliğe bürünmüştü. Kendilerini hava alanına götürecek özel bir araç kapıda bekliyordu.

En Önemli Sayfa...

Toplantının ardından yaklaşık 5 ay geçmiş, ama bu toplantı ile ilgili olarak hiç kimseye en ufak bir şey anlatmamışlardı. Selma Hanım'ın dahi, bu toplantıdan haberi olmadı ve kızının güzel bir bayram tatili yaptığını düşündü.

Bu süreç içinde Hülya tez danışmanıya altı görüşme daha yaptı. Artık tezinin teslim aşamasına gelmişti. Antalya'daki toplantı için yaptığı hazırlıklar tezinin bitiş sürecini de hızlandırmıştı.

Artık krizlerin oluşumu üzerine kafasında hiç soru işareti kalmamıştı. Hatta tezinin son bölümünün başlığını değiştirmiş ve Caballero'nun çalışmalarına büyük ağırlık vermişti. Son bölüm tamamıyla çözüm üzerinde yoğunlaşıyor ve ani bir spekülatif döviz atağı durumunda neler yapılması gerektiğini anlatıyordu. Tezinde, Caballero'nun Şili için yaptığı çalışmayı Türkiye'ye uyarladı ve 2001 krizinin çok daha yumuşak bir şekilde atlatılabileceğini de gösterdi. Eğer Türk yetkililer, gerekli ve akılcı hareketleri zamanında yapmış olsalar, belki de babasını kaybetmek zorunda kalmayacaktı.

Serhat son beş ayda, dört defa daha Ankara'ya giderek özel toplantılara katıldı. Bu süre içinde Amerika'da faiz artışlarının devam etmesi, yabancıları tedirgin etmişti. 2006 yılının nisan ayında enflasyon oranının beklenenden çok yüksek çıkması da buna eklenince para kaçıışı başlamış ve dolar kuru 1.300 seviyelerinden 1.750 seviyelerine kadar yükselmişti. Ancak, Merkez Bankası, zamanında yaptığı

müdahalelerle para kaçışını durdurmayı başarmıştı. Fakat bu müdahaleler diğer ülkelerin kriz sırasında gösterdiği otomatik tedbirler olarak tezahür etmiş ve Merkez Bankası faizleri artırarak para kaçışını durdurabilmişti. İşte bunlar olurken, Serhat bir ay içinde iki defa Ankara'ya gitmiş, katıldığı toplantılarda görüşlerini aktarmıştı. Fakat bürokratlar tanımadıkları ve sadece Ali Babacan'ın isteğiyle görüşmelere katılan bu genç akademisyene oldukça soğuk davranmışlardı.

Hülya bu süreç içinde bir yandan tezini yazmış diğer yandan da eşine yardım etmişti. Tezin yazım işi bittikten sonra, kaynakça kısmını hazırlamak ve bilgisayarda bunu sunulabilir hale getirmek yaklaşık bir ayını aldı.

Evde yalnızdı. Tezin yazımı bitmişti. Bütün bölümleri kontrol ettikten sonra, ekranda boş beyaz bir sayfa açtı. Bu sayfaya bakarken, gözleri doldu. Bu sayfanın hayatındaki önemi çok büyüktü. Yaklaşık 2 yıl çalışmış ve bu tez için insanüstü bir emek sarf etmişti. Fakat onu duygulandıran şey, sarf ettiği emek, uykusuz kaldığı geceler değildi.

Tezini babasına adayacaktı ve bu boş sayfaya yazacağı birkaç kelimelik kısa cümle, belki de sadece bu tez için değil, hayatı boyunca yazacağı en zor kelimeler olacaktı.

Gözlerinden akan iki damla yaş yanaklarından aşağı doğru süzüldü. Eli klavyeye gitmiyor, bir güç onu engelliyordu. Boğazına düğümlenen şey, hareketsiz kalmasına ve ekrana öylece bakmasına neden oluyordu. Birden hıçkırarak ağlamaya başladı. Klavyenin üzerine kapandı. Gözlerinden yağmur gibi yaş boşanıyordu. Ağladıkça rahatladı. Boğazındaki düğüm kayboldu. Başını yukarı kaldırarak gözyaşları içinde ekrandaki boş, beyaz sayfaya tekrar baktı ve ağzından "Babacığım! Babacığım!" sözleri döküldü.

Bunu söyler söylemez sağanak halinde gözyaşlarına boğuldu.

Parmakları klavyeye doğru gitti. Önce “b” harfine dokundu, ardından “i” harfi ve devamı geldi...

“Bir krizin elimden aldığı canım babam, Zafer Koral’ın aziz anısına...”

“Babacığım bak kızın neler başardı” dedi iç çekerek.

“Çok şey öğrendim babacığım. Senin suçun yoktu. Senin gibi, ülkesine bir tuğla koyma çabası içinde olan nice insan, krizlerde neler neler yaşamışlardı. Dünya para ile yönetiliyor babacığım. Bir ülkenin parası ile istedikleri gibi oynuyorlar ve bundan habersiz masum halk, başkaları para kazanacak diye, ne oyunlara maruz kalıyor. Aileler parçalanıyor ve geride bizim gibi gözü yaşlı insanlar kalıyor.

Bu oyunu bozmak mümkün değil baba. Ama tezim kabul edildikten sonra, kitap olarak yayınlayacağım. Belki bunu okuyan birileri uyanır da, bu oyunlara gelmez. Belki de bir başka Hülya babasız kalmaz. Yerinde rahat uyu canım babam...”

Kollarını masanın üzerinde kavuşturup, başını kollarının arasına aldı. Adeta küçücük, yedi yaşlarında Hülya olmuş, iç çeke çeke ağlıyor ve titriyordu. Yerinden kalktı, doğruca oturma odasına gidip çok uzun zamandır hiç bakmadığı resim albümünü eline aldı. Kapağını açtığı anda babasının gülen yüzünü gördü. Bir tatil sırasında çekirmiş oldukları resimde Hülya, Selma Hanım ve Zafer Bey ne kadar mutlu görünüyorlardı. Hülya 12 yaşlarındaydı. Annesiyle babasının arasında durmuş, üzerinde mavi askılı bir elbiseyle objektife çok tatlı bir gülücük göndermişti.

Babasına baktı, “ne kadar da yakışıklıymış” dedi ve resmin üzerine küçük masum bir öpücük kondurdu. İlk defa bir şeyi fark etmişti. Babasının bakışları ile Serhat’ın bakışları ne kadar da birbirine benziyordu. Kırac’ın o çok sevdiği Zaman isimli şarkısını mırıldanmaya başladı;

Bir kez olsun çevir yüzün, bak şu toprağa
Her gün bir çiçek açıyor, diyor merhaba
Bütün geceler mecbur varır sabaha
Umudun kaybedip pes etmek olmaz.

O sırada kapının ziline çaldığını fark etti. Aceleyle aynaya baktı. Gözleri kızarmıştı. Gelen kişi Serhat olamazdı. Doğruca banyoya koşup yüzünü yıkadı, kendine çeki düzen verdi ve kapının dikiz deliğinden baktığında annesini gördü. Aceleyle kapıyı açıp annesine sımsıkı sarıldı. Selma Hanım neye uğradığını şaşırды. Kızının gözleri kızarmıştı. Belli ki ağlamıştı. Bu derece şiddetli sarılmak da neydi?

“Ne oldu kızım sana, yoksa Serhat’la kavga falan mı ettiniz?”

Selma Hanım korkmuştu. O sırada aklından bin bir türlü kötü senaryo geçiyor ve Hülya’nın durumunu anlamaya çalışıyordu.

“Hayır anneciğim, korkulacak bir durum yok, merak etme hiçbir şey olmadı. Az önce tezimin son kelimelerini yazdım ve çok duygulandım.”

“Kızım bir alemsin, ödümü koparttın. Tamam anlaşıldı, duygulandın ama niçin bu kadar ağladın?”

Hülya annesini kanepeye oturttu ve bir dakika beklemesini söyleyerek çalışma odasına gitti. Tezinin ilk sayfasını yazıcıdan alıp bu sayfayı annesine uzattı.

“Bir krizin elimden aldığı canım babam, Zafer Koral’ın aziz anısına...” cümlesini okuduğu anda Selma Hanım da kendini tutamadı. Birbirlerine sıkıca sarılmış halde, birlikte ağlıyorlardı. Babasının ölümünden bu yana annesini ilk defa gözyaşları içinde görüyordu. Fakat Selma Hanım kendini kısa sürede toparlayarak, mendiliyle gözyaşlarını sildi ve Hülya’yı alnından öperken espri yapmaya çalışıyordu...

“Sen tezini babana adamışsın, iyi hoş da, şimdi ben yemek kitabımı kime adayacağım?”

Alem kadındı Selma Hanım. Bu espriyle hava bir anda değişti. Gözyaşları gülücüklere karıştı. Duygusallığa Selma Hanım’ın sözleri son verdi:

“Hadi kalk, öyle uyusuk uyusuk mızlanmak yok. Mutfağa bugün hiç uğradın mı? Serhat bir saate kadar gelir. Şimdi son öğrendiğim yemek tarifini birlikte yapalım da sen o zaman görürsün benim kitabım mı, yoksa senin kitabın mı çok satacak.”

Savunma

G ün gelip çatmıştı. Yüksek lisans yaptığı üniversitenin amfilerinden birinin kapısının önünde, içeri çağrılmayı bekliyordu. Onca emek verdiği ve heyecanla yazdığı tezinin savunma günüydü.

Jüri beş kişiden oluşuyordu. Hepsi de kendi alanlarında Türkiye'nin en önemli isimlerindendi. Prof. İzzettin Önder, Prof. Gülten Kazgan, Prof. Ercan Uygur, Prof. Halil Sariaslan ve Prof. Erinç Yeldan jüri masasında yerlerini almışlardı. Kendi danışman hocası Prof. Koray Serkan izleyici olarak katılıyordu.

Amfinin yarısı doluydu. Bölümdeki araştırma görevlileri, yüksek lisans yapan diğer öğrenciler, öğretim görevlileri Hülya'nın tez savunmasını izlemeye gelmişlerdi. Fakat en önemli iki misafir en önde oturuyordu. Annesi Selma Hanım ve biricik eşi Serhat. Selin de hemen onların yanındaydı.

Hülya içeri girdiğinde, kalbi yerinden çıkacakmış gibi çarpıyordu. Herkesin gözü üzerindeydi. Sunumunu yapacağı kürsünün başına geçti. Bilgisayarda sunum hazırlığını yaparken jüri başkanı İzzettin Önder, Hülya'ya kuralları hatırlattı. Kendisinden 40 dakikayı aşmayacak bir sunum yapması bekleniyordu. Hülya, sunum sonrasında soruları cevaplayacaktı.

"Ben Başbakan'ın karşısında konuşmuş bir insanım, heyecanlanmama gerek yok" diyerek kendini rahatlatmaya çalışıyordu ama, şu an karşısında, bu konuları çok iyi

bilen uzman bir ekip oturuyordu. Gülten Kazgan neredeyse bütün krizleri doğru tahmin etmişti. İzzettin Önder, Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde ülke ekonomisindeki dengesizlikleri vurgulayan yazılar yazıyordu. Halil Sariaslan, Sermaye Piyasası Kurulu üyesiydi. Doktorasını ABD’de yapmış, binlerce öğrenci yetiştirmişti. Ercan Uygur, Türk Ekonomi Kurumu Başkanı, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi ve Türkiye’nin yakından tanıdığı bilim adamlarından biriydi. Türkiye’nin makro-ekonometrik modelini oluşturan ilk bilim adamları arasında yer almıştı. Onun Türkiye üzerine yaptığı makro-ekonometrik çalışmalar hem Serhat’a hem de Hülya’ya ışık tutmuştu. Bilkent Üniversitesi öğretim üyesi Erinç Yeldan ise zaman zaman yazdığı ekonomik raporlar ve bilimsel çalışmalarla dikkat çeken genç ve ciddi akademisyenlerden biriydi.

Zor durumda kalmaktan ve bazı soruları cevaplayamamaktan korkmuyor değildi.

Serhat’la göz göze geldi. Eşi o kadar içten ve güven verici bir bakış gönderdi ki, içine su serpildi. Selma Hanım da çok heyecanlıydı ama bu heyecanını belli etmemeye çalışıyordu.

‘Sizi dinliyoruz’ dedi İzzettin Önder. Hülya, konuşmasının ilk cümlelerini önceden hazırlamıştı. Salondaki jüri üyelerine ve dinleyicilere saygı belirten ifadelerden sonra, niçin bu konuda bir tez hazırlama ihtiyacı hissettiğini ve kendisini motive eden faktörleri sıraladı. Ardından, krizin tanımı ile devam ederek, tezinde yazdığı ülke krizlerinin örneklerini sırasıyla verdi. Bu ülkeleri Latin Amerika ülkeleri, Asya ülkeleri, Doğu Avrupa ülkeleri ve diğer gelişmekte olan ülkeler olarak gruplandırmıştı.

Tezin en önemli bölümlerinden biri, hedge fon denilen, krizler sırasında çok yüksek risk alabilen fonlara ay-

rılmıştı. Bu fonlar, bir ülkenin yatırım araçlarına para akıttıktan sonra, şartlar bozulduğu anda zararın miktarına bakmadan kaçabilen ve tabiri caizse vur-kaç yapan fonlardı bunlar.

Hülya bu fonların bir ülkede kriz çıkartabilecek kadar güçlü olabilecekleri ve ülkenin varlıklarının fiyatlarını istedikleri seviyelere kadar düşürebilecekleri iddialarında bulundu. Aslında bu fonların tek amacı para kazanmaktı. Bu nedenle bir ülkeyi çökertme planları olmayabilirdi, ama operasyonlarının sonuçları, ülkelerin çöküşünü hazırlıyordu.

Fakat iddiasını havada bırakmadı. Soros'un İngiltere, Almanya, Rusya ve en son Hong Kong'daki operasyonlarını belgeleriyle sergiledi. Fakat bunun yeterli olmadığını düşündüğü için dünyaca tanınan ve krizleri derinlemesine inceleyen ekonomistlerin bilimsel çalışmalarını da sundu.

Bunlardan en önemli araştırmayı Corsetti, Pesenti ve Roubini 2001 yılında yapmıştı. Makalenin başlığı, *"Döviz Krizlerinde Büyük Oyuncuların Rollerini"* şeklindeydi ve Amerikan Ulusal Araştırmalar Merkezi'nde yayınlanmıştı. Yazarlar Tayland, Hong Kong, Malezya, Avustralya ve Güney Afrika'daki krizleri inceleyerek, büyük para sahiplerinin bu krizler sırasındaki hareketlerini hem teorik hem de uygulamalı biçimde araştırmışlardı. Çalışmanın sonuçları çok çarpıcıydı. Piyasayı etkileyebilme gücü olan fonların, bir ülkenin krize karşı dayanıklılığını ciddi biçimde azaltabileceklerini, hazırladıkları modellerle ispatlıyorlardı. Yazarlar, bu çalışmaya başlamadan önce "Finansal İstikrar Forumu" (FSF) isimli bir grubun bu konuda yaptığı araştırmaları da incelemişlerdi. Bu forumun 2000 yılında yayınlanan sonuçları da, yüksek kredilerle (kaldıraçlarla) çalışan fonların, kriz öncesi ve kriz sırasında çok agresif ha-

reketleri olduğunu, sürü hareketiyle birbirlerini taklit ederek döviz kurlarının belirlenmesinde katkısı olduğunu ve krizleri derinleştirdiklerini söylüyordu. Bu konuda çalışma yapan bir başka kurum daha vardı. Hepimizin çok iyi tanıdığı IMF, 1998 yılında yaptığı çalışmada Asya ülkelerinin sadece 1997 yılındaki verilerini kullanarak, bu fonların krizlerde etkisi olmadığını söylemişti. Tabi ki şaşılacak bir durum değildi.

Hülya bu bölüme geldiğinde, Malezya'daki krize ilişkin olarak, bu krizi yaşayan eski Başbakan Mahathir Muhammed'in 70 sayfalık konuşmasından alıntılarla sunumunu sürdürdü. Mahathir Muhammed'in ilginç bir sözünü perdeye yansıttı:

“Görüyorum ki, ekonomiyi kötü yönettikleri, rüşvet aldıkları, kayırmacılık yaptıkları ve şeffaf olmadıkları için suçlanarak, krizlerin faturası ülkeye ve ülke yöneticilerine çıkarılırken, hala kimse döviz tacirlerini ve bire yirmi oranında kredili işlem yapan kan emici fonları suçlamıyor. Çünkü dünyayı yöneten çok etkili insanlar, bu operasyonlardan büyük paralar kazanıyorlar.”

Bu sözü yansıttıktan sonra, 1998 Asya krizi sırasında Malezya'nın döviz tacirlerinin bu operasyonlarını nasıl önlediğini anlattı. Yabancı fonların Malezya parası üzerindeki ellerini kesen önlemler sonrasında, Malezya ekonomisinde çok hızlı bir düzelme kaydedilmişti. Herkes, bu önlemler sonrasında Malezya'nın çökeceğini tahmin ederken, Malezya ekonomisi en hızlı toparlanan ülke olmuştu.

Hülya, kriz sırasında Malezya'daki gariplikleri grafiklerle de gösterdi. Döviz hareketleri, kurların seviyesi ve hedge fonların işlem hacimlerine ilişkin grafikler çok çarpıcıydı. Grafiklerde özellikle kriz başladıktan sonra çok anormal hareketler ve yoğun işlem hacmi olduğu net bir

şekilde görölüyordu. Bunu Avustralya, Hong-Kong, Endonezya, Yeni Zelanda, Singapur ve Güney Afrika'ya ilişkin grafikler izledi. Bütün bu grafikler ve ülke tecrübeleri en güvenilir kaynaklardan biri olan Finansal İstikrar Forumu (FSF) web sayfasında yayınlanan çalışmadan alınmıştı.

Peki krizleri önceden görmek mümkün olabiliyor muydu? Bu konuda dünyada yapılan birçok çalışma mevcuttu. **Goldstein**, **Kaminsky** ve **Reinhart** isimli ünlü ekonomistler bu konu üzerine 2000 yılında çok detaylı bir kitap yazmışlardı. Bu kitaptaki sonuçlara göre, birçok ekonomik veri içeren bir set oluşturularak kriz olasılığının arttığı görülebiliyordu. Dolayısıyla kriz sinyallerini önceden almak mümkün olabilirdi.

Goldstein, çok ilginç bir noktayı öne çıkarıyordu. Özellikle Asya krizi sırasında bankaların emlak sektörüne verdiği kredilerde anormal artışlar vardı. Diğer kriz geçiren ülkelerde de emlak sektöründe hızla artan fiyatlar kriz sinyali olabiliyordu.

Hülya, kriz sinyalleri üzerine yapılan diğer çalışmaları da anlattı. Hangi ülkede hangi göstergelerin, daha iyi sinyal verdiğini aktardı.

Amfideki bütün dinleyiciler ve sınav komisyonundaki bilim adamları kırk dakika boyunca Hülya'nın anlattığı her şeyi pür dikkat izlemişler, ülke krizleri anlatılırken amfideki dinleyicilerden yer yer şaşkınlık ifade eden uğultular yükselmişti. Özellikle de krizler sırasında yapılan manipölasyonların belgeleriyle anlatıldığı bölümler çok dikkat çekmişti.

Sunumuna başlarkenki heyecanı tümüyle yok olmuş ve dinleyicilerin yoğun ilgisi Hülya'ya büyük moral vermişti. Serhat'ın orada olması onun için önemli bir güven

unsuruydu. Hülya saatine baktı. Kendisine verilen kırk dakikalık süre dolmak üzereydi. Perdeye yansıyan slaytta SONUÇ yazıyordu. Jüri üyelerine döndü ve sunumuna devam etti:

“Sayın jüri üyeleri, Sayın misafirler...

Çok uzun bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bir gerçek var ki; bu ülkelerden kaynak transferini, legal yollardan yapmak üzere ellerindeki devasa paraları silah olarak kullanan güçler kontrol altına alınmadığı sürece dün Asya’da ve Latin Amerika’da, bugün Türkiye’de çıkan krizler, yarın da başka ülkelerde çıkmaya devam edecektir. Bu konuda, sunumumun başında verdiğim Chronicles dergisi yazarı ABD’li Djurdjevic’in makalesine atıf yapmak istiyorum;

‘Wall Street temelli Yeni Dünya Düzeni (YDD) imparatorluğu diğer ülkelere verilen borçlar ve yatırımlar ile inşa ediliyor. Balık oltaya geldiği anda YDD’nin finansal teröristleri misinayı yukarı çekiyorlar ve hiç şüphe duymayan bu kazazedeleri havada kupkuru bırakıyorlar. Oltaya gelenler kurtarılmak için yalvarır durumda kalıyorlar. Bu gibi durumlarda imdada IMF yetişiyor. Özelleştirme, ticaretin serbest bırakılması ve diğer istikrar programlarıyla hedef ülkelerin kaynaklarını kesiyor ve bu ülkelerin yüzlerini Yeni Dünya Düzeni elitlerine çevirmesini sağlıyorlar. Aynen İngiliz İmparatorluğunun daha kaba yöntemlerle yaptıklarına benzer şekilde.’

ABD’nin eski hazine bakanı Roger Altman, dünya finans piyasalarını **yeni bir ulus ötesi devlet** olarak tanımlıyor.

Paul Krugman gibi bir ekonomistin söylediği şu cümleler çok önemlidir;

‘...Londra’da çalışan Amerikalı para yöneticilerini, Başka bir ülkede yaptıkları manipülasyon nedeniyle cezalandıracak bir kurumun nasıl oluşturabileceğini hayal etmek için bile bir fırın ekmek yememiz gerekiyor. Manipülasyon ateşine maruz kalmış bir ülke olmasanız bile, uluslararası çaptaki manipülasyonları cezalandıracak bir kurumu oluşturma konusunu, hemen bugünden düşünmeye başlamalıyız.’

Birçok ülkede birçok insan çok büyük acılar çekti.”

Hülya bir an durakladı...

“Ben de babamı kaybettim...”

Bunları söylerken boğazına bir şeyler düğümlenmişti. Son sözlerinde zorlanmıştı. Gözleri doldu ama kendini topladı:

“Eğer sunduğum bu yüksek lisans tezi, sizler tarafından kabul görürse, doktora devam etmek istiyorum. Çalışacağım konu ise gün gibi ortada. Krizlerin önlenmesi yolunda, bu ülkenin bir vatandaşı olarak üzerime düşen ne varsa yapacağım. Bundan sonraki hayatımı buna adanacağım. Başka Hülyalar babasız kalmamalı? Bu ülkenin insanları işsiz kalmamalı. Sonuç ne olursa olsun, birilerinin onların elindekini, avucundakini almalarına izin verilmemesi.

Dünyanın en iyi ekonomistleriyle çalışmak istiyorum. Kriz ve panik anı geldiğinde çözüm üretmek kolay değil. Sır gibi saklanacak bir B planının elimizin altında bulunması şart. Fakat bunu sadece benim veya sizlerin değil, ülkeyi yönetenlerin de çok iyi anlaması gerekiyor.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.”

Sunum bitmiş, Hülya kuş gibi hafiflemişti. Annesi Selma Hanım kendini tutamayıp gözyaşlarını salıvermişti

ve elindeki mendille gözlerini siliyordu. Aslında son cümleler salondakilerin tümünde duygusal bir etki de yaratmıştı.

Jüri başkanı Prof. Dr. İzzettin Önder kurallar gereği soru bölümüne geçildiğini hatırlattı. Soruları jüri üyeleri veya sunumu izleyen diğer akademisyen, yüksek lisans öğrencileri ve misafirler de soru sorabilirdi.

Soru-cevap bölümü oldukça uzun sürdü. Hülya hiç teklemekten sorulara cevap veriyordu. Sorular geldikçe, o konuyla ilgili teorik alt yapıyı açıklıyor ve yapılmış çalışmalardan bölümler aktarıyordu.

En önemli soru Prof. Halil Sariaslan'dan geldi;

"Çok derin bir çalışma yapmışsınız. Tebrik ederim. Tezinizin içindeki argümanların tümüne katılmam mümkün değil, fakat inanılmaz bir literatür araştırması var bu tezde. Yabancıların operasyonlarının ilk defa bu kadar ayrıntılı olarak incelendiğini gördüm. Bütün bu çalışmalarınız sonrasında, şu an Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durumu ve ekonomik verileri göz önünde bulundurursanız, sizce bir kriz sinyali var mı?"

Hülya soruyu not ettikten sonra, gülümsedi ve "Bugüne kadar en çok karşılaştığım sorulardan biri bu oldu" dedi ve devam etti:

"Çalışmalarım şunu gösterdi. Üç tane kriz virüsü var. Birincisi HIV."

Esprili bir yaklaşımdı ve salonda gülüşmeler olmuştu. Hülya konuşmasını sürdürdü,

"Evet şaka yapmıyorum. Buna HIV diyorum çünkü İngilizce kelimelerinin baş harfleri böyle çıkıyor. Yani hiper-enflasyon virüsü, Hyper-Inflation Virus. Bu virüs aktif

hale geldiği anda hiperenflasyon yaratıyor. Hiperenflasyon krizinin temelinde yatan en önemli unsur, **hükümetlerin harcamalarını karşılıksız para basarak yapmasıydı**. Latin Amerika'da 1970 ve 1980'li yıllarda ortaya çıkan hiperenflasyon krizlerinin ana sebebi, karşılıksız para basılarak devlet harcamalarının finanse edilmesidir. Fakat dünya, bu virüsü etkisiz hale getirmeyi başardı. Dolayısıyla Türkiye'de bu tür bir kriz yaşanamaz. Çünkü Merkez Bankası özerk ve Hazine para istedikçe para basmıyor.

İkinci virüs ise DOM virüsüdür. Yani DOM-DOM kurşunu diyebiliriz. **'Default Or Moratorium'** kelimelerinin birleşiminden türettim. Çünkü bu virüsü bünyesine alan ekonomiler ya default oluyorlar, yani borçlarını sürdüremez hale geliyorlar, ya da moratoryum ilan ediyorlar."

Prof. Ercan Uygur şakayla karışık sordu:

"Bu DOM virüsü nasıl oluşuyor ve bünyeye giriyor?"

"DOM genel olarak, ya sabit kur veya bant içinde dalgalanan kur sisteminde devlet harcamalarını sorumsuzca artıran ülkelerde bulunuyor. Eğer harcamalar dışarıdan veya içeriden borçlanılarak artırılıyorsa ve bu borçlar yüksek maliyetle alınıyorsa, bütçe açıkları hızla artıyor. İçerideki harcama artışı nedeniyle ortaya çıkan enflasyon ülke mallarını dış dünyaya göre daha pahalı hale getiriyor. Artan kamu açıkları cari açığı yükseltiyor. Ülke parası değerleniyor. Bir süre sonra ihracat azalıyor. Döviz girişi yavaşlıyor. Bunu gören ve başlangıçta bu ülkeye borç veren yabancılar paralarını geri çekmek istediklerinde, sabit veya

bant içinde dalgalanan kur sistemi patlıyor ve ülke borçlarını ödeyemez hale geliyor. Arjantin, Rusya ve 1980'li yıllarda Şili, Bolivya ve Meksika bu tür krizlere maruz kaldılar. Türkiye'de yaşadığımız, 1994 ve 2001 krizinin temel sebebi bünyemizde bu virüsün bulunması ve aktif hale geçmesiydi. 2001 sonrasında default olmanın eşliğinden döndük.

Fakat şu an için ekonomimize baktığımızda kamunun hem dış hem de iç borçlarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı düşüyor. Yani net borç ödeyicisi bir ülkeyiz. Basit bir anlatımla, hükümet dışarıdan borç alıp içeride harcamıyor ve döviz kurunu da sabit tutmuyor. Bilakis kamu tasarrufları ve dolayısıyla faiz dışı fazla artıyor ve bütçe açığı gittikçe küçülüyor. Dolayısıyla bünyemizde daha önce var olan DOM virüsü çok pasifize edilmiş durumda bulunuyor. Ama bu virüsün değişik versiyonu olan üçüncü tür bir virüs daha var. Buna da **LRI** virüsü diyorum."

Jüri üyeleri keyifle dinliyorlardı. Çünkü bu benzetmeler çok hoşlarına gitmişti. Üstelik Hülya'ya ait benzetmelerdi bunlar. Hülya ilgiden memnun bir şekilde devam etti:

"Bu virüsü isimlendirirken '**Low Return of Investments**' kelimelerinin baş harflerini kullandım. Yani verimi çok düşüş olan yatırımlar anlamına geliyor. Asya krizinin sebebi LRI virüsüdür. Bildiğiniz üzere kriz öncesinde Asya ülkelerinin makro ekonomik göstergeleri çok mükemmeldi. Ekonomileri ortalama yüzde 7 büyüyordu. Bütçe fazlaları vardı. Yani mali disiplinden ödün vermiyorlardı. Enflasyon ve faizler düşük seviyelerdeydi ve 1997 yılında cari

açıgın gayri safi yurt içi hasılaya oranı, bir ülke hariç yüzde 5'in altındaydı. Ama kriz geçirdiler.

Çünkü bu sefer hükümet değil, hükümetin üstü kapalı bir şekilde desteklediği özel sektör, çok yüksek oranda borçlanmıştı. Asya ülkelerinin yöneticileri yüksek büyüme oranlarından çok memnundular. Bu yüzden de dışarıdan ülkelere gelen yabancı borçları destekliyorlar, bir sorun olursa yardım edeceklerini üstü kapalı bir şekilde ima ediyorlardı. Tüketicilere kredi pompalanıyor, bu da yatırımları uyarıyordu. Bol ve ucuz para 1990'lı yılların başında Asya ülkelerinde üretimi ve büyümeyi artıracak projelere gitti. Fakat daha sonra bu paralar verimsiz alanlara kaymaya başladı. Özellikle de tüketime ve emlak sektörüne akan bu paralar, emlak sektöründe balonların oluşmasına sebep oldu. Eğer yıllık yüzde 5 dolar faizi ile borç alıp, yüzde 5 bile getiri sağlayamıyorsanız, ya da borçlarınız, **borçlanma maliyetinizden daha hızlı artıyorsa**, bir yerde değirmenin suyu kesilecektir. Asya'da da böyle oldu. Güney Kore'de birçok firma sermayelerinin 300-400 katı borçlanmışlardı. Bunlar arasında sermayesinin 8 bin katı borçlananlar da vardı. Bu paralar geri istendiğinde, toprağa ve emlağa gömülmüş olan parayı geri getirmek imkansızdı. Bu yüzden Asya ülkelerinin hükümetleri özel sektörün borçlandığı yabancı paraları bütçeden karşılamak zorunda kaldılar ve kriz sonrasında bütçe açıkları gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 15'ine kadar çıktı. Yani gizli kalmış bir tümör bir anda ortaya çıkıvermiş ve vücudu allak bullak etmişti.

Şu an Türkiye ekonomisinde LRI virüsü olduğunu düşünüyorum. Bu virüs DOM virüsünü de aktif hale getirebilir. Son bir yılda özel sektör 32 milyar dolar borçlan-

mış. Yıllık yüzde 5-7 dolar faizi ile borçlanılıyor ama özel sektörün dış borçları her yıl yüzde 30 büyüyor. Bunun sürdürülmesi imkansızdır. Bu nedenle, önlem alınmadığı takdirde orta vadede bir kriz kaçınılmazdır. Paranın bu kadar bol ve şimdilik ucuz olması, bu borçlanma sürecini hızlandıracaktır. Önemli olan konu, borçlanılan paranın verimliliğidir. Merkez Bankası'nın anti-enflasyonist politikası TL'nin aşırı değerlenmesine neden oluyor. Ama hepimiz biliyoruz ki döviz kurları eninde sonunda olması gereken seviyede dengeye gelir. Bu süreç genellikle anidir ve kurlar hızla artar. İşte o zaman, bütün krizlerde gördüğümüz gibi iç talep sert bir şekilde düştüğü için, özel sektörün nakit akışı bozulabilir. Bu durumda borçların geri ödenmesi mümkün olamayabilir. Asya krizi önemli bir ders olmalıdır. HIV ve DOM virüslerini önceden tespit etmek mümkündür. Kriz çıkmadan önce ekonomide ciddi makro bozukluklar ortaya çıkar. En önemlisi de bütçe dengelerinin bozulmasıdır. Yani bünyede zayıflık belirtileri oluşur.

Fakat LRI virüsü çok sinsidir. Makro dengeleriniz çok güzel görünürken aniden ortaya çıkıp bütün vücudu tahrip edebilir. Yabancı fonlar da bunu fırsat bilerek, ülkenizin varlıklarını ucuza kapatırlar. LRI virüsünün ne zaman aktif olacağını makro göstergelere bakarak anlamak mümkün değildir. Mikro göstergelere bakmak ve mikro bazda inceleme yapmak gerekiyor.

Son cümlelerim şunlar olacaktır. Borçla büyümek kolay ve hızlı olur. Ama finansman kesildiği anda şiddetli krizler yarattığını hep birlikte gördük. **Yapılacak en büyük hata; finansmanın kesilmeyeceğini varsaymaktır.**

Bir ekonomideki sağlıklı büyüme, **emek ve sermayenin verimlilik artışı kadar olan büyümedir**. Emek ve sermayenizin verimliliği her yıl yüzde 1-2 artarken sizin ekonominiz yüzde 8-10 seviyelerinde büyüyorsa, bu hormonlu büyümedir ve kriz kaçınılmazdır. Zamanlama yapmak imkansızdır ama sonuç bellidir.”

Hülya cümlesini hoş bir şekilde bitirmiş, salondakiler hafifçe tebessüm etmişlerdi. Prof. Halil Sariaslan cevap için teşekkür etti. Özellikle Gülten Kazgan ve Halil Sariaslan, Hülya’nın söylediklerini sürekli olarak başlarıyla tasdik etmişlerdi.

Soru-cevap bölümü bittikten sonra, İzzettin Önder Hülya’nın beş dakikalık bir süre için salondan dışarı çıkmasını istedi. Çünkü jüri üyeleri kendi aralarında görüş alışverişinde bulunup, sonucu Hülya’ya bildireceklerdi. Hülya dışarı çıktı.

Salondaki izleyiciler de merakla sonucu bekliyorlardı. Jüri masasında kağıtlar elden ele dolaştı. Üyeler baş başa verip bir şeyler konuştular. Bütün oylama dokümanları Jüri Başkanı İzzettin Önder’in elinde toplandı ama jüri üyeleri arasında konuşmalar devam ediyordu.

Onbeş dakika olmuş ve jüri üyeleri hala bir şeyleri tartışıyorlardı. Hepsi masanın üzerine üşüşmüş ve sanki bir konuda anlaşılamamış görüntüsü veriyorlar, aynı anda birden fazla kişi konuşuyordu. Sonunda jüri üyeleri arkalarına yaslandılar ve İzzettin Önder Hülya’yı içeriye davet etti.

Hülya yeniden çok heyecanlanmıştı. Yüzü kıp kırmızı oldu. Salonda inanılmaz bir sessizlik hakimdi. Herkes nefesini tutmuş, İzzettin Önder’den sonucu açıklamasını bekliyordu.

İzzettin Hoca ayağa kalktı. Elindeki kağıtlara baktı. Hülya'yı kısa bir süre süzdü... Salona göz attı. Hülya İzzettin Hoca'nın bakışlarını beğenmemiştir. Tezi kabul edilmiş olan, başarılı bir öğrenciye bu şekilde bakılmamalıydı. Beyninden binlerce düşünce bir anda gelip geçmeye başladı. Herkesin önünde, koskoca amfide başarısız olmak!

İzzettin Önder, elindeki oylama kağıtlarını masanın üzerine fırlattı. Bu hareket tezin kabul edilmediği anlamına mı geliyordu? Salonda çıt yoktu. Herkes şaşkınlık içindeydi. Acaba danışman hocası Koray Serkan'ın söylediği gibi bu tezi çok siyasi mi bulmuşlardı? Hülya, Serhat'la göz göze geldiğinde, O'nun yüzündeki ifadenin de telaşlı olduğunu görünce bayılmak üzere olduğunu hissetti.

Tam bu anda, İzzettin Önder, iki elini birbirine vurdu ve bir daha vurdu, bir daha vurdu ve alkış hızlanmaya başlarken, yüzündeki ifade değişti. Artık gülüyordu. Diğer hocalar da ayağa kalkıp alkışlamaya başladıklarında, amfide muhteşem bir görüntü oluşmuştu. Bütün izleyiciler ayakta alkışlarken, Selma Hanım gözyaşları içinde Serhat'a sarılmış ağlıyordu.

Hülya şaşkınlık içinde olayı idrak etmeye çalışıyor, ne yapacağını bilemiyordu. Sahneden inip annesinin yanına giderek boynuna sarıldı. Sevinç gözyaşları içindeydi.

İzzettin Önder, mikrofonu eline alarak amfideki izleyicilere döndü ve eliyle sessizlik istediğini belirten bir işaret yaptı. Sessizlik sağlandığında Hülya'ya yöneldi. Hülya izleyicilerin arasında, annesinin yanındaydı ve bir yandan gözlerini siliyor bir yandan da İzzettin hocaya bakmaya çalışıyordu. İzzettin Önder sahnenin önüne doğru geldi:

“Sevgili Hülya, çok kısa bir şey soracağım. Senin tezin krizler üzerineydi değil mi?”

Hülya afallamış bir şekilde “evet” dedi ama bu sorunun bir anlamı yoktu ki. İzzettin Hoca devam etti:

“Madem krizler üzerine tez yaptın. Az önce biz jüri üyeleri olarak, sana mini bir şaka ile mini bir kriz yaşatmak istedik. Bu şakayı yapmayı üçe-iki oy çoğunluğuyla kabul ettik. Dilerim bizi affedersin. Tebrik eder, başarılarının devamını dilerim kızım.”

Salonda daha güçlü bir alkış koptu. Selma Hanım ve Serhat sahneye gelerek bütün jüri üyeleriyle tokalaştılar. Gülten Kazgan Hülya’yı alnından öpüyordu.

Hülya bir an donakaldı. Yeni bir şok daha geçiriyordu. İzleyiciler arasında babasını görmüştü. O yöne doğru gayri ihtiyari hareket etti, ama Zafer Bey, bir su buharı gibi görünüp kayboldu. Yeniden annesine koştu, sarıldı... “Anneciğim! Babam, babam... O da burada...”

“Ütopya” ve Taarruz Planı

Hülya, tez savunmasının ardından geçen dört ay içinde çok teknik olan tezini, kolay okunabilir bir kitap haline getirdi. Kitap “**Finansal Terörizm**” başlığıyla yayınlandı ve kısa zamanda büyük yankı uyandırdı.

Medya kitaba büyük ilgi gösterdi. Televizyon programlarına konuk oluyor, görüşlerini aktarıyordu. Kitaba yönelik olumsuz eleştiriler de yapıyordu ancak, “Finansal Terörizm” en çok satan on kitap arasına girmişti.

Krizlerin hepsinin sebebi, ülkeye monte edilen ve “piyasalar” adı verilen arenada yapılan manipülasyonlar, kötü yönetimler ve halkın, geleceğini bugünden harcamasını sağlamak üzere kurulmuş tezgahtı. Borç alınan paralar yatırımlara dönüştürülse bile, bu yatırım kararları eğer kısa vade bakış açısına sahipse veya kısa yoldan köşe dönmeyi amaçlıyorsa, sonu hüsrarla bitiyordu. Bu temayı işleyen benzer bir kitabı Selim Somçağ yazmıştı. “**Türkiye’nin Ekonomik Krizi**” isimli bu kitap, 1980 yılındaki 24 Ocak Kararları sonrasında değişen ekonomik düzeni ve dalga dalga krizlerin nasıl yaşandığını çok açık bir dille anlatıyordu.

Hülya, tezinde yer almayan konulara da kitabında özgürce yer verdi. ABD’nin liberal ekonomik düzeni global dünyada kabul ettirmek adına CIA aracılığıyla yaptığı operasyonlardan tutun da, dünyayı yöneten para babalarının operasyonlarına kadar her şey vardı kitapta. Yazdığı her cümleyi, her kelimeyi belgelendiriyordu. Sadece ken-

disi değil, Amerikalı yazarlar da dünya piyasalarında dönen oyunları yazıyorlardı. “**Bir Ekonomik Tetikçinin İti-
rafları**” isimli kitap bunun en güzel örneğiydi. Bu kitabın yazarı olan John Perkins kendi hayatını anlatmış ve hangi ülkelerde Amerika adına neler yaptığını açıkça ortaya koymuştu. John Perkins’i büyük fonların içine alıp yetiştiren yine CIA’di.

Hülya, kitabına çok önemli bir bölüm daha ekledi. Piyasa mekanizması içinde krizler kaçınılmaz bir gerçektir. Yabancıların aniden paralarını alıp gitmeye başlamasının önüne geçilemiyordu. Merkez bankasının rezervlerinin çok güçlü olması gerekiyordu ama Malezya’da, dört-beş aylık ithalatı karşılayacak kadar rezerv miktarı bile döviz ataklarına karşı yetersiz kalmıştı.

İşte bu aşamada Hülya kitabın en çok tartışılan ve ilgi duyulan “**Ütopya**” başlıklı bölümünde, “**Finansal krizlerin önüne geçilebilir mi? Vatandaş olarak yapabileceğimiz bir şeyler var mı?**” sorularını sorarak, bu sorulara yanıt veriyordu.

Krizler başladığı anda, çok ilginç bir dinamik çalışmaya başlıyordu. Yabancılar önce hissettirmeden uzun süre döviz alıyorlar ve sonra da herhangi bir sebep gösterek kurları ateşliyorlardı. Vatandaş, elindeki varlıkların dolar bazında erimeye başladığını görüyor, içgüdüsel olarak varlıklarının erimesini önlemek amacıyla döviz alımına geçiyordu. Zaten onların istediği de bu oluyordu. Vatandaşın bu hareketi dövizin yukarı yönlü hareketine ivme kazandırıyor ve döviz almış olsa bile trene en son binenlerden oluyordu.

Eğer dövizin yükselişi kararlı ve kalıcı olursa, bir anda harcamalar bıçak gibi kesiliyor ve borç alarak yatırıma gitmiş firmaların ürünlerine olan talep hızla aşağı ini-

yordu. Sonuçta nakit dengeleri bozulan firmalar, hem aldıkları kredileri geri ödemekte zorlanıyor ve bankacılık sistemini tehlikeye sokuyor, hem de kendi zorunlu harcamalarını ve ücret ödemelerini bile yapamıyordu. O sırada dövize saldırıp döviz alan vatandaşlar, dövizdeki yükseliş ivmesini hızlandırıp ekonominin bozulmasına katkıda bulunuyor ve bir süre sonra bıçak gibi kesilen harcamalar nedeniyle, çalıştıkları şirketler mal satamayınca işlerinden oluyorlardı. Asya'da tam olarak bu tür bir dinamik çalışmıştı.

Hülya "ütopya" başlıklı bölümde, olasılığı çok düşük bir mekanizmayı ve taarruz planını anlattı. Bankalarda bulunan döviz mevduatı yaklaşık 70 milyar dolar civarındaydı. Bunun dışında, yastık altında olduğu söylenen döviz miktarının 50 milyar doların üzerinde olduğu tahmin ediliyordu.

Ülkedeki her hane, aynı gün içinde elindeki toplam dövizin yüzde 10'unu bozdursa, sadece kayıtlı döviz miktarına göre bile 7-8 milyar dolarlık döviz satışı anlamına geliyordu. Hiçbir döviz atağının, bu karşı taarruz önünde başarılı olması mümkün değildi. Üstelik, Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinde hiçbir eksilme olmazdı. Ama kritik nokta, herkesin aynı anda taarruza geçebilmesinin güçlüğüydü. İnternet, bankalar veya döviz büroları yoluyla döviz bozdurma operasyonu aynı anda başlamalı ve aynı gün içinde tamamlanmalıydı.

İşte bu noktada Hülya, dövizde bir manipülasyonun başladığını teşhis etmenin ve buna karşı bir taarruzun aynı anda gerçekleştirilme olasılığının çok düşük olduğunu yazıyordu.

Döviz atağına karşı bir hareketin başlaması gerçekten de döviz ataklarını öldürücü bir taarruz olabilirdi. Gü-

ney Kore ve Malezya'da benzer bir reaksiyon yaşanmış ve dünya medyasına konu olmuştu. Fakat Hülya bunun hayal dışı, gerçekleşmesi neredeyse imkânsız bir ütopya olduğundan bahsediyordu.

Kurtuluş Savaşı'nın başarılı olmasının altında yatan dinamikleri Turgut Özakman, "Şu Çılgın Türkler" adlı kitabında muhteşem bir şekilde anlatmıştı. Türk halkının bağımsızlık savaşının başarıya ulaşmasının en önemli sebebi Atatürk önderliğinde **topyekûn** bir hareketin başlaması ve herkesin **eş zamanlı** olarak bu savaşa katılmış olmasıydı. Normalde, insanlar varlıklarını korumak amacıyla dövize saldırıp dolar almak yerine, aynı anda 100 dolar satsa, döviz hızla düşeceği için ellerindeki varlıklar da döviz bazında değer kazanacaktı. Öte yandan insanlar panik olmadığı için harcamalar bıçak gibi kesilmeyecek ve kimse işinden, aşından mahrum kalmayacaktı. Bu tür ataklara karşı durma görevi Merkez Bankası'nındı. Fakat hem rezerv düzeyi yetersizdi, hem de "serbest dalgalı kur politikası" sistemi nedeniyle merkez bankası etkin olamıyordu. Nitekim kriz geçiren ülkelerde merkez bankalarının bu ataklara karşı ilk tepkileri olumlu sonuçlar verse de ikinci ve üçüncü ataklarda yakıt bitiyordu.

Hülya, imza günleri düzenliyor ve büyük ilgi görüyordu. Artık Türkiye'de bilinen ve okunan bir yazar olmuştu. Hatta gazetelerden köşe yazarlığı teklifleri aldı ve Sabah gazetesinde ekonomi yazıları yazmaya başladı. Kendisine özel bir oda tahsis edilmişti.

Bu arada İngiltere'nin en büyük kitapevlerinden Blackwell Yayıncılık, Hülya'nın kitabını İngilizceye çevirmek için İngilizce yayın hakkını satın aldı.

Günler geçtikçe ve kitap yankı buldukça, inanılmaz sayıda elektronik posta, faks ve mektup alıyordu. Bunların birçoğu Hülya'yı "ütopya" olarak tanımladığı taarruz hareketi konusunda eleştiriyor ve "Siz Türk Milletini tanımıyorsunuz, bu millet bunu yapacak güçte ve inançtadır" diyordu.

Çok ilginç bir şekilde, yeni Levent Üstay'lar ortaya çıkmıştı. Bazı yerli ve yabancı bankaların döviz işlemleri bölümünde çalışan ve ülkesini seven bankacılardan Hülya'ya gizli mesajlar gelmeye başladı. Manipülasyon veya döviz atağı başladığı anda Hülya'ya haber vereceklerini ve bunu köşesinde yazmasını, bu tür bir karşı taarruzun ütopya ya da hayal olmadığını söylüyorlardı.

Aldığı mektup ve elektronik postalar Hülya'ya farklı bir heyecan veriyor ve bu tür tepkileri almak onda güzel duygular uyandırıyor. Aslında temkini de elden bırakmıyordu. Herkese güvenemezdi. Fakat bir bankanın döviz işlemleri bölümünde çalışan bir bankacıdan gelen e-posta Hülya'yı çok etkilemişti. İsmi vermeyen bu bankacı şunları yazıyordu;

"Hülya Hanım,

Kitabınızı bir gecede ve bir solukta okudum. Kafamdaki soruların çok büyük bir bölümüne cevap bulurken, bilmediğim birçok konuyu da öğrendim. Açık enflasyon hedeflemesinin, nasıl merkez bankasının elini kolunu bağlayabileceğini bu sayede daha net gördüm. Elinize, dilinize sağlık.

Ütopya olarak nitelendirdiğiniz hareket hiç de öyle zor bir konu değil. Siz acilen bir web sitesi kurmalı ve bu kitaptaki görüşlerinizin büyük kitlelere ulaşmasını sağlamalısınız.

Bir örnek vereyim. ABD'nin Venezüella Devlet Başkanı Chavez'i darbe ile indirme operasyonunun ayrıntılarını kısaca anlatmak istiyorum;

Artan grevler üzerine, dört günlüğüne Venezüella sermayedarları ülkeyi ele geçirdi. ABD, Chavez'in devrildiğini açıkladı. Fakat başkanlarını çok seven halk, telefon trafiğiyle çok kısa sürede başkanlık sarayının önünde toplandı. Sayısını tahmin edebileceğinizi zannetmiyorum. Bir milyona yakın insan devlet başkanlarını kimseye yem etmeyeceklerini belirterek, başkanlık sarayının önünde sadece oturma eylemi yaparak darbe girişimini sonuçsuz kıldı.

Düşünebiliyor musunuz? Tam bir milyon insan bir binanın önünde toplanabiliyor. Dört gün sonra yeniden devlet başkanlığına oturan Chavez yedek askere ihtiyacı olduğunu söylediğinde, iki milyon kişi askeri eğitim almak için başvuruda bulundu. Bu girişim, Venezüella'yı Latin Amerika'nın en yüksek ve ABD'nin iki katı yedek asker sayısına sahip hale getirdi.

Neden olmasın? Şu an herkesin gözü üzerinizde, neden siz bir sinyal verdiğiniz anda telefon trafiğiyle halkımız gidip dolarlarının bir kısmını bozdurmasın? Neden sürekli kanımızı emen spekülâtörler hep kazansın? Yapacağımız şey sadece elimizdeki dövizin yüzde 10'unu bozdurmak. Bu paranın hepsini, ülkemiz için kaybetsek ne olur? Bu halk, en zor ve çetin şartlarda bırakın parasını, canını vererek bu ülkeyi yoktan var etti. Şu an verdiğimiz ekonomik savaş, en az kurtuluş savaşımız kadar önemlidir. Ekonomik bağımsızlığını kazanmamış hiçbir ülke, gerçekten bağımsız olamaz.

Bugünkü şartlar altında, IMF ile ekonomik programa imza atan hiçbir yönetim, elinde yeterli rezerv olsa bile bu teröristlere karşı savaş açamaz. Malezya'da Mahathir Muhammed'in finansal teröristlere karşı ne yaptığını siz benden daha iyi biliyorsunuz. Ama O'nun sonunun ne olduğunu da biliyorsunuz. Mahathir Muhammed Ankara'ya geldi ve Erdem Başçı'nın da bulunduğu bir sohbette 'Şu anki aklım olsaydı, IMF'yi veya ABD'yi karşıma almazdım' dedi. Bu cümle her şeyi anlatıyor.

Fakat eğer bu hareket, bir halk hareketi olursa, önünde değil ABD, hiç kimse duramaz. Ortaya bir kıvılcım attınız, ama lütfen buna ütopya demeyiniz. Lütfen bu kıvılcım bir ateşe dö-

nüşsün. Bütün dünya, Türk halkının nasıl kenetlendiğini bir kez daha görsün.

Bir döviz atağı ile karşı karşıya kaldığımız ilk anda, 'hay-di Türk halkı, taarruza geçin' dediğinizde arkanızda toplanacak ordunun çapını tahmin bile edemezsiniz.

Saygı ve Sevgilerimle..."

Hülya okuyucuların isteklerini ve bu mektubu Serhat'a da gösterdi. Serhat Hülya'yı uyarmış, bu tür bir girişimin başına neler açabileceğini ayrıntılarıyla anlatmış ve bir web sitesi kurmasına sıcak bakmadığını belirtmişti. Serhat daha gerçekçi düşünüyor ve bahsedilen türde bir taarruzun başarısız olması olasılığının çok yüksek olduğunu söylüyordu.

Fakat Hülya bu konuda ısrarını sürdürdü ve bir web sitesi oluşturarak, okuyucularıyla iletişimini daha kolay hale getirdi. Web sitesinin hazırlanması uzun sürmedi. Günlük gazete yazıları dışında, piyasalardaki gelişmeleri de web sayfasında aktarmaya ve kendisine gelen okuyucu mektuplarını da yayınlamaya başlamıştı. Bu okuyucu mektupları diğerlerini ateşliyor ve adeta yabancılara karşı savaşacak bir ordu oluşuyordu.

Web sitesi gün geçtikçe hızla büyüdü. Kitabında yer almayan ya da ayrıntılı olarak değinemediği diğer ülke krizlerinin hikayelerini de sitede veriyordu. Ekonomideki gelişmeleri yorumları ve analizleriyle birlikte aktarıyordu.

Kendisine gelen postalarındaki istekler doğrultusunda bir de forum açmışlardı. Forum üyeleri çok önemli bilgiler vermeye başlamıştı. Herhangi bir yabancı bankanın aşırı bazda yaptığı bir alım ya da satım hareketi hemen bütün grafikler ve analizlerle birlikte forumdaki gönüllü askerler tarafından anında duyuruluyordu. Bunların birçoğu gizli Levent Üstay'lardı.

Forum üyeleri bir krize yol açabilecek döviz hareketi başladığı anda aksiyon alacaktı. Venezüella'dakine benzer bir telefon trafiği çalışmaya başlayacak ve herkes en az beş kişiye SMS mesajı göndererek halkı harekete geçirecekti. Taarruz planı hazırды. Para harekâtı başladığı anda medyaya açıklama yapacaklar ve döviz krizini tetiklemeye çalışanlara karşı her birey elindeki dövizin yüzde 10'unu bozduracaktı. Merkez Bankası'nın müdahalesine gerek kalmadan, isimsiz kahramanlar bu sefer ülkelerini para teröristlerine karşı savunacaktı.

Forum üyeleri, Türkiye'nin yer aldığı **"36/42 kuzey-güney paralelleri ile 26/45 batı-doğu meridyenleri arasında bulunan topraklarda kriz olamaz!"** şeklinde bir slogan türetmişler ve taarruz planına "36/42 Para Harekâtı" adını vermişlerdi.

Serhat tüm bu gelişmeleri uzaktan izliyor, fakat web sitesinin bu kadar etkili ve güçlü hale gelmesine de şaşır-mıyor değildi. Çığ gibi büyüyen üye sayısı, medyanın da

dikkatini çekmişti. Haftalık bir dergide Hülya ile yapılan bir röportaj büyük yankı uyandırmış, haberin ardından ana haber bültenlerine konuk olmuştu. Müthiş bir bilinçlenme süreci başlamıştı. Bu sürece 40 binin üzerinde üyesi olan "Ekonomistler Platformu" da katılmış ve Hülya'ya destek ver-

mişti. IMF karşıtı söylemleriyle dikkatleri üzerinde toplayan Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün, bu taarruz planının baş aktörlerinden biri olmuştu ve halkı herhangi bir döviz atağı durumunda döviz satmaya çağırı-yordu.

Aniden ortaya çıkan bu gelişmeler, elbette ki bazı kesimler tarafından da dikkatle ve sessizlik içinde izleniyordu. Forumun moderatörleri, foruma üye olduğu ve girdiği halde hiç mesaj göndermeyip sadece mesajları okuyanları da izlemeye başlamışlardı. Casus üyelerin varlığından şüphe duyuyorlar ama bu kişilere hissettirmeden nerelerden foruma katıldıklarını bulmaya çalışıyorlardı.

Para Harekâtı

Hülya, Serhat'ın seminerinde tanıştığı Selin'le bağlarını hiç koparmamıştı. Sık sık bir araya gelip sohbet ediyorlardı. Bu sohbetlerden birinde Selin Hülya'ya;

“Hülyacığım senin başarılarını görmek bana gurur veriyor. Şu an seni tanımayan kalmadı. Çalıştığım bankada herkese, senin arkadaşın olduğunu söylüyorum. Bu beni çok mutlu ediyor, senin de ne kadar mutlu olduğunu görüyorum. Üretmek ve karşılığında mükafat almak mükemmel bir duygu. Fakat içimde hep bir korku var. Keşke kitabında suya sabuna fazla dokunmasaydın. Keşke bu kadar açılmasaydın. Başına kötü şeyler gelmesinden korkuyorum” demişti.

Hülya bunu çok ciddiye almayarak “Zaten herkesin bildiği şeyleri ben de kitabımda yazdım, korkmana gerek yok canım” cevabını vermişti ama içine de bir kurt düşmüştü. Serhat'la mükemmel bir hayatı vardı. Hiç olmadığı kadar mutluydu. Doktoraya başlayacaktı. Birçok üniversite kabul yazılarını göndermişti bile.

Son bir haftadır piyasalarda yine garip hareketler olmaya başlamış ve web sitesinin günlük ziyaretçi sayısı yüz bini geçmişti. Bir anormallik olduğu seziliyordu. Faizler yavaş yavaş yukarı giderken, dövizde de yukarı yönlü bir hareket vardı. Bu arada, cari açığın 30 milyar doları aşarak gayrisafi yurt içi hasılanın yüzde 7'sini geçmesi,

ekonomistlerin ve köşe yazarlarının ortak konusu haline gelmişti.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde de sorunlar yaşanıyordu. Avrupa Birliği sadece Kıbrıs konusunda değil Ermenistan'la ilişkiler konusunda Türkiye'den tavizler istiyordu. Avrupa Birliği içindeki Türkiye karşıtları, seslerini yükseltmeye başlamışlardı. AB, Türkiye'den limanlarını Rumlara derhal açmasını, Kürtçenin ikinci resmi dil olarak kabul edilmesini, Ruhban okulunun hemen açılmasını ve seçim barajının düşürülmesini istiyordu.

Bu arada yaklaşan seçimlere ilişkin kamuoyu anketlerinin sonuçları da belirsizlik sinyalleri vermeye başlayınca piyasalardaki hava iyiden iyiye bozulmuştu.

Gelişmeler Hülya'yı endişelendiriyordu. O gün, ofisine gelip bilgisayarının başına geçtiğinde, ilk iş olarak haber sitelerine yöneldi. ABD'nin dış ticaret açığı verileri açıklanacaktı. Saat 15:30'da açıklanacak olan bu veriler, bütün dünyayı yakından ilgilendiriyordu.

Son zamanlarda, Amerikalı ekonomistler, modern ekonomi tarihinde parası rezerv para olarak kullanılan bir ülkenin cari açığının ve bütçe açığının hiçbir zaman bu boyutlara ulaşmadığını yazıyorlardı. ABD'nin bütçe ve cari açığının gayri safi yurt içi hasılaya oranı yüzde 7'yi geçmişti. Beyaz Saray, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların da danışmanlığını yapan, ABD'ye ilişkin en tutarlı tahminlerde bulunan ekonomist **Nouriel Roubini** bu sürecin sürdürülemez olduğunu söylüyordu. 1987 yılında yaşanan Kara Pazartesi'ne benzer gelişmelerin yaşanacağı; ABD ekonomisinin çok sert bir şekilde resesyon sürecine gireceği ve dünya piyasalarında ABD Doları'nın hızla değer kaybedeceği uyarılarında bulunuyordu. 1987 yılında

ABD borsaları bir günde yüzde 23'e yakın değer kaybedince, diğer ülkelerin borsalarında yüzde 40-50'ye varan düşüşler olmuştu.

Web sitesinin forum bölümünde, ABD dış ticaret açığı verilerinin hangi seviyelerde gelirse, nasıl etkiler yapabileceği tartışılıyor ve dikkatle izlenmesi gerektiği belirtiliyordu. Saat 15:30'da ABD dış ticaret verileri açıklandığında aylık bazda 72 milyar dolarlık bir açık olduğu görülmüştü. Halbuki piyasa 65 milyar dolarlık bir açık beklerken, beklentilerin çok üzerinde gelmiş olan bu veri üzerine ABD Doları dünya piyasalarında Euro'ya ve Altına karşı hızla değer kaybetmeye başladı. Henüz ABD borsaları açılmamıştı ve açılışa sert düşüşler bekleniyordu.

Tam bu sırada ekrandan geçen flash bir haber Hül-ya'nın kanını dondurdu. Japonya Merkez Bankası Başkanı, Japonya'daki enflasyon baskısının arttığını bu nedenle bir sonraki toplantıda faiz artırımını olasılığının yükseldiğini söylüyordu.

Bu haber, ABD'nin dış ticaret verilerinden daha kötü bir haberdirdi. Gelişmekte olan ülkelere akan yabancı portföy yatırımlarının çok büyük bir kısmı Japon Yeni borçlanılarak yapılmıştı. Çünkü Japonya'da faizler "sıfır" seviyelerindeydi ve bu ülkeden yüklü borçlanmalar yapan hedge fonlar gelişmekte olan ülkelere girmişlerdi. Bir anda Japon Yeni, hem ABD Doları'na hem de diğer paralara karşı hızla değer kazanmaya başladı. Dünya piyasalarında yeni bir türbölans başlamıştı. Fakat daha önce de görüldüğü gibi, bu tür haberler sonrasında aşırı reaksiyon veren piyasalar bir süre sonra yine durağan hale geçebiliyorlardı. Bu yüzden hemen panik olmaya gerek yoktu. Bu gelişmeler bizim piyasalara da yansımış, dolar diğer paralar karşısında düşmesine rağmen, yabancıların gelişmekte olan ülkeler-

den kaçmaya başlamasıyla birlikte artışa geçmişti. Euro daha yüksek bir ivmeyle artıyordu. Hülya başını ekrandan kaldıramıyor, çalan telefonlara cevap vermiyordu.

Şok haberlerin yarattığı ilk tepkiler sonrasında piyasalar yeniden durulmaya başlamıştı ki, ekrana yansıyan bir başka flaş haber tetiği çekmeye yetti.

ABD'nin en büyük inşaat şirketlerinden Beaster Homes'un battığı haberiyle birlikte, bütün dünyada ortalık toz duman oldu. Bu çaptaki bir inşaat şirketinin batması, mortgage sistemi olarak bilinen sistemin çöküşünü de beraberinde getirebilirdi, ki bunu birçok hedge fonun batması izleyebilirdi. Bir bakıma, Nobel ödüllü Amerikalı ekonomist Nouriel Roubini'nin söylediği gibi kağıttan kuleler zincirleme bir reaksiyonla yıkılmaya başlayabilirdi. Haberinin yayınlanmasından bir iki dakika sonra, dolar 1.520 seviyelerinden 1.600 seviyelerine kadar yükselmiş, bu arada Euro daha yüksek oranda değer kazanmıştı. Faizler önü alınamaz bir şekilde artıyor, yabancılar var güçleriyle tahvil ve bonoları satıp dövize geçiyorlardı.

Hülya foruma gelen mesajları artık izleyemez olmuştu. Sağanak halinde mesaj yağıyor ve forum üyeleri taarruza geçmek için Hülya'dan işaret bekliyordu.

Türkiye yeni bir döviz atağı ile karşı karşıyaydı ve bu atak her an krize çevirebilirdi. Doların 1 saat içinde yüzde 5'ten fazla değer kazanması üzerine, medya Tahtakale'ye koştu. Buradan haber yapmaya çalışıyorlar, televizyon ekranlarında ekonomi uzmanları panik yapmamak gerektiğini ve dövize saldırmamak gerektiğini vurguluyorlardı. Saat 16:30'da ABD borsalarının açılmasıyla birlikte Dow Jones endeksinin yüzde 1'in üzerinde düşüş yapması, bütün dünya borsalarına satış getirdi. Avrupa borsalarındaki düşüşler yüzde 3 seviyelerinin üzerine çıktı.

Bu sırada altının onsu yeniden 700 dolar seviyelerinin üzerinde seyrediyordu. Çünkü, ABD Doları'na güven azaldığında, tek sığınacak liman olarak görülen altına talep artmıştı. ABD Doları tüm dünya'da değer kaybederken Türk Lirası'na karşı yükselmeye devam ediyordu, çünkü ülkeye gelmiş olan sıcak para yeniden arkasına bakmadan kaçmaya başlamıştı. Saat 17:00 itibariyle dolar 1.650 seviyesini geçti, Euro 2.200 seviyelerine ulaştı.

Bankaların döviz işlemleri bölümlerinde çalışanlardan web sitesindeki foruma mesajlar yağıyor, hangi yabancı bankanın ne kadar döviz aldığıнын listeleri saniyeler içinde yenileniyordu. Bankalarda çalışanlar dakikası dakikasına bu verileri foruma aktarıyorlardı.

Saat 15:30 ile 17:00 arasında yabancılar 2,5 milyar dolardan fazla alım gerçekleştirdiler. Forum üyeleri çılgına dönmüş bir halde, Hülya'nın mesaj yazmasını bekliyorlardı. Dolarlarını satmak için hazır ve sabırsızdılar. Hülya yazdığı mesajda panik olunmaması ve yarının beklenmesi gerektiğini söyledi. ABD piyasalarının nasıl kapandığını görmek istiyordu.

İstanbul'un yoğun trafiğindeki mücadelesinden sonra akşam eve adımını attığında yorgunluktan ölmek üzereydi. Çok stresli bir gün yaşamıştı. Serhat da çoktan gelmiş yiyecek bir şeyler hazırlamıştı.

Eşiyle ekonomideki son gelişmelerin doğuracağı sonuçları tartıştılar. Merkez Bankası'ndan herhangi bir müdahale gelmemişti ve gelmesi de beklenmiyordu. Gece saat 23:00 sıralarında kapanış yapan Dow Jones yüzde 3.27 aşağıdaydı. Sadece bu kapanış rakamı bile ertesi gün neler olabileceğini gösteriyordu.

Sabah saat 07:00'de erkenden kalktı. Serhat henüz uyanmamıştı. Gazeteye erkenden gitmek zorunda olduğunu bildiren bir not bırakarak sessiz bir şekilde evden ayrılarak, gazetedeki ofisine geldi.

Saat 08:00'de döviz piyasası açıldı ve dolar güne 1.750 seviyesinden başladı. En iyi fiyatlardan alıcı olanlar yine yabancı bankalardı. Asya borsaları çökmüş, dünya piyasaları yeni bir türbülansa girmiş, iş yine çığırından çıkmıştı. Yabancılar her zaman olduğu gibi, gelişmekte olan ülke piyasalarından arkalarına bakmadan kaçıyorlardı.

Hülya mail programını açtığında binlerce mailin geldiğini şaşkınlıkla gördü. Web sitesinin forum bölümüne girdi. Kalbi yerinden çıkacakmış gibi çarpıyordu. O üç kelimeyi yazmak o kadar kolay değildi. Çok büyük ve ağır bir sorumluluk aldığının farkındaydı. Bir an için bilgisayarı kapatıp doğruca eve gitmeyi düşündü. Fakat yapamazdı. Binlerce insan ona prim vermiş ve onu izlemişti.

Forumun mesaj penceresini açtı ve daha önce forumda üzerinde çalıştıkları "taarruz planında" yer alan o üç kelimeyi yazdı;

"Para Harekâtı Başlasın..."

Bu üç kelime, on dakika içinde yüz binden fazla kişiye e-posta olarak ulaştı. Cep telefonları çalışmaya başlamış ve binlerce SMS mesajı saniyeler içinde gönderilmişti.

Haber siteleri de dikkatle forumu izliyorlardı ve bu üç kelimeyi manşetlerinden duyurunca, bir anda Türkiye çapında dolar bozdurma kampanyası başladı. Fakat dolar yukarı gitmeye devam ediyordu ve 1.750 seviyesinden güne başlayan dolar şimdi 1.790 seviyesindeydi.

Haber kanalları piyasalardaki gelişmeleri saniye saniye verirken, “**para harekâtı başlasın**” kelimeleri bütün televizyon kanallarının haber bültenlerine bomba gibi düştü.

Hülya’nın telefonları hiç susmadan çalıyor ve neredeyse bütün haber kanallarının ve haber sitelerinin muhabirleri Hülya’ya ulaşmaya çalışıyordu. Ama Hülya’nın bu telefonlara bakacak zamanı yoktu.

Harekâtın başlamasının ardından yaklaşık bir saat geçmesine rağmen, döviz üzerinde belirgin bir satış baskısı yaratmadı ve kurlar yukarı yönlü hareketine devam etti. Fakat döviz bürolarının önünde dolarlarını bozdurmaya çalışan vatandaşların görüntüleri televizyonlarda yayınlanmaya başladığında saat 11:00’e doğru geliyordu. Dövizini bozduran ve gururla;

“Bu ülkeyi yabancılara mal etmeyeceğiz, bütün param 500 dolar. İsterse bütün param gitsin, bundan sonra Amerika’ya faizsiz kredi açmayacağım” diye konuşan bir vatandaşın defalarca gösterilen görüntüleri ülke çapında dolar bozdurma harekâtını tetikledi.

Televizyonlar dış piyasaları izlemeyi bir kenara bıraktılar. Bazı kanallar, döviz büroları önünden canlı yayın yaparken, bazıları bir bankanın içinden başlayıp 100 metreye ulaşan döviz bozdurma kuyruğunu görüntülüyor, kimileri de banka üst düzey yöneticilerine ulaşarak internet üzerinden bozdurulan döviz miktarını öğrenmeye çalışıyordu.

Ekranlara yansıyan insanlarda bir panik havası şöyle dursun, aksine bir bayram havası vardı. Döviz bozdurma kuyruklarında halay çeken, türküler ve marşlar söyleyen insanlardı bunlar.

Düşmana karşı büyük taarruza geçilmişti ve öğle saatlerine gelindiğinde doların 1.810 seviyelerinden yeniden 1.750 seviyelerine doğru gerilemesi inanılmaz bir zafer sarhoşluğu yaratınca, bu durum döviz bozdurma taarruzuna katılımı hızlandırdı.

Dolardaki bir kuruşluk gerileme, bankalarda, televizyon başında ve bilgisayarları başında gözlerini kırpmadan dolar fiyatını izleyen her Türk'ün "oley" çığlıkları atmasına sebep oluyor ve adeta milli bir maçta rakip kaleye atılan gol sonucunda oluşan o büyük uğultu, bütün şehirlerin sokaklarında yankılanıyordu.

Konudan haberi olmayan vatandaşlar, olayı anladıklarında döviz büroları önünde sıraya giriyorlar veya bankalarına koşuyorlardı. Düşmanın mermilerine karşı göğüslerini siper edip, kahramanlık türküleriyle koşan askerler gibiydiler. Yabancıların aldığı her dolar karşılığında bozdurulan dolarlar karşılıklı açılmış ateşe benziyordu.

Halbuki daha önceki krizlerde bu insanlar döviz büfelerine koşup dolar almışlardı. Aldıkları her dolar, sahip oldukları varlıkların değerini düşürmüştü. Bir bakıma Amerika'ya faizsiz kredi açmışlardı. Üstelik dolardaki artışı körükledikleri ve sonrasında doların nereye gideceğini bilmedikleri için, harcamalarını azaltmışlar ve üretim yapanların mallarına talep olmayınca çalıştıkları işyerlerinden atılmak zorunda kalmışlardı. Ama şimdi tam tersi oluyordu. Dolarlarını sattıkça, dolar geriliyor ve ellerindeki varlıkların dolar bazında değeri artıyor ve işlerini de sağlama almış oluyorlardı.

Saat 13:00'e geldiğinde, sadece 10 dakika içinde dolardaki gerileme öyle bir hızlandı ki 1.650 seviyelerine kadar sert bir şekilde düştü. Türk halkının satış baskısına dayanamayan yabancılar da satışa geçti. Televizyon kanalları

Başbakanlığın ve Merkez Bankası'nın önünde Başbakan'ın ve Merkez Bankası Başkanı'nın bu gelişmelere karşı reaksiyonunu almak için sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Hülya'nın web sitesinin forum bölümünde ise zafer şarkıları söyleniyor, saniye saniye ayrıntılı veriler aktarılıyordu. Bu arada bazı televizyonlar, web sitesinin forum sayfasını canlı yayında ekrana vermeye başladılar. Kriz bir anda coşkulu bir meydan savaşına dönüştü.

NTV televizyonu, yaptığı bir anonsla, bu harekâtı başlatan Hülya Cengiz'i saat 15.00'de **"NTV'ye Sorun Özel"** programında canlı yayına alacağını duyurdu. Bu yayına ilişkin alt yazılar geçiyor, sokaklardan, döviz büfelerinden ve bankalardan, döviz bozduran insanların görüntüleri sürekli olarak yayınlanıyordu.

Saat 15.00'de canlı yayın başladığında döviz piyasasında işlemler azalmış, adeta yaprak kımıldamaz olmuş ve dolar 1.600'ün de altına sarkmıştı. Neredeyse Türk halkının tümü ekrana kilitlenmişti. 2001 krizi sonrasında Kemal Derviş'in ülkeye gelişi bile bu televizyon programı kadar ilgi görmemişti.

Program başladığında, Hülya oldukça heyecanlıydı. Program sunucusu Celal Pir, ilk sorusunu yöneltti:

"Sözü fazla uzatmayacağım. Bizi izleyen herkes artık sizi tanıyor. Herkes neler olduğunun farkında. Hemen şu andaki duygularınızı alabilir miyim?"

Hülya'nın gözleri doldu. Yutkundu, birkaç kelime söyleyecek oldu fakat tıkanı. Kendini toparlamaya çalıştı:

"Konuşmakta güçlük çekiyorum. Zannedersem bu durumum bile, duygularımı en açık şekilde ifade ediyor. Tarif etmem mümkün değil. Sabahtan bu yana Türkiye'de

yaşananlara hala inanamıyorum. Bir rüyadayım zannediyorum.”

“Peki sizi fazla yormadan diğer sorularıma geçeyim. Bu nasıl bir süreçtir? Bu hareket nasıl başladı? Bir döviz krizine bu tür bir reaksiyon vermek nereden aklınıza geldi?”

Hülya bu soruları uzun uzun cevapladı. Babasının ölümü sonrasında krizleri nasıl incelediğini, tezini nasıl hazırladığını, daha sonra kitabının yaptığı yankıyı ve okuyucularının onu bu tür bir yola soktuğunu, aslında olanların kendi başarısı değil, Türk halkının başarısı olduğunu anlatarak devam etti:

“Kurtuluş Savaşı ruhunun her Türk’ün genlerinde bulunduğunu söyleyebilirim. Bugün bu ruh ortaya çıkmış ve Türk halkı tek bir amaç uğrunda, kendi ekonomik bağımsızlığını belirlemek üzere kenetlenmiştir. Güzel ülkeyimin, güzel insanların önünde hiçbir engelin durabileceğini zannetmiyorum.”

“Bugün Türk halkının ne kadar dolar sattığı konusunda bilginiz var mı?”

“Kesin bir rakam yok ama bankalarda çalışan ve bu konuda bilgi gönderen isimsiz kahramanların hesaplamalarına göre, sabah saat 10:00’dan şu ana kadar yaklaşık 4.6 milyar dolarlık satış yapılmış.”

“Ne diyorsunuz? Bu kadar yüksek mi?”

“Rakamlar kesin değil ama bu civarda olduğunu düşünüyoruz. Aldığımız bilgilere göre insanlar ellerindekinin yüzde 10’undan fazlasını bozduruyorlar. Tek vücut olmak diye herhalde buna denir. Bugün insanlar dolarlarını sa-

tarken, doların kaç liraya gideceği, zarar veya kar edecekleri hiç umurlarında değil. Tek düşünceleri var, bu defa kriz yaşamak istemiyorlar. Bakınız Merkez Bankamız müdahaleye bile gerek duymadı ve rezervlerinde en ufak bir erime yok, ama çığ gibi bir satış geldi. Belki de dünyada ilk defa, bir halk kitlesi bu tür bir krizi püskürttü. Buna benzer olaylar Asya krizi sırasında Güney Kore, Malezya'da yaşandı ve Türk halkının da aynı görüntüyü yaşatan birlikteliği sergilemesi muhteşem. Dilerim devamı gelir. Bu kenetlenmenin göz yaşartıcı bir boyutunu izin verirseniz aktarmak istiyorum."

"Lütfen, Sizi dinliyoruz."

"Web sitemizde forum oluşturduk ve birçok üniversitenin ekonomi ve işletme kulüpleri bu foruma üye oldular. Yayına gelmeden önce, forumdaki mesajları inanın gözyaşları içinde okudum. Zaten çok ağır ekonomik şartlarda eğitim alan bu üniversite öğrencileri, kurdukları kulüpler vasıtasıyla günler öncesinden kendi aralarında döviz toplamışlar ve böyle bir günü beklemişler. Bugün de gözünün yaşına bakmadan ellerindeki dolarları bozdurmuşlar. Ben işte bu gençlere güveniyorum.

Ayrıca yayına gelmeden önce bir başka televizyon kanalında bir ayakkabı boyacısı çocuğun döviz bozdurmak için sıraya girdiğini ve 'Bundan sonra yabancılara kredi açmayacağım, dolar falan almayacağım' dediğini duydum. Eğer bu ülkede bir ayakkabı boyacısı çocuk dahi, satın aldığı dövizin yabancı ülkeye bedava kredi açmak olduğunu öğrenmişse ben amacıma ulaştım. Kimse bu halkın sırtını yere getiremez. Babamın kaderini başka iş adamları yaşamayacak".

Program sırasında NTV'nin telefonları kilitlenmiş, o saatteki reytingler alt üst olmuştu. Yönetmen odasından Celal Pir'in kulaklığına, yayının kesilmeyeceği ve sürdürüleceği yönünde bilgi geldi. Ekonomi konusunda derin bilgisi ve analiz yeteneği olan Celal Pir önemli bir soru daha yöneltti:

"Hülya Hanım, bugün yaşananlar, ortak hareket etmenin ve birbirimize kenetlenmenin ne kadar önemli olduğunu çok açık biçimde gösterdi. Fakat siz de çok iyi biliyorsunuz ki Türk Lirası aşırı değerliydi. Kurların, olması gereken değerinin altında kalması yüzünden, bu ülke çok sıkıntı çekti. Sanayiciler üretimi bıraktı, ithalata yöneldiler. İhracata dönük sektörlerin rekabet gücünün düşmesi nedeniyle, birçok insan işsiz kalıyor. Olaya bu açıdan bakacak olursak, sizin bu hareketiniz ülkenin faydasına gibi görünse de, orta vadede zarar getirmez mi?"

"Sayın Pir, çok önemli olan bu sorunuz için teşekkür ederim. Bu hareketteki amaç, dövizin değerini belirlemek değildir. Bu hareket '**korkuyu yenme**' hareketidir. İnsanların panik olmasının önüne geçme hareketidir. Aslında kriz dediğimiz şeyi yaratan ve derinleştiren ana unsur, halkın da dövize yönelmesi ve daha da kötüsü döviz fırladı diye harcamalarını kesmeleridir. Bir bakıma dövizdeki sert yükselişin yarattığı korku, halkın parayı kullanma tercihlerini değiştirmesine neden olmaktadır.

Bu tür zamanlarda insanlar ileriye göremediği için, paralarını kafese alır ve türbülans bitene kadar, zorunlu ihtiyaçlar dışında uzun bir süre harcama yapmamayı tercih ederler. Çünkü işlerini kaybetme korkusu yaşarlar. İşte asıl tehlike buradadır. Fakat şu an ekranlarınızdan yayınlanan

görüntülere bir bakın. Artık kriz geçirmeyeceğine inanan ve bunun önüne geçebilme güçleri olduğunu düşünen bir halk kitlesi var. Panik şöyle dursun, bayram havası oluştu. Bu insanlar korkuya kapılıp 'kriz geliyor' diyerek hareket etmiyorlar. Eğer davranış biçimi buysa, doların fiyatı kaç lira olursa olsun, krizden bahsedemeyiz. Herkes günlük işlerine devam edecektir.

Bir döviz atağını önlediğinizde aslında dövizdeki yüksek dalgalanmayı düşürüyorsunuz. Dolayısıyla şu an dolardaki gerilemenin, dalgalanma boyutlarını düşürücü etkisi olmuştur. Ben de dövizin aşağı seviyelere hızlı düşmesini arzu etmem. Önemli olan nokta bu atakları önlemektir. Eğer yabancılar döviz manipüle edemeyeceklerini görürlerse, döviz kurları olması gereken yerlere kendiliğinden ve kimseyi paniğe sevk etmeden gelecektir. Arzu edilen sonuç budur. "

Celal Pir not aldığı kağıttan başını kaldırıp bir izleyicinin sorusunu yöneltti;

"Bugünkü tablo, bu hareketin başarılı olduğunu gösteriyor, fakat daha sonraki ataklarda aynı halk hareketini bekleyebilir misiniz? Bu hareket Merkez Bankası'nın işine karışmak değil midir?"

"Bu hareket kendiliğinden ortaya çıktı. Aslında ülkeye faydalı olmak adına, herkes hesabındaki doların bir kısmını Merkez Bankası'na karşılıksız olarak hibe hesabına havale etse, belki yine aynı etkiyi yarattırdı. Çünkü bir anda Merkez Bankası'nın nakit rezervlerinde önemli bir artış olacaktı. Merkez bankaları dövizdeki dalgalanmaları düşürmek amacıyla müdahale edebilirler. Fakat incelediğim ülke krizleri bize şunu gösteriyor. İlk merkez bankası mü-

dahaleleri başarılı olsa da, ikinci ve üçüncü ataklar geldiğinde nakit döviz rezervlerinde tükenme oluyor ve iş çığı-rından çıkınca krizle yüz yüze kalıyoruz. Bu açıdan bakıldığında, halk Merkez Bankası'nın işini kolaylaştırmıştır. Devamı gelir. Çünkü insanlar krizle baş edebileceklerini gördüler."

Bir buçuk saatlik canlı yayın sonrasında, Hülya kendini inanılmaz yorgun ve bitkin hissediyordu. Makyaj odasına geldi. Serhat ona sımsıkı sarıldı ve bir süre konuşmadılar. Makyöz kız makyajını temizlerken içeri Celal Pir girdi:

"Haberiniz var mı şu an ABD'de, CNN ve FOX NEWS Türkiye'de olanları aktarıyor. Tüm dünya türbülansla sarsılırken, onlar bizim piyasaları veriyorlar. Herhalde artık yarın da bu televizyonlarda görürüz sizi."

Bir gülüşme oldu. Celal Pir ile vedalaşıp NTV'den çıkarken, başta Serhat olmak üzere bir koruma ekibi Hülya'ya eşlik ederek arabasına kadar götürdü. Dışarıdaki muhabir ve kameraman ordusu Hülya'nın özel hayatını da merak ediyordu. Sorular ve bağışmalar havada uçuşsa da, Hülya yorgunluktan hiçbirini duyacak durumda değildi.

Ertesi gün bütün gazetelerin manşetlerinde Türk halkının döviz operasyonu ve Hülya'nın boy boy resimleri vardı. Olay tüm dünya basınında da etraflıca işleniyordu. New York Times, Financial Times gibi dünyanın en büyük gazeteleri Türkiye'deki inanılmaz para harekâtını ve Hülya Cengiz'i anlatıyordu. Brezilya ve Arjantin paraları dolara karşı yüzde 10'dan fazla değer kaybederken Türk Lirası dolara karşı sadece yüzde 1.25 değer kaybetmişti. Türk

halkının bu hareketi borsadaki düşüşü de frenlemişti. Diğer borsalar kelimenin tam anlamıyla çökerken, Türk borsası, ilk defa gelişmekte olan ülke borsaları içinde en az düşüş yapan borsaydı.

Hülya ve Serhat kahvaltılarını balkona aldıklarında, muhabir ordusunun apartmanın dışından resimlerini çekmeye çalıştıklarını fark ettiler. Kahvaltı sonrasında Hülya muhabirlerin sorularını cevaplamak üzere aşağı indi:

“Türk halkı bu kararlılığı gösterdiği sürece kimse bu ülkede kriz çıkaramayacak. Şu ana kadar sadece 5 milyar dolar civarında para bozduruldu. Yastık altında ve bankalarda bunun en az 15–20 katı kadar daha para var. Korkulacak bir durum yok. Türk halkının geleceğini IMF değil, artık kendisi belirliyor.”

Bir muhabir, “Hülya Hanım, IMF programının ülkeye zarar verdiğini mi söylüyorsunuz?” diye sordu.

“Bunu sadece ben söylemiyorum. Bilim adamları söylüyorlar. **Przeworski ve Vreeland** isimli araştırmacılar dünyanın en önemli dergilerinden olan ‘Journal of Development Economics’ isimli dergide bunu bariz biçimde ortaya koydular. Teknik açıklamaya girmeyeceğim, fakat bu yazarlar IMF güdümünde olan ve IMF reçetelerini uygulayan ülkelerin ekonomik büyümelerinin sekteye uğradığını ve IMF çatısı altında programa devam etmelerinin büyümeyi aşağı çektiğini gösteriyorlar. Yine aynı bilim adamları, ‘Bu ülkeler IMF güdümü altında olmasalar çok daha hızlı büyüyebilirlerdi’ diyorlar. İsviçreli ünlü ekonomist **Alex Dreher**, 2005 Ağustos ayında yayınlanan çalışmasında 98 ülkenin 1970 ve 2000 yılları arasındaki gelişmelerini

inceledi ve IMF programlarının büyümeyi yavaşlattığı sonucuna vardı. Bu ekonomist, çok çarpıcı bir sonucu daha gösterdi. IMF'nin verdiği borçların, ülkelerin büyüme oranları üzerinde hiçbir etkisi olmuyor, yani ülke insanların refahının artması yönünde hiçbir katkıları yok."

Bu sözler ertesi günün gazete manşetlerini süsledi. Gazeteciler, Hülya'nın bahsettiği bu makaleleri bulmuş ve IMF politikalarının bir işe yaramadığına ilişkin bilimsel çalışmaları manşetten vermişlerdi. Ayrıca bu konuda uzman profesörlerden yorumlar almışlardı. Prof. Korkut Boratav, IMF için, "Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerdeki paralarını geri alabilmesini garanti eden bir kuruluştur" diyordu.

Aradan bir hafta geçtiğinde, dünya piyasalarındaki türbülansın etkisi zayıfladı, dolardaki günlük hareket bandı yeniden daraldı ve dolar 1.500-1.550 aralığında istikrarlı bir seviyeye oturdu.

Bu süre içinde Hülya artık televizyon televizyon dolasmaktan, gazetelere röportaj vermekten bitkin ve yorgun düşmüştü. Kısa da olsa, bir an önce bir tatile ihtiyacı olduğunu düşünüyordu.

Serhat'la birlikte, annelerini de alarak, Antalya-Kemer taraflarında bir tatil köyüne kendilerini zor attılar.

Zehir Olan Tatil ve Teklif

İ ki gün boyunca mükemmel geçen tatil, üçüncü gün bir gazetenin attığı manşetle zehir oldu. Hülya hakkında, serbest piyasa şartlarında halkı manipülasyona yönlendirmek ve bu sayede kendisine maddi çıkar sağlamak suçundan soruşturma ve inceleme başlatılmıştı.

Gazetenin haberine göre, Hülya kendi web sitesinde **“Para harekâtı başlasın”** kelimelerini yazmış ama kendisi veya eşi hiç döviz bozdurmamıştı. Hatta döviz dip seviyelere gerileyince döviz alımında bulunmuşlardı.

Bu haber üzerine apar topar İstanbul’a dönmek zorunda kaldılar. Hülya inanamıyordu. Bütün dünyanın gözleri önünde bunu nasıl yapabilirlerdi? Serhat da durumdan çok rahatsız olmuştu. Gerçekten de döviz atağı başladığında döviz bozdurmamışlardı. Bozduramazlardı çünkü hiç dövizleri yoktu. Fakat döviz gerileyince alım yaptıkları haberi külliye yalandı.

Hülya yeniden medyanın gündemindeydi. Ama bu defa durumu hiç de hoş değildi. Son döviz harekâtından zarar gören ve oyunu bozulan çevreler elindeki araçları harekete geçirmişler ve hileli bir karşı taarruz başlatmışlardı. En güzel yöntem halkın gözünde Hülya’yı yerle bir etmekti.

Hülya’nın kitabını ve köşe yazılarını okuyan ve son olayları dakikası dakikasına takip eden Türk halkı bu gelişmelere şaşırılmamıştı. Mahkemeye ifade vermek için gi-

derken çekilen görüntüleri televizyonlarda yer buluyor, mahkeme önünde Hülya'yı destekleyen bir grup sloganlarla destek veriyordu. Sayıları az da olsa Hülya'ya şüpheli gözlerle bakanlar da yok değildi.

Oldukça yıpratıcı bir süreç başladı. Web sitesinin forum bölümünde ve kamuoyundan büyük destek bulsa da moral olarak çöktü. Sonuç böyle olmamalıydı. Serhat elinden gelen bütün desteği veriyor, Hülya köşe yazılarında, hakkında çıkan söylentileri ve yalanları bertaraf etmeye çalışıyordu. Ülkenin ekonomi kurumları vardı ve bir anda Hülya tüm bu kurumları geride bırakan bir hareketin baş kahramanı olmuştu. Selin'in tahminleri doğru çıkıyordu ve başına bir çorap örüldüğünün pekala farkındaydı.

Kendisinin, annesinin ve Serhat'ın bütün banka ve yatırım hesapları her yönden incelemeye alındı ama ortaya hiçbir şey çıkartamadılar. Gerçekten de o gün Hülya'nın satacak bir doları bile yoktu. Fakat halkı manipülasyona yönlendirmek suçu konusu bilirkişilere yönlendirildi. Bu konudaki bilirkişi raporları önemli olacaktı.

Bütün dünyada manipülasyonlara göz yumanlar, şimdi Hülya'nın başına çullanmışlardı. Mahkeme süreci uzadıkça ortaya elle tutulur hiçbir şey çıkmaması halkın tepkisinin artmasına neden oluyordu. İlk başta Hülya'ya suçlu gözüyle bakan az sayıda insan bile, bunun ciddi bir dolap olduğunu düşünmeye başlamıştı.

Fakat süreç çok yıpratıcı ve moral bozucuydu. Hakkında küçük de olsa, haber yapılamayan bir gün yoktu.

Hülya, saat 11.00 sıralarında gazetenin Barbaros bulvarındaki binasındaki odasına geldi. Sabah kahvesini söyledi. Günlük gazetelere göz atıyordu. O sırada masasının üzerinde bir zarf olduğunu fark etti. Çok kaliteli bir zarftı.

Yabancı bir ülkeden geliyordu ve geldiği ülke Amerika'ydı. Üzerinde Hülya Cengiz yazıyordu. Aceleyle açtı.

Mektup, Amerika'nın en büyük yatırım bankalarından birinden geliyordu.

Sevgili Hülya Cengiz,

Türkiye'deki yaşanan para hareketinin lideri olarak sizi tebrik ederiz. Krizler konusundaki yüksek lisans tezinizin ve kitabınızı inceledik. Çalışmalarınız kapsam, dil ve bilimsel düzey bakımından son derece etkileyici.

Ekonomik krizler konusundaki ayrıntılı çalışmalarınızdan ve gelişmekte olan ülkeler konusundaki bilgi birikiminizden yararlanmak istiyoruz.

Yatırım bankamız dünya çapında 110 ülkede portföy yatırımları yapıyor. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin makro dengelerinin izlenmesi ve bu ülkelere ilişkin yatırım stratejilerin belirlenmesi konusunda, kurumumuza katkınızın büyük olacağını düşünüyoruz.

Bizimle birlikte, Londra'daki merkezimizde çalışmayı düşünüyorsanız, şartları konuşabiliriz.

Cevabınızı bekliyoruz.

Saygılarımızla.

Paul M. Vaga, Phd, CFA

Vice President

Hülya şaşkınlık içindeydi. Başından geçen olaylar, yazdığı tez ve kitap aslında bu büyük fonların işine gelmezdi. Gelişmekte olan ülkelere neler yaptıklarını anlatmış ve bunları "finansal teröristler" olarak nitelendirmişti. Üstelik Türkiye'deki hareketin baş aktörü olması, onların hiç işine gelmezdi.

Şüpheyi karışık bir mutluluk yaşıyordu. Heyecanlanmamak elde değildi. Hemen Serhat'ı arayıp mektuptan bahsetti ama içindeki şüpheyi de yenemiyordu. Selin'in

uyarısı hep aklındaydı. Bu yüzden Serhat'a kendisi için kötü bir oyun hazırlanma ihtimali olup olmadığını sordu. Serhat buna çok gülmüş ve dalga geçmişti. Bunun bir kurnutu olduğunu ekleyip endişelenmemesini söyledi. "Bence bu müthiş bir teklif, akşam ayrıntılı olarak bunun üzerinde konuşuruz, şimdi derse gireceğim, seni öpüyorum" diyerek telefonu kapattı.

Hülya'nın içine su serpildi. Serhat teklifi çok olumlu karşılamıştı. Eğer Londra'ya giderse belki de doktora çalışmasını "London School of Economics"de yapabiliirdi. Dünyanın en önemli ekonomi üniversitelerinden biriydi bu okul. Üstelik manipülasyonları, dünyanın en büyük yatırım bankalarından birinde, içeriden görebilirdi. Aslında ayağına mükemmel bir fırsat gelmişti. Krizlere mutfağın içinden bakmak çok farklı bir boyut kazandırabilirdi çalışmalarına. Bu fonların neyi nasıl yaptıklarının bütün ayrıntılarını da öğrenebilirdi. Başından geçen mahkeme sürecini hiç hak etmediğini düşünüyordu. Yeni bir hayata başlamak ve yeni hedeflere koşmak çok daha güzel olabiliirdi. Belki de İngiltere'de kuracağı yeni hayat ona en az birkaç kitap daha yazdırabilirdi.

Az önceki tedirginlik yerini mutluluğa bırakmıştı. Hayatını tümüyle değiştirecek bir teklifti bu. Aklına birden annesi geldi. Hemen telefonu kaldırıp onu aradı. Olan biteni bir çırpıda anlattı. Selma Hanım yine neye uğradığını şaşırılmıştı. Son günlerde mahkemeler nedeniyle yıpranmış olan kızının sesindeki canlılık Selma Hanım'a büyük bir "Oh!" çektiirdi. Kızı Londra'ya gitmekten ve onu da götürmekten bahsediyordu.

Teklifin ardından bir ay geçmiş ve bu süre içinde Londra'dan İstanbul'a gelen üst düzey bir yetkiliyle iş gö-

rüşmeleri yapılmış, Londra'ya taşınmaya karar verilmişti. Selma Hanım Londra'ya gitmek istemiyordu. Hülya ne kadar çabaladıysa da annesini ikna etmeyi başaramadı. Selma Hanım hep içinde kötü hisler olduğunu söylüyor ve Hülya'yı da Londra'ya gitmemesi konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Serhat'ın annesi Necmiye Hanım da, asla ülkesini bırakıp yaban ellere gitmek istemediği için bu iki kadın Türkiye'de kalacaktı. Fakat uçakla üç saatlik bir yol olduğu için sık sık Türkiye'ye gelebileceklerdi. Hülya ve Serhat daha fazla ısrarcı olmak istemediler.

Yine heyecanlı günler yaşıyordu Hülya. Dünyanın en önemli ekonomi üniversitelerinden biri olan, "London School of Economics" ile bu üniversitede ekonomi doktora yapmak üzere yazışmalara başladı ve gönderdiği tez konusu özeti oldukça ilgi çekti.

Serhat, çalıştığı üniversiteden iki yıllığına ücretsiz izin alarak, bilimsel araştırma ve makale yazma çalışmalarını İngiltere'de sürdürmeye karar verdi. Hülya'ya yıllık bazda 250 bin dolar ücret önerilmiş, bunun yanında bir ev ve araba tahsis edileceği belirtilmişti. Bütün bu şartları içeren sözleşmeler karşılıklı olarak imzalanmıştı. Temmuz ayıydı ve Eylül ayı başlarında İngiltere'de olmayı planlıyorlardı.

Hülya'nın Londra'ya gideceği haberleri yine gazetelerde yer bulmuş ve yorumcular, Hülya'nın hakkında açılan davalara ve son gelişmeler sonrasında Hülya'yı haklı buluyorlar, "Olacağı buydu" şeklinde yorumlar yapıyorlardı. Türkiye önemli bir beyni kaybediyordu.

Bu arada, yazılarında Hülya'yı korkak ve hain olarak nitelendiren köşe yazarları da oldu. Hülya'ya veryansın ediyorlar ve yurt dışına giderek yabancı bir yatırım bankasının hizmetine girmesini şiddetle eleştiriyorlardı. Ülkesini

gerçekten seven ve bu ülke için çalışma azminde olduğunu söyleyen hiç kimse, eğer samimiyse bunu yapmamalıydı.

Hülya bu yazıları okuduğunda büyük üzüntü duyuyordu. Ancak, onun amacı dünyanın en büyük ekonomi okulunda doktora yapmak ve dünyayı yönlendiren büyük para sahiplerinin bütün operasyonlarını içeriden takip etmektir.

Rüya

Güneşli bir yaz sabahında, Serhat ve Hülya, kahvaltılarını balkonda yaptılar. İstanbul'un en mutena semtlerinden Ulus'ta aldıkları evin manzarası muhteşemdi. Boğaz tarafındaki balkon, geniş bir ormanlık alana bakıyor ve kısmen boğazın mavi sularını görebiliyorlardı.

Hülya harika bir kahvaltı menüsü hazırlamıştı. Annesinin yemek kitabı henüz yayınlanmamış olsa da, bilgisayarda bu kitabın dizgisini yaparken öğrendiği, çılıbrın değişik bir versiyonu olan "mantarlı çılıbr" yapmıştı. Serhat yoğun geçecek bir güne hazırlanıyordu. İki ayrı yerde konferansa katılacak ve sonra da üniversiteye uğrayacaktı. Bu yüzden hızlı hızlı atıştırıyor ve bir yandan da saate bakıyordu. Hülya hafif şımarık ama sıkıntılı bir tavırla sitem etti:

"Galiba mantarlı çılıbrım çok kötü olmuş hiçbir şey söylemedin."

"Canım benim, inan ki bu mantarlı çılıbr harika olmuş. Bugün gündemim öyle yoğun ki, kafamda bunları yerli yerine oturtuyordum. İngiltere'ye hareket öncesinde birçok işi bitirmem gerekiyor. Şurada sadece üç haftamız kaldı. Haa sahi unutuyordum. Biliyorsun dün benim arabamda bir arıza çıktı. Galiba enjeksiyon sistemi tıkanmış. Dün akşama doğru arabayı sanayiye bıraktım ve eve taksiyle geldim. Arabamı yarın alabileceğim. Bu yüzden senin

arabanı bugün ödünç alıyorum. Söz veriyorum, günlük kirasını ödeyeceğim.”

“Hayır beyefendi! Kolay kurtulamazsınız. Sadece günlük kira yetmez, ayrıca en az iki günlük, bir deniz tatili istiyorum.”

“Okey. Anlaştık. Tatil sizindir hanımefendi. “

“Durun beyefendi henüz bitmedi.”

“Haydi Hülyacığım, geç kalıyorum.”

Bu konuşmalar sırasında Serhat yavaş yavaş toparlanmış, çantasını ve ceketini alıp kapıya doğru yönelmişti ki, Hülya Serhat’a bir zarf uzattı. Yüzünde muzip bir gülümseme vardı. Serhat merakla sordu:

“Bu nedir?”

“Aç bak.”

Serhat zarfı açtı. İlk önce bir şey anlamadı. Sonra dikkatli inceleyince “Hülyaaaa!...” diye bir çığlık attı. Ceketini yere fırlatmıştı. Hülya’yı kucağına alıp salonun ortasında dönmeye başladı. Bir yandan da; “Baba oluyorum! Baba oluyorum!” diye bağırıyordu. Her ikisi de mutluluktan uçuyordu. Hülya eşinin boynuna sarıldı:

“Haydi geç kalıyorsun. Akşama bunu kutlarız. Ama lütfen kendine dikkat et canım. Dün gece garip bir rüya gördüm.”

“Hayır olsun. Ne gördün bir tanem...”

“Neyse sonra anlatırım, şimdi sen geç kalma çabuk çık.”

Hülya eşini öptü kapıyı kapattı. Çok mutluydu ama içinde açıklayamadığı bir sıkıntı vardı. Serhat’ı düşündü. Aklına seminerde yaşadığı iki gün geldi. Yıldırım aşkına

tutulan Serhat, şok bir şekilde Hülya'ya seminerin son gününü evlenme teklif etmişti. Serhat, sonraki zamanlarda, evlenme teklifi öncesinde neler düşündüğünü ve yaşadığını Hülya'ya ayrıntılarıyla anlatmıştı. Aslında Hülya'yı seminerden önce tanımıştı. Gazetelerin ekonomi sayfalarında, büyük iş adamı Zafer beyin iflası boy boy yer aldığı sıralarda, resimlerini görmüştü Hülya'nın. Seminerde bunu hiç belli etmemişti. Hülya'nın üniversitede hocası olan, öğretim üyesi arkadaşlarından çok detaylı bilgi toplamış ve son kararını vermişti. Serhat bunları anlatırken, bayağı gülmüşlerdi.

Hülya'nın evlenme teklifi aldıktan sonra bayılması sırasında yaşananları, Serhat biraz da karikatürize ederek anlatırken kahkahalara boğulmuşlardı.

Bunlar gözünün önüne gelince, gayri ihtiyari güldü Hülya. Sonra saatine baktı. Geç kalıyordu. Gazetede ki gündem toplantısına katılacaktı. Aslında, dersine bugün pek iyi çalışmamış, gündeme getirmek için bir konu düşünmemişti. Ancak, son dönemde gündeme gelen Merkez Bankası'nın İstanbul'a taşınması konusunu işleyebileceğini düşündü.

Merkez Bankası'nın Ankara'da olması büyük dezavantajdı. Çünkü İstanbul'da döviz işlemleri konusundaki uzman ve hatta döviz manipüle eden kişiler Ankara'ya gidip Merkez Bankası'nda çalışmak istemiyorlardı. Eğer Merkez Bankası İstanbul'a taşınırsa, ve Merkez Bankası'nın istihdam politikasında değişiklikler yapılırsa, profesyonel döviz uzmanlarını ve traderlarını bünyelerine alıp, döviz spekülâtörlerinin yöntemleriyle savaşabilirlerdi. "Kendimle gurur duyuyorum, harika bir gündem maddesi buldum" dedi gülerek.

Kahvaltüyı hızla toparlayıp hazırlandı ve köşedeki taksiciye telefon ederek bir taksi çağırđı. Apartmanın önüne indiğinde taksi gelmişti. Sıcak ve nemli bir hava vardı ve saat 10:00'a geliyordu. Hülya'nın bindiğı taksi, evin bulunduğu sokaktan çıkıp ana yola girdiğinde, tıkanmış bir trafikle karşılaştı. Yaklaşık 30-40 metre ileride bir kaza vardı.

Trafik bir adım bile ilerlemiyor ve Hülya gittikçe sabırsızlanıyordu. Zaten biraz gecikmişti ve toplantıya geç kalması durumunda çok ayıp olacaktı. Üstelik, gazetenin genel yayın yönetmeni Fatih Altaylı dakik olmaya çok önem veriyordu. Sabırsızlığı arttı ama arkalarındaki araba kuyruğı uzuyordu. Taksinin bir manevra yaparak geri dönmesi olasılığı da yoktu. Hülya'nın sabırsızlandığını gören taksici;

"Abla isterseniz inip şu kaza olan yerin ilerisine kadar yürüyün. Orada trafik açıktır, başka bir taksiye binebilirsiniz. Şu an elimden bir şey gelmiyor" dedi.

Hülya taksiciye anlayışı için teşekkür edip beş lira uzattı ama taksici almadı. Aceleyle taksiden inip koşar adımlarla yürümeye başladı. Kazanın olduğu yerde telaş hakimdi. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Hülya, biraz daha yaklaştığında dondu kaldı... Kaza yapan araba kendi arabasıydı.

Kapalı bir yük minibüsü yan sokaktan belli ki hızla gelip, sağ ön taraftan Hülya'nın arabasına vurmuş ve arabanın ön kısmı refüje çarptıktan sonra geldiğı istikamete dönmüştü.

Hülya boğulmak üzereydi... Avazının çıktığı kadar bağırdı...

"Seeerhaaaaaat!"

Koşarak kalabalığın arasına attı kendini... Bu çılgılık öylesine acı ve öylesine şiddetliydi ki, kalabalık neye uğradığını şaşırılmış bir halde aralandı... Hülya eşinin hareket-siz bedenini arabanın içinde gördüğünde, şokun en şiddetli anını yaşıyor ve çılgınlık atarak,

“Lütfen yetişin! Kurtarın kocamı! Ambulans çağırın! Seerhaaaaaat! Lütfen... Lütfen... Bırakıp gitme beni! Seerhaaaaaat! Ne olursun gözlerini aç!” diye bağıırıyordu.

Kalabalıktaki birçok kişi Hülya’yı tanıdı. Tutup arabadan uzaklaştırmaya çalışıyorlar, ama bir türlü çekip alamıyorlardı. Hülya arabanın kapısını açmaya çalışıyor ama bir akordeon gibi büzülmüş olan kapıyı açmak mümkün olmuyordu. Araba darbeyi sağ taraftan yemiş olsa da, o hızla ortadaki refüje çarptığı sırada sol kapı sıkışmıştı.

Halbuki diğer kapı açıktı. Hülya’nın çabası, şok altında şuursuz bir çırpınmaydı. Çarpan minibüsün şoförü olduğu anlaşılan kişi arabanın diğer kapısından Serhat’ı dışarı çıkarmayı denerken, **“Ben bittim! Ben bittim! Ölümlü kaza, adamın boynu kırılmış, ben bittim...”** diye inliyordu.

“Adamın boynu kırılmış” sözünü duyduğu anda Hülya çılgına döndü... Eşi arabanın içinde uyuyor gibiydi...

“Hayır! O ölmedi! Boynu kırılmadı! Seerhaaaaaat! bunu bana yapma. Ne olur gözlerini aç bir tanem. Ne olur gitmeeee! Seerhaaaaaat!”

Bu şoka daha fazla dayanamamış, kendinden geçmiş ve oraya yığılıp kalmıştı Hülya.

“Bütün Geceler Mecbur Varır Sabaha”

Hastanede gözünü açtığında yanında annesi Selma Hanım vardı. İlk sorusu “Serhat” oldu, ama annesinin sessiz kalması, başını öne eğmesi her şeyi anlatmaya yetti ve Hülya’nın yeni sinir krizleri geçirmesine sebep oldu. Bir kaç hafta boyunca hastanede gözetim altında tutulan Hülya ancak sakinleştirici iğnelerle zapt edilebiliyordu.

Bir basın ordusu hastanenin önüne Hülya’nın sağlığı ile ilgili her gelişmeyi aktarmak için kamp kurmuştu.

Bu arada Serhat’ın annesi Necmiye Hanım da oğlunun ölüm haberini aldıktan sonra kalp krizi geçirmiş ve yoğun bakıma alınmıştı.

Selma Hanım hayatının ikinci büyük krizini yaşıyordu. Bir günde on yıl birden yaşlanmıştı. Serhat’ın kaybı inanılmaz acı veriyordu ama, kızı için ayakta kalmalıydı. O’nu da kaybetmeye dayanamazdı. Hülya her uyandığında ölmek istediğini söylüyor, zorlukla sakinleştiriliyor, iğnelerle uyutuluyordu.

Serhat’ın ölümünden bir ay sonra Necmiye Hanım da hayata gözlerini yumdu. Üst üste gelen bu acılar karşısında duygularını yitirmişti Selma Hanım.

Ölümün üzerinden iki hafta geçmesine rağmen, evleri ziyaretçilerle dolup taşıyordu. Selin Hülya’yı hiç yalnız bırakmadı ve sürekli olarak ilgisini farklı yönlerle çekmeye çalıştı. Gerçek bir dost olduğunu göstererek, birçok gece

Hülya ile birlikte kalıp, yıllık iznini Hülya'nın evinde geçirdi. İşinden büyük fedakârlıklar yapıyordu.

Günler birbirini kovaladı. Serhat'ın ölümünün üzerinden iki ay geçmesine rağmen acıları hafiflemek bir yana daha da derinleşmişti. Ama hiç kimse onların acılarının ne kadar derin olduğunu anlayamazdı. Ateş düştüğü yeri yakıyordu.

Hülya, güçlü bir inanca sahip olmasa yaşadığı yıkımı atlatması da kolay olmazdı. Serhat'la mutluluklarının eseri olarak karnında taşıdığı çocuğu ve annesinin sevgisi, Hülya'yı güçlü olmaya zorluyordu. Serhat'ın ölümünden sonra dini konulara daha çok vermişti kendini. Kuran-ı Kerim'in Zuhur Suresi, yetmişinci ayetinde "*Siz ve eşleriniz sevinç ve mutluluk içinde cennete giriniz*" müjdesi veriliyordu. Öldükten sonra Serhat'la yeniden buluşacağına inanıyor olması onu rahatlatıyordu. Hülya artık ölümün o kadar da korkunç bir şey olmadığını düşünüyordu. Mezar denilen yer, canından çok sevdiği babasına, eşine ve sevdiklerine kavuşacağı bir kapıydı onun için. Zamanı gelince kendisi de o kapıdan geçecekti.

Günler birbirini kovaladı, yeni bir düzen oturtmak kolay olmasa da hayat devam ediyordu. Fakat, artık bu kadar acı yaşadığı bu ülkede durmak istemiyordu. Her yer, her şey Serhat'ı hatırlatıyordu. Gecikmeli de olsa Londra'ya gidip yeni bir hayata başlama ve çocuğunu İngiltere'de doğurma kararını annesiyle birlikte verdiler.

Kıraç'ın şarkısındaki gibi, bütün geceler mecbur sabaha varacaktı. Karnında taşıdığı çocuk, kendisini hayata bağlayan yeni bir umut olmuştu. Öğle saatlerine doğru hazırlıklarını tamamladılar. Uçak biletleri bir hafta önce-

sinden alınmıştı. Yarın sabah 07:00'de Londra'ya uçuyorlardı.

Sanki Serhat'ı terk edip gidiyormuş hissine kapılarak, derin bir vicdan azabı duyunca dayanamadı ve dosdoğru mezarlığa gitti.

Defalarca "Beni bekle, yeniden kavuşacağız bir tanem... Oğlumuz da senin gibi olacak, gözün arkada kalmasın" demiş ve Yasin Suresini okuyup dua etmişti. Gözyaşları içinde geçirdiği bu birkaç saat onu rahatlamıştı ama bitkin bir haldeydi. Eve geldiğinde gözleri ağlamaktan şişmişti. Selma Hanım ne olduğunu sormadı.

Hülya konuşmak istiyordu. Annesine Serhat'ın ölümünden önceki gece gördüğü rüyayı anlatmaya başladı;

"Aslında hayal meyal hatırlıyorum. Biz Serhat'la ıssız bir yerde bekliyorduk. Önümüzde bir araba durdu. İçinde babamı gördüm. Yüzü nur gibiydi ve gülüyordu. Bana ısrarla 'arabaya bin' diyordu ama binmek istemiyordum. Serhat ön koltuğa oturunca, ben de tam arka kapıyı açıp binmek üzereyken bir anda babamın yüzü değişti. Korkunç bir hal aldı ve araba hızla uzaklaştı. Arkalarından bakakaldım. İzin vermemeliydim anne! Serhat'ın yanında olmalıydım. Allah'ım bu kadar acı çekmek için ben ne suç işledim!"

Tam bu sırada kapının zili çaldı. Selma Hanım gidip kapıyı açtığında Serhat'ın üniversitedeki asistanlarından Emel kapıdaydı ve elinde bir dosya vardı.

"Rahatsız ettiğim için özür dilerim Selma Hanım. Fakat bilgi işlem merkezimiz, Serhat Bey'in bilgisayarını almadan önce ona ait dokümanların ve e-postası içindeki

postaların yazıcıdan dökümünü aldı. Bu dosya içinde topladık. Belki önemli bir şeyler olabilir diye düşündük.”

O sırada Hülya yüzünü yıkayıp kapıya geldi. Emel’i içeri davet ettiler, ama O acelesi olduğunu söyleyerek girmek istemedi. Selma Hanım dosyayı alıp masanın üzerine koydu. Hülya, mezarlıkta duygusal depremler yaşamıştı ve kendini çok yorgun hissediyordu. Dosyanın içine göz atmaya cesareti yoktu.

Ertesi sabah kalktıklarında Londra’ya gidiş için hazırlıklarını yaptılar, havaalanına geldiler, çek-in yaptırdıktan sonra fazla beklemeden Türk Hava Yollarının Londra uçağındaki yerlerini aldılar. Uçak fazla bir rötar yapmadan havalandı ve Hülya içinden “Londra’ya sensiz gitmemeliydim Serhat” diyordu, ama elinden bir şey gelmiyor ve sürekli olarak gözlerini siliyordu.

Yaklaşık iki buçuk saat sonra birazdan Londra’ya inmiş olacaklarını ve çalışacağı yatırım bankasından bir görevlinin onları karşılayacağını düşündü.

Hiçbir şey yememişti. Bütün gece doğru dürüst uyku uyumamasına rağmen uçakta da gözüne uyku girmemişti. Dün gece Serhat’ın asistanı Emel’in getirdiğı dosyayı eline aldı. Serhat’ın bilgisayardaki yazışmaları vardı. Dokümanları incelemeye başladı. Serhat’ın çeşitli dergilere gönderdiği makalelere ilişkin cevap yazıları, resmi yazışmalar, yüksek lisans öğrencilerinin göndermiş oldukları e-postalar yer alıyordu. Birden okuduğı bir e-posta ile afalladı, kafası allak bullak oldu;

Sayın Serhat Cengiz,

İngilizceye de tercüme edilen etkileyici kitabı ile ekonomi literatürüne büyük katkılar yapan eşiniz Hülya Cengiz'i, bir trafik kazasında kaybettiğinizi öğrenmenin derin üzüntüsü içindeyiz...

Size Tanrı'dan sabır ve başsağlığı diliyoruz

Jonathan Mill

..... Konsolosu

İzleyen sayfada, benzer bir e-posta da şu an çalışmak üzere anlaştığı yatırım bankasından geliyordu.

Sayın Dr. Serhat Cengiz,

Birlikte çalışmayı düşündüğümüz ve bankamıza çok büyük katkıları olmasını beklediğimiz, biricik eşiniz Hülya Cengiz'i bugün bir trafik kazasında kaybettiğinizi öğrendik.

Acımızı bütün içtenliğimizle paylaşıyor, size sabır diliyoruz.

Paul M. Vaga

Vice President

Hülya'nın kalbi yerinden çıkacakmış gibi çarpıyordu. "Arabada benim olduğumu zannediyorlardı" dedi şaşkınlıkla...

Hayır! Hayır! Düşündüğü şey olamazdı. Mutlaka bu haber onlara yanlış aksettirilmişti. Kaza geçiren araba kendi üzerine kayıtlıydı ve belki de bu yüzden Hülya'nın ölmüş olduğunu düşünmüşlerdi...

E-postaların saatlerine baktı. İlki kazadan sadece 35 dakika ve diğeri de 50 dakika sonra gönderilmişti. Hülya birden kaza anına tekrar döndü. Bütün ayrıntıları en ince noktasına kadar hatırlıyordu. O dakikalar beyninden hiç çıkmamıştı ve çıkmayacaktı da.

Bir minibüs şoförü, Serhat'ın boynunun kırıldığını nasıl hemen anlayabilirdi ki?... Otopsi mi yapmıştı? "Ara-banın diğer kapısı açıldı" dedi kendi kendine... Yoksa! Yoksa!...

Delirmek üzereydi. Düşünmek istemese de, korkunç şüphe beynini kemiriyordu. Annesine baktı, Selma Hanım uyuyordu. Hülya istem dışı titriyordu. Ne yapacağını bilmez bir halde kalktı lavaboya gitti, elini yüzünü yıkadı. Onu izleyen ve hiç iyi olmadığını gören hostes sordu:

"Bir şey mi oldu? Size nasıl yardımcı olabilirim" diye sorduğunda Hülya kendine çeki düzen verdi, hostese boş gözlerle baktı. "Hayır, teşekkür ederim bir şeyim yok" diyerek yerine oturdu.

Biraz sakinleşmeye çalıştı. "Duygu yüklü yoğun günler yaşadım, saçmalıyor olmalıyım" diye düşündü. Tam bu sırada uçağın anonsu duyuldu:

"Sayın yolcularımız Londra Heatrow hava alanı için al-çalmaya başlamış bulunuyoruz. Lütfen kemerlerinizin bağlı, kol-tuklarınızın dik ve yemek masalarınızın kapalı olduğunu kontrol ediniz. Teşekkür ederiz."

Hülya pencereden dışarı baktı. Londra ıslıl ıslıldı. Gayri ihtiyari bir şekilde elini karnına götürdü. Bu hareket bir annenin bebeğini koruma içgüdüsünden başka bir şey değildi. Ağzından şu sözler döküldü:

"Bizi havaalanında bekliyorlar!"

Kaynakça

Aksiyon Dergisi, (2002) – “Krizle Gelen Vurgun”, 17 Temmuz 2002.

Argentina, Chile and Uruguay Country Management Unit (1998) “*Argentina Financial Sector Review*” Report No: 17864, September 1998.

Bailey, Michael ve Stecher, Heinz (1999) “*The Brazilian eEconomic crisis*”, Third World Economics No: 205, March 1999

Bello, Walden (1997) “*Siamese Twins: The currency crisis in Thailand and the Philippines*”, Third World Resurgence, No.86, Ekim 1997.

Bergoeing, Raphael, Patrick J. Kehoe, Timothy J. Kehoe, ve Soto Raimundo (2002) “*Decade Lost and Found: Mexico and Chile in the 1980s*”, www.idealibrary.com, Şubat 2002.

Bergoeing, Raphael, Patrick J. Kehoe, Timothy J. Kehoe, Raimundo Soto, (2002) “*A Decade Lost and Found: Mexico and Chile in the 1980s*”, Review of Economic Dynamics Vol. 5, 166-205. July 2002

Caballero, Ricardo ve Dornbusch, Rudi (2002) “*Argentina: A Rescue Plan That Works*” Massachusetts Institute of Technology, March 2002.

Caballero, Ricardo ve Dornbusch, Rudi (2002) “*The Battle For Argentina*”, Massachusetts Institute of Technology, March 2002.

Cabellero, Ricardo J. (2000) “*Macroeconomic Volatility in Latin Amerika: A View and Three Case Studies*”, NBER, Working paper 7782, July 2000.

Calvo, Guillermo (1994) “*Comments and Discussion on Dornbusch and Werner*”, Brooking papers on Economic Activity, No:1, 298-303

Capital Dergisi, (2001) – “*Levent Üstay Haklı Çıkıyor*”, 1 Aralık 2001.

Cardoso, Eliana ve Helwege, Ann (1999) “*Currency Crises In The 1990s: The Case Of Brazil*” World Bank and Tufts University, June 1999.

Cardoso, Eliana ve Helwege, Ann (1999) “*Currency Crises In The 1990s: The Case Of Brazil*”, World Bank and Tufts University Conference, June 1999.

Cavallo, Domingo (2002) “*The Fight to Avoid Default and Preserve Convertibility*” National Bureau of Economic Research, April 2002.

Chang, Ha-Joon (1998) “*Korean crisis caused by financial liberalisation and economic deregulation*” Third World Resurgence, No.89, January 1998.

Chossudovsky, Michel (1997) “*The Brazilian financial scam*”, Third World Network, Penang and Zed Books, Londra, 1997.

Chossudovsky, Michel (1997) “*The IMF-Korea bailout*” Third World Network, Penang and Zed Books, Londra, 1997.

Chossudovsky, Michel (1999) “*Brazil's IMF-sponsored economic disaster*”, Third World Network, Penang and Zed Books, Londra, 1997.

Corsetti, Giancarlo; Paolo Pesenti, Nouriel Roubini (1998). “*What Caused the Asian Currency and Financial Crisis: Part I: Macroeconomic Overview*”, NBER Working Paper 6833, December 1998.

Corsetti, Giancarlo; Paolo Pesenti, Nouriel Roubini (1998) “*What Caused the Asian Currency and Financial Crisis: Part II: The policy Debate*”, NBER Working Paper 6834, December 1998.

Corsetti, Giancarlo; Paolo Pesenti, Nouriel Roubini (2001) “*The Role of Large Players in Currency Crises*”, NBER Working Paper 8303, May 2001.

D. Salvatore, Ricardo ve Newland, Carlos (2000) “*Between Independence And The Golden Age: The Early Argentine Economy*”, 2000.

D’Amato, Alfonse (1995) “*Report on the Mexican Crisis*”, United States Senate, June 29, 1995.

Djurdjevic Bob,(1997) “*Wall Street’s financial terrorism: new weapons, same old imperialism*” *Chronicles*, [5 December, 1997]

Donat, Yavuz, (1998); “*Hükümet Komada*”, *Sabah Gazetesi*, 12 Kasım 1998

Dornbusch, Rudi (2000) “*Malaysia’s: Was it Different?*”, *Malaysia and Crisis*, Ocak 2000.

Dornbusch, Rudi (2002) “*Brazil’s incomplete stabilization and reform*”, *Massachusetts Institute of Technology*, Ocak 2002.

Dornbusch, Rudiger and Alejandro Werner (1994). “*Mexico: Stabilization, Reform, and No Growth*”, *Brooking Appers on Economic Activity*, No.1, 253-297.

Dornbusch, Rudiger ve Werner, Alejandro (1994) “*Mexico: Stabilization, Reform and No Growth*”, *Brooking Papers on Economic Activity*, Ocak 1994.

Dreher, A. & Vaubel, R. (2004a) “Do IMF and IBRD cause moral hazard and political business cycles? Evidence from panel data.” *Open Economies Review*, 15 (1), 5-22, 2004

Dreher, A. & Vaubel, R. (2004b) “The Causes and Consequences of IMF Conditionality.” *Emerging Markets Finance and Trade*, 40 (3), 26-54, 2004

Dreher, Alex (2005) “IMF and Economic Growth: The Effects of Programs, Loans, and Compliance with Conditionality”, http://w3.ub.uni-konstanz.de/v13/volltexte/2005/1651/pdf/TWI_res01.pdf.

Edwards, Sebastian (1997) “The Mexican Peso Crisis? How Much Did We Know? When Did We Know It?”, NBER Working Paper No. w6334, Issued in December 1997

Edwards, Sebastian (1997) “The Mexican Peso Crisis? How Much Did We Know? When Did We Know It?”, National Bureau of Economic Research, Aralık 1997.

Edwards, Sebastian (2002) “A Simple Answer for Argentina: Follow Chile's Example”, *The Wall Street Journal*, Ocak 2002.

Edwards, Sebastian (2002) “The Argentina Debt Crisis of 2001-2002”, National Bureau of Economic Research, Ocak 2002.

Edwards, Sebastian (2002) “This Argentine scheme”, *The Financial Times*, Ocak 2002.

Edwards, Sebastian and Miguel A. Savastano (1998) “The Morning After: The Mexican Peso in The Aftermath of the 1994 Currency Crisis”, NBER Working Paper No. w6516, Issued in April 1998.

Edwards, Sebastian ve Frankel, Jeffrey (2002) “The Argentina Crisis”, The National Bureau of Economic Research, Temmuz 2002.

Edwards, Sebastian; Miguel A. Savastano (1998) “*The Morning After: The Mexican Peso in the Aftermath of the 1994 Currency Crisis*”, National Bureau of Economic Research, April 1998.

Eğilmez Mahfi ve Kumcu Ercan, (2002) “*Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması*”, OM yayınevi, 2002.

Eichengreen, Barry (2001) “*Crisis Prevention and Management: Any New Lessons from Argentina and Turkey?*”, World Bank’s Global Development Finance, October 2001.

Eichengreen, Barry ve Leblang, David (2002) “*Capital Account Liberization And Growth: Was Mr. Mahathir Right?*”, NBER Working Paper, December 2002.

Erdinç Yaşar,(2005-a) “*İdris Bey’e Mektup*”, Akşam gazetesi, 25 Şubat 2005.

Erdinç Yaşar,(2005-b) “*Kaktüsün Hikayesi*”, Akşam gazetesi, 24 Şubat 2005.

Erdinç Yaşar, (2005-c) “*Haftanın Uzman Sorusu*”, Akşam gazetesi, 12 Aralık 2005.

Erdinç Yaşar,(2005-d) “*Cevap Veriyorum*”, Akşam gazetesi, 12 Aralık 2005.

Evrensel Gazetesi, (2001) – “*Dolar vurgununun perde arkası*”, 10 Ekim 2001.

F. Garcia, Valeriano (1997) “*Black December*”, World Bank Latin American and Caribbean Studies”, June 1997.

Feldstein, Martin (2002) “*Argentina Doesn't Need the IMF*”, The Wall Street Journal, May 28, 2002.

Feldstein, Martin (2002) “*Argentina’s Fall, Lessons from the Latest Financial Crisis*”, Foreign Affairs, Mart, Nisan 2002.

Financial Stability Forum (FSF) (2000). “*Report of the Market Dynamics Study Group of the FSF Working Group on Highly Leveraged Institutions*”, April, [http:// www.fsforum.org/ publications/Rep_WG_HLI00.pdf](http://www.fsforum.org/publications/Rep_WG_HLI00.pdf)

Fischer, Stanley (1994). “*Comments on Dornbusch and Werner*”, *Brooking papers on Economic Activity*, No:1, 304-309

G. Carstens, Agustín ve M. Werner, Alejandro (1999) “*Mexico’s Monetary Policy Framework under a Floating Exchange Rate Regime*”, Banco De Mexico, Nisan 1999.

Gill, Teena (1999) “*Flitting Foreign Capital Angers Thais*”, *Third World Network* 1912/99, Haziran 1999.

Goldstein, Morris; Graciela Kaminsky, Carmen Reinhart (2000) “*Assessing Financial Vulnerability: An Early Warning System for Emerging Markets*”, *Book by Institute for International Economics*, June 2000.

Gomez, Carlos Alberto (2005) “*Peru’s Debt Crisis and Subsequent Shock Economy*”, UCLA, International Institute, 2 Nisan 2005, <http://www.international.ucla.edu/article.asp?parentid=19898>

Gürses Uğur (2005) “*Döviz Yağıyor!*”, *Radikal gazetesi*, 21 Eylül 2005.

Hausmann, Ricardo (2001) “*Plan B: A way out for Argentina*”, *Brookings Trade Forum*, Ekim 2001.

Hausmann, Ricardo ve Velasco, Andrés (2002) “*Understanding the Argentine Crisis*”, *Brookings Trade Forum*, Temmuz 2002.

Heald Perkins, Dwight ve Thye Woo, Wing (2000) “*Malaysia: Adjusting to Deep Integration with the World Economy*”, Cambridge: MIT Press, 2000.

Hürriyet Gazetesi (2001) – “*Dövizde tezgahı anlatan bankacıya ANAP daveti*”, 12 Ekim 2001.

I. Blejer, Mario, Henke, Alejandro ve Levy-Yeyati Eduardo (2002) “*The Argentina Crisis: Issues for Discussion*”, International monetary fund, November 2002.

J.Cabellero, Ricardo (2000) “*Macroeconomic volatility in Latin America: A view and three case studies*”, Meeting of Economia, May 2000.

Jadresic Esteban ve Zahler Roberto,(2000) “*Explaining Chile’s Macroeconomic Success in the 1990s*”, IMF Research Department, March 2000.

Johnson, Simon ve Mitton, Todd (2001) “*Croniysm And Capital Controls: Evidence From Malaysia*”, NBER Working Paper, October 2001.

Johnson, Simon ve Mitton, Todd (2001) “*Who Gains from Capital Controls? Evidence from Malaysia*”, SSRN Electronic Paper Collection, February 2001.

Jomo K. S. (2000) “*Capital Controls*”, Malaysian Eclipse, February 2000.

JP Morgan (1994). “*Emerging Markets Outlook*”, New York, birçok sayı.

Kaplan, Ethan ve Rodrik, Dani (2001) “*Did The Malaysian Capital Controls work?*”, NBER Conference , February 2001.

Khor, Martin (1999a) “*Brazil crisis underlines the need for new solutions*”, Third World Resurgence No. 102, February 1999.

Khor, Martin (1999b) “*Shockwaves From Brazil’s Devaluation*”, Third World Network 1848/99, January 1999.

Khor, Martin (1999c) “*Why Brazil Should Look At Malaysia's Policies*”, Third World Network 1852/99, February 1999.

Krugman Paul (1999) “*Don’t lough at me Argentina – Serious lessons from a silly crisis*”, http://web.nps.navy.mil/~relooney/3041_1027.htm, July19, 1999.

Krugman Paul (2001) “*Bunalım ekonomisinin Geri Dönüşü*”, Literatür Yayınları 60, Çeviren: Neşenur Domanıç, Haziran 2001, ISBN: 975-8431-24-2

LaFranchi, Howard (2002) “*Life in Argentina's free-fall economy*”, The Christian Science Monitor, February 2002.

Latin America Advisor (2002) “*Today's Top News*” 28 Mart 2002.

Loser, Claudio & Eliot Kalter (1992). “*Mexico: The Strategy to Achieve Sustained Economic Growth*”, Occasional paper No:99, Washington, D.C., International Monetary Fund.

M. Taylor, Alan (2002) “*Capital Formation: Saving, Investment, and Foreign Capital*”, Conference of The New Economic History of Argentina, November 2000.

Meirelles, Henrique de Campos (2006) “*Building Credibility under Exchange rate Volatility and High Debt: The Brazilian Case*”, T.C. Merkez Bankası “Enflasyon Hedeflemesi” Konferansı, İstanbul, Ocak 2006

Mekay, Emad (2003) “*IMF holds off on collecting Argentine loan repayment*”, IPS, 2003.

Mexico(a), “To the Brink and Back”, 1982-88 <http://country-studies.us/mexico/42.htm>

Mohamad, Mahathir (2000) “*The Malaysian Currency Crises*”, Pelanduk Publications, August 2000.

Morisset, Jacques (1991) “*Can Debt - Reduction Policies Restore Investment and Economic Growth in Highly Indebted Countries?*”, A Macroeconomic Framework Applied to Argentina, Mayıs 1991.

Ortiz, Javier (2000) “*Argentina 1884-1999: Long-Run Growth and Business Cycles in a High Inflation Country*”, October 2000.

Parasız İlker (2001) “*Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar*”, Ezgi Kitapevi, Bursa, Mart 2001.

Perry, Guillermo ve Serven, Luis (2002) “*Why was Argentina Special and What Can We Learn From It*”, The World Bank, May 2002.

Peter Kornbluh (2005) “Chile and the United States: *Declassified Documents Relating to the Military Coup, September 11, 1973*”, National Security Archive Electronic Briefing Book No. 8 ; Web Adresi: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB8/nsaebb8i.htm>, 2005.

Porzecanski, Arturo (2002) “*Argentina: The root cause of the disaster*”, NBER conference paper, 2002

Powell, Andrew ve Sturzenegger, F. (2000) “*Dollarization: The Link between Devaluation and Default Risk*”, Business School, Universidad Torcuato Di Tella, October 2000.

Przeworski, Adam & Vreeland, James Raymond (2000) “*The effect of IMF programs on economic growth*”, Journal of Development Economics, Vol. 62, p- 385-421, 2000.

Raghavan, Chakravarthi (1999) “*Brazil: The Real and global crisis*”, Suns No.4357, February 1999.

Raghavan, Chakravarthi (1999) “*Brazil: The Real Plan and its Crisis*”, Suns No.4512, 1999.

Raghavan, Chakravarthi (2002) “*Argentina: A crisis made abroad*”, TWE No 276, March 2002.

Raghavan, Chakravarthi (2002) “*Argentine crisis signalling end of Neo-liberal model?*”, Suns No.5036, Mart 2002.

Raghavan, Chakravarthi (2002) “*Finger-pointing or focussing on systemic reforms?*”, Suns No.5037, 2002.

Razin, Assaf ve Efraim Sadka (2002) “*A Brazilian Debt Crisis*”, Nber working paper, September 2002.

Roubini, Nouriel (2001) “*Why should the foreign creditors of Argentina take a greater hit/haircut than the domestic ones*”, Stern School of Business New York University, December 2001.

Sachs, Jeffry, Tornell Aaron, ve Velasco Andres (1995); “*The Collapse of the Mexican peso: What have we learned?*”, NBER Working Papers 5142, National Bureau of Economic Research.

Sachs, Jeffry; Tornell, Aaron ve Velasco, Andres (1995) “*The Collapse of Mexican Peso: What have we learnt?*”, Economic Policy panel notes, August 1995.

Sakanond, Boonthan (1999) “*Thai Economic Policies Remain Unchanged*” Third World Network 1922/99, July 1999.

Schuler, Kurt (2002) “*Fixing Argentina*”, Cato Institute working paper, April 2002.

Smith, Michael L. (1987-a) “*Peru's President Plans Bank Nationalization*”, The Washington Post, 29 July 1987

Smith, Michael L. (1987-b) “*The Underground Explodes in Peru, Coalition Providing Bootstrap Credits*”, The Washington Post, 17 May 1987

Somçağ, Selim (2006) “*Türkiye'nin Ekonomik Krizi, Oluşumu ve Çıkış Yolları*”, 2006 Yayınevi, Nisan 2006.

Tekeoğlu, Orhan (1998) “*Asya krizi sonrasında Kaset Krizi*”, Milliyet Gazetesi, 19 November 1998

Tornell, Aaron (1998) “*Are Economic Crises Necessary for Trade Liberalization and Fiscal Reform? The Mexican Experience*”, National Bureau of Economic Research, April 1998.

Tornell, Aaron (1999) “*Are Economic Crises Necessary for Trade Liberalization and Fiscal Reform? The Mexican Expe-*

rience”, Harvard University and NBER, Conference on “Currency Crises: Lessons From Mexico”, 5 May 1999.

United Nations Conference (1998) “*The Russian Crisis of 1998*”, Trade and Development Report, October 1998.

Uras Güngör (2005) “*Bir Ekonomi Tetikçisinin İtirafları*”, Milliyet Gazetesi, 16 Kasım 2005.

Uribe, Martin (2002) “*Argentina: Where To Go From Here?*”, Duke University, Department of Economy, June 2002.

Uribe, Martin (1996) “*The Tequila Effect: Theory and Evidence From Argentina*”, University of Pennsylvania, April 1996.

Velasco, Andres (2001) “*Argentina’s Bankruptcy Foretold*”, Time, July, 2001.

Yam, Joseph, (1998) “*Defending Hong Kong’s Monetary Stability*”, TDC Networking Luncheon, Singapore, 14 October 1998. [Http://www.geocities.com/Eureka/Concourse/8751/jurushkma1014.htm](http://www.geocities.com/Eureka/Concourse/8751/jurushkma1014.htm)

Yıldırım, Abdurrahman (2005) “*25 milyar dolar belediyelere bırakılsın*”, Sabah Gazetesi, 8 Haziran 2005.